

नेमिविज्ञानग्रन्थमाला. रत्न ५

॥ करुणरसकदंबकं ॥

पाइओ खंडो १

टिप्पणग-आमुह-पासंगिअविभूसिओ ।

संपादको संपादको अ

विस्सविक्राय-जुगप्पवर-सासणप्पभावग-तिथोद्धारग-जड्जायरिअ-
सिरिविजयनेमिसूरीसरपट्टालङ्कार-परमपुज्ज-समयण-सन्तमुत्ति-
गुरुपायविजयविन्नाणसूरीसचरणसरोजचञ्चरीग-सिद्धन्तमहोदहि-
पाइअसाहिच्चगुरुअवज्जायकत्थूरविजयगणी ।

पयासगो

राजनगरनिवासी संघवी जीवनभाई छोटेदालाल

दोशीवाडानी पोळ : अहमदाबाद.

वीरसवच्छर
१४६७ }

पट्टमा आविची

{ विक्रमवरिस
१९९७

પ્રાસિદ્ધાન

૧ શા ચંદુલાલ ઝમેદચંદ રાયચંદ માસ્તર
ઠે. પાંજરાપોલ,
અમદાવાદ.

૨ શા ગુણવંતલાલ જેવંદમાઈ
ઠે. ગોપીપુરા, ચાંદાગલી,
સુરત.



મુદ્રક

મૂલચંદ કિસનદાસ ફાપડિયા
'જૈનવિજય' મુદ્રણાલય, ગાંધીચોક,
સુરત.

—आपण गुरु नामनाप्राप्त सुखित्त्वचरतित्तणमः अपिपि ग्रीढप्रभावनालिः महारत्नाचार्य महाराजभी निजयनेमिमूरीश्वर



श्रुतिमुपालसदु मेघ दायिन भवितायिनम् । नोभि श्रीनेमिसूरीश ग्रीढसाम्राज्यशास्त्रिनम् ॥ २ ॥

॥ संपणामपत्तिगा ॥

चरमत्तित्ययरसिरिचिद्धमाणजिणवरवद्विज्जमाणसासणस्स
पभावगाणं तित्थोद्धारगाणं भट्टारगज्जणायरियणं
पगुरुत्तायसिरिविजयनेमिसूरीसराणं
अणेगगुणगणालंकारेहिं
अमिखत्तो समाणो हं
कत्थूरविजयो
ताणं सूरीससेट्ठराणं सुहल्लखणंकिअकरक्कमलमज्झंमि
इमं करुणारसकदंबकनामगं गंधरयणं
संपणामेमि सम्पणयं ।

આમુખ

કરુણુરસકદંબક નામનો આત્રંચકોષ એક જ કર્તાની સ્વતન્ત્ર
કે અખંડ રચના નથી. એ તે વિવિધ જૈન કર્તાઓના પ્રયોગોથી
ઉદ્ભવેલી અને મુખ્યતઃ 'કરુણ' રસને પોષી નાની મોટી ૧૨૬
કૃતિઓના સંગ્રહરૂપ છે. આ કૃતિઓ પૈકી ૧૮૫ કૃતિઓ પાંચય
(મં. પ્રાકૃત) ભાષામાં અને ૪૪ કૃતિઓ સંસ્કૃત ભાષામાં છે.
આ પ્રત્યેક ભાષાની કૃતિઓ માટે એકેક પૃથક્ ખંડ રચાયેલો છે.
એ બંને ખંડને અનુક્રમે "વારુઓ સંજો ૧" અને "સંસ્કૃતઃ સંજો ૧"
એવાં નામ અપાયાં છે. આગળ ઉપર આ પદ્ધતિએ બીજી પાંચય
અને મંસ્કૃત કૃતિઓ મંગલવાની પ્રસ્તુત ગ્રંથના સંગ્રહકારોની ઇચ્છા
હોવાથી તેમણે આ એકનો એક આપ્યો છે. પાંચય ખંડમાં જે ૮૫
કૃતિઓ છે તે પૈકી ૧, ૩, ૧૨, ૧૩, ૧૫-૨૦, ૨૮, ૩૦, ૩૩, ૩૬ અને
૪૧ ગદ્યમાં છે, અને ૪-૧૧, ૨૧-૨૫, ૩૪, ૩૫, ૩૭-૪૦, ૪૨,
૪૩, ૪૫, ૪૭, ૪૮, ૫૦-૭૭ અને ૭૯-૮૫ પદ્યમાં છે, અને બાકીની
ઓછેવત્તે અંશે ગદ્ય અને પદ્ય બંનેમાં છે. આ કૃતિઓ એક રીતે
વિચારતાં લગભગ ઇ. સ. પૂ. ૫૫૦ થી ઇ. સ. ૧૨૭૦ ના
ગાળામાં રચાયેલી છે. મંસ્કૃત ખંડની ૪૪ કૃતિઓમાંથી ૮, ૧૦ અને
૪૩ મી બાદ કરતાં બાકીની પદ્યમાં છે. આઠમીનો લગભગ અડધો
ભાગ ગદ્યમાં છે, દશમીનો મોટો ભાગ ગદ્યમાં છે, અને ૪૩મી નો
મોટો ભાગ પદ્યમાં છે. જૈન પરંપરા પ્રમાણે આ મંસ્કૃત કૃતિઓ
લગભગ ઇ. સ. ૪૨૦ થી ઇ. સ. ૧૬૪૦ના ગાળામાં રચાયેલી ગણી
સકાય. આ બંને ભાષામાં રચાયેલી કૃતિઓની રવિશેષ વિગતોમાં
અહીં ન ઉતરતાં આ ખંડોના સંગ્રહકો વિશે હું બે-બેઝ કહીશ.

૧ આ ૮૫ કૃતિઓમાંની ૨૯ મી કૃતિમાં અવતરણ રૂપે એક સંસ્કૃત
પદ્ય છે, જે સિવાયનો તમાગ ભાગ પાંચયમાં છે.

૨ આ માટે જુઓ પૃ. ૧૨-૨૪ અને સંસ્કૃત ખંડનો પરિચય.

સંગ્રાહક—પાઠ્ય ખડના મંગ્રાહક અને સપાદક ઉપાધ્યાય શ્રીકસ્તૂરવિજયગણિ છે તેઓ સુપ્રસિદ્ધ જ્ઞેનાચાર્ય શ્રીવિજય-નેમિસૂરિના શિષ્યરત્ન શ્રીવિજયવિજ્ઞાનસરિના શિષ્ય થાય છે તેમનો પાઠ્યનો અભ્યાસ પ્રચલિત છે વિશેષમાં તેઓ સંસ્કૃતના પણ પ્રકૃષ્ટ વિદ્વાન છે સંસ્કૃત ખડના સંગ્રાહક મુનિશ્રીશુભંકરવિજય છે તેઓ આ કસ્તૂરવિજયજીના પ્રશિષ્ય થાય છે

ઉદ્દેશ—ભારતીય સંસ્કૃતિનાં શ્રમણ-સંસ્કૃતિ અને બ્રાહ્મણ-સંસ્કૃતિ એમ બે સ્વૃષ્ઠ બેદો પડાય છે તેમાં શ્રમણ-સંસ્કૃતિને જન્મ આપનામાં, એને પોષનામાં અને એનો નિકાસ સાધનામાં જૈન મહર્ષિઓએ પાઠ્ય, સંસ્કૃત વગેરે ભાષામાં અનેક ગ્રંથો આપેલાં છે વિશિષ્ટ કાળો આપેલા છે તેમ છતાં કેટલાય પ્રખ્યાત જૈન સંસ્કૃતજ્ઞો એ જ્ઞાણની નિવિધતા અને વિશાળતાથી અપરિચિત જોનાય છે તો તેમનું આ તરફ લક્ષ્ય ખેંચાય તે માટે પાનગી રૂપે આ કુણુલસંપાદક સંગ્રહ ઉપસ્થિત કરાયો છે

કુણુલનાં કારણો—એ વાત તો સુનિદિત છે કે જ્યાં સુધી દેહ છે ત્યાં સુધી દુઃખ છે અનુબન્ધે દેહ છે એટલે એને શારીરિક અને માનસિક દુઃખ હોવાનો પૂરેપૂરો મંભવ છે અમુક મહર્ષિઓને બાદ કરતાં આ આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિથી અસ્ત દુનિયામાં જોડેલા દરેક માણસને ઇષ્ટનો વિયોગ અને અનિષ્ટનો મયોગ સાને છે પોતાના સગાનહાવા કે ઝાળખીતાપાળખીતા પૈત્રી મૃત્યુનો વિગ્રહ કે દેહોત્સર્ગ કે તેમને આવી પ્રેરેલું મકદ અથવા તો પોતાનું વ્યથ પતન જીવનને કુણુલ બનાવે છે એવી રીતે ઇષ્ટ વસ્તુની અપ્રાપ્તિ અને અનિષ્ટ વસ્તુની સંગતિ પણ કુણુલતા ઉપસ્થિત કરે છે આ પ્રમાણેના કુણુલતાના ઉત્પન્ન કરનારા વિવિધ કારણો અને ખાસ કરીને ઇષ્ટ જનતાનો કે વસ્તુનો સ્થાયી કે અસ્થાયી વિયોગ કેવિઓને વિજાપાત્રક કૃતિઓ રચવા પ્રેરે છે આવી

સ્થિતિ આપણા પ્રાર્થનામાં અને અન્યનું પણ પ્રવર્તે છે. આંગ હોવાથી આપણને આ દેશના કવિઓને કાંઈ સંસ્કૃત, પાષ્ટક ગુજરાતી, વગેરે આપણને સ્વાસ્થ્ય આપી મૂતિઓ ઉપલબ્ધ થાય છે. ઇંગ્લેન્ડ વગેરે દેશોમાં ઇંગ્લિશ (અંગ્રેજી) વગેરે ભાષામાં આ મૂતિઓ છે. આ વિષયના વિશદીકરણની સુગમતા માટે હું અંગ્રેજી મૂતિઓ પ્રથમ વિચારીશ.

કરુણપ્રશસ્તિઓ—અંગ્રેજીમાં વિવિધ કરુણપ્રશસ્તિઓ છે. એને એલેજ (Eulogy) કહેવામાં આવે છે. એમાં રૂપેનસરકાર હા ઇ. સ. ૧૫૮૬માં સર ફિલિપ સિડ્નિને ઉદ્દેશીને એક કરુણ-પ્રશસ્તિ નામે "Astrophel" રચાવેલી છે. વળી એ અંગ્રેજ અંકારે ઇ. સ. ૧૫૬૧ માં ડગ્લસ હાવર્ડ (Douglas Howard)ને ઉદ્દેશીને Daphnaida રચેલી છે. બિલ્ડને રચેલ લિસિડાસ (Lycidas) અને શેલિ (Shelley)એ રચેલ એડોનિસ (Adonais) મુખ્ય છે. આ ઉપરાંત ગ્રે (Gray)નું Eulogy written in a country churchyard, ટેનિસન (Tennyson)નું In Memoriam, રોબર્ટ બ્રાઉનિંગ (Robert Browning)નું La Saisiaz અને મેથ્યુ આર્નોલ્ડ

૧ આ શબ્દ ગ્રીક ભાષાના "Elegos" શબ્દ ઉપરથી હતો આવે છે. એ શબ્દ ગ્રીક ભાષામાં 'કરુણકાવ્ય'ના જ અર્થમાં વપરાતો ન હતો-પ્રેમ અને શૌર્યનાં તત્ત્વો પણ એ ભાવના કાવ્યમાં લેવાતાં, પરંતુ અંગ્રેજીમાં અત્યંત પ્રકારના કરુણકાવ્યો માટે જ આ શબ્દ વપરાય છે.

૨ આ દૃષ્ટિ દ્વારા મિત્રદને ચેલાના પ્રિય મિત્રના મરણની નોંધ લીધી છે.

૩ કીલ્સ (Kilns)નું ઇ. સ. ૧૮૨૧ ના ફેબ્રુઆરીમાં મરણ થયું. શેલિ અને કીલ્સ એ બે કંઈ અંગત મિત્ર હતા નહિ, પણ એક બીજાની વિદ્વતાની પરિચિત હતા. એ ઉપરથી શેલિએ આ વિદ્વાન સહયોગીના સ્મરણાર્થે આ કૃતિ રચી. એમાં આહવાહન, હંદરતની સમવેદના, શોક કરનારાઓનું સરપસ હત્યાદિ હાંકીકોતને સ્થાન અપાયું છે.

(Mathew Arnold)ના Thyrsis એ કાવ્યો પણ એક જાતની કુલુપ્રશસ્તિઓ છે.

આ કુલુપ્રશસ્તિઓનો ઇતિહાસ વિચારતાં એમ લાગ્યા છે કે સિસિલિ(Sicily)ના Theocritus, Bion અને Moschus જેવા ગ્રીક કવિઓએ ઇ. સ. પૂર્વેના ત્રીજા સદીની લગભગ પૂર્વાર્ધમાં ગોપકાવ્ય(pastoral poem)ને એક પ્રકારના કલાત્મક (artistic) કાવ્યનું રૂપ આપ્યું. ત્યાર બાદ વર્જિલ (Vergil) દ્વારા આ ગ્રિસિલિના કવિઓની કૃતિઓનું સ્વરૂપ ઇટાલિમાં ઉતર્યું અને એણે એનું, જે સ્વરૂપ ઇસુ પૂર્વે તે ઉપરથી સ્પેન્સર અને બીજા અંગ્રેજી કવિઓએ પોતાની કૃતિઓનું સ્વરૂપ ચોસ્યું. આ ઉપરથી જોઈ શકાશે કે અંગ્રેજી કુલુપ્રશસ્તિઓનું મૂળ સિસિલિના પૂર્વોક્ત ગ્રીક કવિઓની કૃતિઓ છે.

કુલુપ્રશસ્તિઓની રચનામાં પણ અન્ય કાવ્યોની જેમ કવિ-સમયને સ્થાન છે. એ સુયોગ્ય કવિને બધનરૂપ ન નીવડતાં એક ઉત્તમ સાધનની ગરજ સારી છે. એ વાત આપણે Adonais દ્વારા સારી રીતે જોઈ શકીએ છીએ.

ગુજરાતી—કવિ દલપતરામે દ્વાર્થસિવિરહ, અમર કવિએ કલાપિવિરહ, પ્રો. નરસિંહરાવ લોખાનાથે રમરણસંહિતા અને કવિ બખરદારે દર્શનિકા રચેલ છે. વિશેષમાં પ્રેમાનંદ વગેરે કવિઓની કૃતિઓમાં વિલાપાત્મક ખડકો ઉપલબ્ધ થાય છે આ અને આવી ત્રીજી કૃતિઓ કુલુપ્રશસ્તિને જાહેરવતે અંશે પોષે છે. રમરણસંહિતા એ ચિન્તનાત્મક કુલુપ્રશસ્તિ છે અને એ In Memoriam ના આદર્શાદિને અનુ-

૧ આ બધી એક જ વર્ગની હોવા છતાં એમાં કેટલીક નિરિશ્વરતાઓ છે. એના ત્રિસામ્યે રમરણસંહિતાના પ્રો. આનંદશંકર બાપુલાઈ પ્રવક્તૃત ઉપોદ્યાતનાં પૃ. ૫-૭ જોવાં.

૨ ઇટાલિની દક્ષિણે આવેલા એક રાષ્ટ્ર.

૩ એમનું ખરું નામ ત્રિભુવન પ્રેમશંકર છે.

સરે છે. એને Elegy ગણવામાં આવે છે. મરણને ઉદ્દેશીત કરાતા શોકના ઉદ્ગારને દુઃકામ સંગીતરૂપ કાવ્ય રૂપે રજૂ કરાય તે એ કાવ્ય. એક રીતે Elegy ગણાય; અને એ રીતે નિચારતાં આપણા ગ્રંથઆ-મરસિયા પણ આ નામને ચરિતાય' કરે છે.

સંસ્કૃત—સંસ્કૃત ભાષામાં કનુપ્રચલિત તરીકે સૌથી પ્રાચીન કૃતિ કઈ છે તેના નિર્ણય કરવો મુશ્કેલ છે. ઋગ્વેદમાં એનું ખી બોવાય છે. રામાયણ અને મહાભારતમાં એ ખી ધમારે પલ્લવિત બને છે. અને એનું વિકસિત સ્વરૂપ કવિ હાલિદાસે રચેલા-રઘુ-વંશ (સ. ૮)માં 'અજવિલાપ રૂપે અને કુમારસમ્બલવ (સ. ૪)માં 'રતિવિલાપ રૂપે નજરે પડે છે. જગન્નાથે ભામિનીવિલાસમાં કરણવિલાસ આપ્યો છે. એવી રીતે આ વીસમા સદીમાં થઈ ચયેલા, રંગાચાર્યે અપ્તનીવિરહ રચ્યો છે.

આ પદ્યાત્મક કૃતિઓ ઉપરાંત મઘમાં પણ વિલાપો છે. જેમકે બાણકૃત કાઠખરોમાં પુંડરીકનું મરણ થતાં તેને ઉદ્દેશીત મહા-ચેતા વિલાપ કરે છે અને કમિંજલ પણ પુંડરીકને અનુલક્ષ્યેને વિલાપ કરે છે.

આ તો વૈદિક ધર્માનુયાયીઓની કૃતિઓની આછી રૂપરેખા છે. જૈન કવિઓએ પણ ભારતીય સાહિત્યનાં વિવિધ અંગો ગીર્વાણ ગિરા દ્વારા પોષતી વેળા કનુપ્રચલિત જમાવવામાં ચોતાનો કાવ્યો આપ્યો છે. ઉદાહરણાર્થે આ કરણુરસકંઠખંડમાં રજૂ કરાયેલી

૧-૨ આ બે કૃતિઓ સ્વતંત્ર કાવ્યરૂપ નથી. એ બેમાં કર્કશ શોકોદ્ગાર છે એટલે એને 'Elegiac Stanza' કહેવાય, પણ જેને નિમિત્તે એ શોકોદ્ગાર છે તેના હુલ્લાસવાદ, આલંબનવિભાવના રુણે વસમાં હકીપત્ર યાય તે રીતે કરાયેલા છે. કિન્તુ એ હુલ્લાસવાદ પ્રચલિતરૂપ નથી એટલે એ બંનેમાંથી એકેને 'Frag' કહેવાય તેમ નથી. જુઓ સ્મરણસંહિતામાં ઉપોદ્યાત (પૃ. ૪).

૩ આ કૃતિ લક્ષ્મણ ગણેશ શાસ્ત્રી લેલે દ્વારા સંચાલિત Sanskrit Course of Reading (ભા. ૨, પૃ. ૩૩-૩૪)માં કાચાયેલી છે.

અંસ્કૃત કૃતિઓનો નિર્દેશ કરવો ખસ ચશે જોઈદ્ધ કવિઓએ પણ આવા પ્રયાગ કર્યાનું જોવાય છે. દાખલા તરીકે ‘અધ્યયોપકૃત પૌન્દરનાનન્દ કાવ્યમાં આખો ૭૬૦ સર્ગ ‘ભાર્યાવિધાય’ નામે છે.

પાઘય—પાઘય સ્પષ્ટિ સાથે કેવળ જૈનોને જ લાગે વળગે છે એમ નથી, એ સાહિત્યના વિકાસમાં વૈદિક કવિ ભાસ અને કાલિદાસ જેવાનો અને જુદાધાપ વગેરે જોઈદ્ધ વિદ્વાનોનો પણ હાથ છે આંશુખ્ય રીતે જે નાટકોને અસ્કૃત નાટકો તરીકે ઓળખાનાય છે તે નાટકોમાંથી ભાગ્યે જ કોઈ નાટકમાં પાઘયને સ્થાન નહિ હોય. આવી પરિસ્થિતિમાં પાઘય સાહિત્યમાં પણ કનુણ રસને પોષનારી કૃતિઓ નજરે પડે તો તેમાં કશી નવાઈ નથી બાકી પાઘય લાપા અને સાહિત્ય તરફ જે અનાદર-ઉપેક્ષા બહુધા દષ્ટિગોચર થાય છે અને એને શીખવવા માટે સસ્કૃતનો વાહન તરીકે ઉપયોગ થવો જ જોઈએ એવી જે મનોદશા સેવ્ય છે, તેને લઈને એ પાઘય સાહિત્યનો વિકાસ હુમ્મય છે અને એનું યથેષ્ટ મૂલ્ય આકાશમાં ભલભલા બૂધતા જોવાય છે અને એમ લાગે છે કે પ્રસ્તુત અંશુખ્ય પ્રથમ ખડ જોનારને તો પાઘય સાહિત્યના વૈવિધ્ય અને વૈષુલ્યનો ખ્યાલ જગત આપશે.

પાઘય લાપામાં કનુણ રસમાં તગજોળ કરનારી કઈકઈ કૃતિઓ છે તેનું નિર્દેશન પાઘય ખડ કરાવે છે એટલે અહીં તો હું એટલો જ ઉત્તેજ કરીશ કે આ ખડમાં ઉદ્ધૃત કરાયેલી કૃતિઓ ઉપગત સુદસણુચરિય, ધમ્મવિહિ, વદ્ધમાણુદેસણા, મલાદિ ખીજી પણ અનેક કૃતિઓ આ દિશામાં પોતાનો ફાળો નોંધાવે છે અને એનું સૂચન તો “પાદ્મો સહો ૬” એ શીર્ષક પણ કહી આપે છે.

કરુણ રસ—આ પાઘય ખડમાં મુખ્યત્વે ‘કનુણ’ રસને પોષનારી ૮૫ કૃતિઓ છે અને ફવચિત્ત’વીસમી જેવી કૃતિ સકીર્ણ

રસને પણ પોષે છે. જંનેના એકે 'આગમ તરીકે ગણાતા અલ્પ-
ઓગદાર (અ. ૧૨૯)માં નીચે મુજબના પદમાં નવ, દાસ-રસોના
નિર્દેશ છે—

“વીરો સિંગારો અવમુઓ અ રોહો’અ હોઈ બોદ્ધવો ।

‘વૈભવો બીમચ્છો હાસો કલુષો પસંતો અ ॥૬૩॥”

આ નવ રસમાં ‘કુણુ’ રસનો, પણ ઉલ્લેખ છે.

વિગેષમાં આ આગમમાં ‘કુણુ’ રસનું સ્વરૂપ અને એનું
ઉદાહરણ અનુક્રમે નિમ્નલિખિત પદોમાં નજરે પડે છે—

“પિઅવિપ્પઓગચ્ચત્તહવાહિવિણિવાયમ્મમુપ્પણ્ણો ।

સોઢઅવિલવિઅપંઠ્ઠા(મ્મા)પરુપ્પણિગો રસા કરુણો ॥૭૮॥”

“પજ્ઞાયાકિલામિઅયં ચાહાગયેપ્પુઅચ્છિઅં બહુસો ।

તસ્સ વિઓગે પુત્તિમ ! સુલ્લયં તે મુદ્દં વાયં ॥૭૯॥”

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે પ્રિય જનનો વિયોગ, ગળા, વધ,
વ્યાધિ, પુત્રાદિનું મરણ અને પરચક્રાદિની બીક વગેરે સજ્જન એ
‘કુણુ’ રસની ઉત્પત્તિનાં કારણો છે; અને ગાંઠ, વિશ્વાસ, મ્થાનિ
અને દુઃખ એ એનાં ફિળ છે.

કેાઈ વૃદ્ધા પ્રિયના વિયોગથી સતપ્ત અનેલી બાળાને કહે છે
કે હે પુત્રી! પ્રિય જનના ચિન્તનથી નિમ્તેજ અનેક અને
વારવાર આંખોથી આર્દ્ર અનેકાંતેત્રવાણ તારુ મુખ તેના વિયોગથી
દુર્બળ બન્યું છે.

૧ આ રસ સંબંધી કેટલાક ઉદાહરણ એ ‘વિશ્વ રસ’ નામના મારા
લેખમાં કોઈ ■ અને, તે મહત્તરી (૧૧ ૬, ગ્ર. ૧, પૃ. ૧૬-૨૪; માત્ર
૧૯૪૧)માં પ્રસિદ્ધ થયા છે.

૨ જુઓ પાંચસદમહણુવ (પૃ. ૧૨૭૦).

૩ આના ઉદાહરણ તરીકે ૩૯ મી કૃતિનો નિર્દેશ થઈ શકે.

૪ આના ઉદાહરણ તરીકે ૩૪ અને ૭૬ મી કૃતિનો ઉલ્લેખ થઈ શકે.

પાછા ખંડનો પરિચય

કુલ્ય રસ સંબંધી આ ઊદાપોદને વિશેષ ન લખાવતાં હવે હું પ્રસ્તુત ગ્રંથ વિશે થોડાક ઉદ્દેશ કરીશ. આ સંપ્રદાયનું ગ્રંથમાં અપાયેલી તમામ કૃતિઓના પ્રણેતાઓ ભારતના વિવિધ સંપ્રદાયના અનુયાયીઓ નથી, પરંતુ એક જ સંપ્રદાયના એટલે કે જૈન સંપ્રદાયના છે અને તેમાં પણ વળી તેઓ સ્વતાંત્ર મુનિઓ છે.

પાછા ખંડની પહેલી ત્રણ કૃતિઓ જૈન આગમોમાથી ઉદ્ધારેલી છે. વિચારપુણ્ણતિ એ જૈનોનાં ૧૨ અંગોમાંનું પાંચમું અંગ છે, એને વિચારપુણ્ણતિ પણ કહેવામાં આવે છે. એને સામાન્ય જનતા ભગવતીસૂત્ર તરીકે ઓળખે છે, એના કર્તા ગ્રંથ ભગવાન શ્રીમહાવીરસ્વામીના ૧૧ ગણધરો પૈકી પાંચમા ગણધર શ્રીસુધર્મસ્વામી ગણાય છે. આ મહાકાવ્ય અંગ-માથી શ્રીમહાવીરસ્વામીના લાભેજ તેમ જ જમાધ નામે જમાલિનો દીક્ષાપ્રગંગ ઉપસ્થિત કરાયેલો છે.

(૧) જમાલિ દીક્ષા લેવા માગે છે એ જાણી એમની માતાને આપાત થાય છે, તે અચ્ચિંત બને છે અને, કંઈક એન પડતાં તે જમાલિને સમજાવવા માટે છે કે તું તો અમારો એકનો એક પુત્ર છે અને અમે તારા જેવા પુત્રરત્નો વિદેશ સજ્જ કરી શકીએ તેમ નથી એટલે અમારાં મરણ બાદ તારે દીક્ષા લેવી. આના ઉત્તરમાં જમાલિ મનુષ્યલવની અસ્થિરતાનું પ્રતિપાદન કરે છે. એના પ્રત્યુત્તર રૂપે એમની માતા એમના ઉત્તમ શરીરનું ચિત્ર એમની સમક્ષ રજુ કરી એમને એનો ઉપભોગ કરવા સૂચવે છે. આ માંભળી જમાલિ મનુષ્યના દેહની અલિનતા અને વિનશ્વરતાનું આગેદુરૂ વર્ણન કરે છે. એમની માતા એના ઉત્તરમાં જમાલિની આઠ સુલક્ષણી પત્નીઓનો નિર્દેશ કરે છે અને તેમની સાથે વિવિધ ભોગ અને ઉપભોગની લહેર ઉઘાડવાનું કહે છે જમાલિ એ ભોગાદિની નિસ્સારતા ને અનર્થકતા વર્ણવે છે. હાર બાદ એમની માતા એમના પૂર્વજોની ઋણિનો ઉપભોગ કરવાનું કહે છે. એ સમયે જમાલિ

‘ધનની અસ્થિરતાનું’ ચિત્ર આલેખે છે. જ્યારે આ પ્રમાણે લાઘવો બતાવવા છતાં જમાલિ પોતાના નિશ્ચયથી ક્ષમતા તથા સારે એમની માતા જૈન દીક્ષા એ કંઈ બાધકનો ખેલ નથી, એ તો લોખંડના ‘જપ ચાવવા જેવી અને રેતીનો કોળિયો કરવા જેવી’ પાત છે એમ શ્લોકો જૈન દીક્ષા પાળવી કેટલી કઠણ છે તેના નિર્દેશ કરે છે. એ ઉપરથી જમાલિ એવો ઉત્તર આપે છે કે જૈન દીક્ષા કાયરો માટે, નયુસકો માટે, વિધવા દીકાઓ માટે અને સામાન્ય જનો માટે ભલે દુષ્કર હોય, પરંતુ ધીર, અલોભી અને ઉદ્યમી જનો માટે તો તે સુકર છે અને તેથી હું એ દીક્ષાસુધરી સાથે પાશ્વિગ્રહણ કરીશ. અંતમાં જમાલિને તેમની માતા કથવાતે મને દીક્ષાની અનુતા આપે છે.

(૨) નાયાધર્મકહા એ જૈનેશુ છદ્દ અંગ છે અને એ શ્રીમુખર્મરવામીની કૃતિ ગણાય છે. એમાંના પહેલા સુવદ્ધપના નવમા અભ્યુત્થાનમાં ‘માકંદિ સાર્યવાહના’ એ પુત્રોનો અધિકાર આવે છે. એમાંના એકનું નામ જિનપાલિત છે અને જીનનુ નામ જિન-રક્ષિત છે. એ બન્ને ભાઈઓ રત્નદીપની અધિષ્ઠાત્રિક દેવતાના પગ-માંથી નાસી છૂટવા માટે નીકળે છે તેવામાં અધવચ એ દેવી એ બે ભાઈઓને મળે છે. તે વખતે એ દેવી જિનરક્ષિતને ફાસલાવવા માટે કૃતિમુ વિદ્યાપ કરે છે.

(૩) આ કૃતિ પદ્યજ્ઞાનપ્રકાશમાથી ઉદ્દ્યુત કરાયેલી છે એ અથ પશુ જૈનોના આગમો પૈકી એક છે, અને એના રચનાકારીકે શ્રુતોપવી થીભદ્રપાલુસ્વામીનો નિર્દેશ કરાય છે. આ આગમ ‘પદ્યજ્ઞાનપ્રવાય નામના નવમા પૂર્વમાંથી ઉદ્દરાયેલ અને દસાસુયદ્ધાધ નામના એક છેવસુતના આઠમા અભ્યુત્થાન રૂપે રોહિતેન્દ્ર મનાય છે. આ ઉપરથી એક રીતે એ શ્રીમુખર્મરવામીની કૃતિ ગણાય એટલે કે એ લગભગ ૨૫૦૦ વર્ષ

નેટલી પ્રાચીન મહાપ્રાચ; પરંતુ જ્ઞેઝેને શ્રુતકેવલી શ્રીભદ્રબાહુરવામીની કૃતિ તરીકે માનીએ તો એલગલગ વીરસંવત ૧૨૫-૧૭૦ના ગાળામાં રચાયેલી હોવાનું અનુમાન કરી શકાય.

પ્રસ્તુત કૃતિમાં સિદ્ધાર્થ રાગની રાણી ત્રિશલા દક્ષિણાણીમાં વિદ્યાપ રજુ કરાયેલો છે. પ્રસંગ એ છે કે શ્રીમહાવીરસ્વામીએ, એ દક્ષિણાણીના ગર્ભમાં આવ્યા બાદ એવો વિચાર કર્યો કે હું હાથતો ચાલતો રહીશ તો મારી માતાને દુઃખ થશે. આમ વિચારી તેમણે હાથનું ચાલનું બંધ કર્યું; પરંતુ આથી તો ત્રિશલાને એવી શકા ઉપરિચિત થઈ કે એનો ગર્ભ ઠાં તો કોઈએ હરી લીધો છે. ઠાં તો એ નારા પામ્યો છે કે અગર તો એ ગળા ગયો છે.

હવે પછીની બાકીની બંધી કૃતિઓ અનાયમિક સાહિત્યમાંથી ઉદ્ધારાયેલી છે અને તે લિન લિન કર્તાઓએ રચેલી છે. આ પૈકી ચોથીથી અઞ્ચારમી કૃતિઓ ૧૫ઉમચરિયમાંથી ઉદ્ધૃત કરાયેલી છે. પાંચમ ભાપાના અભ્યાસમાં એ અનેરું સ્થાન ભોગવે છે, કેમકે એના ઉપર પાંચમ ભાપાના ૩૬ બનેલા સંપૂર્ણ સંસ્કારો પડ્યા હોય એમ જણાતું નથી. એના કર્તા નાગેન્દ્રવંશદિનકર શ્રીરાહુસરિના પ્રણિબ્ય પૂર્વધર્મ શ્રીવિમલસરિ છે. તેમણે ૨વીરસંવત ૫૩૦માં એટલે કે ઇ. સ. ના પહેલા સૈકામાં એ જૈન રામાયણ રચ્યું છે, એમ એના ગતિમ પદ ઉપરથી જણાય છે ખરું; તેમ છતાં કેટલાક વિદ્વાનો એ હકીકતને સાચી માનતા નથી કેટલાક એને ઇ. સ. ના ત્રીજા સૈકાની કૃતિ ગણે છે અને કોઈક તો છેક એને ઇ. સ. ના આતમા-આઠમા સૈકામાં રચાયેલું માને છે.^૩

૧ આ નામનું એક અપ્રસિદ્ધ કાવ્ય પણ છે અને તે ભારતીય વિદ્યા (વર્ષ ૧, અં. ૩, પૃ. ૨૫૭-૨૬૮)માં પ્રકાશિત થયેલું છે. એના કર્તાનું નામ રવચંદ્ર ચતુર્થ છે.

૨ જૈન પરંપરા પ્રમાણે શ્રીમહાવીરસ્વામી ઇ. સ. પૂર્વે ૫૨૭ માં મે હો ગયા.

૩ આના જિજ્ઞાસુએ “જૈનાચર્ય શ્રી આત્માનંદ જન્મ રાતાન્દિ સ્મારક મંચ” માં છપાવેલ અને ‘શ્રીસંતિલાલ જગનનાથ ઉપાધ્યાયે

(૪), (૧૬) એથી કૃતિનો વિષય સુપ્રસિદ્ધ છે. એમાં રામના લઘુ બધુ લક્ષમણનું મરણ થતાં એનું અંતઃપુર વિલાપ કરે છે એ દર્શીકત છે. એવી રીતે ૧૨ મી કૃતિમાં આ પ્રસંગને લગતો રામનો વિલાપ છે.

(૫) પવન જયની પત્ની એ જનનાને તેની સામુ દર્શાવેલ ગણી ધરમાથી દાઢી મૂકે છે ત્યારે તે પિયર જાય છે. ત્યાં પામુ તેને મ્યાન ન મળતાં તે જંગલમાં જાય છે અને ત્યાં શોક કરે છે.

(૧)-(૧૦) સગર ચક્રવર્તી પોતાના ૧૦૦૦૦ પુત્રોનું મરણ આલળી દુઃખ કરે છે એ છઠ્ઠી કૃતિનો વિષય છે. સાતમીથી દશમી કૃતિના વિષયો રામાયણમાં વર્ણવાયેલા પ્રસિદ્ધ પ્રસંગો હોઈ એ વિશે ખાસ કહેવા જેવું કંઈ જણાતું નથી. એટલે હું અહીં નવમી કૃતિના સંપ્રદાનની દૃષ્ટિએ ઉપોગી જણાતા બાગ વિશે થોડાક જિહાવોડ કરીશ.

સીતાનું હનુ મરણ થતાં રામ વિહ્વલ બને છે અને અરણ્યમાં એની શોધ કરે છે. તેઓ દાથીને અને જાડને એની ખગર પૂછે છે. ચક્રવાકી (ચક્રવી)ને આંખળી તેઓ ત્યાં પણ તપામ માટે જાય છે. જોઈ, જોઈ, આવ, આવ એમ ચોતે બોલે છે અને તેને પડથો પડતાં તેઓ એનાથી મોહિત બને છે. આ પ્રમાણેનાં લાવાઈવાળાં પૃથ્વીચરિય (પ. ૪૪)માંથી જે પગ માથી પદ મર સુધીનાં પદો તેમ જ ૧૪મું પદ અપાયેલાં છે તે વિક્રમોર્વશીય(અં. ૪)ગત અમુક બાગ સાથે સરખાવી શકાય તેમ છે. કેમકે એમાં પુરુરવ રામ ઉર્વશી લતારપ બનતાં તેની શોધમાં કરે છે અને મોગ, કાયક, દસ, ચક્રવી, દાથી, કૃષ્ણ મૃગ વગેરેને તેની ખગર પૂછે છે અને એક વેળા પડથો સાલળી મોહિત થાય છે. અહીં સંપ્રદાનાથે હું એમાંથી નીચેનાં પદો રજુ કરુ છું—

“મદકલ્પુવતિશશિકલા ગજયૂથંપ ! યૃથિકાશવલકેશી ।

સ્થિરયૌવના સ્થિતા તે દૂરાલોકે સુલાલોકા ॥ ”

હવેલ મહાકવિ વિમલસૂરિ અને તેમનું રચેલું પૃથ્વીચરિયાનામ-લેખ (પ. ૧૧૫-૧૨૩) જોવો.

“રથાઙ્ગ નામ વિયુતો રથાઙ્ગથેજિવિમ્વયા ।

અયં ત્વાં પૃચ્છતિ રથી મનોરથશતૈર્વૃત ॥”

“સર્વક્ષિતિમૃતાં નાથ ! દૃષ્ટાં સર્વાઙ્ગસુન્દરી ।

રામા રમ્યે વનન્તેઽસ્મિન્ મદ્રા વિરહિતા ત્વયા ॥”

૧૨મીથી ૧૬મી સુધીની કૃતિઓ વસુદેવહિંડીનામના પાંચ ભાષામાં રચાયેલા સુવિરાળ ગ્રંથમાંથી ઉદ્ધારાયેલી છે. એની રચના શ્રીસંઘદાસ દામાશ્રમણે શરૂ કરી હતી. પછુ તેની પૂર્ણાકૃતિ શ્રીધર્મસેનગણિમહત્તરને હાથે થઈ હતી. દેટલાક એ શ્રીસંઘદાસને પંચકલ્પમહા-ભાષ્યના કર્તા તરીકે ઓળખાવે છે અને એમને સમય લગલગ સાનમે સૈકો ગણાવે છે. અહીં ઉદ્ધારાયેલી કૃતિઓ તો શ્રીસંઘદાસની જ રચના છે.

(૧૨) આ કૃતિમાં માતા પોતાના પુત્રના વિરહને લઈને વિલાપ કરે છે.

(૧૩) પોતાના પુત્રની દીન અવસ્થા જોઈને યશોભતિને પોતાના પતિનો વૈલવ યાદ આવે છે અને એને અનુલક્ષ્યાને એ શોક કરે છે.

(૧૪) વેશ્યાગામી ધર્મિભલ દરિદ્ર બની પોતાને યેર આવે છે અને માતાપિતાનું મરણ જાણી શોક કરે છે.

(૧૫) રામને વનવાસ મોકલવા માટેનો કૈકેયીનો આગ્રહ જોઈ દશરથ ખેદ કરે છે, અને રામને વનમાં ગયેલા જાણી ભરત મોકાણર બને છે.

(૧૬) ગાઝકન્યા વેગવતી પોતાના પતિનો પત્તો ન લાગવાથી વ્યાકુળ બને છે. તે સમયે તેને તેના સસરા તેણે સિદ્ધ કરેલી વિદ્યાનું સ્મરણ કરવાનું કહે છે. તે તેમ કરી પોતાના પતિના સમાચાર જાણે છે અને આગળ ઉપર પોતાના પતિનો અરણ્યમાં સમાગમ થતાં તે મોકાણર બની વિલાપ કરે છે.

૧૭ થી ૨૦ મી સુધીની કૃતિઓ શ્રીયાકિની મહત્તરના ધર્મસંત

તરીકે સુપ્રસિદ્ધ જ્ઞાનાચાર્ય 'શ્રીહરિભદ્રસચ્ચિદ્ર સમરાધ્યક્ષકહામાર્થી' ઉદ્દગમેલી છે. આ સુરિના સમય વિષે મતભેદ જોવાય છે. કેટલાકનું માનવું એ છે કે તેઓ વિ. સં. ૫૩૫માં સ્વર્ગે સંચર્યા તો કેટલાક એમ કહે છે કે વિ. સં. ૫૮૫માં એ જન્તાવ જન્મ્યો. વળી કેટલાક વિકાતો વિ. સં. ૭૫૭-૮૨૭ ને એમના સત્તાસમય તરીકે નિર્દેશ છે.^૨

(૧૭) રત્નવતી પોતાના પતિના મરણના સમાચાર સાંભળે છે તે રુદ્ધ કરે છે.

(૧૮) ધનશ્રી પોતાના પતિને સમુદ્રમાં નાંખી દઈ કૃત્રિમ વિધાપ કરે છે.

(૧૯) પુરંદર ભટ્ટને ઝેર અપાનાં તેની મરણોત્તર સ્થિતિ થાય છે. એ સમયે તેના ઘરમાં આક્રંદ થાય છે તે સાંભળી લયિના રાગ-પોતાના પુત્રને એનું કારણ પૂછે છે અને તે તેને કહે છે.

(૨૦) શાંતિમતી પોતાના પતિથી વિયોગિત બન્યા પછી એક વેળા નાગવદ્ધીથી અગોઠના ઝાડને વીટળારેણું જુએ છે અને એથી એને એના પતિનું અચરણ તારુ થાય છે એટલે એ વિધાપ કરે છે.

૨૧ મીઠી ૨૫ મી મુધીની કૃતિઓ સુરમુંદરીચરિયમાંથી ઉદ્દગમેલી છે. એના કર્તાનું નામ શ્રીધનેશ્વરસચ્ચિદ્ર છે અને તેમણે આ કૃતિ વિ. સં. ૧૦૯૫ માં રચી છે. આ કૃતિઓના સંખ્યામાં ખાસ કંઈ કહેવા જેવું નથી.

૨૬ મીથી ૩૨ મી મુધીની કૃતિઓ. શ્રીનેમિચંદ્રસચ્ચિદ્ર વિ. સં. ૧૧૨૯માં ગમેલી ઉત્તરવૃંદાચલમુક્તની વૃત્તિમાંથી ઉદ્દૃત કરાયેલી છે.

(૨૬) આ 'હુડા' અવસર્પિણીમાં ચર્ચ ગમેલા ૨૪ તીર્થ કરે પૈકી ૨૩માં તીર્થ કર પુરુષાનનીય શ્રીપ્રાચીનાથનું નિર્વાણ થતાં સૌધર્મ

૧ આ સચ્ચિદ્ર આચર્યવચનો ટીકા (પૃ. ૫૮૩)માં ધર્મિભક્તિહિતુડોને નિર્દેશ કર્યો છે.

૨ જુઓ અનેકાન્તજયપતાકા (સ્તોત્ર ટીકા અને વિવરણથી વિભૂષિત)ની મતી અંગેષમાં લખાયેલી પ્રસ્તાવના (પૃ. ૩૨-૩૫).

દેવલોકના ઇન્દ્ર શકે વિલાપ કર્યો એમ આ કૃતિમાં પ્રતિપાદન કરાયું છે. એનાં પહેલાં અને ત્રીજાં પદોની જાણ સસ્કૃત ખંડમાં અપાયેલી ૪૨મી કૃતિગત આજ એ પદોમાં દષ્ટિગોચર થાય છે.

(૨૭) જરાકુમાર એ કૃષ્ણ વાસુદેવના મોટા ભાઈ થાય છે. શ્રીનેમિનાથ પાસેથી એમણે એમ સાંભળ્યું કે એમને હાથે કૃષ્ણનું મરણ થનાર છે. આથી એવો પ્રસંગ ન ઉપસ્થિત થાય તે માટે તેઓ વનવાસી બન્યા. એવામાં એક વેળા બૂલથી કૃષ્ણને હજી સમજી તેઓ બાણ મારે છે, પરંતુ પાછળથી સાચી ચિંતિતું, બાન થતાં તેઓ વિલાપ કરે છે.

(૨૮) કૃષ્ણને નિબેદિત બેઠને બલરામ વિલાપ કરે છે.

(૨૯) ચારિત્રથી પતિત યદુ વિષયસુખમાં આસક્ત બનેલા અરણ્ધ્ર પોતાની સાખી માતાની દુર્દશા જોઈ પશ્ચાતાપ કરે છે.

(૩૦) આ કૃતિમાં પ્રભાવતી રાણીના પુત્ર મહાબલનો અધિકાર છે. પહેલી કૃતિમાં નિર્દેશાયેલ વિષય સાથે એનું સામ્ય છે. વિશેષમાં એની શબ્દરચના નાયાધર્મકહાગત ઉક્તિતે પાપ નામના અબ્જયજુની સાથે મળતી આવે છે.

(૩૧) જૈનોના બાપીસમા તીર્થ કર શ્રીનેમિનાથ પશુઓના પોકાર સાંભળી તોરણથી પાગ કરે છે. એ પ્રસંગે રાણમતી વગેરે વિલાપ કરે છે.

(૩૨) આ કૃતિનો વિષય એ જુદી કૃતિમાં દર્શાવાયેલા વિષયથી અલિપ્ત છે.

૩૩ માથી ૪૭ મી સુધીની કૃતિઓ શ્રીગુણચન્દ્રગણિએ વિ. સ. ૧૧૩૬ માં રચેલા મહાવીરચરિત્રમાંથી ઉદ્ધૃત કરાયેલી છે.

શ્રીમહાવીરસ્વામી એક વેળા પૂર્વ ભવમાં વિશ્વનંદી રાગના પુત્ર તરીકે જન્મ્યા હતા. એ ભવમાં તેમનું અપમાન થતાં તેમણે પિતાની અનુસા મેળવ્યા વિના દીક્ષા લીધી. એની ખબર પડતાં તેમને તેમના પિતા ઠપકો આપે છે.

(૩૪) આ કૃતિના સંબંધમાં ખાસ કંઈ દહેવા જેવું નથી.

(૩૫) આ કૃતિ વિષયની દૃષ્ટિએ ત્રીજી સાથે મળતી આવે છે.

(૩૬), (૪૧) નંદિવર્ધન એ શ્રીમહાવીરસ્વામીના માતા બાપ થાય છે. માતાપિતાનો સ્વર્ગવાસ થયા બાદ શ્રીમહાવીર-સ્વામી દીક્ષા લેવા માટે નંદિવર્ધનની અનુસા મળે છે તે પ્રસંગે નંદિવર્ધન વગેરે શોકાતુર બને છે. ૪૧ મી કૃતિમાં પણ આ વિષય દૃષ્ટિગોચર થાય છે.

(૩૭) વૈશ્યાયનપુત્ર એક વેળા વેસ્થાને ત્યાં જાય છે તે વેળા દૈવવશાત્ બ્રહ્મ બનેલી એની માતા એ જ વેસ્થાના ધરમાં રહેાય છે. તે એને પોતાના પુત્ર તરીકે ઓળખે છે અને વિધાય કરે છે.

(૩૮) શ્રીમહાવીરસ્વામી એક વેળા અભિગ્રહ ધારણ કરે છે. તે સમયે એમને હમભગ ૭ મહિના સુધી રોગ્ય આહાર મળતો નથી, જોકે તેઓ સિદ્ધા માટે તો સદા સંચરે છે. એમને ભિક્ષા મહત્ત્વ ધરાવેલ પિના પાછા કરતાં એમને લોકો ખેદ કરે છે.

(૩૯) રાજકુમારી ચંદના એક વેળા ગાન્ધારમુદિથી બ્રહ્મ બની ધનાવહુ શેઠને ત્યાં રહી હતી. તેવામાં એ શેઠની સ્ત્રી મૂલ્લા એને એક સ્થળે બેસી પહેરાવી પૂરે છે. શેઠને એ સ્થળની જાણ થતાં શેઠ એને બહાર કાઢે છે અને ચંદનાને બાકલા ખાવા આપે છે. એ પ્રસંગે ચંદના પોતાની દુર્દયને અંગે વિધાય કરે છે.

(૪૦) મરણ થતાં પોને નરકે જશે એ વાત ઐલુકિ રાજા શ્રીમહાવીરસ્વામી પાસેથી સાંભળી શોકાતુર થાય છે.

(૪૨) ઉપકુંડા ચંદનાની માતા રાણી ધારિણી પોતાના સીકનો ઉ-છેદ થવાનો પ્રસંગ જોઈ વિહ્વલ બને છે અને ચિંતામાં ને ચિંતામાં મરણને ઘરણુ થાય છે.

(૪૩) શક ઇન્દ્ર એક વેળા શ્રીમહાવીરસ્વામીની દેવસભામાં પ્રવેશ કરી. તે ત્યાં હાજર રહેલા સંગમ દેવે સાંભળી. તેને એ અતિશયોક્તિ ભરી, હાજતાં તેણે શ્રીમહાવીરસ્વામીને ૭ મહિના

સુધી ઉપસંગો કર્યા. પછી સંગમ દેવલોકમાં પાછો ફરતાં, શક એને જોઈ શોકાતુર બને છે અને એને એ સ્વર્ગમાંથી કાઢી મૂકે છે.

(૪૪)-(૪૭) આ કૃતિઓનો વિષય સ્પુટ છે એટલે અહીં એ ગંબંધમાં કશો ઉલ્લેખ કરવાની જરૂર જણાતી નથી.

૪૮મીથી ૫૨મી સુધીની કૃતિઓ મલધારી શ્રીહિમચન્દ્રસરિએ વિ. સં. ૧૧૬૪ ની પૂર્વે રચેલી પુષ્કમાલાની સ્વોપન વૃત્તિમાંથી અમ રજૂ કરાવેલી છે.

(૪૮) આ કૃતિનો વિષય એ જ બીજી કૃતિનો વિષય છે.

(૪૯) વિજય નામનો રાગ એક વેળા ઉદ્યાનમાં ક્રીડા કરવા માટે પોતાની પત્ની સુતારા સાથે જાય છે. એ પ્રસંગે ક્રીડાક વિદ્યાધર કૃત્રિમ સુતારા બનાવે છે અને ખરી સુતારાનું હરણ કરી તેને સ્થાને એને સ્થાપે છે. એ વેળા ક્રીડા ક્રુરુતસપ્ એ કૃત્રિમ સુતારાને ડસે છે અને એથી એનું મરણ થાય છે. રાગ તો એ સુતારાને સાચી માની વિલાપ કરે છે.

(૫૦) નાગદત્તના ઉપર ચોરીનો ખોટો આક્ષેપ મૂકાય છે અને પછી એને વધસ્થાને લઈ જવાય છે. એ જોઈ નગદત્ત લોકો અને એને પરણ્યા છનડતી નાગવસુ વિલાપ કરે છે.

(૫૧) આ કૃતિનો વિષય પ્રસિદ્ધ છે

(૫૨) આ કૃતિનો વિષય રજૂ થી કૃતિમાં પ્રતિપાદિત થયેલા વિષયથી અલિધ છે.

૫૩ મીથી ૫૮ મી સુધીની કૃતિઓ મલધારી શ્રીહિમચન્દ્રસરિએ વિ. સં. ૧૧૭૦માં રચેલી લવણાવણીની વૃત્તિમાંથી ઉદ્ધૃત કરાયેલી છે.

(૫૩) સૌભાગ્યમંજરીને ઇષ્ટ પતિની પ્રાપ્તિ થવાને બદલે અન્યની પ્રાપ્તિ થતા તે ખેદ કરે છે.

(૫૪) દેવકી કુંબજુના જન્મસમયે પોતાના પતિ વસુદેવને પોતાની દુર્દશાનો નિર્દેશ કરતાં કહે છે કે મારા બીજા પુત્રોને તમે

કંસથી ન બચાવ્યા, પરંતુ હવે આને તો જરૂર બચાવજો, એ સાંભળી વસુદેવ તેમ કરવા તત્પર બને છે.

(૫૫-૫૭) આ કૃતિઓના વિષય અનુક્રમે ૩૧ મી, ૨૮ મી અને ૩૧ મી કૃતિઓમાં જોવાય છે.

(૫૮) દ્વૈપાયન ઋષિ દ્વારિકા નગરી બાજવાનું નિદાન કરી મૃત્યુ પામી 'અગ્નિકુમાર'નિકાયના દેવ તરીકે ઉત્પન્ન થાય છે. અવધિજ્ઞાનથી પૂર્વ ભવ જાણી તે એ નગરી બાજવા માટે મર્ત્ય-લોકમાં આવે છે. નગરીને બગતી જોઈ ત્યાંના લોકો આક્રંદ કરે છે.

(૫૯) નરકના જીવોને સ્વકૃત, પરકૃત અને ક્ષેત્રજન્ય એમ ત્રણ પ્રકારની વેદના જોગવધી પડે છે એમ જૈન શાસ્ત્રોત્તું કહેવું છે. પરકૃત વેદના તરીકે પંદર પ્રકારના પરમાધાર્મિક દેવો નરકના જીવોને અનેકવિધ પરિતાપ પમાડે છે તેનું અહીં આબેદુજ વર્ણન કરાશેવું છે. મંત્રજ્ઞનાથે સૂચકાંતની નિબંધિતિ (શ્લો. ૬૬-૮૨) જોવી.

૬૦ મીથી ૬૬ મી સુધીની કૃતિઓ શ્રીમુનિચન્દ્રમુનિએ વિ. મં. ૧૧૭૪ માં રચેલી ઉવએસપથની વૃત્તિમાંથી ઉદ્ભૂત કરાશેલી છે.

(૬૦) નંદ પોતાની પત્ની સુન્દરી તૃપાણુર બનતાં પાણી લેવા જાય છે. ત્યાં એ નંદને કાંઈ હિંસક પ્રાણી ખાઈ જાય છે. એ જાણી સુન્દરી વિલાપ કરે છે.

(૬૧) ઉપધુકા નંદ અને સુન્દરી એક વેળા વહાણમાં બેસીને જતાં હતાં તેવામાં એ વહાણનો નાશ થાય છે, પરંતુ સદ્બળાએ બનેને તરવા માટે સાધનરૂપ થઈ પડે તેનું એકેક પાટિયું મળે છે. તેના આધારે તરીને તેઓ એક બંદરમાં બેગાં થાય છે અને એ સમયે સુન્દરી દુઃખ કરે છે, અને નંદ એને આશ્વાસન આપે છે.

(૬૨) લોચન નામનો કાંઈ વાણિયો ઋદ્ધિસુન્દરી નામની કાંઈ એક સતી તરફ કંદણિથી જુએ છે અને મોહમૂદ બની એના પતિને દરિયામાં નાંખી દે છે. આગળ જતાં એ વાણિયો દુઃખી થાય છે ત્યારે તે જ સતી તેને સહાય કરે છે. એ ઉપરથી એ વાણિયો પશ્ચાત્તાપ કરે છે.

સુધી ઉપસંગો કર્યા. પછી સંગમ દેવલેખમાં પાછો ફરતાં રોક
એને બેઠા શોકાતુર બને છે અને એને એ સ્વર્ગમાંથી કાઢી મૂકે છે.

(૪૪)-(૪૭) આ કૃતિઓનો વિષય સ્પષ્ટ છે એટલે અહીં એ
ગંબીરમાં કશો ઉલ્લેખ કરવાની જરૂર જણાતી મથી.

૪૮મીથી ૫૨મી સુધીની કૃતિઓ મલધારી શ્રીહેમચન્દ્રસરિએ
વિ. સં. ૧૧૬૪ ની પૂર્વે રચેલી પુષ્કમાલાની સ્વોપચ વૃત્તિમયી
અત્ર રજૂ કરાયેલી છે.

(૪૮) આ કૃતિનો વિષય એ જ બીજી કૃતિનો વિષય છે.

(૪૯) વિજય નામનો રાગ એક વેળા ઉદાનમાં ફીડા કરવા
માટે પોતાની પત્ની સુતારા સાથે જાય છે. એ પ્રસંગે કોષક
વિદ્યાધર કૃત્રિમ સુતારા બનાવે છે અને ખરી સુતારાનું હરણ કરી
તેને સ્થાને એને સ્થાપે છે. એ વેળા કોષ કુકુટસર્પ એ કૃત્રિમ
સુતારાને ડસે છે અને એથી એનું મરણ થાય છે. રાગ તો એ
સુતારાને સાચી માની વિલાપ કરે છે.

(૫૦) નાગદત્તા ઉપર ચોરીનો એટો આક્ષેપ મૂકાય છે
અને પછી એને વધસ્થાને લઇ જવાય છે. એ બેઠા નગરના લોકો
અને એને પરણ્યા ઇચ્છતી નાગવસુ વિલાપ કરે છે.

(૫૧) આ કૃતિનો વિષય પ્રસિદ્ધ છે.

(૫૨) આ કૃતિનો વિષય ૨૯ મી કૃતિમાં પ્રતિપાદિત થયેલા
વિષયથી અલિખ છે.

૫૩ મીથી ૫૮ મી સુધીની કૃતિઓ મલધારી શ્રીહેમચન્દ્રસરિએ
વિ. સં. ૧૧૭૦માં રચેલી ભવલાવણીની વૃત્તિમાંથી ઉદ્ધૃત કરાયેલી છે.

(૫૩) સૌભાગ્યમજરીને ઇષ્ટે પતિની પ્રાપ્તિ થવાને બદલે
અન્યની પ્રાપ્તિ થતાં તે ખેદ કરે છે.

(૫૪) દેવકી કૃષ્ણના જન્મસમયે પોતાના પતિ વસુદેવને
પોતાની દુર્દશાનો નિર્દેશ કરતાં કહે છે કે મારા બીજા પુત્રને તમે

કંસથી ન બચાવ્યા, પરંતુ હવે આને તો જરૂર બચાવજો. એ સાંભળી વસુદેવ તેમ કરવા તત્પર બને છે.

(૫૫-૫૭) આ કૃતિઓના વિષય અનુક્રમે ૩૧ મી, ૨૮ મી અને ૩૨ મી કૃતિઓમાં જોવાય છે.

(૫૮) દ્વૈપાયન ઋષિ દારિકા નગરી બાળવાનું નિર્દાન કરી મૃત્યુ પામી ‘અગ્નિકુમાર’નિકાયના દેવ તરીકે ઉત્પન્ન થાય છે. અવધિસાગથી પૂર્વે ભવ બાણી તે એ નગરી બાળવા માટે મર્ત્ય-લોકમાં આવે છે. નગરીને બળતી જોઈ ત્યાંના લોકો આક્રંદ કરે છે.

(૫૯) નગ્નના જીવોને સ્વકૃત, પરકૃત અને ક્ષેત્રજન્મ એમ ત્રણ પ્રકારની વેદના બોગવધી પડે છે એમ જૈન શાસ્ત્રોત્તું કહેવું છે. પરકૃત વેદના તરીકે પંદર પ્રકારના પરમાધાર્મિક દેવો નરકના જીવોને અનેકવિધ પરિતાપ પમાડે છે તેનું અહીં આખેડૂબ વર્ણન કરાયેલું છે. મંત્રલનાથે સૂચગડની નિજજીવિતિ (શ્લો. ૬૬-૮૨) જોવી. ૬૦ મીથી ૬૬ મી સુધીની કૃતિઓ શ્રીમુનિચન્દ્રસુરિએ વિ. મં. ૧૧૭૪ માં રચેલી ઉચ્ચએસપયની વૃત્તિમાંથી ઉદ્ભૂત કરાવેલી છે.

(૬૦) નંદ પોતાની પત્ની સુન્દરી તૃષાતુર બનતાં પાણી લેવા જાય છે. ત્યાં એ નંદને કાષ્ઠ હિંસક પ્રાણી ખાઈ જાય છે. એ જાણી સુન્દરી વિલાપ કરે છે.

(૬૧) ઉપર્યુક્ત નંદ અને સુન્દરી એક વેળા વહાણમાં બેસીને જતાં હતાં તેવામાં એ વહાણનો નાશ થાય છે, પરંતુ સહભાગ્યે બનેને તરવા માટે સાધનરૂપ થઈ પડે તેનું એકેક પાદિયું મળે છે. તેના આધારે તરીને તેઓ એક બંદરમાં બેગાં થાય છે અને એ સગથે સુન્દરી કુદન કરે છે, અને નંદ એને આશ્વાસન આપે છે.

(૬૨) લોચન નામનો કાષ્ઠ વાણિયો ઋદ્ધિસુન્દરી નામની કાષ્ઠ એક સતી તરફ કુદજિથી જુએ છે અને મોહમૂઢ બની એના પતિને દરિયામાં નાંખી દે છે. આમજ જતાં એ વાણિયો દુઃખી થાય છે ત્યારે તે જ સતી તેને સહાય કરે છે. એ ઉપરથી એ વાણિયો પશ્ચાત્તાપ કરે છે.

(૬૩) ગુણસુન્દરી પોતાના શીલના રક્ષણાર્થે કૃત્રિમ આકર્ષક છે.

(૬૪) કલાવતી રાણીને અસતી માની એનો પતિ શંખ રાજા એનો ત્યાગ કરે છે, પરંતુ એ કાર્ય અવિચારિતપણે થયું છે એવું જાન થતાં એ રાજા અને એનો પરિવાર વિલાપ કરે છે.

(૬૫) આ કૃતિનો વિષય પહેલી કૃતિ સાથે તેમ જ ૩૦મીની સાથે મળતો આવે છે.

(૬૬) નિષ્કરુણ નામનો સેનાપતિ ઉપયુક્ત કલાવતીને શંખ રાજાની આગા અનુસાર જંગલમાં મૂકી આવવા માટે લઈ જાય છે. એનો ત્યાગ કરતી વખતે એ કલાવતીની સ્થિતિ જોઈને એ નિષ્કરુણને ઠગણા ઉપજે છે અને કલાવતી વિલાપ કરે છે.

(૬૭) આ એક અખંડિત કૃતિ છે. એની રચના મુદ્રસિદ્ધ વાદી દેવસરિને હાથે એમના ગુરુ શ્રીમુનિચન્દ્રસરિનો વિ. સં. ૧૧૭૮માં સ્વર્ગવાસ થયા બાદ થઈ છે. એમાં એમણે એમના ગુરુનું હૃદયમાં જીવનચરિત્ર આલેખ્યું છે. વિશેષમાં એમના ગુણાનુવાદ તરીકે તેમણે એમની જ્ઞાનસમૃદ્ધિ ઇત્યાદિનો ઉલ્લેખ કર્યો છે.

૬૮ મીથી ૭૬ મી સુધીની કૃતિઓ શ્રીલક્ષ્મણગણિએ વિ. મં. ૧૧૯૬માં રચેલા સુપાસનાહચરિયમાંથી ઉદ્ધૃત કરાયેલી છે.

(૬૮) આ અવસર્પિણીમાં થઈ ગયેલા જ્ઞેનોના સાતમા તીર્થંકર શ્રીસુપાર્થનાથનું નિર્વાણ થતાં ૬૪ ઇન્દ્રો વિલાપ કરે છે. વિષયની સમાનતાની દૃષ્ટિએ આ કૃતિ ૨૬ મી સાથે સરખાવી શકાય.

(૬૯) વિસદ્ધ પોતાના પૂર્વ લવના મિત્ર નિસદ્ધની દિવ્ય સંપત્તિ જોઈ શોકાવૃત્ત બને છે.

(૭૦) રાજપુત્ર ધનકુમારના પિતા દીક્ષા લેવા માટે તૈયાર થતાં એ પુત્ર તેમ ન કરવા તેમના કાલાવાલા કરે છે.

(૭૧) કાષ્ઠ ખેતર કૃત્રિમ સ્ત્રી બનાવી તેને કુરુચંદ્ર રાજાને સોંપે છે. કાલાન્તરે એ ખેતર મરી ગયો હોય તેવો એ સ્ત્રી આગળ

એ દેખાવ કરે છે. એ ઉપરથી એ સ્ત્રી જુદા કરે છે અને અંતમાં ઠાણલાક્ષણ કરે છે.

(૭૨) વિજય રાજા પોતાની પત્નીનું મગ્ન્ય ચતાં વિલાપ કરે છે.

(૭૩) રત્નચૂડ રાજા એક રીતે અનિત્ય ભાવના ભાવે છે અને તેમ કરતાં પ્રત્યેકબુદ્ધ અને છે. દીક્ષા લેવાનો એનો મનોરથ જાણી કાઠ દેવ એને એ વખતે મુનિવેષ આપે છે. સવારના એ વેપમાં સળંગ થઈ એ રાજર્ષિ મહેલની બહાર નીકળે છે તે વખતે એમનું અંત-પુર વિલાપ કરે છે.

(૭૪) મહાસતી ધનશ્રીના ઉપર એની સપત્ની આજ ચડાવે છે. એને સાચું માની એનો પતિ વિમલ એનો ત્યાગ કરે છે. એ વખતે એ સતી વિલાપ કરે છે.

(૭૫) રાષ્ટ્રકૂટની પત્નીને વાધ ખાઈ જાય છે. એ જાણી એ વિહ્વલ બની અગ્નિમાં પ્રવેશ કરે છે.

(૭૬) કાઠ દેવ વિષયાસક્ત બનેલા નલ ગમ્મને પ્રતિજ્ઞા પમાડવા માટે બહુકતું રૂપ ધારણ કરી મનુષ્ય-લોકમાં આવે છે અને જલપ્રલયનો દેખાવ કરે છે. એ સમયે નગરના લોકો અને એ રાજા પણ એ જોઈ આકંઠ કરે છે.

૭૭ મીથી ૮૪મી સુધીની કૃતિઓ શ્રીસોમપ્રભાચરિત્રે વિ. સં. ૧૨૪૧માં રચેલા કુમારવાલપડિઓહાથી ઉદ્ધૃત કરાયેલી છે.

(૭૭) એક વેળા કાઠ વેરમા કૃતપુણ્ય નિર્ધન બનતાં તેને કાઠી મૂકે છે. ત્યારે તે પોતાને ઘેર જાય છે. ત્યાં માતાપિતાના મગ્ન્યના સમાચાર જાણી તે શોક કરે છે.

(૭૮) નલ રાજા દમયન્તીના ત્યાગ કરે છે. તે પ્રસંગે એ સતી વિલાપ કરે છે. આ અધિકાર સંસ્કૃત ખડની ૩૨ મી કૃતિમાં પણ જોવાય છે.

(૭૯) આ વિષય ૪૨ મી કૃતિના વિષયથી અલિપ્ત છે.

(૮૦) આ વિષય ૨૭મી કૃતિમાં ચર્ચાયેલો છે.

(૮૧) કાષ એક વિદ્યાધરી પોતાના પતિનાં અંગોપગિને આકાશમાંથી ભૂમિ ઉપર પડેલાં જોઈ રોકાવુર બને-છે.

(૮૨) કૃષ્ણ વાસુદેવની પત્ની સુકૃમિણી પોતાના તરતના જન્મેલા પુત્રનું હરણ થયેલું જોઈ વિલાપ કરે છે.

(૮૩) નટની પુત્રીને પરપુરા ઇચ્છતાં રાગપુ. ઇલાપુત્રને એના પિતા ઉપદેશ આપે છે.

(૮૪) એક નગરમાં ઉપધુકા ઇલાપુત્ર જાય છે. ત્યાંના ગમ્મની આગળ એ પોતાની કળા દેખાડે છે. તે વખતે ઉપધુકા નટની પુત્રીને વિષે આત્મક્રાંત બનેસો રાગ એ ઇલાપુત્રનું મરણ ઇચ્છી તેની પાસે એકનો એક દુષ્કર ખેડ વારંવાર કરાવે છે. રાગનો મલિન ભાવ જાણી ઇલાપુત્ર ખેડ કરે છે.

૮૫મી કૃતિ શાંતિવેન્દ્રસંગિત સહસ્રદિણુકિચ્ચની વૃત્તિમાંથી ઉદ્ભવેલી છે. એ સરિ વિ. મં. ૧૩૨૭માં સ્વર્ગે ગયા.

(૮૫) આ કૃતિનો વિષય ૧ લી, ૩૦ મી અને ૬૫ મી કૃતિનાં વિષયને મળતો નથી છે.

પાઘ્ય ખંડમાં આ પ્રભાણે જે કૃતિઓ ગાવાયેલી છે તે મુખ્ય વિષયની દૃષ્ટિએ મહત્ત્વની છે. એટલું જ નહિ પણ બીજી પણ કેટલીક રીતે તે ઉપયોગી થઈ પડે તેમ છે; કેમકે તે અન્યાન્ય વિષયના ઉપર પણ પ્રકાશ પાડે છે. આ હકીકત આપણે સૌથી પ્રથમ વ્યાકરણને અનુલક્ષીને નિચારીશું.

ક્રિયાતિપત્યર્થના પ્રયોગો—પાઘ્ય સાહિત્યમાં જે ૧ ક્રિયાતિપત્યર્થના પ્રયોગો લાગે જોવાય છે તેનાં પાંચેક ઉદાહરણો તો આ ખંડ પણ પૂરાં પાડે છે. આ રવાં એ ઉદાહરણો—

૧ આ અર્થ ક્રિયાની અતિપતિ જોઈને કે નિષ્ફળતા સ્વયં છે. એક કામના ઉપર બીજા કામનો આવાર હોય તેવી પરિસ્થિતિમાં પ્રથમ કાર્ય ન બને એટલે બીજું પણ ન બને, એ આ અર્થ સ્વયં છે.

૨ વિચારો દરમિયાન વિચારોનું પહેલું ચલાવું નિમ્નલિખિત નવમું થયું—

“ભગ્ન આહં ગળી હોતો માવિયપ્પા ચંદુસ્મુગો ।

જદ્દં સમન્તો પરિયાદ લાગળો જિણ્દેશિ ॥૧૧॥”

(૧) “જહ તે પિયા જીવંતો તુમં વા ફૈસત્યસત્યકુતલો હોંતો
તો ન એસ એરિસસિરીષ માયણં હોંતો” — પૃ૦ ૨૩

(૨) “જહ તહ્યા મળ થલહ ! પાળ-ચાઓ મણ કઓ હોંતો ।
તા કિં એરિસ ગરુ-આયઈષ તં નાહ ! નિવડંતો ॥” — પૃ૦ ૩૩

(૩) ‘જહ ગઝાઓ પડંતા, બાલતે વાગિ જહ મયા હોંતા ।
તા કિં મજ્હ નિમિત્તે હોજ્હ ફના આયદા તુજ્હ ? ॥’ — પૃ૦ ૩૩

(૪) ‘જહ પુત્રં ચિય પાવેહિં તેહિં ચોરેહિં વિણિહયા હુંતા ।
તા કિં અસચ્ચમવિગોવણિજ્ઞમિમમજ્ઞ પેચ્છેજ્ઞા ? ॥’ — પૃ૦ ૫૬

(૫ ૬) “અન્નં ચ તદ્ ચિય સ્વલ્પિયસીલવિહવસ્સ તુજ્ઞ મરણં પિ ।
જહ હોજ્ઞ, તઓ નિર્યાણલંમિ અવસોઽવિ પચ્ચંતો ॥
વિબુદાણ સોયણિજ્ઞો હુંતો .. . ॥” — પૃ૦ ૮૧

આ પૈકી ત્રીજા અને ચોથા ઉદાહરણમાં વર્તમાન કૃદંતના નારીગતિનાં રૂપો જોવાય છે એટલે સર્વ પુરુષ અને સર્વ વચનનાં ક્રિયાતિપત્ત્યર્થના પ્રત્યયો તરીકે સ્ત્રો અને માળોતો ઉદ્દેશ્ય જે કેટલાંક પુસ્તકમાં જોવાય છે તે વાસ્તવિક હોવા વિશે શંકા ઉદ્ભવે છે. અત્ર એ ઉમેરીય કે શ્રીચતુરભાઈ પુરુષોત્તમદાસ પોદે જુની ગુજરાતી ભાષા (પૃ. ૨૮૪)માં સૂચ્યું છે કે “પ્રાકૃતમાં આ અર્થ વિધ્વના પ્રત્યયો ઇજ્ઞ-જ્ઞ લાગી બનતો (સિ. હે. સૂત્ર ૮-૩-૧૭૯). આ ઉપરાંત વર્તમાન કૃદંતના ચિકારી રૂપ પણ વપરાતાં. અપભ્રંશ કાળ સંધી વર્તમાન કૃદંતને ગતિવાચક પ્રત્યય લાગતા. જૂની ગુજરાતીમાં ગતિવાચક પ્રત્યય વપરાતા અથવા અવિકૃત વર્તમાન કૃદંત વપરાતા લાગ્યું.”

સતિ સપ્તમી—જેને આપણે સંસ્કૃતમાં ‘સતિ સપ્તમી’ અને અંગ્રેજીમાં ‘Locative absolute’ કહીએ છીએ અને જેને

આપણે પાઠ્યમાં સમાણે સત્તમી' કહી શકીએ તેમ પ્રયોગો પણ આ પાઠ્ય ખંડમાં ઉપલબ્ધ થાય છે. એનાં કેટલાંક ઉદાહરણ નીચે મુજબ છે:—

(૧) ‘અમેહિં કાલગાઈ સમાણેહિં પરિણવયે વઢિયલ્લ-
વંસતંતુકગ્ગમિ નિરયવલ્લે સમણસ્સ મગવઓ મહાવીરસ્સ અંતિયં મુંદે
મવિત્તા આગારાઓ અણગારિયં પલ્લહિસિ’—પૃ. ૨

(૨) “તુલ્લેહિં અભ્મણ્ણાણે સમાણે સમણસ્સ મગવઓ મહા-
વીરસ્સ જાવ પલ્લહત્તણ”—પૃ. ૨

(૩) કિંણ્ણ કુણ્ણ તાઓ, કિં વ પઈ કિં વ વંધવજ્જાણો મે ।
દુક્ખે અણુહવિયલ્લે, સંપદ્ધ ય ઉવઢિણ્ણ કમ્મે ॥૮૯॥”—પૃ. ૧૩

શુભરાતી પ્રયોગોનું સામ્ય—૫૦મા પૃષ્ઠમાં ‘હરી કહં દાવિસ્સદ્ધ...
સુહ’ એ પ્રયોગ ‘મોદું’ કેમ બતાવશે, એ શુભરાતી પ્રયોગનું રમરણ
કરાવે છે. એવી રીતે ૧૦૦મા પૃષ્ઠગત “વપ્પહિદ્ધ” આજે પણ
શુભરાતીમાં ‘પાપડનું પીકું’ એમ બોધાય છે તેનું મૂળ દર્શાવે છે.
વિશેષમાં ૧૪૫મા પૃષ્ઠગત “મત્તિદુચ્છઓ દિલ્લો” એ પ્રયોગ ‘મોદું
મેસનો ફૂડો ફરવ્યો’ એ પ્રયોગની ઝાંખી કરાવે છે.

હ્રસ્વ ‘એ’ અને ‘ઓ’—જેમ લેટિન અને ગ્રીક ભાષામાં
‘એ’ અને ‘ઓ’નાં હ્રસ્વ ઉચ્ચારણો જોવાય છે તેમ
પાઠ્યમાં પણ જોવાય છે.^૧ આનાં કેટલાંક ઉદાહરણો આપણે આ
પાઠ્ય ખંડમાંથી મળી આવે છે. જેમકે ૧૦મા પૃષ્ઠમાં તણ્ણાઈમાં ને
હુણાઈમાં, ૧૩મા પૃષ્ઠમાં ઘોરાટવીઈમાં, તેમ જ ૧૪મા પૃષ્ઠમાં પાવાઈ-
માં અને અદ્ધનિગ્ગણાઈમાં ‘એ’નું હ્રસ્વ ઉચ્ચારણ છે. એવી રીતે

૧ “પ્રાકૃતમાં હ્રસ્વ ઉચ્ચાર (ए ने ओ ना) દ્રાવિડમાંથી આવ્યા છે,
પણ દ્રાવિડમાં છે તેમ તેને માટે જુદા અક્ષર નથી.”

૫૯ મા પૃષ્ઠગત દમાઓં માં અને ૮૮મા પૃષ્ઠગત તંઓંમાં 'ઓ'નું ઉચ્ચ ઉચ્ચારણ છે.

તદ્વિત—સંસ્કૃતમાં તદ્વિતનો પ્રત્યય ક છે તેમ પાષ્ટ્યમાં ય છે. એના ઉદાહરણ તરીકે બીજા પૃષ્ઠગત દિયયયાનંદિ અને ગમગયાણ, ૧૦મા પૃષ્ઠગત નિયયસ અને ૭૬મા પૃષ્ઠગત તયનો નિર્દેશ થઈ શકે. જે ગમગયાણમાં મૂળ શબ્દ તરીકે ગમગના લાવવાયક ૩૫ તરીકે ગણી શકાય તેવા ગમગયા શબ્દની વિવરણ કરાય તો ગમગયાણને એનું સાતમીનું એકવચનનું ૩૫ ગણવું જોઈએ.

દ્વિત્ર રૂપો—અભૂતતદ્વાર દર્શાવવા માટે જેમ સંસ્કૃતમાં 'ત્રિ' રૂપો વપરાય છે તેમ પાષ્ટ્યમાં પણ એવાં રૂપો જોવાય છે. આ પ્રસ્તુત ખંડમાં પણ એવાં કેટલાંક રૂપો છે. જેમકે ૫. ૩૬ગત તિપયાદિનીરાકળ, ૫. ૫૧ગત મામરામીમૂયા, ૫. ૫૨ગત આડલીદ્યા, ૫. ૧૦૬ગત આસલીમૂયમુયપસગા અને ૫. ૧૨૧ગત સયીચ્યાદ.

વિલક્ષણ રૂપો—બીજા પૃષ્ઠમાં તત્તિરકુમારે અમ્માપિયોતે ઇયં ઘયાલી" એવી જે પંક્તિ છે તેમાં અમ્માપિયોતે એ અમ્માપિયતનું બીજી વિલક્ષિતા બદલવચનનું વિલક્ષણ ૩૫ છે. એવી રીતે ઘયાલી એ ઘય ધાતુનું ભૂતકાળનું અનિયમિત ૩૫ છે—આઈ ૩૫ છે.

બીજા પૃષ્ઠમાં ગમગયાણ એવો જે પ્રયોગ છે તે આધાર વગરે પ્રાચીન આગમોમાં ચતુર્થાના એકવચનના આદ્ય પ્રત્યયવાળાં રૂપોનું સ્મરણ કરાવે છે. આ આદ્યને બદલે અન્યત્ર ફરચિત આદ્ય અને આદ્યનો ૫૯ પ્રયોગ જોવાય છે. સંસ્કૃતમાં તો એને બદલે આવે છે.

૧૦મા, ૧૧મા, ૧૨મા અને ૧૬મા પૃષ્ઠમાં અનુક્રમે વિવિદ્-દુક્લસારીણ, દુકલેયીણ, મતદત્તીણ અને દત્તીણ એમ પ્રયોગ જોવાય છે. ઉપશ્વક દષ્ટિએ આ ચારે છઠ્ઠીનાં બદલવચનનાં ૩૫ લેખ એમ લાગે છે, પણ અહીં તો એ તૃતીયાનાં એકવચનનાં ૩૫ સમજાવનાં છે. વ્યાકરણદષ્ટિએ આ કેવી રીતે સંગત ગણાય તે જણવું બાકી રહે

છે બાકી આનાં વિલક્ષણ રૂપો પૃથિવ્યરિચમા જોવાય છે અને એ એક રીતે એની પ્રાચીનતા પૂરવાર કરે છે

૯૧મા પૃષ્ઠમા દેવર્ષના બીજી વિલક્ષિતા એકવચનના અર્થમા દેવરૂ ને બદલે દેવરૂનો પ્રયોગ છે, એટલે કે વિલક્ષિતાનો પ્રત્યય સમાડાયો નથી—વિલક્ષિતાનો પ્રત્યયનો લોપ થયેલો છે કે જેવી ઘટના આપણે હસયેલાલિય વગેરે આગમોમા જોઈએ છીએ

૧૧૦મા અને ૧૧૩મા પૃષ્ઠમા જે મદમ (સ મતિમાન્) રૂપ છે તે સામાન્ય રીતે અનિયમિત ગણાય છે

૪૫મા પૃષ્ઠમા વિપતોગ એવું રૂપ નજરે પડે છે સામાન્ય રીતે વિપતોગ એમ હોય જોઈએ, પરંતુ ‘ર-ગ-ચ-જ-ત-દ-પ-ચ-વાં પ્રાયો દુક્’ એ સિદ્ધહેમચન્દ્રના ૮-૧-૧૭૭ના મુત્ર પ્રમાણે ચ નો લોપ થયા બાદ અને બદલે ત થયો છે

ભવિષ્યકાળના ત્રીજા પુરુષના એકવચનના વિવિધ પ્રત્યયો પૈકી એક પ્રત્યય રિદ છે તેમ જતાં એને બદલે કેટલીક વાગ હી વપરાય છે એના પછી ઉદાહરણે આ પાઠ્ય ખડમા મળી આવે છે જેમકે ૬૪મા પૃષ્ઠ(નો ૭)ગત ધરિહી, ૧૨૪મા પૃષ્ઠગત મ્નો પૃમા પલોદ્દી અને મ્નો પૃમા તદ્દસિત્તી અને ૧૪૪મા પૃષ્ઠાત કાહી

,જેમ દગાળિ, કદ, નૂળ, સદ અને રદિ ને મદને દગાળિ, કદ, નૂળ, સદ અને રદિ સખ્દ વપરાય છે તેમ જ ને બદલે એવ પછી વપરાય છે એ હકીકત ૧૫મા પૃષ્ઠગત ‘જવ મળિઓ’થી શરૂ થનારું પૃમા પદ સમર્થિત કરે છે

અટાહિ—અટ ના અર્થમા અટાહિ સખ્દ પછી પાછળમા વપરાય છે એવો એક પ્રયોગ ૫ પમા નજરે પડે છે

૧૩૩મા પૃષ્ઠમા ૬૦મા પદમા આ વિવાહાઓ એવો જે પ્રયોગ છે તે સરકૃતમા એ જાતના મર્યાદાસ્થાયક પ્રયોગોનું સ્થાન દરાવે છે

૬૫મા પૃષ્ઠમા મુરુતીદિતો અને ૮૪ મા પૃષ્ઠમાના આઠ પદમા કરુણાદ એ રૂપો તે તે જાતના વિરલ પ્રયોગોના ઉદાહરણરૂપ છે

હયા એ ભૂતકાળના ત્રીજા પુરુષના એકવચનનો પ્રત્યય છે એમ ૮મા પૃષ્ઠગત સમુપજિજ્યા એ ભૂતકાળના ત્રીજા પુરુષના એકવચનના રૂપ ઉપરથી જણાય છે, ત્યારે ૭મા પૃષ્ઠગત અણુમન્ત્રિયા તેમ જ ૧૪૯મા પૃષ્ઠગત મણિત્યા રૂપ વિચારતાં એ ભૂતકાળના ત્રીજા પુરુષના બહુવચનનો પણ પ્રત્યય છે. એમ જણાય છે. આ ઉપરથી હયા એ ભૂતકાળના ત્રીજા પુરુષના બંને વચનનો પ્રત્યય છે એ વાત સિદ્ધ થાય છે.

૧૩૨મા પૃષ્ઠમાં મણિવિ એતું જે રૂપ મણિજ્ઞના અર્થમાં વપરાયું છે તે અપભ્રંશ ભાષાતું રૂપ છે.^૧ આ રૂપ શ્રીનેભિચન્દ્રસંરિહૃત અંગાહત્તચરિત્તના ૨૩૬મા પદ્યગત વેચ્છેવિ અને ૨૩૮મા પદ્યગત નિમુણેવિ સાથે સરખાવી શકાય.

અમારૂં—જેમ અભમેવના અર્થમાં અમેવ^૨ રૂપ મળે છે^૩ તેમ અવમારના અર્થમાં ૭૮મા પૃષ્ઠમાં ૪૬મા પદ્યમાં અમારૂં રૂપ વપરાયેલું છે અને એ અવ ને બદલે અપભ્રંશમાં અમ એતું જે રૂપ વપરાય છે તે ઉપરથી બતાવાયું હોય એમ જણાય છે.

વિલક્ષિતઓનો વ્યત્યય—પાઘયમાં અને ખાસ કરીને આરિસ (આર્ષ) પાઘયમાં વિલક્ષિતઓનો વ્યત્યય જોવાય છે. એવાં કેટલાંક ઉદાહરણો આ પાઘય ખંડમાં દષ્ટિગોચર થાય છે. જેમકે ખીજ પૃષ્ઠમાં અર્જેદિ કાલગાદિ સમાણેદિ એ પંક્તિમાં સમભીના અર્થમાં તૃતીયાનો પ્રયોગ છે. એવી રીતે ૧૪૪માં પૃષ્ઠગત મિસિરમિએ દિતીયાના અર્થમાં સમભીનો પ્રયોગ છે.

સંધિ—ગીવાંલુ ગિરામાં જેમ સંધિ બહુવા કરવી જ ૫૩ છે તેમ પાઘયમાં નથી. વળી એ ગિરામાં સ્વરસંધિના જે નિયમો છે

૧ જુઓ સિદ્ધહેમચન્દ્ર (૮-૪-૪૩૯ અને ૪૪૦) અને પાઘયસદ્-મહાભુવનો ઉપોદ્યાત (૬. ૪૦).

૨ જુઓ સિદ્ધહેમચન્દ્ર (૮-૧-૧૦૧).

૩ જુઓ પૃ. ૧૩૭, સ્થો. ૮૩.

તે પાછળમાં મોટે ભાગે સ્વીકારાયા છે અને વિશેષમાં બે સ્વર સાથે આવતાં પૂર્વ સ્વરનો લોપ કરવાનો નિયમ પણ પ્રાયઃ પ્રવર્તે છે. વળી કેટલીક વાર તે પછીના સ્વરનો પણ લોપ થતો જોવાય છે. આ દૃષ્ટિએ પાછળ ખંડ વિચારતાં નીચે મુજબની હકીકત જોવાય છે:—

પૂર્વ સ્વરનો લોપ—

(૧) કેસ = કૌ + એસ—૫. ૨

(૨) એહેહિ = એહિ + એહિ—૫. ૧૫

ઉત્તર સ્વરનો લોપ—

(૧) ચેદ્દામિહ = ચેદ્દામિ + અહ—૫. ૧૪

(૨) વિસેસઓડવગચ્છામિ = વિસેસઓ + અવગ-
ચ્છામિ—૫. ૩૦

(૩) વિણિમ્મિયડમ્હિ = વિણિમ્મિયા + અમ્હિ—૫. ૫૯

(૪) પહ્ડવિ = પહ્ + અવિ—૫. ૬૮

(૫) તુભમેહિડવિ = તુભમેહિ + અવિ—એજન

(૬) ગુરુર્હિડણુન્નાઓ = ગુરુર્હિ + અણુન્નાઓ—૫. ૮૧

(૭) અવસોડવિ = અવસો + અવિ—એજન

(૮) તેણડહં = તેણ + અહં—૫. ૮૩

(૯) સઝરીડવિ = સઝરી + અવિ—એજન

(૧૦) તુભ્મડવિ = તુભ્મ + અવિ—૫. ૮૬

(૧૧) યાણસિડણિટ્ઠં = યાણસિ + અણિટ્ઠં—૫. ૧૧૫

સ વગેરે સર્વનામેનાં ૩૫ કે અવ્યયો પછી કેાઇ સ્વરથી

૧ પ્રથમ અદિમાંના 'અ'નો લોપ કરતાં યાની પછી મ્હિ એ સંયુક્ત વ્યંજનાન્ત પદ આવે છે એથી 'યા' નો 'ય' કરાયેલો છે.

શર થનાર ત વગેરે સર્વનામનું રૂપ કે સ્વરૂપી શર થનારો અબ્ધવ આવે તો ઉત્તર સ્વરનો લોપ થાય છે, એવો સિદ્ધહેમચન્દ્ર (૮-૧-૪૦)મા નિર્દેશ છે અહીં આપેલા પાંચમા, આઠમા અને ૧૦મા ઉદાહરણો એના દષ્ટાંતરૂપ છે પગલુ પીંગલ ઉદાહરણો અને ખાસ કરીને પહેલું છૂંદુ અને અગ્રાન્ધુ એ ઉદાહરણો એના અપવાદરૂપ ગણાય તેવા છે અને એનો નિર્વાહ તો સિદ્ધહેમચન્દ્રના 'વજ્રલ' (૮-૧-૨) એ સત્રને આધારે થઈ શકે

ત્રીંગલ ઉદાહરણમા અગ્નિને બદલે મિહ અને નગમામા અદને બદલે હ તેમ જ એવા પાંચમા સાતમા નગમા અને દગમા ઉ । દરણુમા અગ્નિને બદલે વિ એમ બે મૂળ લેખકની કૃતિમા હોય તો પછી આ ઉદાહરણોને સધિ સાથે કરો અબધ ગહેતો નથી

મિહ—૧ છ એ અર્થમા મિહ રૂપ વપરાય છે તે હકીકતનું ૧૩૮મા પૃષ્ઠગત નાઆમિહ, ૧૩૮મા પૃષ્ઠગત અણુમાહિરમિહ અને ૧૪૦મા પૃષ્ઠગત સપ્તમિહ કુક્કમિહ અને જાયમિહ તેમ જ ૧૪૧મા પૃષ્ઠગત દઆમિહ અને ૧૪૨મા પૃષ્ઠગત વસિયમિહ કેપો સમર્થન કરે છે

ના પ્રમાણે અહીં જે વ્યાકરણવિષયક જિહ્વાપોહ કાગ્યો છે તેનું કાગ્ય એ છે કે પાંચમ વ્યાકરણને અગેની કેટલીક શુભો ઉકેલવી બાકી રહેલી જોવાય છે

દેશ્ય શબ્દો—પાંચમા સસ્કૃત સાથે સર્વથા મળતા આવતા શબ્દો છે જ્યાં સસ્કૃત ઉપરથી ઉચ્ચારણના નિયમોને અનુસરીને જાણે ઉપજાવી કાઢ્યા હોય એવા પણ શબ્દો છે આ ઉપરાંત જેને સસ્કૃત શબ્દો સાથે કશું જ લેવા દેવા હોય એમ જણાતું નથી એવા પણ શબ્દો છે અને દેશ્ય કહેવામા આવે છે આવા શબ્દોના ઉદાહરણ તરીકે હું નાત્ર નીચેના શબ્દો નાખીશ—

અન્નો (પૃ ૪૩), કિણ્દય (પૃ ૧૭), ઘુણિય (પૃ ૪૬), ઘણિય (પૃ ૧૬), દદોલી (પૃ ૬૩), પાન્કસાલ્ય (પૃ ૨૮), વોંદિ (પૃ ૮૧), હુલ (પૃ ૧૦૨) અને સનુષ્કુળ (પૃ ૮૦)

પાઠશાળાલય માટે પાઠશાલક એવો સંસ્કૃત શબ્દ સૂચવાય છે, એટલે એ વારતવિક રીતે દેશ્ય નથી એમ કેટલાક કદાચ કહે તો અત્ર તેમને હું નીચે મુજબની ત્રણ બાબતો વિચારવા વિનવું છું:—

(૧) અમુક અમુક દેશ્ય શબ્દોનું સંસ્કૃતીકરણ કરી તેને સંસ્કૃતમાં સ્થાન અપાયું છે એ વાત માન્ય રાખવા જેવી છે ?

(૨) શ્રીહિમચન્દ્રચરિત્રે અને ધનપાલે જેમને 'દેશ્ય' શબ્દ ગણ્યા છે તેમાંના કેટલાકને તેમ ગણવા માટે તેમની પાસે કોઈ પ્રાચીન કૃતિનો આધાર નહિ હશે ?

(૩) અમયનિગમ જેવા દેશ્ય ગણાતા કેટલાક શબ્દો યૌગિક કે મિશ્ર હોવાને લીધે વ્યુત્પત્તિજન્ય માન્ય પડે છે, પરંતુ એ વ્યાકરણ કે ડાશમાં પ્રસિદ્ધ ન હોય એટલે કે એનો વાચ્યાર્થ સાહિત્યમાં પ્રચલિત ન હોય તો તે પણ દેશ્ય ગણાય કે કેમ ?^૧

અનુકરણશબ્દો—અનુકરણશબ્દો—રવાનુકારી શબ્દો તો લગભગ દરેક ભાષામાં છે અને હોય એ સ્વાભાવિક છે. પાછલમાં પણ એવા શબ્દો છે. નમૂના તરીકે નીચેના શબ્દો પરચુત ખંડમાંથી હું અત્ર નોંધું છું:—

ચરચર (પૃ. ૯૮), તડયડ (પૃ. ૯૬) અને ઘસ (પૃ. ૨૪, ૪૧).

અનુજીવિત—સંસ્કૃતમાં સ્વાયેલા મનાતાં, પરંતુ ખરી રીતે સંસ્કૃત તેમ જ પાછલમાં સ્વાયેલાં એવા દૈભાષિક નાટકોમાં 'આર્થ-યુત' ના અર્થમાં અજ્ઞાત શબ્દ જોવાય છે. કોઈ કેવળ સંસ્કૃત કૃતિમાં આર્યપુત્ર શબ્દ વપરાયેલો હોય એમ જણાતું નથી. બાકી પાછલમાં તો નાટકો સિવાયની કૃતિઓમાં પણ અજ્ઞપુત્ર કે અજ્ઞાત એ શબ્દનો પ્રયોગ ઉપલબ્ધ થાય છે.^૨ આની પ્રતીતિ માટે પૃ. ૨૭, ૩૧, ૧૦૩, ૧૦૬ અને ૧૧૬ જોવાં લલામળુ છે.

^૧ જુઓ ત્રિનાગમકયાસંગ્રહ (પૃ. ૫-૬).

^૨ જુઓ શ્રીનેમિચન્દ્રચરિત્ર ખંડાદત્તચરિત્ર (પૃ. ૫૨; કંડિકા ૫૦)

વિશિષ્ટ શબ્દો—૧૨૪મા પૃષ્ઠમાં 'કુટુંબ' ને બદલે 'કુટુંબ' શબ્દ વપરાયો છે તે તો કદાચ સમુચિત ગણી શકાય; પરંતુ ૭૭મા પૃષ્ઠમાં 'સ્વપ્ન'ના અર્થમાં 'નુમેળ' શબ્દ વપરાયો છે તેનું સું એમ પ્રજા જાણે છે. વિશેષમાં ૮૪મા પૃષ્ઠમાં જે 'નિદ્ર' શબ્દ વપરાયેલો છે તેનો અર્થ જાણવો બાકી રહે છે. ધિક્ક અર્થમાં જેમ 'નિ' શબ્દ વપરાય છે તેમ ૪૦મા પૃષ્ઠમાં જે અર્થમાં 'જી' શબ્દ વપરાયેલો છે. વળી ૧૪૧મા પૃષ્ઠમાં તો 'નિદ્રી' એવો પણ પ્રયોગ છે. આ ઉપરાંત ૧૨૬મા પૃષ્ઠમાં દા ધિક્ક એ અર્થમાં 'દરડી'નો પ્રયોગ છે.

અલંકાર—આ ખંડમાં ઉપમાઓ અનેક સ્થળે જોવાય છે. ખીજા પૃષ્ઠમાં દુર્લભતા દર્શાવવા માટે હંદર સુખનો ઉદાહરણ છે. ૨૨મા પૃષ્ઠમાં તીક્ષ્ણ તરવારને ગરમિતુમુમ્મનિજાતેનું એવા રિંગેલુથી વિભૂષિત કરાવેલી છે અને ૮૬મા પૃષ્ઠમાં નિઃશ્વેતા બનાવવા માટે કાષ્ઠનું ઉદાહરણ રજુ કરાવેલું છે.

૧૨૦મા પૃષ્ઠમાં રિંગ, રિંગ, હોન્ટુનાં અને રોમન્ટાજ એવા ત્રણ પ્રમાણે છે તે અલંકારની દૃષ્ટિએ ખાત્ર નેંધવા જેનાં જણાય છે.

૧૨૬મા પૃષ્ઠમાં સતિમ જે પદો અનુપાસના નમૂનારૂપ છે.

શુભ—સમસ્ત ખંડમાં 'પ્રમાદ' શુભની પ્રપાતતા પ્રવર્તે છે. ૪૨મા પૃષ્ઠના અંતમાં વાળે અને ત્રણ ત્રણ પદનાં જે નાનાં વાક્યો છે તે તે વાનારુપને વિશેષ દર્શાવે છે.

છંદ—આખા પૃષ્ઠ ઉપર આપેલ પદોનાં છંદ વિચારવો બાકી રહે છે.

કવિની નિરંકુશતા—જંદોલાંગ અને હેલ્લ તો તે કારણે કે પછી અન્ય કોઈ કારણસર દીર્ઘ સ્વરને બદલે હસ્ત અને હસ્ત

૧ જુઓ સિદ્ધહોમચન્દ (૮-૨-૧૯૨).

૨ એમ કહેવાય છે કે ઉંબરના-ઉંબરના કાકાને ફક્ત આવાં નથી.

સ્વર્ગને બદલે લીધું કરવાની છૂટ જેમ કેટલાક સંસ્કૃત કવિઓએ લીધી છે તેમ પાછલ કવિઓએ પણ લીધી છે આ હકીકત પણ આ પાછલ ખડમાના નીચેના ઉદાહરણો દ્વારા સમર્થિત થાય છે

પૃ. ૧૦૦મા કાઝળ ને બદલે વાઝળ, પૃ ૩૫મા તમિ ને બદલે તમ્મી, પૃ ૧૧૧માં ઇચ્છામિ ને બદલે ઇચ્છામો^૨, પૃ ૫૩મા પહરળમિ ને બદલે પહરળમ્મી અને પૃ ૧૪૬મા કપ્પતિ ને બદલે કપ્પતી

હવે આપણે સુભાષિતોના વિચાર કરીશું તો જણાશે કે ગદ્ય તેમ જ પદ્યપ પણ કેટલાક સુભાષિતો આ પાછલ ખડમા મુખ્યતઃ પાછલ ભાસામાં ઉપલબ્ધ થાય છે તેમા ગદ્યાત્મક સુભાષિતો નીચે સુજળની ૫ કિતમા બેવાય છે —

(૧) “ઉત્તમપુરિસા ન સોવંતિ સંજ્ઞાણ ૧” — પૃ. ૪૨ ॥

(૨) “કિં કયાહ કાયકંઠિયા પરમોત્તિયહારસંગં પાવહ ? ૧” — પૃ. ૪૮

(૩) “જેણ સ્વેમંતિ(મિ ?) મયમુપ્પજ્જતિ, મયદ્વાળે ય પરા પીતી, નેય વસણવસગણં બુદ્ધિમયા નિસાઓ ગંતવ્વો, સુહ-દુઃસ્વસંકલાઓ ંતિ અણિચ્છિયાઓ વિ, તત્થ સુહે જો ન મજ્જતિ દુક્ખે ય જો ન સીયતિ સો પુરિસો, હ્યરો અવપરો । — પૃ. ૨૭

પદ્યાત્મક સુભાષિતો નીચે પ્રમાણેના પદ્યો પૂગ પાડે છે —

૧ સરખાવો “વરાતિ વરતો મગ ” — ઐતરેય બ્રાહ્મણ (અ ૩૩) અને કાલિદાસ એ ૧૦૬

૨ સરખાવો દસવેયાલિય (અ. ૧, ૨૬૦ ૨) ગત “મમરો આ-વિયર્દ રસ” તેમજ માત્રવિકાગ્નિમિત્ર (અ ૧) ગત “મુરુ મવ મળાદિ ”

૩ આમ કહેવાનું કારણ એ છે કે ૪૪ મા પૃષ્ઠમાં એક સુભાષિત સંસ્કૃતમાં બેવાય છે. જેને હવે પણ નીચે સુજળ છે —

“વર પ્રવેદુ જ્વલિત હુતાશન, ન ચાપિ મગ્ન ચિરસન્નિત વ્રતમ્ ।

વર દિ મૃતુ મુલિનુદ્ધર્મગો, ન ચાપિ શીલ્પસ્થલિતસ્ય જીવિતમ્ ॥૩॥”

- (१) "अवियारिकज्जाण य एयं किं केचियं कुवुद्धीणं ? ।
सज्जन्तोऽवि पयट्ठो अर्चितित्तं ल्हइ विणिगायं ॥३४८९॥"—पृ. ८६
- (२) "अहवा कुलंगणाणं एसो चिय होइ वयणविक्कासो ।
पीलिज्जंताओऽवि ॥ महु र चिय उच्छुजट्ठिओ ॥४३॥"—पृ. ७८
- (३) "अहवा जुवईण गणं, कुडंगुविळं क एव जाणेज्जा ? ।
बाहिं दंसियणयाण कवट्ठभरियाण मज्झमि ? ॥ ५ ॥
अन्नं वयंति पुब्बं, पच्छा पुण बाहरंति गिरमन्नं ।
अन्नं धेरंति दियए सामिप्पेयं करंति पुणो ॥ ६ ॥
गयणे गणंति गहगणमुयहिंमि जलं पि जे परिमिणंति ।
पेच्छंति भावि कज्जं, न तेऽवि जाणंति जुवइयणं ॥७॥"—पृ. ६७
- (४) "अहवा दुप्पुत्तेहिं जाएहि वि किं फलं हवइ अन्नं ।
जाओ अरिणीएँ सिद्धी दाहं मोत्तूण किं कुणइ ॥३०॥"—पृ. ७८
- (५) "आवइगयं पि सुहयइ तोसइ गुरुस्तोयगहियहिययं पि ।
गरमाणं पि जियावइ, अवच्चज्ज्मो जणं लोए ॥ २३९॥"—पृ. ११७
- (६) "कज्जाकज्जविभागो य सेवयाणं कओ होज्जा ? ॥ २५॥
एतो चिय निन्दिज्जइ सेगाविच्छी समत्थसत्थेसु ।
जेण न तयं अकज्जं पव्वसो जामेह नो कुणइ ॥२६॥"—पृ. ७६
- (७) "कम्मलसुहि ! पेच्छ गयणंगणेक्कणूडामणित्तं वि रवित्तं ।
उदपप्पावविणासा पइदियसं चिय वियंमंति ॥२९॥"—पृ. १०४
- (८) "कायर-मणाण इत्थीण धीरिमा होइ नाहे वसमे ॥"—पृ. १३६

(८) "कालंमि अणाईण, जीवाणं विविहकम्मवसगाणं ।

तं नत्थि संविहाणं जं संसारे न संभवइ ॥ १ ॥"—पृ. ५२

(१०) "किं अत्थि कोइ भुणम्मि, जस्स जायंति नेय पावाइं ? ।

नियत्तमपरिणईणं, जम्मणमरणाइं संसारे ॥ १ ॥"—पृ. ५३

(११) 'किंतु वयणं गुरुणं अलंघयिज्जं जि(ज)णाणं पि । ३७'—पृ. ८०

(१२) "कोडी वराडीयाए वेरुलीयमणी य कायखंहेण ।

चितामणी उवलेणं कण्ठतरू थोहरेणं व ॥ ८६ ॥

हा हारिओ मए, जं दुमस्वसरूवाण दुक्खहेउण ।

विमयाणं सेगाए गमिओ जंमो अकय्यम्मो ॥ ८७ ॥"—पृ. १३७

(१३) "को नाम मयच्छि । एए जाओ जो जस्स नेव वसणाइ ।

पाउब्भूयाणि न वा जायाणिय जम्ममरणाणि ॥ २८ ॥"—पृ. १०४

(१४) 'गुरुयाण पविच्छीओ न होंति अहियाउ परिणामे । ३४९, ३ ।' पृ. ८०

(१५) "जं उस्सुया सिरीए पडणंता एत्थ चेव सव्वेऽवि ।

रत्तणततरुगणाणं जा पज्जंतंमि सक्काणं ॥ ३८७१ ॥

पुत्तोदयंमि उदओ रिद्धीणं होइ, तंमि शिज्जंते ।

शिज्जइ इयरोऽवि कमेण दोऽवि भंसंति पज्जंते ॥ ३८७२ ॥"—पृ. ८३

(१६) "जं काउण वि पावं, पावा पावंति परमपरिओसं ।

धीरा न कुणंते चिय, कए वि अणुताविणो दुक्खं ॥ ९९ ॥"—पृ. १०५

(१७) "जं जेण कयं कम्मं, अलमवे व सुहमसुहं ।

तं तेण पावियल्लं निमित्तमित्तं षो होइ ॥ २ ॥"—पृ. ४०

(१८) "जं जेण किं पि विहियं, सुहं च दुक्खं च पुल्लजम्ममि ।

तं सो पावइ जीवो, वच्चइ दीवंतरं जइ वि ॥ १ ॥"—अ० १

(१८) "जे वच्छ ! वंछसि इमं अकुरीमं मण्हरं पि तमजुत्तं ।

चंडाल-सूच-सलिलं सिद्धो, सिसिरंमि किं पियइ ? ॥' -पृ. १४४

(२०) "जेण दुलं कलुसिज्जु, सुयया खिज्जंति उत्तमंति खला ।

कंठ गय-जीविया वि हु, सप्पुरिसा आययंति न तं ॥"-अ० ७५

(२१) "ता मा करेह धीयं, गंडोवस्फोटियातुलं ॥२८७॥"-पृ. ११०

(२२) "ताव च्चिय हियइट्ठा, माऊण पिऊण भंधवाणं च ।

जाव न धोडैइ पई, महिला निययस्स गेहम्स ॥३३॥' -पृ. १०

(२३) "ताव सिगि सोट्ठां ताव य गल्याउ होति महिलाओ ।

जाव य पई महणं, सिणेहपन्तं ससुव्वहइ ॥३४॥"-पृ. १०

(२४) "दूरे नियइ जलंतं, ता लोओ न उण पायतले ॥"-पृ. १४५

(२५) 'धिद्धी । महं जम्ममिणं, जेण न रज्जा कया गुरुजणस्स ।'-अ० ७५

(२६) "न तहा दहइ निदाहो, दिवायरो हुयवहो ज्व पज्जलिओ ।

जह दहइ निरवसेसं, देहं एकोयरविओगो ॥ ९ ॥"-पृ. २०

(२७) 'नहि भोगिणो कया वि हु, नियक्कुलिया कुणइभारं ॥'-पृ. १३८

(२८) 'पज्जालिऊण भुवणं, को उज्जोयं कुणइ मइमं' ॥२९०॥'-पृ. ११०

(२९) "पडमं विय उवयार, कुणन्ति इह उत्तमा नरा लोए ।

पच्छा जे मज्झिमाया, अहमा उमपसु वि असत्ता ॥२२॥'-पृ. १८

(३०) "परवसणम्मि मुहेणं, संसारानिचयं कइह लोओ ।

णियबंधुयणविणासे, सव्वस्स वि च्छइ धीरत्तं ॥१॥"-पृ. ५४

(३१) "पियरडिधयिसल्लो, जाण मणोमंदिरे न संरसिओ ।

निमिसंतंरं पि तासिं नमो नमो चालसम्भीणं ॥२५२॥"-पृ. ११८

(३२) “भयकायरणं सरणं, भवंति धीरा धराहरत्येज्जा ।

धीरा वि धीरयेज्ज, चयंति ता होउ किं सरणं ॥२८८॥”-पृ. ११०

(३३) “मा कुण वियवस्सण ! खए, खाखखेवं खणेणम्ह ॥२८६॥”-पृ. ११०

(३४) “मुष्ठाज्जं प्सुत्तं मत्तं वालं मुणिं च धेरं च ।

जो हणइ त्हा जुवइं दुज्जि वि लोगा हया तस्स ॥३९५२॥”-पृ. ८६

(३५) “लच्छीकमंस्परिमलो किमन्न नलिणाइं अहियइ ॥१४॥”-पृ. १२०

(३६) “वणगहणं ज्ज चूइ मत्तकरी नो त्हा ससओ ॥१५॥”-अन

(३७) “वरि सुन्न चिय साला मा मरिया चोरवग्गेण ॥७॥”-पृ. ६५

(३८) “सप्पुरिस चिय वसणं, सहंति गरुयं पि साहसेक्करसा ।

धरणि चिय सहइ जए, वज्जनिवायं न उण तंतू ॥११॥”-पृ. ५४

(३९) “सन्धो पुट्टक्याणं कम्माणं पावए फलविवागं ।

अवराहेसु गुणेषु य निमित्तमेत्तं परो होइ ॥ १६९ ॥

धारिज्जइ एंतो जलनिही वि कल्लोलभिन्नकुलसेलो ।

न हु अन्नजंमनिग्गियसुहासुहो देव्यपरिणामो ॥ १७० ॥

अकयं फो परिमुंजइ ? सकयं नासेज्ज कस्स किर कम्मं ? ।

सकयमणुमुंजमाणे कीस जणो दुग्गणो होइ ? ॥ १७१ ॥

दुप्पत्थियो अमित्तं अप्पा सुप्पत्थियो हवइ मित्तं ।

सुहदुक्खकारणाओ अप्पा मित्तं अमित्तं वा ॥१७२॥”-पृ. १०२

(४०) “सीयंति सच्चसत्थाइं, एत्थ न कम्मंति मंतत्तंताइं ।

अदिट्ठपट्ठरग्गी, विहिग्गि किं पोसं कुणइ ? ॥११॥”-पृ. ५३

(४१) “सो देवि ! इमजाओ, पावयरो पावचेट्ठिओ दुट्ठो ।

जो एयारिसवित्तिं, धारेइ जीविउं पुरिसो ॥ २१८ ॥

જુહાદ જળણ સમં, વિણિવાયદ માયરં સિણિદં મિ ।

સેવયમુણઓ વરઓ, પહુવયણા વિસદ જલણમ્મિ ॥૨૧૦॥—પૃ. ૧૧૪

(૪૨) “સોયંતાણ પિ નો તાણં, કમ્મવંધો ડ કેવલો ।

તો પંડિયા ન સોયંતિ, જાણંતા મ્મલ્લવયં ॥૨૧૧॥—પૃ. ૫૪

લોકોક્તિ—જેમ આ પાઠ્ય ખંડમાં સુભાષિતો દષ્ટિગોચર થાય છે તેમ લોકોક્તિ—જનપ્રવાદ પણ નજરે પડે છે. ઉદાહરણાર્થે નીચેની ‘પંક્તિઓ લું મ્મલ્લ કડું પું—

(૧) સ્વપાત્તરૂણવિરત્તા, નારી પટિવન્દ્યાલિંગો પુરિતા ।—પૃ. ૧૧૬

(૨) ચલ નેદાઓ મહિલાઓ હોંતિ સઘો જળપ્પવાઓડ્યં ।—પૃ. ૩૬

(૩) જત્થડહિયદ કવેલો, સંઘં સા સુસદ તસ્સાહા ॥૨૧૨॥—પૃ. ૬૬

(૪) તપ્પાણુગયા વપ્પીહયા યિ વહુસો પિયં પિયં વિતિ ।—પૃ. ૧૩૫

(૫) વંસસ્સ વવલ્લ-સમઓ, તુહ વિણાનાય વિહિય તિ ॥૨૧૩॥—પૃ. ૩૭

(૬) સત્તપ્પહાણાતો હોંતિ રાઝધૂયાઓ ।—પૃ. ૪૯

વધ્યનું વર્ણન—૩૩ માં પૃષ્ઠમાં વધ્યનું વર્ણન છે. એમાં એ વધ્યને ગતા ચઢતો લેપ દર્શાવેલો છે. એને છાંડુ અને સાવેલા વસ્ત્રનો કકડો પહેગાવેલો છે ધારુને જાણીને જનાવાયેલી મેઝનું તિલક દર્શાવેલું છે. એના ઉપર સુખડાનું જા ધારેલું છે. એના ગળામાં

૧ આ લોકોક્તિની સત્યતામાં સંબંધમાં મને જેમ કારણ છે કે જાડની સાખા ઉપર એ સાખાને આગળ વિકસાવતી જે પેચી (દાળાનાં ફળ) હોય છે તેના ઉપર કનકતરી અધાર પડે તો તે સાખા સુકાઈ જાય; કારણ કે કનકતરી અધાર બહુ જરમ છે અને તેમ હેવાથી તો એનો શુભકું પકવવા માટે ઉપયોગ કરાય છે.

૨ સરખાવે દસવેયાલિય (અ. ૯, ૬. ૧)ના આદ્ય પદ્યનું નિમ્ન-લિખિત ચરણ:—

“પક વ વીઝસ્સ વહાય હોદ ॥”

કાડિયાની માળા લટકાવાયેલી છે. એને ગંધેડા ઉપર એમાડાયેલો છે અને એને રાજમાર્ગે ચાલેને કર્કશ અવાજવાળા દોલ વગાડી લઈ જવાય છે. આવા વધ્ધનાં વર્ણને અન્યત્ર પણ જોવાય છે. દાખલા તરીકે વિવાગમુચ (અ. ૨; કંડિકા ૩૭)માં વધ્ધનું વર્ણન છે. એમાં વધ્ધને શરીરે તેલ ચોળેલું છે. વધ્ધને માટેના કર્કશ વસ્ત્રની જોડી એને પહેવાયેલી છે. એના ગળામાં દોરકું અને ગતા ફૂલની માળા છે. એના નાક અને કાન કાપેલા છે, એના હાથ પાછળ બાંધેલા છે અને ગરદન પાછળ વાળેલી છે. એને ચાખખાના સેકડો ફટકા લગાવાયેલા છે. એના શરીરમાંથી નાના નાના માંસના ટૂકડા કાપી તે એને ખવડાવાય છે.

શૂદ્રકૃત મૃચ્છકટિકા (અ. ૧૦)ના ૫મા અને ૨૧મા પદ્યમાં વધ્ધનું વર્ણન છે.

લવભૂતિકૃત માલતીમાધવ(અ. ૫)માં આશુખ દેવીને ભોગ ધરાવવા માટે પમંદ કગાયેલી માલતીરૂપ વધ્ધને ઉદ્દેશીને 'ન્યસ્તાલક્ષ્મકસ્તમાલ્પમના' એવો ઉલ્લેખ છે.

મુદ્રારાક્ષસ (અ. ૭)માં ચન્દ્રદાસનું પાત્ર છે. એ વધ્ધ છે પણ ત્યાં વધ્ધનું વર્ણન નથી.

અશકચતાનાં ઉદાહરણ—૭૪ મા પ્રથમાં અમૃતમાંથી વિપની ઉત્પત્તિનું અને ચંદ્રમાંથી અગ્નિની ઉત્પત્તિનું જે સૂચન છે તે અશકચતાની અવધિ દર્શાવે છે.

ચારિત્રની દુષ્કરતા—૬, ૪૭ અને ૧૪૬ એ અંકવાળાં પૃષ્ઠોમાં આ વિષય સ્પષ્ટ રીતે અવધિલે છે.

વિજ્ઞાન—૯૭ મા પ્રથમાં પારાના રસના મિશ્રનનું જે ઉદાહરણ અપાયેલું છે તે તે સમયના વિજ્ઞાનનો બોધ કરાવે છે.

અનુગમન—અસલના જમાનામાં સ્ત્રી પોતાના પતિની પાછળ સતી થતી હતી એ વાત ૧૩૫મા પૃષ્ઠગત ૩૪મા પદ ઉપરથી, ૩૮મા પૃષ્ઠગત ૨૦મા પદ ઉપરથી અને ખાસ કરીને ૨૮મા પૃષ્ઠગત ૧૭મી કૃતિના અંતિમ ભાગ ઉપરથી સમર્થિત થાય છે.

ગર્ભની સ્થિતિઓ—આઠમા પૃથ્માં 'ગર્ભના' સંબંધમાં એનાં હરણ, મરણ, વ્યવન અને ગર્ધન વિશે ઉલ્લેખ છે, ત્યારે ૫૭મામાં એના સ્તંભન પગ્તે પણ નિર્દેશ છે.

વસ્ત્રાલૂપણ—૯૦મા પૃથ્માં ઉત્તરીય અને કેડિય (કેડ) ઉપરના વસ્ત્ર)નો નિર્દેશ છે. એ જ પૃથ્માં કુંડલ, કેયૂર, મેખલા, વલય અને હારાવલીનો નિર્દેશ છે અને શણગાર તરીકે કુસુમનો પણ ઉલ્લેખ છે. વિશેષમાં ૧૩૪મા પૃથ્માં વીંટી, કડુ (કટક), સાંકળી (સંકલિત), નપુર અને રત્નાવલીનો ઉલ્લેખ છે.

નવ ઉપધિ—૫. ૧૩૦માં રળેહરણ, મુખપોતિકા અને સાંતે પાત્ર એમ મુનિની નવ ઉપધિ ગણાવાયેલી છે. ૧૩૧મા પૃથ્માં ટુંબી (ટુંબડી)નો નિર્દેશ છે અને જીનની દમીવાળા પિંછડનો પણ ઉલ્લેખ છે.

વૃક્ષો—૩૮મા પૃથ્માં ચપચ, નપેઠ, નાગ, પુનાગ, અને મંદાર એમ પાંચ વૃક્ષનો ઉલ્લેખ છે. તેમાં ચપચથી અત્ર ચંપાનો છાડ સમજવાનો છે. ૬૬મા પૃથ્માં કચવ (કદમ્બ)નો અને ૬૭મામાં સિપ્લી (જાત્મલી)નો ઉલ્લેખ છે.

પશુપંખીનાં નામ—૫. ૮૪-૮૫માં ગાડર, ઘો, તેતર, નોળિયા, પાડા, મેર, રોઝ, હાવક, સસલા, સુવર અને હરણનો, ૭૨મા પૃથ્માં કુર્કુટસર્પનો અને ૧૩૫મા પૃથ્માં ચાતકનો ઉલ્લેખ છે. વિશેષમાં ૭૦મા પૃથ્માં પારસ અને બર્બર (બર્બર) કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા તેમજ વાહલિક (વહીય) દેશમાં જન્મેલા ઘોડાઓનો નિર્દેશ છે. પારસ દેશનો અર્થ ધરાન (Persia) કગય છે.

નગરાદિ વિલાસો—૭૦મા પૃથ્માં નગર, પટ્ટન, ગ્રામ અને આગનો ઉલ્લેખ છે.

રસ્તાના પ્રકારો—૨૩મા પૃથ્માં શૃંગાટક, ત્રિક, ચતુષ્ક અને ચત્વરનો ઉલ્લેખ છે. તેમાં શૃંગાટકથી ત્રિકોણાકાર સમજવાનો છે, બાકી શૃંગાટકનો સામાન્ય અર્થ 'ચત્રિગુણ' થાય છે. ચતુરેસ્તર ત્યાં મળતા

હોય તે ભાગને 'ત્રિક' કહે છે. એવી રીતે જ્યાં ચાર રસ્તા ભેગા થતા હોય તે ભાગને 'ચતુષ્ક' માને 'ચોક' કહે છે. ચત્વરનો અર્થ 'ચોરું' કરાય છે.

શસ્ત્રાદિ—૯૪મા પૃષ્ઠમાં વાવલ્લ (એક જાતનું શસ્ત્ર), ભાલો, બાણ, ખડ્ગ અને કુંત એ શસ્ત્રોનો ઉલ્લેખ છે. ૫. ૯૫માં આગ, મુદ્ગર (મોઘરી), કાતર, પરાણો (ગાત્રક), તરવાર, ત્રિશુલ, સોય, શક્તિ, ગુમર, અને ખીસો એનો નિર્દેશ છે. ૯૬મા પૃષ્ઠમાં કરવતનો, ૧૦૦મા પૃષ્ઠમાં કુહાડાનો અને ૧૦૧મા પૃષ્ઠમાં સાણસાનો ઉલ્લેખ છે.

ત્રાસજનક સાધનો—નરકમાં પરમાધર્મિકો નારકોને કેવી રીતે સતાવે છે તેનું વર્ણન ૫. ૯૪-૧૦૨માં આપેલું છે. એમાં ત્રાસજનક અનેક સાધનો ગણવાયાં છે. જેમકે મોટી શસ્ત્રા, વજ્રશિલા વજ્રગ્નિ, મોટો ચૂલો, તવો, પયણ (પકાવવાનું એક જાતનું પાત્ર), કુંભી, કઝાઈ, અસિપત્રવન, વૈતરણી, લોખંડની નૌકા, તાંબાની પૂતલી, વજ્રકૂટ, લોખંડના સળિયા અને વજ્રકંટક

પ્રકીર્ણ—૨૨મા પૃષ્ઠમાં કાંકણ (કાંકણ) દેશનો ઉલ્લેખ છે. ૫. ૨૬માં વપરાયેલ તરત્તિનો અર્થ તથા હિતિ થાય છે ૫૦મા પૃષ્ઠમાં દસાર શબ્દ વપરાયેલો છે. તેનું સંસ્કૃત રૂપ 'દશાર્દ' થાય છે. એનો અર્થ 'દશ પૂજવા લાયક' એમ થાય છે. એથી સમુદ્રવિજય પ્રમુખ દશ વ્યક્તિઓ સમજવાની છે. ૫. ૧૧૪મા વપરાયેલ ચૈલાઝર ઉપરથી વેરાવળ નામની ઉત્પત્તિ સમજવાય છે.

સંસ્કૃત ખંડનો પરિચય

પાઠ્ય ખંડ વિશે આટલો જિહાવોહ કરી હવે હું સંસ્કૃત ખંડ-ગત ૪૫ કૃતિઓ વિશે થોડોક નિર્દેશ કરીશ. એની પહેલી ૭ કૃતિઓ શ્રીધનેન્દરસરિએ વિ. સં. ૪૭૭માં રચાયેલા ગણુતા શત્રુંજયમાહાત્મ્યમાંથી ઉદ્ધૃત કરાયેલી છે. આ ગ્રંથના રચનાત્મક પરત્વે કેટલાક વિદ્વાનોનું એમ કહેવું છે કે એમાં વિ. સં. ૧૧૯૯

થી ૧૨૩૦ સુધી ચલ્ય કરનારા કુમારપાળ વિશે ઉલ્લેખ છે એટલે એ મંથ તેરમા સંક્રાંતિ ગણાય.

(૧) આ અવસરિષ્ણીમાં ચર્ચ ગયેલા જૈનોના આઘ તીર્થંકર શ્રીચક્રવર્તીના એક પુત્ર બાહુબલિ દીક્ષા લે છે ત્યારે એમના વડીલ બંધુ સરત શોક કરે છે.

(૨) શ્રીચક્રવર્તી દીક્ષા અંગીકાર કરે છે એટલે એમની માતા મરુદેવી એ દીક્ષિત જીવનની દુષ્કરતાનો વિચાર કરે છે અને વિલાપ કરે છે.

(૩) બાહુબલિ પોતાના વડીલ બંધુ સરતને મારવા માટે તૈયાર થાય છે, પરંતુ એ અવિચારી કાર્ય છે એવો વિચાર આવતાં તેઓ પશ્ચાત્તાપ કરે છે.

(૪) હરજીનો શિકાર કરવા માટે શ્રીનિવાસ નામનો રાગ હરજીને બાણ મારે છે, પરંતુ તેને એ ન વાગતાં એક મહર્ષિને એ વાગે છે. એ જાણી એ રાગ ખેડ કરે છે.

(૫) સરત નરેશ્વર એક વેળા આદર્શલવનમાં પોતાનું રૂપ દર્શાવે છે ત્યારે હાથની આંગળી ઘીટી વિનાની જોઈ એ ઉપરથી અનિત્યતાની ભાવના ભાવે છે.

(૬) આ કૃતિના વિષય માટે પાઠ્ય ખંડની ૭૬ અને ૩૨ મી કૃતિઓ જોવા.

સાતમીથી માંડીને દસમી સુધીની કૃતિઓ શ્રીસિદ્ધિપિંશરિએ વિ. સં. ૯૬૨માં રચેલી ઉપમિતિસવમપ્રત્યાકથામાંથી ઉદ્ધૃત કરાયેલી છે.

(૭) વાસવ નામના વાણિયાના પુત્રનું અવસાન થતાં એ તેમ જ એનું કુટુંબ ખેડ કરે છે.

(૮) રિધુકપન નામનો રાગ પોતાના તરતના જન્મેલા પુત્રનું મરણ જાણી ગ્રામગુરુ બને છે અને એનો પરિવાર પણ ખેડ કરે છે.

(૯) 'ધનવાહન નામનો રાત્રી રાત્ર્યસંપત્તિથી બધે થતો દિલગીર થાય છે.

(૧૦) નરસુન્દરીને એનો મૂર્ખ પતિ તથા દે છે એ ઉપરથી એ શોક કરે છે અને અતિ એ મંરણને સંરણ થાય છે.

૧૧માંથી ૩૪મી સુધીની કૃતિઓ કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીહેમન્દ્રસુરિએ વિ. સં. ૧૨૧૬ થી ૧૨૨૬ના ગાળામાં ૧૨એકા ત્રિપણ્ડિશલાકાપુરુષચરિત્રનાં વિવિધ પર્વોમાંથી ઉદ્ધૃત કરાયેલી છે.

(૧૧) શ્રીકૃષ્ણદેવ એક જન્મમાં લલિતાંગદેવ તરીકે ઉત્પન્ન થયા હતા. એ ભવમાં એમની પત્ની સ્વયંપ્રભાતું જ્યવન થતાં તેઓ શોક કરે છે.

(૧૨) શ્રીકૃષ્ણદેવ વિહાર કરતાં કરતાં પોતાના મંસારીપણાના પુત્ર બાહુબલિના નગરના ઉદ્યાનમાં આવે છે. બાહુબલિ એ જાણી સપરિવાર બીજે દિવસે વંદન કરવા જવાનો વિચાર કરે છે, પરંતુ બીજે દિવસે જ્યારે એઓ જાય છે, ત્યારે શ્રીકૃષ્ણદેવ તો વિહાર કરી ગયા એમ સાંભળે છે અને એથી એઓ શોકાતુર બને છે.

(૧૩) વીર વણુકરની સૌન્દર્યવતી પત્ની નામે વનમાલાનું એ જ નગરનો ગગ્ગ હરણુ કરી જાય છે. તે જાણી એ વણુકર વિલાપ કરે છે.

(૧૪) આના વિષય માટે પાછળ ખંડની પાંચમી કૃતિ બોલી.

(૧૫) ચંદ્રચંદ્ર પોતાની ભાણેજ દવદંતી, યાને હમયંતીને આજીવની એની હુદંદા માટે શોક કરે છે.

(૧૬) નળને દૂતમાં આસક્ત બોઈ એની પત્ની દવદંતી ખેદ કરે છે.

(૧૭) આનો વિષય પાછળ ખંડની ૪૬મી કૃતિથી અભિન્ન છે.

(૧૮) અર્જુનના પોતાના વિયોગથી ખિન્ન બનેલા પવનજયને અગ્નિપ્રવેશ કરવાની તૈયારી કરતાં સાંભળી શોક કરે છે.

૧ જુઓ મારો લેખ “કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીહેમન્દ્રસુરિ એટલે ?”

(૧૯) આના વિષય માટે પાઠ્ય ખંડની ચોથી અને અઘારમી કૃતિઓ જોવી.

(૨૦) દેવો મૃત્યુસમયે સ્વર્ગીય ઋદ્ધિ વગેરેથી વર્ચિત થવાનો પ્રસંગ જનણી ખેદ કરે છે.

(૨૧) આ કૃતિનો વિષય પાઠ્ય ખંડની ૨૭મી કૃતિ સાથે સામ્ય ધરાવે છે.

(૨૨) નળને કૂબડના સ્વરૂપમાં જોઈ દુઃખદંતીએ મોઢલેલો શ્વાપુ નાપુરા થાય છે અને એને મુખે નળની અપકીર્તિનાં બે પદો સાંભળી એ નળ પણ રુદન કરે છે.

(૨૩) આનો વિષય પાઠ્ય ખંડમાંની ૨૮મી કૃતિથી અભિન્ન છે.

(૨૪) આના વિષય માટે આ મંસ્કૃત ખંડની બીજી કૃતિ જોવી.

(૨૫) આ અવસર્પિણીમાં થઈ ગયેલા જીનેના બીજા તીર્થ કર શ્રીઅન્નિતનાથ પોતાના લઘુ બંધુ સગરને પોતાનો દીક્ષા લેવાનો વિચાર જણાવી ગજગાદી સ્વીકારવા કહે છે. એ પ્રસંગે સગર ખેદ કરે છે.

(૨૬) આ કૃતિમાં જે વિષય આવેખાયેલો છે તે પાઠ્ય ખંડની ૩૧મી કૃતિમાં પણ છે.

(૨૭) શ્રીઋષ્યદેવનું નિવાર્ણ થતાં શકે પોક મૂકે છે અને ભરત ચક્રવર્તી રુદન કરે છે.

(૨૮) આના વિષય માટે પાઠ્ય ખંડની આઠમી કૃતિ જોવી.

(૨૯) પાઠ્ય ખંડની ૩૧મી કૃતિના વિષયથી અતિ વિષય અભિન્ન છે.

(૩૦) આના વિષય માટે જુઓ પાઠ્ય ખંડની ૩૨મી કૃતિ.

(૩૧) આ અવસર્પિણીમાં થઈ ગયેલા ૯ વાસુદેવમાંના પાંચમા વાસુદેવની માતા પોતાના પતિ શિવશબ્દનો પ્રાણુધાતક રાગ

જાણી વિલાપ કરે છે અને અગ્નિપ્રવેશની તૈયારી કરે છે. અતિ એ શિવરાજનું મરણ થતાં વાસુદેવ વિલાપ કરે છે.

(૩૨) સ્ત્રી દવદંતીને તથા જતાં નળ શોકાતુર થાય છે અને જાણી પછી દવદંતી પોતાને સ્વાગીથી ત્યાગ્યેલી જોઈ ખેદ કરે છે.

(૩૩) સગર ચક્રવર્તીના ૬૦૦૦૦ પુત્રોનું મરણ જાણી એ પુત્રોનું અંતઃપુર વગેરે વિલાપ કરે છે.

(૩૪) સગર ચક્રવર્તી પોતાના ૬૦૦૦૦ પુત્રોના મરણના સમાચાર જાણી ખેદ કરે છે.

૩૫મીથી ૩૮મી સુધીની કૃતિઓ ૧શ્રીઅમરચન્દ્રસરિએ વિ. મં. ૧૨૭૭ની પૂર્વે રચેલા પદ્યાનંદ મહાકાવ્યમાંથી ઉદ્ધારાયેલી છે; કેમકે આ સાક્ષમાં આ મહાકાવ્યની લખાયેલી એક હસ્તલિખિત પ્રતિ ઉપલબ્ધ થાય છે.

(૩૫)-(૩૮) આ ચારે કૃતિના વિષય અનુક્રમે આ સંસ્કૃત ખંડની ૧૧મી, ૨૭મી, ૧૨મી અને ૨૭ કૃતિથી અભિન છે.

(૩૯) આ કૃતિ શ્રીદેવવિમલગણિએ વિ. સં. ૨૧૬૫૨ પછી રચેલા હીરસૌભાગ્યમાંથી ઉદ્ધૃત કરાયેલી છે. એમાં તપાગચ્છીય શ્રીવિજયસેનસરિ પોતાના શુરુ શ્રીહીરવિજયસરિના સ્વર્ગગમનને અંગે વિલાપ કરે છે.

(૪૦) આ કૃતિ શ્રીહિમવિજયગણિએ વિ. સં. ૨૧૬૫૮ પહેલાં રચેલા વિજયપ્રશસ્તિ કાવ્યમાંથી ઉદ્ધૃત કરાયેલી છે. એનો વિષય ઉપર્યુક્ત ૩૯મી કૃતિથી અભિન છે.

૪૧મીથી ૪૩મી સુધીની કૃતિઓ ઉપાધ્યાય શ્રીવિનયવિજય-

૧ એમના જીવનચરિત્ર માટે જુઓ પદ્યાનંદ મહાકાવ્યની મારી સંસ્કૃત તેમ જ અંગ્રેજ પ્રસ્તાવના.

૨ આ વર્ષમાં શ્રીહીરવિજયસરિ કાવ્યમાં પામ્યા હતા.

૩ આ વિજયપ્રશસ્તિ કાવ્યની દીકાનો રચનાસમય છે.

ગણિએ પદ્યોસણાકર્ષની વિ. સં. ૧૬૬૬માં રચેલી સુબોધિકા નામની વૃત્તિમાંથી ઉદ્ધૃત કરાયેલી છે.

(૪૧) શ્રીમહાવીરસ્વામી દીક્ષિત જનતાં એમના બંધુ નંદિવર્ધન શેઠ કરે છે.

(૪૨) શ્રીમહાવીરસ્વામીનું નિર્વાણ સાંભળી એમના પ્રથમ ગણધર 'જાતમ'જોતીય શ્રીમન્દ્રભૂતિ વિલાપ કરે છે.

(૪૩) આ કૃતિનો વિષય પાછં બંડની ત્રીજી અને પાંત્રીસ-મીના વિષયથી અલિપ્ત છે.

૪૪મી કૃતિના કર્તા તરીકે શ્રીરત્નાકરસગિનું નામ અપાય છે. એઓ તે કાણ તેનો નિર્ણય કરવો બાકી રહે છે, કેમકે મોટા ભાગે આ નામના બીજા પણ સુનિવરે થયા છે.^૧

(૪૪) આ એક અખંડ કૃતિ છે અને આત્મનિન્દા એ એનો વિષય છે.

આ પ્રમાણે સંસ્કૃત ખંડનો વિષયની દૃષ્ટિએ સંક્ષિપ્ત પરિચય પૂર્ણ થાય છે એટલે એને અંગે પણ આનુષંગિક હકીકતો વિચારી શકાય, પરંતુ સંસ્કૃત સાહિત્યક્ષેત્રનું જે બેઠાણ થયેલું છે તે જોતાં એ વિષય જોતો કરુણું અને સાથે સાથે એમ ધૃમ્મુદ્ધું કે ભારતીય સંસ્કૃતિ સમજવામાં અને એના પ્રાચીન સાહિત્યના રસદર્શનની મોજ માણવા માટે પાછં બાંધા અને ગીર્વાણ ગિરો એ જ નેમાં શુભાયેલા સાહિત્યનો અભ્યાસ આવશ્યક હોવાથી ભારતભૂમિના અને ભારતીય વિદ્યાના અનુગામીઓ એ અભ્યાસને યથેષ્ટ વેગ આપે.

સાંકડીશિરી, ગોપીપુગ,
સુરત.
તા. ૨૪-૩-૪૧

હીરાલાલ ર. કાપડિયા

૧ 'ખરતર' અથવા શ્રીએષનંદનના એક શિષ્ય રત્નાકર પાઠક તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. ચૌદમા અને સોળમા સેકમાં રત્નાકર નામે કેટલાક સુનિષ્ઠ થઈ ગયા છે. વિશેષમાં 'રત્નાકર' અથવા પ્રવર્તકર્તા નામ પણ રત્નાકર છે.

પૂર્તિ—આમુખના ૧૦મા પૃષ્ઠમા જદી પ કિતમા ભુદ્ધધોપની
 પૂર્વે અશ્વધોપનું નામ ઉમેરવું, અને એ પૃષ્ઠની આઠમી પ કિતમા
 ‘ભાગ્યે જ’ ૧૪ી “સાસકૃત કૃતવાક્ય સિવાયના” એમ ઉમેરવું
 વિશેષમા ૩૩મા પૃષ્ઠમાં વલ્ક શબ્દનો અર્થ જાણવો બાકી રહે છે
 એમ જે સૂચવાયું છે તેનો વિચાર કરતાં એનો અર્થ ‘માસ’ થાય છે
 એમ કમ્પ્યુત (ઉ ૧, સ. ૧)ના શ્રીસંઘદાસગણિ ક્ષમાશ્રમણ-
 કૃત લઘુભાષ્યની શ્રીક્ષેમકીર્તિકૃત દીક્ષા (૫ ૩૧૨-૩૧૩)ની
 નિમ્નલિખિત પ કિત વિચારતા જણાય છે —

“તેતિ પુન મસ ચિલ્લો ઉપદંશ इत्यर्थं कैरिस मज्जपाण रिगा
 विस्लेकेण ? ।”

હી. ૨.



વક્તવ્ય

આપણે આ દેશ પોતાની વિશિષ્ટ મંસ્તૃતિને માટે સુપ્રસિદ્ધ છે. એ મંસ્તૃતિનો ઉદ્ભવ અને વિકાસ કેમ થયો તે જાણવા માટે સંસ્કૃત ભાષાનું અને પાઠ્ય (પ્રાકૃત) ભાષાનું પણ જ્ઞાન આવશ્યક છે. તેમ જ પાઠ્ય ભાષાના અભ્યાસ તરફ કેવળ સામાન્ય જાતના જ નહિ પણ આપણા દેશના દેવતા જે વિદ્વાનો તેમ જ અહીંની કેટલી જે વિદ્યાર્થીઓ ઉદાત્ત હોય એમ જણાય છે. મુખ્ય વિદ્યાર્થી કે જેના વિદ્યાર્થીઓ માટે વીએક વર્ષ ઉપર પાઠ્ય ભાષાના અભ્યાસનું દ્વાર ખુલ્લું મકલ અને દમનના ચારેક વર્ષ થયા જે વિદ્યાર્થી અગ્રેષ્ઠ પાત્રમાં ધ્યાન સુધી મંસ્તૃત શીખી જઈએ આપે તેમને માટે આ ભાષા શીખવાનો તેણે માર્ગ મોકલો હોય છે આ માટે આ વિદ્યાર્થીને આપણે જોડેલા મન્યતઃ આપણે જોડેલા જોડે છે, પરંતુ આથી પણ આગળ વધુ જરૂરી છે તેમ જગ્યા માટે સૌથી પ્રથમ તે ખીજી વધી ભાષાઓની પેટે અનેક ગ્રંથો ધ્યાનથી ૧. વિદ્યા મંથો પાઠ્ય ભાષા શીખી રહે તેઓ પ્રથમ કાવચીખાતા તરફથી- મુખ્ય વિદ્યાર્થી તરફથી થયે છે જે એમ થયે તો પાઠ્ય ભાષા અને એના સાહિત્યનો અભ્યાસ વધશે. વળી એ ભાષામાં ગ્યાનેના સાહિત્યનું મોટું મુલ્ય અંકશે અને એનું યથેષ્ટ મંરોપન પણ થશે. આ ઉપરાંત થોડા વખતથી પાનમાં ધાતુમાં સંસ્કૃતના વિદ્યાર્થીઓ સંસ્કૃત શીખવા તરફ બેઠકાની જાતને છે એની કન્યા કેટલાક સંસ્કૃત શિક્ષક તરફથી સંભાળવા માડી છે તે પણ દૂર થશે.

ખીજી જાત કરીને જૈન મંરણઓ, રાજાઓ અને પાંડવ જા- ઓએ પોતાને ત્યાં પાંડવ ભાષા પણ શીખવાને તે માટે પૂરેપૂરી ભેગવાઈ જરૂર અને જરૂરી કરી દેશે.

અમે આ એ વાત ઉમેરીશું કે આગરે જંનેને મન તે સંસ્કૃત ભાષાનો અભ્યાસ પણ પાઠ્યની જેમ આવશ્યક અને આવશ્યકી છે.

આનો વિરોધ પૂરાવો આપવાની જગ નથી, કેમકે મસ્કૃત ભાષા તરફનો પણ અમારો પક્ષપાત છે એ હપીકન આ અથવા પણ બન્ને-ભાષાના સાહિત્યગ્રંથી ઉદ્ધરેલ દૃનિબ્ધાનુ પ્રકાશન પણ કદી આપે છે.

પ્રસ્તુતમા જાણાવવાનું કે બાન્તીય સાહિત્યના નિર્માણ અને સંવર્ધનના અન્ય દર્શનીયોની જેમ નૈનોએ-ખાસ કરીને જૈન મુનિવરોએ સુદૃઢ રૂઝિ આપ્યો છે તેમ છતાં એ વાતથી બહુ ઓછા લોકો વાકેફગાર હોય તેમ જાણાય છે અને લઈને અત્ર આ અથવા કેવળ જૈન દૃનિબ્ધો ઉદ્ધન કરી છે આ કાર્ય માટે અમે 'પ્રાકૃતસાહિત્યવાચરપતિ' અને 'વિદ્યાનમહોદધિ' એ પત્રીઓથી અલક્ષ્ય અને પ્રાકૃતઉપમાળા અને પ્રાકૃતવિજ્ઞાનપાઠ-માળાના કર્તા પૂજ્ય ઉપાધ્યાય શ્રીકેસરવિજયજી ગણિનને તેમ જ ન્યાયશાસ્ત્રના વિશિષ્ટ અભ્યાસી મુનિરાજ ઝીગુલકર-વિજયજી મહાગજને વિનમ્રિત કરી હતી એમણે એ સ્વીકારીને અમને અત્યંત ઝણી જનાવ્યા છે તેની અમે અત્ર માનક નોંધ લઈએ છીએ.

ખીજુ, પાછલ ખડનુ પ્રાસંગિક પાઠ્ય ભાષામા અને મસ્કૃત ખડનુ મસ્કૃત ભાષામા ન્યાયેલ લાવાથી અમે સુન્તના વતની પ્રોફેસર શ્રીકુત હીરાલાલ રમિકદામ કાપડિયા. M. A. ને ગુજરાતીમા નામુખ લખવા વિનનિ કરી હતી તેમણે અમારી એ વિનનિને માન આપી બેનિહાસિક દષ્ટિ વગેરે સામે ગખીને નિહનાપૂર્ણ આમુખ લખી આપેલ છે તે બદલ તેમને પાલ અમે અત કલ્પકુર્વક આભાન માનીએ છીએ.

પૂજ્ય ઉપાધ્યાયજીએ જોલી અને અમારી તન્કથી પ્રકાશિત થયેલી પ્રાકૃતવિજ્ઞાનપાઠમાળાને જનતા તરફથી મળેલો સુદૃઢ આવકાર ધ્યાનમા લેતા એમ જાણાય છે કે જનતા અમારા આ પ્રકાશનને પણ વધાવી નેરો લાવમા પૂજ્ય ઉપાધ્યાયજી પાછલ સાહિત્યગ્રંથી વિવિધ વળનો એકત્રિન કરી ગલાં છે તેમ જ જ ભાષાનો

॥ पासंगिअं ॥

आहिवाहिउवाविचिसट्टमंउलाए, जम्मजरामरणसावयणभीसणाए
 विविहसोगट्ठाणल्लवियाण भवाटवीण संसरताणं संसारिजीवाणं
 सुदुक्खाणि बहुसो पत्तारे । किच्चिमसुखत्वेसविमूढा पाणिणो सुदुहं
 मावज्जकमाटं ममायंनि । सयणुरधेण पुणो पुणो ते दुक्खाणि चेव
 रहंनि । नेहो नाम मूलं मत्त्वदुक्खाणं, जज्जो उच्चं समगाद्वचरिण-
 " अतो एु खलु नत्थि दुक्खं सिणेत्तस्स, सिणेहो नाम मूलं सव्व-
 दुक्खाणं, निवासो अविदेयम्म, ऊन्हाला निव्वुईण, गंधवो कुगदवासस्स,
 पटिबक्खो दुम्मलज्जोगाणं, देमओ मंसाराटवीण, वच्छलो अस्सज्जवव-
 सायम्म, ण्णण अभिभूआ पाणिणो न गणेन्ति आयइं, न जोयन्ति
 बालोइअं, न सेयन्ति धम्मं, न पेच्छन्ति परमत्थं, भट्ठालोहपंजरगया विय
 येसरिणो ममत्था विसीयन्ति । "

पियरधुमंजोगो सुट्ठम्म निमित्तं, तस्स य विओगे दुहमेय ।

अस्सि मंसारे जीवाणं अणेगप्प्यादुक्खरिछोली संभवइ । तीए
 निमित्ताणि त्रि अणेगाणि । तत्त लब्धं नग्गस्स वि विविहसोगज्जनाणा-
 कट्ठणभावे अणुत्तंति । अस्स रंथस्स ण्णसि भावाणं सक्खंनारगत्तेणं
 इमस्स अभिहाणं कट्ठणमकट्ठंवरुं ति टविअं ।

नूलं इमो गंगो दुहग्गट्ठ विविहपसंगे अणुसरिअ कहि कहिं
 संकिण्णग्गं पोसेट । मच्चमेयं, परंतु कट्ठणरस्सस्स णहण्णेण, तज्जो
 कट्ठणरममइओ ण्णो गंधो उओ रमा संना ।

जहा सब्बद-गुज्जरानामालु विविहानो कट्ठणरत्तपोमगा किईओ
 दरिदीसंति, ता पाद्वम्याहिं वि सति, किंतु एजाओ पाद्वभास-
 ज्जणज्जावणमंदत्तपेण सुदियत्थद्विअत्तेण य ण सुपसिद्धि संपत्ताओ ।

तओ पाइअभासानिबद्ध जेगविसयपरिपुणमुद्दिक्त्थसगराओ मवा संगि-
 णिआओ इमाओ कटवयाओ किईओ । ताओ नाणाकट्वसंटाभिय-
 रसपरिपुणाओ संति । अस्मिं विसयविद्वरणवियारदंसणं पि एत्थ कायत्वं,
 पत्तुं इमपुत्थयसंघायणे पोअहमेण समणोवासणेण ण्हिगंमि विज्जालये
 पाइअपज्झावगेण एमं ए० उइ पयवीमंडिण कप्पटियामंनसंजुत्तेणं
 रत्तिगदासत्तणं हीरालालेणं गुज्जराहेमु विसयविआरन्स सविअरं
 दंसिअत्तणेण नए य विसयसुईण निमित्तगईण य किमधि सृअत्तण
 विरमेमि इमाओ पथावत्तो, विमयविआरजिणसूणं आनुहाददंसणं
 भलावित्ता ।

अवरं च इनगंथमंकलणाए हं पेरियो पइअसाहिच्चरसिगेण
 एमं ए० पयालंकिण तिवेइमंगधारिणा चंदुलालमूणुणा चीमण-
 लालेण इइ निहिसामि सागंदं ।

पज्जंतं इमं पि सूणमि जं संपदाले वि महामोहतिमिरंधणत्तणं
 पत्ता बहुलोणा पियप्पिअविओगसंजोगज्जविबिहट्टफंपराणं संघाहिआ
 सद आउलवाउला ह्वंति । तंसिं सोगक्खणनिमित्तादे अणेगाणि हुंति ।
 तारिसकियंतनिमित्ताणं पयंसगो एमो गंथो । अओ णअंमि गंथे पदंसि
 अणेगतिन्दुक्कयपमंगे सम्मं पडिअ दुकराविद्वमोअणाए अज्जोणि-
 उतीए य सिणेहबंधणाओ अप्पाणं छोटविउणं अणासत्तिजोगं वीवरण-
 भवणं च भावित्ता सिग्गयल्लमसअमणंतमसखयम्मावाहं टाणं भो
 भव्वा ! सिव्वं चिय लहंतु त्ति पत्थेद सिरिज्जियविज्जाणमूरिअंतवासी
 कत्थूरविजओ सूरियुरं वीग्ररिसे २४६७नमे मममंनम्म मुदि
 पत्तम्मि वीअण त्तिहीण ॥

માંગરોળવાળા સ્વ શેઠ હરજીભાઈ રાજી



જન્મ વિ સ ૧૯૧૩

સ્વર્ગગમન વિ સ ૧૯૬૭
આર્તિક શુકન પ્રતિપદ

સ્વર્ગસ્થ શેઠ હરજીભાઈ રાજજીના જીવનની રૂપરેખા

શ્રી હરજીભાઈનો જન્મ ૩ ૧૯૧૩માં મગરોળ (ગાધરી)માં દશા એમનાજ સાતિના શેઠ નાનુ નેતાજીની પત્ની અમૃતબાઈથી થયું હતું એમના પિતાજીની ખ્યાતિ એ વિજ્ઞાપના સારી હતી શેઠ હરજીભાઈ મામાન્ય રીતે ધાર્મિક અને વ્યાવહારિક અભ્યાસ કરી નાનપણમાં જ પોતાના પિતાના ધંધામાં જોડાઈને બાહોશ વેપારી તરીકે પકાયા હતા તેમનું જીવન પ્રમાણિક અને માયાળુ હતું. આના ઉપરથી તેઓ દરેકના મન જીતી શક્યા હતા અને તેથીજ તેઓ મગરોળના શ્રી લેન મંથન અગ્રગણ્ય પુરુષ તરીકે ગણાતા હતા વળી તેઓ કમિશન એજન્ટના ધંધાએં સુધારી રહેતા હતા અને લઠમીદારીની તેમના ઉપર મીઠી મદોર હતી જના પણ તેઓ ધાર્મિક અને નાદુ જીવન ગુજારતા હતા એ જીવનની સુખ છાપ એમણે પોતાના કુટુંબીએ ઉપર પારી હતી અને તેમને તેજ જીવન શીખતા ક્યા હતા, એમણે સિવાયગાદિ તીથોની ચાના કરી હતી, અને ગુરૂત્તાન પણ સાન પ્રમાણમાં ક્યુ હતું એમણે એ વખતે લખ ક્યા હતા, ગતાનમાં મેમને કવળ એક પુત્રની પ્રાપ્તિ થઈ હતી, પણ તે તો જ સત માનમાં કાળને નાશીન થયો હતો તેઓ (ઓર્ધાતી) વર્ષનું લાચુ આયુષ્ય બેઠેલી પોતાની પાછા પોતાનાથી નાના આઠ ભાઈએનું વિશાલ કુટુંબ મૂળી ૩ ૧૯૬૭ના કારતક સુ ૧ ને ગુરુવર નવરાત્ર નહામ ના નમના પૂર્વક દેવલોકે પામ્યા હતા તેમના ભાઈએ ના નામ નીચે કુટુંબ છે —

રોઠ ડાહ્યાભાઈ રાજાજી, ગોવિંદભાઈ રાજાજી (સ્વ),
હીરાચંદ્ર રાજાજી (સ્વ), વલ્લેચંદ રાજાજી.

એમના કુટુંબીઓએ રોઠ હરજીભાઈના ત્રેયાર્થે નીચે મુજબ
સંખ્યારતો કરી છે

૩ ૩૦૦૧) માગરોવમા જૈન માગકો ધાર્મિક અભ્યાસ કરી શકે તે
માટે સ્વ રોઠ હરજીભાઈના નામની એક ધાર્મિક
પાઠશાલા ચાલુ કરવા માટે આપ્યા અને એ પાઠશાલા,
પાંચ દિવસના મહોત્સવ તથા સાધર્મિક વાત્સલ્ય જેવા
ઉત્તમ કાર્યો કરવા પૂર્વક સ ૧૯૮૭ના માગસર સુદ પાંચમના
રોજ ખુલી મકા

૩ ૨૫૦૧) માગરોવ શ્રી જૈન સંઘને અર્પણ કર્યાં એ રકમના
વ્યાજનાથી રોઠ હરજીભાઈની સ્વર્ગ નિધિને દિવસે
દર વરસે માગરોજના જિન મંદિરમા પૂજા લાણાવવી
તથા સાધર્મિક વાત્સલ્ય કરવું એવી શરતે એ અપાયા છે

૩ ૫૦૧) સુરત સગરામપુરાના મગનલાલ ધનજીભાઈ જૈન દવાખાનામા

૩ ૨૫૧) પચ્છત્રય અથ હાવવા માટે

એ સિવાય પણ એમની પાછળ બીજી સંખ્યારતો થઈ છે પણ
તેની માહિતી નહિ હોવાથી તેનો અમે અહીં ઉલ્લેખ કરી
શકતા નથી

મકામક

॥ विसयसूई ॥

पाइओ खंडो १

अहिगारो

पिट्टमंगा

१ जमालिदिकलाए अंगापिडण परितालो	१-७
२ जिणरक्खिअविरहे रयणदोवयाए विरिमो विलावो	७-८
३ गळ्मनिच्चलत्ते तिसलाए अण्दो	८
४ लक्खणमच्छुंमि अतेउस्स विलावो	९
५ सासुयाए अंमापिऊर्हि च गिला निस्सारिआए अंजणाए विलावो	१०
६ पुत्तमरणे समस्स रयणं ...	११
७ सीयाचाए रामस्स पराओ	१२-१३
८ रण्णचाए सीयाए विलावो	१३-१४
९ सीयाहरणे रादवस्स अब्बदणं . .	१५-१६
१० लक्खणस्स मुच्छाए रागस्स विलावो	१७-१९
११ लच्छीहरस्स मरणे पउमस्स विप्पलावो	१९-२१
१२ राखिदत्त सुमदाणं परितावगळ्मो आलावो	२२
१३ पिटप्पयान्ते जन्मसीए रोयण ...	२३
१४ पिउ माउविप्पयोगे धम्मिलस्स परिदेवणं ...	२४
१५ केर्नईए यग्जावणे नमरहस्स खेओ	२५-२६
१६ सामिउस्सणे वेगज्जीण रोयण	२७-२८
१७ पियमरणमरणे रयणवईण रोयणं	२८
१८ धणमितीए किणिमहाहासवो	२९

अहिगारो

पिठसं०

१९ अयडे पुरन्दरमट्टगेहे अक्कंदो .. .	३०-३१
२० पियन्पिओगे संतिमईए विल्वणं ...	३१-३२
२१ अमणं पिअं दट्टण कणयमालाए अरुंदणं	३३
२२ पिणए मरणंमि गुभीवविलावो .	३४
२३ पुत्तवरणे कमलावईए पल्लवणं .	३५
२४ पियपुत्तविओगे सुरसुंदरी-कमलावईणं विलावो .	३६-३७
२५ पियचरणे चंदप्पहाए विल्वणं ...	३७-३८
२६ सिरिपासनाहस्स निव्वाणे सबस्स विलावो	३९
२७ धंधुनहे जराकुमारस्स विलावो .	४०
२८ जणद्वणविषत्तीए धल्लेदेवस्स अक्कंदणं	४१-४२
२९ विल्रंतिं भायरं पासिउण अरहज्जयस्स परितावो	४३-४४
३० अंनापिअरेहिं सद्धिं दिक्खरागट्ठतल्लिच्छ- महत्तल्लकुमारस्स संजाओ .	४५-४७
३१ विवाग्मंडयाओ सिरिनेमिनाहे निअट्टे रायमई- पमईणं अक्कंदो .	४८-५१
३२ पुत्तमहस्साणं सट्ठीए विवत्ते सगराइं विलावो	५१-५४
३३ दिक्खिअपुत्तमुद्दिस्स विस्सनेदिस्स उवालंभो .	५५
३४ तुंजभाए गळ्मवईए जुवईए विलावो .	५६
३५ गळ्मायसिरिमहावीरसाभिनिच्चलत्तणे तिसराए रोदणं	५७
३६ पणपूरणे सिरिमहावीरस्स दिक्खानुण्णाजावणे नंदिवद्धणाईणं परिदेवणं .	५८

अहिगारो

पिङ्गमं०

- ३७ बेमियायणपुत्तस्स पुग्गे जेसाजट्ठिआए माऊ, विरुणां ५०,
 ३८ अमट्ठियगिरां जिण्णत्तं पेन्डिज्जणं पुरलोमस्स
 खंगो ६०
 ३९ धणाधरसंद्विघरे टिआणं रोहत्तम्हं निगटिआणं
 चंदणणं सोगो ... ६१
 ४० सिग्गिमावीरस्स अग्गो न्दवग्गं सोमं
 सेणिअनिवत्तं पन्धायवो (मंगो) . ६२
 ४१ सिरिवद्धमाणस्स पब्बज्जाहज्जवयगं मोखा
 नंदिवद्धणनरिदाणं अक्कदो ... ६३
 ४२ 'एसा मम भज्जा होहि' ति ट्ठणावं सुणिज्जं
 धारिणीणं चित्ताए मयगं ... ६४
 ४३ अहमं संगमवेवं दद्धुणं सुगणं पुग्गे सत्तम्स पन्धायवो ६५
 ४४ पिपमित्तविज्जामिद्धन्म अदंसग्गे नेमहन्म
 चित्ता गेयणं च ... ६६
 ४५ मीट्ठयईविओग्गे न्दविग्गन्म चित्ता ... ६७
 ४६ आसग्गीववहे अंतोत्तन्म अक्कदो ... ६८-६९
 ४७ निरिमहावीरस्स पुग्गे सोमविप्पन्स परिदेवणं. ६९-७०
 ४८ खगदीवदेवयाए कित्तिनो वित्तां . ७१-७२
 ४९ सुतागकित्तिमरणे सिरिविज्जयण्णे पग्गे ... ७२-७३
 ५० वज्झद्वारे निज्जमाणं नादत्तं पामिज्जं
 पग्गन्मसं जागवन्मं च विग्गो . ७३-७४

अहिगारो

पिट्टमं०

५१ अटवीण सीयाण चाण सेणाणिस्स वारुण	
तीण य विलावो	७६-७८
५२ रयति माय दडूण अरहन्नगस्स पच्छयातो	७९-८१
५३ प्थिस्सापत्तीण अन्नस्स लाहे सोहमामजरीए परितावो	८२
५४ किण्णज्जमकाले यसुदेव पटुच्च देवईण उवालमो	८३
५५ विवाहसमये पसूण करुणरोयण सोच्चा	
सिरिनेमिनाहस्स मोयावण	८४-८५
५६ कण्णवहे बल्लामस्स पलावो	८६-८७
५७ सिरिनेमिनाह विणियत्त पलोइउ राइमईण विलावो	८८-९०
५८ भारपइदाहे पउराईण अक्कदो	९१-९३
५९ नेरइयाण कल्लुणवेयणाओ	९४-१०२
६० पियमरण सुदरीण विलवण	१०३
६१ पवणभमुत्तरकाले मिल्तीए रयतीए य	
सुदरीण नदस्स आसासण	१०४
६२ लोयण्णजिअस्स अणुतावो	१०५
६३ सील्लकराण गुणसुदरीण किचिमो अक्कदो	१०६-१०७
६४ सत्तन्निवस्स अवियारिअक्कज्जकरणे तस्स य	
परियणाण च विलावो	१०८-११०
६५ पयज्जागण धारिणीगाउण सद्धि	
मेहकुमारस्स सवादो	१११-११३
६६ सलनिवेण रण्णे चाइयाण कटावईण तिलावो	
निव्वरणस्स वि य वारुण	११४-११८

अहिगारो

पिबुस०

६७ गुरुविहे देवसूरिणो पेरमगम्भिओ विलावो	११०-११४
६८ सिरिसुपासनाहस्त निज्वाणकलाणे सुरिंदाण पलवण	११५
६९ अप्पड्ढीए विसट्ठस्स परिदेवण	११६
७० पिउणो दिक्खाए धणकुमारस्स चिन्ती	११७
७१ पियमरणे खयसीए अग्गिमि पवेसो	११८-११९
७२ पियाए मच्चुमि पायपाएस्स पलावो	११९-१२०
७३ रयणचूडस्स दिक्खागहणे अणेरलोगस्स विलावो	१२०-१२१
७४ सनक्कीदिण्णकलकाए मत्तासए धणसिरीए सोगो	१२२-१२३
७५ वधमन्त्रियपियाए रट्ठउडस्स अग्गिमि पोसो	१२४-१२५
७६ जलुवद्धवे पग्गलोगस्स नलनिवस्स य अक्खण	१२६-१२७
७७ सज्जनासे कयउत्तस्स खेओ	१२८
७८ नलनिवेण चत्ताए दमयनीए विलावो	१२९
७९ सीलमगमयणे धारिणीए चित्ताए मरण	१३०
८० कण्हवहे जरुमारत्थ विलाओ	१३१
८१ पियस्स ठित्तगदसण खयसीए रोयण	१३२
८२ पुत्तावहार रुप्पिणीए पगगो	१३३
८३ नडवूआए आसत्त उगपुत्त पडुच्च पिउणो वयणाउ	१३४
८४ इलापुत्तम्म पच्छयापो	१३५-१३६
८५ दिक्खागहणसमए जम्मापिऊर्णि सद्धि	
सुवाहुमुमस्स सवाओ	१३६-१३९

निमित्तसूड ।

निमित्तं		कर्मणे
१ अपनी	पियम्म	५३
२ अप्पट्टी	अप्पम्म	६२
३ अभिकरा	जिणपाडम्म	३८
४ अमीलया	अप्पणो	१८
५ उव्वो	जरम्म	७६
"	हत्थिम्म	३४
६ गग्गमनिच्चलनं	पुत्तम्म	३, १५
७ दलिहं	निअगम्म	१७
८ दाहो	नयीए	५८
९ दिक्ख	पिटणो	७०
"	पुत्तम्म	१, ३९, ३३, ६५, ८५;
"	बंधुणो	४१, ६८;
"	भत्तुणो	७३
"	निग्यम्म	७०
१० दुक्कं	साधिमम	४३, १६, २१, ५०
"	विअगम्मो	३१, ५७
११ निअट्टणं	अप्पणो	४०
१२ निग्यगमणं	अप्पणो	८८
१३ नीअगामित्तं	पुत्तम्म	८३
"	निअगम्मो	१३
१४ पयाभासो	निअगम्मो	

१५	पात्रपरिच्छी	निजस्म	६२
१६	भंगो	नावाण	८१
१७	भट्टत्तणं	रज्जाओ	३९
"	"	रिद्धीए	७७
"	"	संनमाओ	२९, ५२
१८	भरणं	पियाए	२२, ७२, ७५,
"	"	पुत्तम्स	६, ३२
"	"	बंधुत्ता	११, २७, २८, ५६, ८०, ८१
"	"	सामिणो	४, १७, १९, २५, २६, ४६, ६०, ६८, ७१, ८१
१९	मिलणं	पुत्तस्स	३७
२०	मुच्छा	बधुस्स	१०
२१	बहो	अण्णाणं	५६
"	"	पुत्ताणं	५४
२२	विरहो	विउणो	१४
"	"	पियाए	७, ९, ४५, ४९, ६४
"	"	पुत्तम्स	१२, १५, २३, २४, ८२
"	"	बधुणो	३६
"	"	मिउत्ता	४४
"	"	सामिस्स	२, ५, ८, २०, ४४, ४८ ५१, ६६, ६७, ७४, ७८
२३	सीलकरणं	अण्णस्स	४२, ६३, ७९

गंथसूई ।

गंथो	गंथपारो	समओ
१ विवाहपत्रत्ती	सिरिसुहम्मसामी	वीरसमओ
२ नायाधम्मकहा	"	"
३ पज्जुसणाकप्पो	सिरिभद्वाहुसामी	वीराओ १७० वरिसपुवंमि
४ पउमचरिअं	सिरिविमल्लसूरी	वीराओ ५३० वरिसे
५ वसुदेवहिंडी	सिरिसिंधदासगणिवायगो	!
६ समरादच्चकहा	सिरिहरिभद्दसूरी	३ विक्रम ५८५ वरिसपुवंमि (?)
७ सुसुंदरीचरिअं	सिरिधण्डेसरसूरी	वि०व० १०९५
८ उत्तरज्झयणमुत्तविती	सिरिनेन्निचंदसूरी	वि०व० ११२९
९ महावीरचरिअं	सिरिगुणचंदगणी	वि०व० ११३९
१० पुण्णमालाविती	मलहारिसिरिहेमचंदसूरी	३ वि०व० ११६४ पुवंमि
११ भयभावणा	"	वि०व० ११७०
१२ उरग्गमपयविती	सिरिमुण्णचंदसूरी	वि०व० ११७४ वरिसपुवंमि

१ निरिभद्वाहुसामीण एसो मम्मोहणसारो ।

२ अस्मि वरिसे सिरिहरिन्दयुरिणो काल गय चि माहास्सइस्सोए ।

३ पुण्णमालावितीए खणा जीवसमासवितीए पुव्व थिय थजाया,
जओ स्कग्गयडुदाणा कमे विससावम्भयन्तितीए निदिदो अरिण ।

गंधो

गंधयागो

समओ

१३ देवसूरिविलावो	सिरिदेवसूरी	वि० व० ११७८- वरिसपच्छा
१४ सुपासनाहचरिअं	सिरिलखमणगणी	वि० व० ११९०
१५ कुमारवाल्मडिचोहो	सिरिसोहण्हसूरी	वि० व० १२४१
१६ सड्डदिणकिच्चं	सिरिदेविंदसूरी	वि० व० १३२७

-
- १ एसो सिरिमुणिचंदसूरीण समागमणकालो, एए देवसूरिणो गुरवो ।
 २ इमो सिरिदेविंदसूरीण देवलोयगमणमओ ।

વિષયાનુક્રમ

વિષય	પૃષ્ઠ
૧ આત્મબ	૫
૨ વક્તવ્ય	૧-૩
૩ પ્રાસંગિક	૫-૬
૪ સ્વ. શેઠ હરજીભાઈ રામજીની રૂપરેખા	૭-૮
૫ વિષયસમિ	૯-૧૩
૬ નિમિત્તસમિ	૧૪-૧૫
૭ મન્થસમિ	૧૬-૧૭
૮ કારણસમિ	૧-૧૪૯

નમોત્યુ પં સમણસ્સ મગગઓ મહાનીરવદ્ધમાણમામિસ્સ ।

॥ કરુણરસકદંબકં ॥

પાઙ્ગો સંહો ૧ ।

[૧]

જમાલિદિક્ષ્વાણ અંમાપિઙ્ગણ પરિતાવો ।

તણ પં સા જમાલિસ્સ સ્વત્તિયકુમારસ્સ માતા તં અણિદ્ધં
અતંત અપ્પિયં અમણુજ અંમગ્ગમં અમુયપુલ્લં ગિરં સોદ્ધા નિસમ્મ
સંયાગયરોમકૂચપ્પલંતવિલીંગતા સોગમસંભેવિનંમંગી નિત્તેયા દીણ-
વિમળચયણા ફરયર્મલિયલ્લ કમલમાલા તક્કરણઓલુમ્મદુલ્લસરીર-
લાયલ્લસુન્નનિચ્છાયા ગયસિરિયા પસિદિલભૂસણપંડેતર્હુણિયસંચુન્નિય-
ધવલલ્લપન્નમ્મદ્વુત્તરિજ્ઞા મુચ્છાવસણદ્વુચેત્તુરુદ્ધં સુકુમારવિવિધેન્નેમ્મહત્થા
પાર્ણુણિયત્તલ્લ ચપ્પાલ્લયા, નિલ્લત્તમહેલ્લ ઇન્દલ્લહી, વિમુલ્લસંધિવધના કોટ્ઠિ-
મત્તંસિ ધસત્તિ સન્નગેહિ સંનિત્તિયા, તણ પં સા જમાલિસ્સ સ્વત્તિય-
કુમારસ્સ માયા સસંમમોયત્તિયાણ તુરિય કંચ્ચર્મિગારમુદ્ધવિણિમાયમીયલ્લ-
વિમલ્લજલધારાપરિસિંચમાણનિલ્લવિયેમ્મીયલ્લહી ઉલ્લેખયતાલ્લિયંટવીયેમ્મગ-

૧ મનને અગ્રિય ૨ સ્વેદ, પરસેવો. ૩ જેનાં આગ ને ઉપાગ
મુને હિ એવી ૪ ચોળાપતી ૫ ગ્લાન. ૬ વળા મથેલા. ૭ વિખરાયેલા
અખોડાવાળી અથવા વિખરાયેલા હાથ અને કેશવાળા. ૮ ઉડાપતી.
૯ ઝારી. ૧૦ શત થયેલ. ૧૧ વીજળો, ૪૫.

जणियवाएणं सेकुसिएणं अंतैउपरिजणेणं आसासिया समाणी रोयमाणी
 फंदमाणी सोयमाणी विल्वमाणी जमालिं खत्तियकुमारं एवं वयासी—
 “तुमंसि णं जौया ! अम्हं एगे पुत्ते इहे कंते पिण मणुत्ते मणामे येज्जे
 नेसासिए संमए बहुमए अणुमए भंटकरंदगसमाणे रयणे रयणब्भू जीवि-
 क्सविघ्ने हियय्यानंदिजणणे उंरपुष्फमिव दुल्लभे सवणयाए किमंग पुण
 पासणयाए ! तं नो खलु जाया ! अम्हे इच्छामो तुज्झं रणमवि विष्-
 ओगं, तं अच्छाहि ताव जाया ! जाय ताव अम्हे जीवामो, तओ पच्छा
 अम्हेहिं कालगणहिं समाणेहिं परिणयवये बड्ढियवुल्लवंस्तंतुकज्जंमि
 निरवैयमखे समणस्म भगवओ महावीरस्स अंतियं मुंडे भविता आगा-
 राओ अणगारियं पव्वइहिसि ।

तए णं से जमाली खत्तियकुमारे अम्मापियरो एवं वयासी—
 “तहावि णं तं अम्म ! ताओ ! जणं तुज्झे मम एवं वदह तुमंसि णं
 जाया ! अम्हं एगे पुत्ते इहे कंते तं चेव पव्वइहिसि, खलु अम्म !
 ताओ ! माणुत्सए भवे अणेगजाइज्जामरणरोगसारीरमाणुत्सए काम-
 दुक्खयेयणवसणसतोवद्वामिमूए अधुए अणितिए असासए ५ संज्झब्भ-
 रागसरित्ते जलबुब्बुदसमाणे कुममाजलविंदुसन्निभे सुविणगदंसणोवमे
 विज्जुल्लयाचंचले अणिच्चे सडणपडैणविद्धंसणधम्मे पुत्विं वा पच्छा वा
 अवस्सविष्पजहियच्चे भविस्सइ, से केस णं जाणइ अम्म ! ताओ !
 के पुत्विं गमणयाए के पच्छा गमणयाए १, तं इच्छामि णं अम्मताओ !
 तुज्झेहिं अन्नभणुत्ताए समाणे समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव
 पव्वइत्तए । ”

१ अन्नना निंदुधी युक्त. २ हे पुत्र !. ३ आश्रित्ता रक्षित.
 ४ संभ्रमा समयना वासजाना गेवा. ५ शत्रुं, पशुं.

तए णं तं जमालि खत्तियकुमारं अम्मापिय्रो एवं वयासी—
 “ इमं च ते जाया ! सरीरं पप्रिसिद्धखल्वस्वणवंजणगुणोववेयं उत्तम-
 बलवीरियसत्तजुत्तं विण्णणवियक्खणं ससोहमागुणसमुत्तियं अभिजाय-
 महक्खमं विविहवाहिरोगरहियं निरुहयउदत्तलद्धं पविदियपड्डपढमजोव्य-
 णत्थं अणेगउत्तमगुणेहिं संजुत्तं तं अणुहोहि ताव जाव जाया !
 नियगसरीरखसोहगजोव्वणगुणे तओ पच्छा अणुमूय नियगसरीर-
 खसोहगजोव्वणगुणे अम्हेहिं कालमाहिं समाणेहिं परिणयमे
 वड्डियकुल्वसतंतुक्खंभि निरवपस्से समणस्स भगवओ महानीरस्म
 अंतियं मुंडे भवित्ता आगाराओ अणगारियं पव्वइहिसि । ”

तए णं से जमाली खत्तियकुमारे अम्मापिय्रो एवं वयासी—
 “ तहावि णं तं अम्मताओ ! जलं तुज्जे ममं एवं वदह—इमं च णं
 ते जाया ! सरीरं तं नेव जाव पव्वइहिसि, एवं खलु अम्मताओ !
 माणुस्सगं सरीरं दुफवाययणं विविहवाहिसयैसंनिक्केतं अट्टियक्कुट्टियं
 ४ छिराण्हारुजालओणद्धसपिणद्धं मट्टियमंडं व दुब्बलं असुइसंकिलिद्धं
 अणिट्टवियनव्वकालसंठप्पियं जैराकुणिमज्जरपरं व सइणपइणविद्धं-
 सणधम्मं पुण्वि वा पच्छा वा अवस्सविप्पजहिंयन्वं मविस्सइ, से केस
 णं जाणति ? अम्मताओ ! के पुण्वि तं चेव जाव पव्वइत्तए ।

तए णं तं जमालि खत्तियकुमारं अम्मापिय्रो एवं वयासी—
 इमाओ य ते जाया ! विपुलकुलवालियाओ सरित्थाओ सरेव्वयाओ

१ उत्तम २ स्थान. ३ दासां इपी दासा ४ शिरा, नस.
 ५ स्नायु ६ जेनां सर्वं कोपना दापे अपूर्णं छे जेवुं छ मादा
 जेवा शुद्ध. ८ सरणी उभरणी.

सरिसलावन्नखवजोव्वणणुणोववेयाओ सरिसएहिन्तो अ कुलेहिंतो औणि-
एहियाओ कलानुसलसव्वकाललालियसुहोचियाओ मद्दवगुणजुत्तनिटण-
विणओवयारंपण्डियवियस्सवणाओ मंजुलमियमहुरभणियविहसियविप्पे-
क्खियगतिविलासचिद्वियविसारदाओ अविकलकुलसीलसालिणीओ विसु-
द्धकुलवंससंतोण-तंतु-वद्धणप्पग (बभु) बभवप्पभाविणीओ मणाणुकूलहियं
इच्छियाओ अद्द तुज्झ गुणवल्लहाओ उत्तमाओ निचं भावाणुत्तरसव्वंग-
सुन्दरीओ भारियाओ, तं भुंजाहि ताव जाया । एताहिं सद्धि विउले
माणुस्सए फामभोगे, तओ पच्छा सुत्तगोगी विसयविगयवोच्छिन्नकोउहसे
अम्हेहिं कालगएहिं जाव पव्वइहिसि । ”

तए णं से जमाली खत्तियकुमारे अम्मापियरो एवं वयासी-
” तद्वावि णं तं अम्म ! ताओ ! जज्जं तुज्झे मम एवं वयह इमाओ ते
जाया विपुलकुल जाव पव्वइहिसि, एयं खलु अम्म ! ताओ ! माणुस्सय-
कामभोगा अलुई असासया वंतासवा पित्तासवा खेलासवा सुक्कासवा
सोणियासवा उच्चारपासवणखेलसिंघाणगवंतपित्तपूयसुक्कसोणियसमुब्भवा
अमणुलदुरूवमुत्तपूईयपुरीसपुत्ता मैयांगुत्तासअसुभनिस्सासा उव्वेयणा
बीभच्छा णप्पकालिया ईहसगा कैलमलाहिवासदुक्खबहुजणसाहारणा
परिकिलेसकिच्छदुपखसज्झा अबुहजणणिसेविया सदा साहुगरहणिज्जा
अणंतसंसारदद्धणा कज्जुगफलविवागा ^१ ” चुडलिव्व अमुच्चमाणदुयखा-

१ लवायेली. २ प्रण छिपण करवाना साभर्थवाली. ३ इहमेने
४४ ४ स्नेहमेने अनारा. ५ नासिकाने भव. ६ ठोड भयेली विष्टाधी
पुष्ट. ७ भरेवा नेवी अंध ८ पुष्ट. ९ अशुचिनी पाय १० घासनी
अणती पुष्पा.

पुंवंधिणो सिद्धिगमणविधा, से केस णं जाणति अम्मताओ ! के पुव्वि गमणयाए के पच्छा गमणयाए ! तं इच्छामि णं अम्मताओ ! जाव पव्वइत्तए । ”

तए णं तं जमालि खत्तियकुमारं अम्मापियरो एवं वयासी—“ हमे य ते जाया ! अज्जयपज्जयपिउपज्जयागए बहु हिरन्ने य सुवन्ने य कंसे य दूसे य विउल्लणकण्णा जाव १ संतासारसावएज्जे अँराहि जाव आसत्ताओ कुल्लयंसाओ एकामं दाउं पकामं भोत्तुं पकामं परिमाणं, तं अणुहोहि ताव जाया ! विउले माणुत्तए इड्डिसक्कारसमुदए, तओ पच्छा ह्यक-
छाणे वड्डियकुल्लंतु जाव पव्वइहिसि ॥ ”

तए णं से जमाली खत्तियकुमारे अम्मापियरो एवं वयासी—“ तइवि णं तं अम्मताओ ! हिरन्ने य सुवन्ने य जाव सावमज्जे अँगिसाहिए चोरसाहिए रायसाहिए मच्चुसाहिए दौइयसाहिए अँगिसामन्ने जाव दाइयसामन्ने अबुमे अणितिए असासए पुव्वि वा पच्छा वा अवस्स-
विप्पजहियन्ने भविस्सइ, से केस णं जाणइ तं चेव जाव पव्वइत्तए । ”

तए णं तं जमालि खत्तियकुमारं अम्मताओ जाहे नो संचापन्ति विसयाणुलोमाहि वड्डहि आघवणाहि य पन्नवणाहि य सन्नवणाहि य विन्नवणाहि य आघवेत्तए वा पन्नवेत्तए वा सन्नवेत्तए वा ताहे विसय-
पडिकूलाहि संजमभयुव्वेयणकसाहि पन्नवणाहि पन्नवेसाण एवं वयासी—
“ एवं खलु जाया ! निर्मये पावयणे सच्चे अणुत्तरे केउले जहा

१ दाहा, पडदाहा, पिताना पडदाहा. २ विप्रश्न इति ६०५
३ पयास ४ अग्नि वज्रेथी नाश ५ पुत्र वज्रे. ६ सामान्य अयन.
७ संजमभा अथ अने कइय करनारी.

धौवस्सए जाव सच्चदुक्खाणमंतं फरेति; अहीव एगंतदिट्ठीए खुरो
 इव एगंतधाराए; लोहमया जया चावेयव्या, वालुयाकवले इव ^१ निस्साए
 गंगा वा महानदी पडिसोयगमणयाए, महासमुदे वा मुयाहिं दुत्तरो, तिवखं
 कमियव्वं; गरुयं लंवेयव्वं असिधारणं वतं चरियव्वं, नो खलु कप्पइ जाया ।
 समणाणं निमांथाणं अहाकम्मिएत्ति वा उहेसएइ वा मिस्सजाएइ वा
 अज्झोयरएइ वा पूइएइ वा कीएइ वा पामिच्चेइ वा अच्छेजेइ वा
 अणिसडेइ वा अमिहडेइ वा कंतारभत्तेइ वा दुत्तिभक्खभत्तेइ वा गिलाण-
 भत्तेइ वा वट्ठलियाभत्तेइ वा पाहुणगभत्तेइ वा सेजायरपिंढेइ वा रायपिंढेइ
 वा मूलभोयणेइ वा कंदभोयणेइ वा फलभोयणेइ वा बीयभोयणेइ वा
 हरियभोयणेइ वा भुत्तए वा पायए वा, तुमं च णं जाया । सुहसमुचिए
 णो चेव णं दुहसमुचिते नालं सीयं नालं उण्हं नालं खुदा नालं पिपासा
 नालं चोरा नालं वाला नालं दंसा नालं मसया नालं वाइयपित्तिय-
 “संभियंसन्निवाइए विविहे रोगायंके परीसहोवसमो उदिस्से अहिया-
 सेत्तए, तं नो खलु जाया ! अम्हे इच्छामो तुज्झं खणमधि विप्पओगं,
 तं अच्छाहिं ताव जाया ! जाव ताव अम्हे जीवामो, तओ पच्छा
 अम्हेहिं जाव पव्वइहिसि ।

तएणंसे जमाली खत्तियकुमारे अम्मापियरो एवं वयासी—“तहावि
 णं तं अम्म ! ताओ ! जत्तं तुज्झे ममं एवं वयह—एवं खलु जाया ।
 निगंथे पावयणे सच्चे अणुत्तरे केवले तं चेव जाव पव्वइहिसि, एवं खलु
 अम्मताओ ! निगंथे पावयणे कीवाणं कायराणं कापुरिस्ताणं इहलोग-
 पडिवद्वाणं पालोगपरंमुहाणं विसयतिसियाणं दुरणुत्तरे पागयजणस्स,

१ आवश्यक् सुत्रभां. २ स्वाद रसित ३ आधाउभिः ४ वज्रे
 शिक्षाना दोषो छे. ५ सुप्तं वज्रे. ६ कष्ट-य. ६ सहन करवाने.

धीरस्स निच्छियस्स ववसिस्स नो खलु एत्थं किंचिवि दुष्सरं करुणयाए,
तं इच्छामि णं अम्म ! ताओ ! तुज्जेहिं अम्मणुजाए समाणे समणस्स
भगवओ महावीरस्स जाव पज्जइत्तए । ”

तए णं जमालिं खत्तिपकुमारं अम्मापियसो जाहे नो संचाएंति
विसयाणुलोमाहि य विसयपडिक्कूलाहि य वड्ढहिं य आघवणाहि य
पत्तयणाहि य ४ आघवेत्तए वा जाय विनवेत्तए वा ताहे अकामए
चेव जमालिस्स खत्तिपकुमारस्स निम्बमणं अणुमत्तिया ।

विनाहयन्नत्तीए द० ९, उ० ३३; सु० ३८४

[२]

जिणरक्खिअविरहे रयणदीवदेवयाए
कित्तिमो विलावो ।

नाणामणिकणगरयणघंटियखिखिणिनेउरमेइलमूसणरवेणं ।

दिसाओ विदिसाओ पूरयंती वयणमिणं येइ सा केत्तुसा ॥ ३ ॥

१ होल वसुल गोल नाह दइय पिय

रनण कंत सामिय निग्गिण निल्लंफ ॥

धिण्णं निक्किअ अकयन्नय सिद्धिलभाव निल्लज्ज ।

लुंक्ख अक्कल्लण जिणरक्खिअय मज्झं हिययस्सल्लग ॥ ४ ॥

न हु जुज्जसि एविय अणाहं अवंधवं तुज्झा,

चल्लणओवायकारियं उज्झित्तमधैल्लं ।

१ पापिनी. २ होल ! वसुध ! जोल ! आ वळे वण्डो. ३ अरवे अने
निन्दासुय ४ छे. ५ अरसर नहिं लखुनार. ६ होर. ७ धुधु.
८ अरवेने सेवारी. ९ अमनसीय.

गुणसंकर ! हं तुमे विहूणा न समत्या जीविउं खणंपि ॥ ५ ॥

इमस्स उ अणेगद्धसमगरविविधसावयसयाकुलघरस्स

रयणागरस्स मज्झे अप्पाणं वहेमि तुज्झ पुरओ,

एहि नियत्ताहि जइ सि कुविओ खमाहि एकावराहं मे ॥ ६ ॥

तुज्झ य विगयधण-विमल-ससि-मण्डलागार-सस्तिरीयं

सारय-नव-कमल-कुसुद-कुवलय-विमल-दलनिकर-सरिसनिभनयणं ।

ययणं पिवासागयाए सद्धा मे पेच्छिउं जे अवलोएहि

ता इओ ममं नाह जा ते पेच्छामि ययणकमलं ॥ ७ ॥

—नायाधम्मकहासु सु० १, अ० ९, सु० ९० ।

[३]

गम्भनिचलत्ते तिमलाए अकंदो ।

तए णं समणे भगवं महावीरे गाउयअणुकंणहाए निचले निष्कंदे
१ निरेयणे अल्लीणपल्लीणगुत्ते यावि होत्था ॥ ९१ ॥

तए णं तीसे तिसलाए खत्तियाणीए अयमेचारूवे जाव संकप्पे
समुप्पजित्था । २ एहे मे से गम्भे ? महे मे से गम्भे ? चुए मे से
गम्भे ? गलिए मे से गम्भे ? एस मे गम्भे पुव्वि एयइ, इयाणिं नो
एयइ ति कट्ठु, ओइयमणसंकप्पा चिंतासोगसागरं पपिद्धा, करयल-
पैहत्थमुही अट्टज्झाणोवगया भूमीगयदिट्ठिया क्षियायइ, तं पि य
सिद्धत्थरायचरमवणं उँवरयमुइंग-तंती-तलताल-नाटइज्ज-जणमणुजं
दीणविमणं विहरइ ॥ ९२ ॥

—पज्जुसणाकप्पे सु० ९२

[४]

लक्ष्मणमञ्चुमि अंतेउरस्स विलावो ।

हा नाह ! हा महाजम ! उदेहि ससंममाण अम्हाणं ।
 पेणियइयवच्छल । तुमं उरावं देहि विमन्तो ॥ ३१ ॥
 हा दम्भित्णणुणापर ! तुज्झ सयासम्भि चिट्ठए पडनो ।
 एयस्स किं य रट्ठो, न य उट्ठसि आसणराओ ॥ ३२ ॥
 १ अत्थाणियाम्माणं, सुट्ठाणं नाहदरिसणमणाणं ।
 होठण सोमचित्तो, आरावं देहि विमणाणं ॥ ३३ ॥
 हा नाह ! किं न पेच्छमि, एयं अन्तेउरं विन्वमाणं ।
 सोयौउरं च लोयं, किं न निगरेसि दीणलुहं ॥ ३४ ॥
 सोयाउराहि अरियं, जुवईहि तत्थ रोक्खणीहि ।
 हियं कस्स न कल्लुणं, जायं चिय गगारं फण्ठं ॥ ३५ ॥

—पउमचरिए कल ११० ।

[५]

सामुयाए अंमापिऊहिं च गिहा निस्सारिआए अंजणाए विलावो ।

वायायवपरिसन्ना, तण्हाएँ छुहाएँ पीडिअसरीरा ।

एगुद्देसंमि ठिया, करेइ परिदेवणं बाला ॥ ३० ॥

हा कट्ठं चिय पहया, विट्ठिणा हं 'विविहदुक्खकारीणं ।

अणहेउवइरिएणं, कं सरणं वो पज्जामि ॥ ३१ ॥

भत्तारविरहियाणं, होइ पिया 'आलओ महिलियाणं ।

मह पुण पुण्णेहि विणा, सो वि हु वहीसमो जाओ ॥ ३२ ॥

ताव खिय हियइट्ठा, माऊण पिऊण कण्ठवाणं च ।

जाव न धौट्ठेइ पई, महिला निययस्स गेहस्स ॥ ३३ ॥

ताव सिरीसोहमां, ताव य गरुयाउ होन्ति महिलाओ ।

जाव य पई महग्गं, सिणेटपक्खं समुज्जवह ॥ ३४ ॥

माया पिया य भाया, वच्छल्लं तारिसं करेऊणं ।

अवराहविरहियाए, कह मज्झ पणासियं सव्वं ॥ ३५ ॥

न य मज्झ सामुयाए, न चेव पियरेण मूढमावेणं ।

अयमस्स मूलदलियं, दोसस्स परिक्खणं न कयं ॥ ३६ ॥

—पउमचरिए उद्देसो० १७

[६]

सगरस्स पुत्तभरणे रुयणं ।

हा सुकुमालसरीरा ! पुत्ता ! मह सुकुमारसमरूवा ! ।
 केण विहया अयण्ठे, अविगहिय दुट्ठमेरीणं ॥१९४॥
 हा गुणसहस्सनिलया ! हा उत्तमरूव ! सोमससिवयणा ।
 हा निग्धिणेण विहिणा, चहिया मे निणुकम्पेणं ॥१९५॥
 किं तुज्झ नत्थि पुत्ता, पावविही बाल्या हिययइहा ।
 जेण मह मारसि इहं, सुयण सद्धिं सहस्साई ॥१९६॥
 पयाणि य अन्नाणि य, चक्कहरो विलविउण बहुयाई ।
 पडिबुद्धो मणइ तओ, वयणाई जायसंवेगो ॥१९७॥
 हा कट्ठं विसयविमोहिण्ण सुयणेहरज्जुबद्धेणं ।
 धम्मो मए न चिण्णो, तरुणत्ते भंदमग्गेणं ॥ १९८ ॥
 किं मज्झ वसुमईए, नवहि निहीहि व रयणसहिण्हिं ।
 जं दुल्लइल्लदाणं, पुत्ताण मुहं न पेच्छामि ॥१९९॥

—पउमचरिए उ० ५

[७]

सीयाचाए रामस्स पलावो ।

चिन्तेऊण पवत्तो, हा कट्ठं खल्यणस्स वयणेणं ।

मूढेण मए सीया, निच्छेद्धा वारुणे रणे ॥ २८ ॥

हा पउमपत्तनयणे ! हा पउममुही ! गुणाण उप्पत्ती ! ।

हा पउमगळ्मगोरे ! कत्तो चि पिए ! ^१ विमग्गामि ? ॥ २९ ॥

हा सोमचन्दवयणे ! वाया मे देहि देहि वइदेहि ! ।

जाणसि य मज्झ हिययं, तुह विरहे कौयरं निचं ॥ ३० ॥

निहोसा सि मयच्छी ! किवाविमुक्केण उज्झिया सि मए ।

रणे उत्तासणए, न य नज्जइ किं पि पाविहिसि ॥ ३१ ॥

हरिणि ज्व जूढभट्ठा, अँसणतिसावेयणापरिगहिया ।

रविकिरणसोसियक्की, मरिहिसि कन्ते ! महारण्णे ॥ ३२ ॥

किं वा वग्गेण वणे, खद्धा सीहेण वाइघोरेणं ।

किं वा वि धैरणिसइया; अँक्त्ता मत्तहत्थीणं ॥ ३३ ॥

पायवस्खयंकरेणं, जलन्तजालाएहस्सपउरेणं ।

किं वणदवेण दइद्धा, सहायपरिवज्जिया कन्ता ॥ ३४ ॥

को रयणजडीण समो, होइ नरो सयलजीवलोयंमि ।

जो मज्झ पिययमाए, आणइ वत्ता वि विहलए ॥ ३५ ॥

१ त्यक्त्ता, त्यज्जयेली. २ शोधुं ३ जाणई. ४ ज्ञानांत ५ ज्ञान

६ तरसनी वेदना. ७ ज्ञानी ८ सुनेली. ९ कथराध.

पुच्छइ पुणो पुणो चिय, पउमो सेणावइं पैयलियंसू ।

कह सा घोराण्णे, धारहिइ पाणा जणयधूया ॥ ३६ ॥

एव भणिओ कयन्तो, लज्जाभर^२पेछिओ समुलवं ।

न य देइ ताव रामो, कन्ता सरिउं गयो मोहं ॥ ३७ ॥

—पउमचरिय १० ९६

[८]

रणञ्चाए सीयाए विलावो ।

सीया वि तथ रण्णे, सन्नं लद्धूण दुक्खिया कल्लणं ।

स्वइ सहावविमुखा, निन्दन्ती चैव अप्पाणं ॥ ८६ ॥

हा पउम ! हा नरुत्तम ! हा ^३विहलियजणसुवच्छल ! गुणोह ! ।

सामिय ! ^४भट्ठुयाए, किं न महं दरिसणं देहि ॥ ८७ ॥

तुह दोस्सत्त महाजस !, थेवत्त वि नत्थि एत्थ संनम्भो ।

अइदारुणाण सामिय !, मह दोसो पुब्बकम्माणं ॥ ८८ ॥

किं एत्थ कुणइ ताओ, किं थ पई किं न नन्धयजणो मे ।

दुक्खे अणुहवियल्ले, संपइ य उवट्ठिए फम्मे ॥ ८९ ॥

नृपं अवण्णैवण्णं, लोए य अणुट्ठिवं मए पुब्बं ।

घोराडवीएँ मज्झे, यत्ता जेणेरिसं दुक्खं ॥ ९० ॥

अहवा वि अन्नजम्मे, घेत्तूण वयं पुणो मए भणं ।

तस्सोर्षण एयं, दुक्खं अइदारुणं जायं ॥ ९१ ॥

१ आंसु सारतो. २ शीजित. ३ व्याकुल. ४ भयघो पीडित.

५ १५६. ६ छिद्यथी.

[९]

सीयाहरणे राहवस्स अकंदणं ।

एव मणिओ नियत्तो, तून्तो पाविओ तमुद्देसं ।

न य पेच्छइ जणयसुयं, सहसा ओमुच्छिओ रामो ॥ ५१ ॥

पुणरवि य समासत्थो, दिट्ठी निक्खिववइ तत्थ तरुहणे ।

घणपेम्माउलहियओ, भणइ तओ राहवो वयणं ॥ ५२ ॥

एहेहि इओ सुन्दरि ! वाया मे देहि ना चिरावेहि ।

दिट्ठा सि खम्भगहणे, किं परिहासं चिरं कुणसि ॥ ५३ ॥

अन्ताविओगदुहिओ, तं रण्णं राहवो गवेसन्तो ।

पेच्छइ तओ जैडारि, कैकायन्तं महिं पडियं ॥ ५४ ॥

पक्खिस्स कण्णजावं, वेइ मरन्तस्स सुहयजोएणं ।

मोत्तूण पूइवेहं, तत्थ जडाऊ सुरो जाओ ॥ ५५ ॥

पुणरवि सरिउण पियं, मुच्छा गन्तूण तत्थ आसत्थो ।

परिममइ गवेसन्तो, 'सीयासीया'कड्ढावो ॥ ५६ ॥

भो भो भत्तमहागय ! एत्थारण्णे तुमे भम्मन्नेणं ।

महिला सोमसहावा, जइ दिट्ठा किं न साहेहि ॥ ५७ ॥

तरुवर ! तुमंयि वचसि, दूरुत्तयवियडणतलच्छाय ।

एत्थं औपुत्त्वविलया, कह ते नो लक्खित्था रण्णे ॥ ५८ ॥

सोऊण चम्पाई, वाहरमाणी सरस्त गज्जत्त्या ।

महिलासद्धागिमुडो, पुणो वि जाओ चिय निरासो ॥ ५९ ॥

रोमपसरन्नदियओ, वज्जावत्तं धणुं समारुहिउं ।

अण्णान्नेइ मदप्पा, भयजणं सन्नसत्ताणं ॥ ६० ॥

मोत्तूण सीहनायं, पुणो विसायं रण्णेण संपत्तो ।

सोयइ मए वराई, जणयमुया हारिया रण्णे ॥ ६१ ॥

इह मणुयमायसरे, नदिलास्यणुत्तमं मदं नट्टं ।

न ल्ळामि गवेमन्तो, धणिदंपि सुदीट्ठकालेणं ॥ ६२ ॥

वग्गेण व सीहेण व, खइया किं मारिया व हत्थीणं ।

एज्जन्मओलाए, अनहरिया गिरिनीए ज्व ॥ ६३ ॥

दिट्ठा डिट्ठा सि मए, एहेहि इओ इओ फज्जाओ ।

धावइ तओ तओ चिय, पटिगइयमोहिओ रानो ॥ ६४ ॥

एत्था दुट्ठेण ई, केण व हरिया मई दियदइत्ता ।

घगगिरितत्तंउत्तं, कत्तो रण्णे गवेमामि ॥ ६५ ॥

एज्ज परिनिट्ठित्तं, तं रण्णं गहो पटिनिपत्तो ।

जाओ निगताहियओ, निययवासे तओ सुयइ ॥ ६६ ॥

—पउमचरिए प० ४४

[१०]

लक्ष्मणस्तस्य मुच्छ्राप् रामस्त विलासो ।

ददृण गतिभित्तं सद्योपरं महियन्मि पेन्दुलं ।

रामो गल्लननयगो मुच्छ्राप्यविमगे पडिमो ॥ २ ॥

सीयर्त्तगोहिङ्गो आमथो याजरंदि परिक्रिणो ।

अह विहविडं पयतो रामो फलुणेण सदर्णं ॥ ३ ॥

हा वच्छ । सायखरं, उत्तरिज्जं इमं अद्दुल्लं ।

विहिजोण्ण अणत्थं, एरित्तं पाविं तुमरं ॥ ४ ॥

किं मोणेग मशायस !, वाया मे देहि विक्कनागस्य ।

जाणसि म वियोगं ते, न स्यामि मुत्तमेत्तंपि ॥ ५ ॥

तुद्द मे गुरुहि वच्छ ! तमपिजो आयोण निग्गं ।

किं ताण उत्तरमिणं, दाढानि विद्धान्ज्जोत्तं ॥ ६ ॥

सुम्भा नरस्त रोए, काना अया अजेययंक्का ।

नरं इदं न लब्भाह, भाया माया म अण्णो म ॥ ७ ॥

णह्वा परमि रोए, पावं अद्दाल्लं मा निग्गं ।

तस्सेयं केव फलं, जायं सीयानिनिचमि ॥ ८ ॥

अज्ज मद्दं एज्जामो, भुयामो केअकिण्हद्वामो ।

देदस्ता भारमेत्तं, जायामो कज्जाहियामो ॥ ९ ॥

एयं मे हयहियं, वज्जनयं निम्भियं कल्लेयं ।

जेगं निच न म पुटं, ददृण सद्योपरं पडियं ॥ १० ॥

सत्तुंदमेण तइया, सत्तीओ पद्य करविमुळाओ ।
 गहियउ तुमे सुपुरिम !, संपइ एकावि न वि रुद्धा ॥ ११ ॥
 मुणिया म निच्छएणं, सत्ती वज्जदलेहि निम्माया ।
 सिरिविच्छमसियं पि हु, जा भिन्दइ लक्खणस्स उं ॥ १२ ॥
 उट्ठेहि लच्छिवद्दह !, घणुयं घेतूण मा चिरावेहि ।
 मज्झागया वहत्ये, एए सत्तू निवारेहि ॥ १३ ॥
 ताव य एस परियणो, वच्छय ! दिट्ठीसु रमइ पुरिस्सत्त ।
 आवइपटियस्स पुणो, सो चेव परम्महो ठाह ॥ १४ ॥
 ताव य गज्जन्ति परा, अणुजीविगया मणोहरं वयणं ।
 जाव बहुसत्थदाढं, बेरियसीहं न पेच्छन्ति ॥ १५ ॥
 माणुन्नओ वि पुरिसो, एगागी बेरिएहि पडिरुद्धो ।
 अरलोइउं दिसाओ, सुमइ एकोयरं सरं ॥ १६ ॥
 मोत्तूण तुमे वच्छय !, एत्थ महाविग्गहे समावटिए ।
 को ठाहिइ मह पुरओ, निययं तु हियं विचिन्तेन्तो ॥ १७ ॥
 तुज्झ पप्पाएण मए, 'निव्वूढं दुक्खसंकडं एयं ।
 न य नज्जइ एत्ताहे, कह य भविस्सामि एगागी ॥ १८ ॥
 ओ मित्त वाणराहिव ! साहणसहिओ कुलोचियं देसं ।
 वच्चसु य अविग्गेणं, सिग्गं भामण्डल ! तुमं पि ॥ १९ ॥
 न तहा विहीसण ! ममं, बाहइ सीयाविओयदुरकं पि ।
 जह अक्कत्येण तुमे, डज्जइ हिययं निरवसेसं ॥ २० ॥

સુગ્રીવાઈં સુહૃદા, સ્ને જાહિન્તિ નિયનયસાઈં ।

તુટ પુણ અહો ત્રિહીસિણ !, કં સ્મરણં તં પવજ્ઞિહિસિ ॥૨૧॥

પદમં ચિય ઉવયારં, કુળન્તિ દ્વ ઉત્તમા નરા લોણ ।

પચ્છા જે મજ્ઞિમયા, અહમા ઉમણ્સુ વિ અસત્તા ॥ ૨૨ ॥

સુગ્રીવય ! મામણ્ડલ ! 'ચિય્યા મે રય્હ મા ચિરોવેહ ।

જામિ અહં પરલોયં, તુઝમે વિ જહિચ્છિયં કુળહ ॥ ૨૩ ॥

—પડમચરિણ ૫૦ ૬૨ ।

[૧૧]

લચ્છીહરસ્સ મરણે પડમસ્સ વિષ્ણલાવો ।

લચ્છીહરસ્સ દેહં, મુહિસુગન્થં સહાવઓ મઝયં ।

જીણ વિ પરિમુક્કં, ન મુય્હ પડમો સિણેહેણં ॥ ૨ ॥

અંઘાયઈ પરિચુમ્બઙ્ક, ઉવંઈ અક્રે પુણો ફુસઈ અઙ્કં ।

રયઈ મહાસોગાળલ-સંતત્તો રાહવો અહિયં ॥ ૩ ॥

દા વ્હ મોત્તૂણ મણ, પક્કારિં દુક્કસાગરનિમગ્ગં ।

અહિલસસિ ચચ્છ ! ગન્તું, સિણેહરહિઓ ઇવ નિરુત્તં ॥ ૪ ॥

ઉટ્ટહિ દેવ ! તુરિયં, ત્ત્તોવણં મઙ્ગા પત્થિયા પુત્તા ।

જાવ ન વિ જન્તિ દૂરં, તાવ મ આણેહિ ગન્તૂણં ॥ ૫ ॥

ધીર ! તુમે રહિયાઓ, અઙ્ગાઢં દુક્કિયાઝ મહિલાઓ ।

લોલન્તિ ધરણિવટ્ટે, કઠુણપલાવં કુળન્તીઓ ॥ ૬ ॥

વિયલિયુપ્પ્હરં, ચૂડામણિમેહલાડ્યં ઇયં ।

જુવદ્દજ્ઞં ન નિગારસિ, વચ્છય ! અદિયં વિલ્લમાણં ॥ ૭ ॥

ઉદ્દેહિ સયણવચ્છલ !, વાયા મે દેહિ વિલ્લમાણમ્મ ।

કિં વ અકારણવિઓ, હરસિ મુહં દોસરહિયસ્સ ² ॥ ૮ ॥

ન તહા દહહ નિદાહો, દિવાયતો હુયવહો વ્વ પજ્જલિઓ ।

જહ દહહ નિત્તવસેસં, દેહં ઇક્કોયરવિઓગો ॥ ૯ ॥

કિં વા કરેમિ વચ્છય !, કત્તો વચ્ચામિ હં તુમે રહિઓ ।

ઠાણં પેચ્છામિ ન તં, નિવ્વાણ જત્થ ઉ લ્હામિ ॥ ૧૦ ॥

હા વચ્છ ! મુઠ્ઠસુ હમં, કોવં સોમો ય હોહિ સંતેયં ।

સંપદ ળણગારાણં, વટ્ઠહ વેલા મહરિસીણં ॥ ૧૧ ॥

ઐત્યાઓ દિવસયગે, લચ્છીહર ! કિં ન પેચ્છસિ હમાઈ ।

મઝ્ઝન્તિ વુવલ્યાડં, વિયસન્તિ ય કુમુયસણ્ઢારં ॥ ૧૨ ॥

ઐત્યરહ લ્હું સેજ્ઞં, ષાઝ્ઞા બુનન્તરમ્મિ સોમિત્તી ! ।

સેવામિ જેણ નિદં, પરિવજ્ઞિયસેસનાવારો ॥ ૧૩ ॥

સંપુણ્ણવન્દસરિસં, આસિ તુમં અદ્દમ્મણોટ્ઠરં વયણં ।

ઘજ્ઞેણ કેણ મુપુરિસ, સંપદ ³વિગયણ્ણમં જાયં ॥ ૧૪ ॥

જં તુજ્ઞ હિયયદ્દટ્ઠં, દબ્બં સંપાયયામિ તં સન્નં ।

સન્નાવારમણ્ણરં, ષાઝ્ઞા મુદ્દં સમુલ્લવસુ ॥ ૧૫ ॥

મુઘા વિસાયં મુપુરિસ !, અમ્મં ચિય રોથા અદવિલ્લદ્ધા ।

સન્ને વિ આમયા વિ હુ, પેતુન્ના કોસલં તુદ્ધા ॥ ૧૬ ॥

महयं पि सत्तुसेजं, जिणयन्तो जो श्येण चवेणं ।
 सो कट्ट सहसि परिभवं, केयन्तवक्कस्स धीर ! तुमं ॥ १७ ॥
 सुन्दर ! विमुच्च निहं, बोलीणा सच्चरी रवी उदिओ ।
 देहं पसाहिउणं, चिद्धसु अत्थाणमज्झगओ ॥ १८ ॥
 सच्चो वि पुहइजणो, समागओ तुज्झ सन्नियासम्मि ।
 गुरुभत्त ! मित्तवच्छल !, एयस्स करेहि माणत्थं ॥ १९ ॥
 निययं तु सुप्पहायं, जिणाण लोणालोगदरिसीणं ।
 भवियपउमाण वि पुओ, जाणं मुणिसुव्वओ सरणं ॥ २० ॥
 वच्छ ! तुमे विरसिए, सिद्धिलयइ जिणहरेसु संगीयं ।
 समणा जणेण समयं, संपत्ता चेव उव्वेयं ॥ २१ ॥
 उट्ठेहि सयणवच्छल !, धीरिहि ममं विसायपडिवन्नं ।
 मयावत्थम्मि तुमे, न देह सोहा इमं नयं ॥ २२ ॥

—पउमचरिए प० १११ ।

[१२]

सुरिंददत्त-सुभद्राणं परितावगन्धो आलावो ।

ततो सा पुत्तवच्छला अम्मया दीहं निस्ससिऊण 'हा पुत्त । हा पुत्त । विलवित्ता पैरुणा सत्यनाहेण भणिया—“पुत्तवच्छले ! किमिदार्णि रोदसि, ? ममं तदा न सुणेसि भण्णमाणी” ततो सा रूवंती भणइ—“मया पुत्तवच्छलअइरित्तहिययाए न नायं, अहो ! मे वंचिओ अप्पा ’ । तओ तेण भणिया—“अइ पुत्तवच्छले ! डैज्जुया सि, तओ तणभारयं गहेऊण पलित्तं धंभिगम्मइ, मा संतप्पसु । अप्पणा चेव य ते कओ दोसो, जहा तेण कौंक्कणएण बंमणएण कयं” । ततो तीए संलत्तं—“किं वा कौंक्कणएण बंमणेण कयं” ? । ततो तेण लविआ सुणसु ।

—वसुदेवहिंडीए पदमखंडे पु० २९

[१३]

पिउपयालंभे जसमतीए रोयणं ।

ततो ममं भवियन्वयाए गुरुययाए य दुक्खाणं बालभाये चेव
पिया उवरओ । भत्तुमरणदुक्खिया ममं च सोयमाणी माया मे
सुप्फकोटरस्खो इव वगद्वेण सोयमिणा अंतो अंतो टज्झइ । तं च
तहादुक्खियं सरीरेण परिहायमाणीं अभिक्खणं अभिक्खणं च रोयमाणीं
पासित्ता पुच्छामि अम्मो ! कीस रोयसि ? ति । ततो ममं निब्बंघे कए
समाणे कहिउमारढा, जहा—“ एस अमोहप्पहारी नाम रहिओ, एस
ते पिउउवरयमेत्तस्स संतिथं सिरिं पत्तो जइ ते पिया जीवंतो, तुमं वा
ईसत्थसत्थयुसलो होंतो तो न एम परिससिरीए भायणं होंतो,
एवं वा सिंघाडग-सिय-चउक्क-चच्चर-स्च्छामुहेसु उवल्लंतो विहरेज्ज ति
तं एयं पच्चक्खकड्डयं दड्ढं पिउउवरमं च ते सुमरमाणी अंतो अतीव
इज्झामि ” ।

—वसुदेवहिंडीए पद्मखंडे पु० ३६ ।

[૧૪]

પિત્ર-માતૃવિષ્ણુઓને ધર્મિલક્ષ્મી પરિવેશન ।

માયા સોષ્ણ મયા, પિયા ય ગણિયાધરે વસંતસ્ત્ ।

ધર્મિલક્ષ્મીહસુય-સ્ત્ કામિણી અત્યનાસો ય ॥

તતો સો તં ઘયણં સોઝ્ઞ વજ્રાહઓ વિવ ગિરિસિંહસ્પાયવો
 ‘ઘસ’ ત્તિ ધરણિયલે પડિઓ । મોહાવસાણે ય રહેઝ્ઞ ચિંતિકં પયત્તો—
 “પિત્ર-માતૃવિષ્ણુઓગદુક્તિવ્યસ્ત્ વિમ્બરહિયસ્ત્ કામે જીવિષ્ણુ આસ”
 ત્તિ હિયણં સામત્પેઝ્ઞં ન્યસાઓ નિમાઓ । જીવયરિચ્છાગત્યમદ્ઓ
 ઇદં જિણ્ણુજ્ઞાણં નાણાદુમ-લ્યા-ગુચ્છ મુમ્મગહણં, ^૧ વિવિહવિદગ્ગાદિતં,
 પરિસહિય-મમ્મ-ઓસરિયમિત્તિપાસં મરિયવ્વનિચ્છિયમતી તં અહગઓ ।
 તતો ઐયસિકુસુમસન્નિકાસેણ સિલ્લેણ અસિણા અપ્પાણં ^૪ વિવાહેઠં
 પયત્તો । તં ચ સે આરૂં દેવયાવિસેસેણ હત્થાઓ ધરણિયલે પાહિયં ।
 ‘ન વિ સત્થમરણં મે’ ત્તિ ચિંતિઝ્ઞ વહુપ્પ દારુપ્પ સાહરિચ્છા અર્મિ પવિટ્ઠો ।
 સો વિ મહાનદિદ્દહો વિવ સીયલીમૂતો । તત્થ વિ ન દેવ મઓ । તત્તો
 તેણ વિસં સ્વહં । તં પિ ય સુક્કતિણ્ણસી વિવ હુયરહેણ ઉદરગિણા ઘે
 વહું । પુણરવિ ચિત્તેઠં પયત્તો—‘સત્થ-ગિ-વિસમક્કસ્સણેણ નત્થિ મરણં’
 તિ તરુસિહરં વિલગ્ગામિ । તતો ય સે અપ્પા મુક્કો, તૂલ્લાસિપહિઓ
 વિવ ઉવવિટ્ઠો ઠિઓ । તત્તો કેણ વિ અવિણ્ણાયરૂપેણ ઐન્દ્રવાયાપ્પ
 મણિઓ ‘મા સાહસં, મા સાહસં’ તિ । તતો દીહં નિમ્મસસિઝ્ઞં ‘નત્થિ
 ઇત્થ ‘વિવાઓ’ ત્તિ ચિંતાપરો ક્ષિયાયંતો ચિટ્ઠહ । એવં ચ તાવ ઇયં ।

—વસુદેવહિંદીય પદ્યમસ્તુ પુ. ૩૪ ।

૧ ખેદ ૨ વિવિધ ૩ ક્ષીણના અવાજથી સ્પર્ધિત બનેલું.
 ૪ અલક્ષીના ૪ માત્ર કરવાને. ૫ આકાશવાણીથી. ૬ મરણ.

[१५]

केकईए वरजायणे दसरहस्स खेओ ।

ततो परितोसचियसियाणणा भणति—“एकम्मि वरे भरहो राया
मवड, वितिण रामो चारस यामाई वणे वयड” ति । ततो विसण्णो राया
भणति—“देवि ! अलमेण्ण अंसमाहेण, जेड्डो गुणगणावासो, सो य
रामो जोग्गो पुहविपालणे अण्णं जं भणसि तं देमि” । ततो भणति—
“अलं मै अण्णेण जइ सच्चं परिचयसि, जं ते अभिप्पेयं तं करेहि” ।
ततो राया महुरं फल्सं च वहुं भासिज्ज रामं वाहरति, वाहभरियकंठो
भणति—“वरं पुव्वदत्तं ममाइ देवी १ज्जं, तुमं च वणे वस्सु” ति तं मा
होमि बल्लिओ तहा कुण्णु” ति । ततो सिरसा पडिच्छियं । ततो सो
सीया-लक्खणसहिओ २वीरणिंयमणो होज्जण णिमाओ जणमण-नयण-
मुहकमहाणि संकोपंतो अत्थगिरिस्तिहरमिव दिणक्खो कमलवणसम्मि-
ल्लणक्यवावारो । दसरहो वि ३हा पुत्त ! हा सुयनिहि ! हा सुकुमाल !
हा अदुक्खोचिय ! हा मया ४संदभमेण अकंटे निन्वासिय ! कहं वणे
कालं गमेसि ५” ति वित्तवंतो कालगतो ।

भरहो ॥ मोंडलविमयाओ आगतो । तेण सुयफमस्थेण माया
उंवाल्ह्वा । संबधवो ४ गओ रामसमीवं । कहियं च णेण पिडमरणं
रामस्स । ततो कैयपेयकिच्चो भणिओ रामो भरहमातूए नयणजल-
पुण्णनुहीए—“ पुत्त ! तुमे कयं पिडवयणं, इयाणि ममं अयमपंकाओ

१ जोटा आअवणी. २ वीर पुरुषोर्भा इत्येत ३५. ३ अओजे.
४ मामाना देवयो. ५ एपेओ आधो. ६ कल्लरसिमा इति.

समुद्धरितं कुलकमागयं च रायलच्छीं भाउगे य परिपालेउमरिहसि " ।
 ततो रामेण मणियं—“ अम्मो ! तुज्झं वयणं अणत्तिकमणीयं सुणह पुण
 कारणं—राया जइ सच्चसंधो तो पयापालणसमत्थो हवइ, सच्चपरिमट्ठो
 पुण असद्वेओ सैकदारपालणे वि य अजोगो, तं मया वणवासो पडि-
 वण्णो, पिउणो वणं कयं होहिति मा ममं अणुबंधह ” चि । भरहो
 य णेण संदिट्ठो—“ जइ ते अहं पभयामि, जति य ते गुरू, तो तुमे मम
 नियोगेण पयापालणं कायन्वं, अम्मा य न गरहियव्वा ” । ततो
 अंसुपुण्णमुहो भरहो कयंजली विण्णवेइ—“ अज्ज ! जइ हं सीस इव
 निउत्तो पयापालणवावारे, तो पादुकाहिं पसायं करेह ” चि । तेण
 ‘ तह ’ चि पढिस्सुयं ।

—वसुदेवहिंडीए पदमखण्डे पु० २४१ ।

[१६]

सामिवसणे वेगवतीए रोयणं ।

जाहे भैत्यगातो निग्गतो पण्णगो अब्ब कत्तिओ, ततो पत्तामि
वेगवति रोवंति । सा मे अवयासेउण रोवति कटुणसोगमरं मुयंती-हा
अदुक्खजोगा ! हा अम्हारिस्तीणं बहूणं णाह ! हा महाकुलीण ! हा
महासत्त ! किह वि सि मया सामिय ! सैमासाहओ. देव ! किं णु ते
कयं पुब्बकक्खंडं कम्मं, जेणं सि एरिसं वसणं पत्तो ? ।

ततो मया समासासिया—“पिए ! मुयमु सोगं, अहं भविओ
साहहिं आहडो य । पृथक्वयणा य रिसओ । मया वि कोइ पीलियो
पुब्बभवंतरे, जेण मे एरिसं दुक्खमणुपत्तं कम्मविवाणा एरिसा, जेण
‘त्वेमंति(मि?) भयमुप्पज्जति, भयहाणे य परा पीती, नेव वसणवसणएणं
बुद्धिमया विसाओ गंतव्वो, सुह-दुक्खसंकल्लओ एंति अणिच्छियाओ
वि, तत्थ सुहे जो न भज्जति दुक्खं य जो न सीयति सो पुरिसो,
इयरो अवयरो ” ।

ततो मया पुच्छिया—“तुमे कहं अहं जाणिओ ? कहं वा इमं
कालं अच्छिया सि महापुरे नियगधरे वा ? ” । ततो मे रोवंती
साहति—“सामि ! अहं पडिबुद्धा तुव्वे य सयणीए अपत्तमाणी कंदि-
अमारद्धा ‘कत्थ मण्णे पियमो ? ’ ति । अत्थि य मे संका-भाउएण
माणसवेगेण हिओ । ततो रोवंतीए रण्णो निवेइयं-त्ताय ! अज्जउत्तो
न नज्जति कहिं ? ति । ततो संमंतं रायकुलं, कुणति जणो बहुततो-

दीविगाहिं मगेज्जह(इ) सम्भं । ततो नरवड्ढमवणस्स न य कस्सति अ-
तिगयमग्गो दीसति दुवारेस्स पिहिण्णु । पभायाए रयणीए पमयवणे य
महतएहिं देवीहि य अदीसमाणेस्सु य तुब्भेस्सु देवीय राइणा पुच्छिया
मि—पुत्त ! मुख्य ताव संतावं, अत्थि ते विज्जाओ, ततो औवत्तेऊण
पुच्छ कुत्तं भत्तुणो । ततो मया रुद्धसण्णाए ण्हायाय आवत्तिया
विज्जा । सा मे तुभं कहेइ पैविर्त्ति । ततो मया रण्णो देवीए कहियं-
आरोगो ताव अज्जउत्तो माणसवेगेण हिओ” ।

—वसुदेवहिंडीए पदमखंडे पु० २४९ ।

[१७]

पियमरणसवणे रयणवईए रोयणं ।

कया णेण कुमारपरियणासत्ते कैदडवत्ता, जहा ‘विग्गहेण बाया-
इओ कुमारो’ ति । समागया एसा सवणपरम्पराए मेत्तीचलकण्णगोयरं,
न सदहिया य णेण । मुया रयणवईए । मुच्छिया एसा, समामासिया
परियणेण । निवेदयं च रत्तो । समागओ राया । वोहोत्तलोयणं चलणेस्सु
निवटिऊण विन्नत्तो रयणवईए ” ताय, अणुजाणाहि मं मन्दभाइणि,
पविसामि जल्लं, परिचएमि एए अज्जउत्ताकुत्तलसवणे वि संटिप
निल्लपणे, पावमि लहुं सुरलोयमंठियं अज्जउत्तं” ।

—समराइचकहाए अठ्ठमे भवे पु० ६६५ ।

[१८]

घणसिरीए कित्तिमहाहारवो ।

एवं च कए समाणे एमो वि नन्दओ मे सौसओ भविस्सइ ति ।
चिन्तिउण संपाइयं घणसिरीए जहासभीहियं । पक्खित्तो जामावसेसाए
रयणीए पाउम्बाल्यनिमित्तमुट्ठिओ पायाल्लाम्भीरि समुद्धंमि सत्यवाहपुत्तो ।
दिया कंचि कालं । कओ तीए हाहारवो । उट्ठिओ नन्दओ । पुच्छिया
एसा 'सामिणि ! किमेयं किमेयं' ति । तओ सा अत्ताणमणुताडयन्ती
सदुक्खमिव अहिययरं रोविउं वत्ता । 'हा अज्जउत्त ! हा अज्जउत्त' !
त्ति भणन्ती निवडिया धरणिवेड्ड । तओ नन्दएण संजायासङ्केण सत्य-
वाहपुत्तसेलं निरुविय तमपेम्बलमाणेण सौगगयम्बरं पुणो वि वाहिता
'सामिणि, किमेयं किमेयं' ति । घणसिरीए भणियं—“एसो खु अज्ज-
उत्तो अयमणनिमित्तमुट्ठिओ यमायओ समुद्धे निवडिओ ” ति ।
तओ एयमायणिउण बाहजलभरियरोयणो तटेहमोहियमई तंमि चंख
अत्ताणयं पक्खिविउमाढत्तो नन्दओ, धरिओ परियणेण । तओ
अचन्तसोपाणलज्जलियमाणसो 'न एत्थ उपायन्तरं कमइ' ति विसण्णो ।
धराविओ तेण बोहित्थो । अल्लेसिउण गोसे उचाइया नङ्गरा, पयट्ठो
सदुक्खं अहिप्पेयदेसाभिमुहो ।

—समराइच्चकहाए चउत्थे मवे पु० २०५ ।

[१९]

अयंडे पुरन्दरभट्टगेहे अकंदो ।

एत्यंतरंमि नाइदूरे पुरंदरभट्टगेहंमि समुद्धाइओ अकंदो पवित्थ-
रिओ भरेण । हा किमेयं ति संभंतो राया । मणियं च णेण—“अरे
वियाणह, किमेयं” ति ।

कुमारेण भणियं—“ताय ! अलं कस्सइ गमणखेएण, वियाणियमिणं” ।

राइणा भणियं—“वच्छ ! किमेयं” ति ।

कुमारेण भणियं—“ताय ! संसारविलसियं” ।

राइणा भणियं—“वच्छ ! न विसेसओ ऽवगच्छामि ।”

कुमारेण भणियं—“सुणाउ ताओ । अद्वउवरओ पुरंदरभट्टो
त्ति तन्निमित्तं पवत्तो तस्स गेहे अकन्दो” ।

राइणा भणियं—“वच्छ सो अज्जेव दिट्ठो मए” ।

कुमारेण भणियं—“ताय ! अकारणमिणं मरणधम्मीणं” ।

राइणा भणियं—“वच्छ ! न कोइ एयस्स वाही अहेसि; ता
कहं पुण एस उवरओ” ।

कुमारेण भणियं—“ताय ! अवत्तव्वो एस वैइयरो गरहिओ
एगंतेण ।”

राइणा भणियं—“वच्छ ! ईइसो एस संसारो, किमेत्थ अगारहिं
नाम ! महन्तं च मे कोउयं ति साहेउ वच्छो । न य एत्थ कोइ

અમજ્જણો । મજ્જણરુહિયં ચ ગરુહિયં ન વિત્થસદ વાણ; મંપયં વન્છો
પમાણં તિ । ”

કુમારેણ મણિદં—“ તાય મા ણ્વમાણવેહ; જટ ણ્વં નિબ્બંધો
તા મુણાઠ તાઓ । અઢવાયાદ્યો एस नियमहिंलियाए नम्मया-
भिहाणाए विसप्पओएण, ता पंसेहि ताव तत्थ ’विसनिच्चायणसमत्थे
वंजे । जीवद् तओ ओसहिपओएण । ”

—સમરાઈચકઢાણ નવમે મને પુ૦ ૭૫૨ ।

[૨૦]

પિયવિપ્પઓગે સંતિમઈણ વિલ્લવણં ।

સા ણ તાવસિસમેયા વિણિમાયા કુંમુમસામિધેયમ્સ । ગેણિહઠ્ઠા
ય તં સમાગચ્છનાણી તથોવણં વિચિત્તયાણ કમ્મપરિણામમ્મ મવિયન્નયાણ
નિઓણ ઉવવિદ્ધા પિયમેલયસમીવે । દિદ્ધો ॥ ણાણ નાગવણીલ્યા-
લિદ્ધિઓ અસોમો । સુમરિયં કુમારસ્સ, ઉવણ્ઠિયં સં ચિત્તં, કુરિયં
ચામલોયણેણં । તઓ દિયયનિધાઓ વિય પરિવ્વમન્તો દિદ્ધો ઇમીણ
કુમારો । તઓ સા ‘આ અજ્જઠત્તો’ તિ હરિસિયા, ‘ચિરાઓ દિદ્ધો’
તિ ઉવણ્ઠિયા, ‘પરિવ્વમો’ તિ ઉવ્વિગ્ગા, ‘વિરહંમિ જીવિય’ તિ
રુજ્જિયા, ‘કુઓ વા ણ્વ અજ્જઠત્તો’ તિ સંવિયક્ક, ‘સિવિણો દ્વેજ્જ’
તિ વિસપ્પા, ‘ધિરો પંચઓ’ તિ સમાસત્થા સંકિણ્ણરસનિબ્બરં અજ્ઞ-

૧ ઝેરનો નાશ કરવામાં મગધ. ૨ પુષ્પો અને સમિધ (ઘાઠા) ને
અર્ચે. ૩ વિત્તદેવાણી, ૪ મત્યથ.

[२२]

पियाए मरगमि नुगिगवविलावो ।

हा बलहि ! हा सामिणि !, हा जीवियदायो ! विसालच्छि ! ।

हा नह हिययनिवासिणि !, हा कथ गया ममं मोत्तुं ? ॥ ११६ ॥

हा गोरदेहि ! हा पिहुपओदरे ! हा सुकोमलसरीरे ! ।

हा कह निग्धिण-विहिणा, तुह उवरिं पाडिया विज्जू ? ॥ ११७ ॥

‘घणसारघुस्तिणचच्च(चंद)ण-उचिमसरीरंमि कह णु हयविहिणा ।

विज्जुनिवाओ विहिओ, मज्झ ‘अउत्तेहि पावेण ॥ ११८ ॥

हा देवि ! तुज्झ विरहे, नरनारीसंकुलं इमं नयरं ।

उव्वसियनयरसरिसं, अडविसमाणं च पडिहाइ ॥ ११९ ॥

किल देवि ! तं भणन्ती, तुह विरहे अच्छिउं न सकेमि ।

तं कह अहं ‘अहन्नो, तुमए सहसा परिच्चो ? ॥ १२० ॥

हा किं न किं पि जप्पसि, किं वा तं सुणु ! मज्झ रुद्धा सि ।

किं च मए अवरद्धं, सुन्दरि ! तं मज्झ साहेसु ॥ १२१ ॥

तं त्रिय मह बलहिया, नेहो मह नत्थि अन्नदत्थीसु ।

तुज्झ कए परिचत्तो, सयलो ओरोहनारिजणो ॥ १२२ ॥

तद्विं तुमं किं सुन्दरि !, निव्वसरत्तस्स देसि नालावं ! ।

ता एसिय एसिय सामिणि !, उट्ठिय मह देसु पट्टिवयणं ॥ १२३ ॥

—सुसुंदरीचरिए परि० २ ।

[૨૩]

પુત્તહરણે કમલાવર્દેણ ધલવણં ।

હા નિદ્રણ કેણ વિ, અહીં-પડિયાણ દુક્કલતવિયાણ ।

તૈમલ્લણમત્તુપ્પન્નો, પુત્તો હરિઓ અહન્નાણ ॥ ૨ ॥

કિલ્લ પુત્તયમ્મ વચ્ચં, પિચ્છિસ્સમહં પમાય સમયમ્મિ ।

નવરં હયાસ-વિહિણા, પયં મહ અન્નહા વિહિયં ॥ ૩ ॥

અડવિ પવેસાઈયં, દુક્કલં દાઝણ દૂસરં દેલ્લ ! ।

કિં અઝ્ઞા નિ ન હુ તુઢો, અવહરિઓ જેણ મહ પુત્તો ॥ ૪ ॥

ચળ-દેવયાઓ ! તુમ્હં, સરણમ્મિ સનાગયાણ નહ પુત્તો ।

હરિઓ, તા કિં જુઝ્ઞહ, દલ્લ વિ વૈહા ક્કેટં જે ॥ ૫ ॥

હા પુલ ! કદ્દમરણે, મુક્કા હં સળ વજ્જિયા તુમણ ।

હા કદ્દમુચ્છંઝ ગઓ, સહસા અહંસભીમૂઓ ॥ ૬ ॥

નૂણં નિદ્દુર-રૂવં, સદં મોઝણ જન્મ પડિતુદ્ધા ।

તેણં ક્કિય અવહરિઓ, પિસાય રૂવેણ કેણાવિ ॥ ૭ ॥

જન્મ પમાવાઓ તગ્ગા, સહસા ગયણાઓ ગય વરો પટિઓ ।

સો વિ મળી અકલ્લથો જાઓ મહ મંદં ભાયાણ ॥ ૮ ॥

અં કંઠ-નિપ્પેદ્ધે વિ હુ, તમ્મી એક-દ્વિઓ વિ હા પુત્ત ! ।

હરિઓ તિપ્પરણેણં, કેણાવિ અદિસ્સ રૂવેણ ॥ ૯ ॥

પમાદ વૈહુ-વિગમ્મં પલ્લવંતીણ તર્હિ સુદીણાણ ।

નદ્દુમલ-દુક્કલયા દ્વ, સ્વીણા સ્વળી વિ સ્સહસન્તિ ॥ ૧૦ ॥

—સુગમુંદરીચરિણ પરિ ૦ ૧૧ ।

[२४]

पियपुत्तविओगे सुरसुंदरीए कमलावईए य विलावो ।

हा मह इमस्स दुक्खागरस्स हिययम्स वज्ज-घडियस्स ।

अस्मोयल्लं सोच्चा वि, फुट्टए जं न सैह-खंडे ॥ २ ॥

किं धरिणहिं इण्हि, इमेहिं पाणेहिं दुक्ख-निलएहिं ।

मण-वल्लहस्स जायम्मि भंगुले जाण-भंगम्मि ॥ ३ ॥

सैह दंसणे वि नेहस्स पारिसो दंसिओ तए नाह ।

सत्तुंजएण रुद्धो, विमोइओ जेण ताओत्ति ॥ ४ ॥

अवहरिया जेणाहं, सुरेण तेजेव छिन्न-वर-विज्जो ।

कह होहिसि नाह । तुमं, जाण-विवत्तीए जलहिम्मि ॥ ५ ॥

हा कह ससंक-कर-निम्मलं मुहं नाह । तुह परोइस्सं ।

एवंविइम्मि विहिंए, विहिणा हैय-भागघेया हं । ॥ ६ ॥

चल-नेहाओ महिलाओ होत्ति सच्चो जणप्पवाओऽयं ।

जं एरिसे वि निगुए, अज्ज वि जीवामि पावा हं ॥ ७ ॥

एमाइ विचिंतंती, सोगावेगाओ विगय-चेयत्ता ।

पास द्विय देवीए, पडिया मुच्छाए उच्छंमे ॥ ८ ॥

कमलानई वि देवी, संभाविय सुय-विओग-सोगत्ता ।

वाह-जलाविल-नयणा, विलविउमेरं समादत्ता ॥ ९ ॥

हा पुत्तय ! अडरीए, तइया मह जाय-मित्तओ हरिओ ।

इण्हिपि अकय-दंसण !, कत्थ गओ म्हा अउत्ताए ? ॥ १० ॥

धन्ना एसा जीए, ताव य तुह पुत्त ! पुलइयं वयणं ।

हा हा अहं अहन्ना, जाण जाओ वि न हु दिट्ठो ॥ ११ ॥

—सुरसुंदरीचरिए परि० १४

[२५]

पियचवणे चंदप्पहाए विलवणं ।

वट्टुण चुयं देवं, देवी चंदप्पहा सुदुक्खत्ता ।

मुच्छादिरमे करुणं, विलविउमेवं समारद्धा ॥ ११ ॥

हा नाह ! पाणवल्लह !, मोत्तूण ममं गओ कहिं देव ! ।

तुमए रहिया सामिय !, के सरणमहं पवज्जामि ? ॥ १२ ॥

खण-लव-मेत्तेपि तुमं, विणा मए नेव नाह ! अच्छंतो ।

मोत्तूण ममं इण्हि, कत्थ गओ लोयणाणंद ! ॥ १३ ॥

तं चेव मज्झ सरणं, तं नाहो जीवियं तुमं देव ! ।

तुमए मुक्का सामिय !, भण इण्हि कत्थ वच्चामि ? ॥ १४ ॥

हा कत्थ गओ वल्लह !, एत्थ अणाहं ममं पमोत्तूणं ? ।

को मह सरणं इण्हि, सामिय ! तुमए पमुज्जाए ? ॥ १५ ॥

सो चेव देव-लोगो, देव-सहम्सोवसोहियो रम्मो ।

तुह विरहियाइ इण्हि, भोसइ नरओवमो मज्झ ॥ १६ ॥

तं चिय इमं विमाणं, रम्मं मणि-कण्ण-रयण-विच्छुरियं ।

तुमए मुक्कं भासइ, पैडियालय-सच्छहं नाह ! ॥ १७ ॥

किंकर-वंगो वि इमो, चाडुकैरो विणय करण-तल्लिच्छो ।
 पैरमांहम्मिय-सरिसो, भासइ तुह नाह ! विरहम्मि ॥ १८ ॥
 पुंनाग-नाग-चंपय-नमेरु-नंदार-रैहिरं रम्मं ।
 उज्जाणं तुह विरहे, अस्सिपत्तवणं व पड्डिहाइ ॥ १९ ॥
 वर-मज्झण-वावीओ, निम्मल-जलं-पूरियाओ रम्माओ ।
 भासंति तुज्झ विरहे, बेय्साणि-नईइ तुल्लाओ ॥ २० ॥
 पन्नाओ नारीओ, जाओ मयं अणुसंति भत्तारं ।
 एयम्मि देव-भावे, कत्तो एयारिसं मज्झ ? ॥ २१ ॥
 एमाइ पल्लवमाणा, सा देवी हणइ नियय-हत्पेहिं ।
 अंगाईं सुदुक्खत्ता, कंदंती करुण सदेण ॥ २२ ॥
 मुच्छिज्जइ पुणरुत्तं, नीसाहारा य पडइ भूमीए ।
 संपत्त-चेयणा सा, पुणरवि एवं स्सुल्लवइ ॥ २३ ॥
 हा नाह ! किं न पेच्छसि, विल्वंति जं न देसि उल्लावं ।
 किं वा ल्हो वल्लह !, किं अवरद्धं मए तुज्झ ? ॥ २४ ॥
 पणय कुवियाए सानिय !, चाडु-सहस्साणि मज्झ कुल्वंतो ।
 इण्हि कौस अकंडे, विल्वंति मुंचसि ममं तु ? ॥ २५ ॥
 हा नाह ! किं न याणसि, अद्गुरु-अणुराय-मोहिया एसा ।
 मह विरहे कह होही, जेण अकंडे तुमे मुक्का ? ॥ २६ ॥

—सुरसुंदरीचरिए परि = ७ ।

१ नरकनां श्रवणे पीडनार २ पुंनाग वगेरे वृक्ष.
 ३ शेषित. ४ तरवार जेवां पांड्यावाणा जाओतुं वन. ५ वैतरणी
 नदी. ६ आधार रक्षित.

[२६]

सिरिषासनाहस्प निव्वाणे सकस्स विलावो ।

चलियासणो ओहिणा विनायकइयरो निराणंदो विमणो वंसुपुत्त-
नयणो सोगाऊरियहियओ समागओ सङ्गो, जिणम्मोरथं तिपयाहिणी-
काऊण नचासत्ते नाइदूरे पज्जुनासंतो चिद्धइ, वयइ य—

पमरद् मिच्छततमं, गज्जंति कुतिलिकोसिया अज्ज ।

दुष्मिन्स्वडैमरवेराइनिसियरा हुंति सप्पसग ॥ १ ॥

अथमिह जैयसूरे, मउलेइ तुमग्नि संधकमल्यणं ।

उहसड कुमयतारा-नियरो वि हु अज्ज जिणपास ! ॥ २ ॥

तमगसियमसिं व नहं, विज्जायपईवयं व निसि भवगं ।

भग्नमिणं गयसोहं, जायमणाहं च षड् । अज्ज ॥ ३ ॥

—उत्तरज्ज्ञायणसुत्तविंशति अ० २३, पु० २९४

[२७]

वधुवहे जराकुमारस्स विलावो ।

तओ जराकुमारो जणदणं समासकतो समागओ । दिट्ठो
तहाविहो वण्हो । तओ सो अमुसमुप्फुजलोयणो जरकुमारो हाहारव
फरतो—“ हा हउत्ति, धी दुरप्पा ह, कुओ तमिह पुरिससदूल' आगओ
सि ? किं दीनायणेण ढढा चारवई ? नद्धा न च त्ति जायवजणा ” ? ।
तओ कण्हेण सयल जहादिट्ठ-सुयं से कहिय । ततो जरकुमारो पलावे
काउमारद्धो—“ अहो ! मए पावेण कऱ कण्हस्स आतित्थकण्णिज्ज, तं
कथ गच्छामि ?, कथ गओ सुगओ भन्निस्सामि ?, भायघायय को म
पेच्छिउ पि सवेहिति ? जाव एस लोगो धरइ नाम च तुह केमव !
ताव मह पावकारिणो गरहा सु, हाहिति चि वणवासो अंबुवगओ
जाव मए निग्घिणेण विवरीय समायरिय, कथ ते राइणो ? कथ वा
ताइ विलासिणिमस्साइ ? कहिं वा जणदण ! ते कुमारसमूहा ” ? ।

तओ कण्हेण भणिय—“ भो नरिद ! जरानदण ! कहियमेव
भगवया रिट्ठनेमिसामिणा निर्णिणेण—जहा ससारे सज्जाण सत्ताण
नियकम्मदोसेण सुलहाइ चेन यमणसहस्साइ, अविय—

अ जेण किं पि विहिय, सुह च दुक्ख च पुज्जजम्ममि ।

त सो पावइ जीवो, वच्चइ दीवनर उइ वि ॥ १ ॥

अ जेण कय कम्म, अत्रभवे इहमवे व सुहमसुह ।

त तेण पावियच्च, निमित्तमित्त परो होइ ॥ २ ॥

ता मा कुण उव्वेय, न तुममेयमव्वेज्जसि, कम्म चेनाऽव्वज्जइ ” ।

—उत्तरज्झयणसुत्तविटीण अ० २, पु० ४१ ।

[२८]

जणहणविवत्तीए चलदेवस्स अकंदणं ।

‘पसुत्तो एतो’ ति सुयउ ताव एस्स मे हिययनंदणो, पच्छा सुहविपुद्वन्त पयच्छिस्सागो से जलं । नंदेण सगाउल्लमणो न याणद मओ चि । तओ किंचि कारं पटियालिउण चलदेवो समासन्नो नित्यच्छण कण्हं कौसिणमच्छियाहिं परिमयं । दइणं च भीओ इली मुहाओ वयमणेइ । तओ ‘हा मओ’ चि मुच्छाए पडिओ धससि धरणीयल्लमि । पच्चागयचेयणेण य म्हेतो सीहनाओ कमो त्ता जहा सावपडुलं वणं च कंमिटमारदं । संतरिउणं चाऽऽरद्धो—“जेण मे एम माया हियवत्तणे पुईए पयन्नीरो निविणेण दुरप्पणा वावाइओ सो मे जइ सत्तं सुइओ तो देउ दंसणं । कण्हं वा सुत्ते पमसे पाउले पा पदरिज्जइ ॥ ता नूणं सो पुरिसाहमो न सणपुरिसो ॥” । एयमुच्चसइणं भणंतो बल्लो वणं समंतओ हिंइउण पुणो वि गोरेदिपासमुयागओ । समागतूणं च इधमदेणं रोविउं एत्तो—“हा मह भाउव ! हा जणहण ! हा सुइइ ! हा महाहह ! हरिज्जइ । किं किं वे रोयामि ॥ किं मोहमं ॥ किं वा धीरत्तणं बलं वत्तं रुयं वा ॥ भणसि य पिओ मे बलो माया, ता किमेयं विवरीयत्तणं ॥ जेण मे वायंपि न देसि, किं वा तए विरहिओ एगानी करेमि मंडममो ॥ ता कत्थ गच्छामि ॥ कत्थ चिट्ठामि ॥ कस्स कहेमि ॥ कं पुच्छमि ॥ कं सणमुवेमि ॥ कसुंव-

लभामि ? कस्स खसामि ? संवहा समत्तो मे जियलोओ, भो भो
 वणदेवयाओ ! किं तुम्हाण सनप्पिए जणद्दणे एवमुबेक्खिउमुच्चियं ?
 ए एहि जणद्दण ! किमकन्नमुयं करेसि ? किं मे तुंहाऽवरद्धं ?,
 भयवईओ ! देवयाओ एह, ममोवरि कुवियं पसाएह कारुण्याए वसु-
 देवमन्दणं । सहोयर ! एम दिवसयरो अत्थसेलं समुवंगच्छइं, ता समुट्ठेहिं
 संक्षोवासणवेला समुट्ठिया, उत्तमपुरिसा नं सोवंति संज्ञाए” । खणमेत्ते
 य गए भणइ—“रयणी य बहलंधयारा समागया, कूरसत्ता परिभमंति
 समंतओ, 'सिवा य भेरबे सरे करेमाणी विहरंति” । एवं च पल्वंतस्स
 पभाया रयणी । पुणो “भणइ—भाउय ! समुट्ठेहि, सूरु समुमाओ” ।
 जांहे न उट्ठेइ ताहे नेहमोहियमणो बलदेवो मयगं अत्तणो खंधे
 समारोविय पयट्ठो गिरिकाणणेषु हिंडितं । ताव य समागओ सं
 वरिसयालो” ।

—उत्तरज्झयणसुत्तविंसीए अ० २, पु० ४२ ।

[૨૯]

વિલવંતિ માંથરં પાસિઝ્ઞ અરહન્નયસ્સ પરિતાવો ।

માયા વિ પુત્તપત્તિં અયાણંની અહમોહેણ ઉન્મત્તિયા જાયા ।
અરહન્નયં વિલવંતી 'ચેડવંદ્વેદિયા ઉવહસિજ્ઞમાણા 'હુંઠમલોણ, અણુ-
કંપિજ્ઞંતી ધમ્મિયજ્ઞેણ ભમહ તિય ચરુક-ચધરાહસુ । જં જં પાસર તં તં
ભગદ્—“દિદ્ધો તે કત્થહ અરહન્નઓ” । एवं વિલવંતી સ્યંતી જં કિંચિ
દદ્ધું ‘ એસ અરહન્નહ’ તિ હરિસમુવ્વહંતી દિદ્ધા અન્નયા તેણ ઓલોયણ-
ગણ અરહન્નણ પન્નભિન્નાયા । તયવત્થં પેચ્છિઝ્ઞ સંવેગમુગ્ગઓ ।
ચિંતિયં ચ ગેણ—“ અહો મે અહન્નયા । અહો મે અકજ્જકારિત્થણં ।
જં હરિસમ્મિ વસણે પાહિયા જ્ઞણી, વયલોવેણં સંસારભાયણં કઓ
અપ્પા” । કિંચ—

હિયપ્પ જિણાણ આણા, ચરિયં મમ હરિસં અહન્નત્ત્સ ।

એયં આલપ્પાલં, એન્વો દૂરં 'વિસંવયદ્ ॥ ૩ ॥

તહેવ ઓયરિત્થા પાપ્પસુ પહિઓ, વૈહોલ્લોયગેણે સગમયન્નરૂપં
મળિયે—“અંબે । એસ અહં કુલ્લપુંસણો માયાપ્પ ઉવ્વેયકારઓ દુપ્પુત્તો
તુહ અરહન્નઓ” તિ । પેચ્છિઝ્ઞ જાયા સમાસન્નચિત્તા । પુચ્છિઓ
વડ્યરં । નિવેદ્ધો તેણ જ્ઞહટ્ઠિઓ । તોણ મળિયે—“પુત્ત ! પવ્વયાહિ

૧ પુત્રની ખબર. ૨ જાણકના સમૂહથી વીંટાયેલી ૩ કુપ્પા
માથુસ વડે ૪ અધ-મતા. ૫ કુપ્પસ્યક અવ્યય. ૬ વિસંવાદ
બતાવે છે. ૭ આશુથી આદ્રી થોચનવાળા ૮ દૂર બોળનાર.

पुणो, मा खंडियवओ संसारं गमिहिसि” । सो भणइ—“अंव ! पाव-
कम्भो अहं न तेरामि संजमं काउं, जइ भ्रमणसणं करेभि” । ताए भन्नइ
“एवं करेहि । मा असंजओ होउ तुच्छविसयसुहहेउमणंतं दुक्खसंघाय-
मायज्जसु” । किञ्च—

वरं प्रवेष्टुं ज्वलितं हुताशनं,

न चापि भग्नं चिरसंचितं दत्तम् ।

वरं हि मृत्यु सुविशुद्धकर्मणो,

न चापि शीलम्बलितस्य जीदितम् ॥३॥

पच्छा सो सत्त्वं सावज्जं जोगं पैच्चक्खित्ता कैयदुबडगरिहो रामिय-
सयल्लसत्तो कयचउसणामणो बोमिरियमत्त्वसंगो पुणो पुणो कयपंच-
नमोवारो काउणनणत्तं सुहज्जाणोवगओ तत्तसिलाए पाओवगमणेणं
ठिओ सुहत्तेण सुउमाल्लसरीरो नवणीर्यापिडं व्व उण्हेण विलीणो गओ
सुरलोयं ।

—उत्तरज्जयणसुत्तनितीए ७० १, पु० २१

[३०]

अंमापिअरेहिं सद्धिं दिक्खागहणतल्लिच्छ-
महच्चलकुमारस्स संवाओ ।

तए णं से महच्चले कुमारे एवं वयासी—“इच्छानि णं अम्म-
यातो ! तुम्हेहिं अज्झणुत्ताए समाणे संसारमउच्चिग्गे भीए जम्मण-
मरणाणं, धम्मघोसस्स अंतिए अहं पव्वइत्तए” ।

तए णं सा पहावई अण्डिं अकंतं असुयपुब्बं गिरं सोच्चा
रोमकूवपगलंतसेय-किलिप्पगत्ता सोगभवेविर्वगी नित्तेया दीणवयणा
करयलमलियच्च कमलमाला खुण्णिमरल्या पैहइउत्तरिज्जा विक्किन्नकेस-
हत्था परमुनिकित्तच्च चंपाल्या कुट्टिमतलंसि धसत्ति सव्वंगेहिं निव-
डिया । तत्ते णं सा ससंभनण्डित्ताए कंचणभिंजारवारिधाराए उंमखेवग-
वाएण य सनासासिया सन्नाणी रोयमाणी बंदभाणी महच्चलं एवं
वयासी—“तुमं सि णे जाया ! अन्हं एगे पुत्ते इट्ठे कंते रयणमूए
निहिमूए जीवियमूए उंवरपुष्पं व्य दुल्लभे. तत्तो खलु जाया ! अम्हे
इच्छामो तुज्ज खणमवि विष्पतोमं, अच्छाहि ताव जाया ! जाव
अम्हे जीवामो, पच्छा अम्हेहिं कालाएहिं परिणयवए वड्डियदुल्लसंताणे
पव्वइहिसि” ।

तए णं से महच्चले एवं वयासी—“तद्वा णं तं अम्मयातो ! जं
णं तुच्चे वय्ह ‘तुमं एगे पुत्ते जाव पव्वइहिसि’ परं माणुस्सए मवे
जाइज्रामरणरोगवसणसयानिमूए अधुवे संसज्जमरायसरिसे सुविणगदंसणो-

वमे विद्वंसणधम्मे, एवं खलु केस णं जाणइ अम्मयातो ! के पुच्चि गच्छति ? के पच्छा गच्छति ? तं इच्छामि णं एहुं चेव पव्वइत्तए” ।

तए णं सा पहावती एवं वयासी—“इमे ते जाया ! सरीरं विसिद्ध-
रूवरस्यजोववेयं विन्नाणवियम्बणं रोयरहियं सुहोदयं पदमजोव्वणत्थं,
तं अणुहोहि ताव जाया ! सरीरजोव्वणगुणे, पच्छा पव्वइहिसि” ।

तए णं से महव्वले एवं वयासी—“एवं खलु अम्मयातो ! माणु-
स्सगं सरीरं दुक्खाययणं विविहवाहिप्पत्थं अट्टियकट्टुट्टियं सिराण्हारु-
संपिणद्धं असुइनिदाणं मट्टियमंडं व दुव्वलं अणिट्टियसंठप्पं जराधुणियं,
तं इच्छामि णं पव्वइत्तए” ।

तए णं सा पहावती एवं वयासी—“इमाओ ते जाया ! सन्ध-
कलाकुसलाओ मइव ऽज्जखमा-विणय-मुणजुत्तातो नियरहुभसिणीओ
हायभाववियम्बणतो विमुद्धकुलसीलसालिणीतो पावमवयाओ
मणाणुकूलातो भावाणुरत्ताओ तुज्झ अट्ठ भारियाओ, तं भुंजाहि ताव
जाया ! एताहिं सद्धिं विउले कामभोगे, पच्छा पव्वइहिसि” ।

तए णं से महव्वले एवं वयासी—“इमे खलु माणुस्सगा कानभोगा
उच्चार-पासवण-खेल-सिंघाण-वंत-पित्ताऽऽमवा सुक्क-सोणियममुत्तमवा
अप्पकालिया एहुसगा पैरिकिलेससज्झा कट्टुयविवागा दुयस्वाणुबंधिणो
अवुहजणसेविया, सिद्धिगमणविग्धा, तं इच्छामि णं पव्वइत्तए” ।

तए णं तं अम्मापियरो एवं वयासी—“इमे ते जाया ! अज्जय-
पज्जय-पिइपज्जागए सुवह्म हिरत्ते सुवण्णे विउले धणधत्ते जाव सैवएज्जे,

तं अणुहोहि ताव जाया ! विउले माणुस्तप. इड्डिस्कारे स्मुदप, पच्छा पन्वइहिसि" ।

तए णं से महव्वले एवं वयासी—“इमे खलु हिरत्ते जाव साव-
एज्जे अगिसाहिण् चोत्साहिण् रायसाहिण् दाइयमाहिण् मच्चुमाहिण्
अधुवे विज्जुलयाचंचे, तं इच्छामि पव्वत्तए ” ।

तए णं अम्मापियरो जाहे नो संचापंति विसयपव्वत्तणीहिं पन्नव-
णाहिं पन्नवित्तए ताहे संजमुंभेयज्जणणीहिं पन्नवणाहिं पन्नवनाणा एवं
वयासी—“इमे खलु जाया ! निगंधे पावयणे दुरणुचरे, एत्थ णं जहा सुदुष्णं
जवा लोहमया चानत्तए, गंगामहानईए पटिसेत्थं गमित्तए, महासमुदं
सुयाहिं तरित्तए, दित्तं वा अगिसित्रं पिदित्तए, तहा दुरणुचरं एयं अस्ति-
धारासंचरणं वयं चरित्तए; नो खलु कप्पइ जाया ! निगंधाणं
आहाकम्मिण् वा जव वीयभेयणे वा सुत्तए वा, तुमं सि णं जाया !
सुकुमाले मुहोत्तए नालं खुहा-पिवासा-सीउण्हाइप्पीसहोवसमो य उंरण्णे
भूमिसयणे केरलोचे अण्णणे वंभचंने भिन्त्वायरियं च अहियासित्तए,
तं अच्छाहि ताव जाया ! जवइम्हे जीवामो” ।

तए णं से महव्वले एवं वयासी—“ इमे खलु निगंधे पावयणे
दुरणुचरे कीवाणं कायणं इहलोयपटिवद्धानं परलोयपरमुद्धानं, धीरस्स
निच्छियमटस्म नो रल्लु एत्थ किंचि दुक्कं, तं अणुजाणह ममं पव्वत्तए ” ।
तए णं महव्वले कुमारं अम्मापियरो जाहे नो संचापंति पन्नवित्तए
ताहे अकामादं चेव अणुनणित्था ।

—उत्तरज्झयणसुत्तवितीए अ० १८, पु० २५७ ।

इमाणि, ' दिक्षाणि म तेण, तयणंतरं च पडिबुद्धा अहं ' ।

सहीहिं भणियं—“पियसंहि ! मुहकट्टुओ वि ते एस सुमिणतो शक्ति परिणामसुंदरो होहि ” ति । इतो ततो नियत्तो नेमिनाहो । चलि-यासणेहिं पडिवोहिओ ‘ भयवं ! सन्वज्जगज्जीवहियं तित्थं फवत्तेहि ’ ति भणंतेहिं लोकेतियदेवेहिं गतो जणणि—जणय सयासे, विरडयक्कर-कमलमउलेण य भणियं—“ अम्मो ! विरत्तं मे भवचारगाओ चित्तं, तं इच्छामि अहं तुव्वेहिं अणुण्णातो पच्चइत्तं ” । इमं च सोऊण सोय-संघट्टनिरद्धहियया कंप्पिरसरीरा चुण्णियवल्या निवट्टिया महीयले । मिलियं तत्थ दैसारचक्रं । जलामिसेयाइणा लद्धसन्ना इमं भणिउमादत्ता—
“ कीस जाय ! पसंत्तमणोरदवलिउम्भूलणेण सोयसायरे खिवैसि अम्हे १, कीस वा पटिवन्नपत्थणाभंणेण जणेसि मणसंतावाहरेण दसारचक्रस्स २, अन्नं च—जाय ! एवं कीरमाणे सयंमगियरायमइक्कन्नगो हरी कइं दौविस्सइ उगसेणरायस्स मुहं ३ कइं वा भविस्सइ जीयंतमयगा वराई रायमई ४, ता अम्होवरोहेण चेन तीए करेसु पाणिमाहणं, परिणयवतो य काहिसि पच्चज्जं ” ।

ततो भणियं भयवया—“ अम्मो ! मा करेसु मणसंतावं, परिभा-बेसु अणिच्चत्तं सव्यभावाणं, चित्तेसु विनागदारुणत्तं अतित्तिजणगत्तं च विसयाणं, तह—अथिरत्तणं जोव्वणस्स, चंचलत्तं च रिद्धीणं, संझा-समयसमागमेक्कत्तखासिसैउणाणं व थोवसंजोगत्तं पियपुत्ताइबंघुजणाणं, अयंउपहारित्तणं मच्चुस्स, जम्मजरामरणरोगाइदुक्खपउत्तं च संसारस्स

१ समुद्रविषय पगेरे राज्ञोने। समुद्राय २ देवागरी. ३ अभातरा
आमदधी. ४ अगुप्ति ५ पक्षीओनी नेम ६ असमये प्रहार करवापछुं.

आलोप्य, ता अणुजाणमु मं इमानो भवन्तीवणाजो नीरुतं" ।

एतदन्तरे दमारचक्रेण विन्द्यस्त्रंजलिणा भगितो नेमी—“कुमार ! तां संपदं चेन परिचतस्म जाययन्मस्स अत्थनइ ल्व नियन्ते-तो, ता पडिच्छादि ताव कंचि कालं” । ततो उपरोहमीलया १ संवच्छरियमहादाण-निमित्तं च पटियन्ते संवच्छयेतमकथाणं ।

—उत्तमज्झयणमुत्तयितीण अ० २२, पु० २७९ ।

[३२]

पुत्तसहस्माणं सट्ठीए विवन्ने मगराईणं विलावो ।

तस्मात्तं चिय नंहग्गिअ तंहि जेलंतजयणेहि पणोअगा ममाण्णा भासतामीभूता मज्जेवि सगगमुया । तं पंच्छिय जाओ ताहावगब्भिनो मदाकंदो । मिविरे विमुक्कमेमाओ मगराल्याओ तोटियत्तात्थ्यओ ‘हा देव ! हा देव’ ! ति पण्यंतीओ लोलंति महीवांटे अपरोहजुवईओ । गवं विल्वनागं संठवियं सेनं मंतिणा, जहा—“ ईरसो चंय एग अमारो संमारो, अणिवारणिज्जो दिव्वरणिणामो, किमेय बहुजा विल्वणंणं ! कज्जे मणो दिज्जइ, ण सोयणिज्जा य कुमार, जओ बहुत्तियसंदजेणं, इमस्स जिणात्थम्य रक्खाक्खणेणं बहुजगोवसणेण य उवज्जित्तमुदक्खमा. तेण दिज्जउ तुरियमेव पयाणयं, गच्छामो महारायसमीवं” । अणुगतिं च मंतिवयणं सन्नेहि वि, दिजं पयाणयं, कमेण पत्ता णिमपुरिसमासन्नं ।

१ संसारश्च दावानजयी. २ अग्निनी नवाद्यापी देदीपमाननेत्र-
बाणा (मोटा सपौ) एते ३ राजना दमबा जेवा मया ४ अंतःपुरी
मुवतिओ.

सामंताऽमचेहि य मंतियं तत्थ—“कहमिमं रायरायस्स कहिउं पौरीयट’—
जं कुमारा सन्वे एक्कपए पेच्छंताण चेव दड्ढा, वयं च अस्सवयदेहा
समागया, लज्जाकरमेयं, ता पविसामो सन्वे चेव जलंतज्जलणं ” । एवं
तेसिं भंतंताणं समागओ एगो दिओ, भणियं च तेण—“ किमेवमा-
उलीहया ? मुंचह विसायं, जओ—न संसारे किंचि सुहं असुहं वा
अच्चड्ढमुयमत्थि, भणियं च—

कालंमि अणार्हए, जीवाणं विविहफम्मवसगाणं ।

तं नत्थि संविहाणं, जं संसारे न संभवह ॥ १ ॥

अहं साहेमि राइणो इमं वइयं । पडिक्खं तं तेहिं । ततो सो
अणार्हमडयं घेत्तूण ‘हा मुट्ठो मुट्ठो’ ति कलुणं वाहरंतो गओ
रायदुवारं । निसुओ राइणा तत्स विलवणसइो, वाहराविओ ‘केण
मुट्ठो सि ’ पुच्छिओ वुत्तंतो । तेण भणियं—“देव ! एस एको चेव मे
सुओ अहिणा दट्ठो य इमो जाओ निच्चिद्वो, ता काऊण करुणं
जीवावेह इमं ” । एयम्मि अवसरे पत्ता तत्थ मंतिसामंता, पणमिऊण
उवविट्ठा अत्थाणे । णरिंदेण य आणत्तो बेज्जो—“ कुण निब्बिसमेयं ।
बेज्जेण मुणियणरिंदसुयमरणेण भणियं—“ देव ! जम्मि गोत्ते कुले वा
फोइ न मओ जइ, ताओ भूईं आणिज्जइ ता जीवावेमि तीए इमं ” ।
मगिया दिएण भूईं । जाव सहस्ससो घरे घरे जायाई बंधुमरणाई ।
साहियं—देव ! ‘ णत्थि बेज्जोवदड्ढमईए लंभो ’ ।

राइणा भणिं—“जइ एवं ता किं नियपुत्तं सोएसि, सज्जतिहुयण-
साहारणमिमं मरणं, भणियं च—

१ शक्तिमान भवाय. २ ओडी पभने ३ विचार ४ रता.

५ अनाय राज. ५ राज.

किं अत्थि कोइ भुवणस्मि, जस्स जायंति नेय पावाइं ? ।

नियक्कम्मपरिणईए, जम्मणमरणाइं संसारे ॥ १ ॥

त्ता माहण ! मा रुयसु, मुंच सोयं. कज्जं चित्तेसु, कुणसु अप्पहिंयं, जाव तुमं पि एवं कअल्लिज्जसि मच्चुसीहेणं ” ।

विप्पेण भणियं—“ देव ! जाणामि अहमेयं परं पुरातंतरेण संपइ चेव मे कुल्लयखओ होइ, दुहियाऽणाहवच्छलो अप्पट्ठिहवप्पयावो सयल-प्पयापालणनिरओ य देवो, ता देउ पुत्तजीवावणेण माणुसभिवसं ” ।

रत्ता भणियं—“ भइ ! असक्कपडियारं विहिंविहसियमेयं, भणियं च—सीयंति सच्चसत्थाइं, एत्थ न कमंति मंततंताइं ।

अदिट्ठपहरणम्भी, “ विहिंस्मि किं पोरुसं कुणइ ? ॥ १ ॥

त्ता परिच्चयसु सोगं, करेसु परलोगदियं, मुखो चेव करेइ हिंए णट्ठे मए वा सोगं ” ।

विप्पेण भणियं—“ महाराय ! जइ सच्चमेयं ण कायवो एत्थ जाणएण सोगो, ता तुनं पि मा करेजसु सोगं, असंभावाणिज्ज तुम्ह सोयकारणं जायं ।

तओ संभत्तेण रत्ता पुच्छियं—“ भो विप्प ! केरिसं सोयकारणं ? ” ।

विप्पेण भणियं—“ देव ! सद्धिं पि तुह सुयसहस्ता कालमाया ” । सोऽण व इमं राया वज्जपहारहउल्ल नट्ठचेयण्णे सिंहासणाओ मुँच्छा-विहलंधलो निवटिओ । मुच्छावसाणे य सोगाऊगियमणो मुक्कळं रोवि-उण पलावं काउमाढतो—“ हा पुत्ता ! हा हियक्कइया ! हा वंधुवह्हा !

हा सुसहावा ! हा विणीया ! हा सयलगुणनिहाणा ! कत्य नं अणाहं
मोत्तूण तुम्हे गया ? देह मे तुम्हविरहदेहदृष्टस्स दंसणं हा निग्घिण-
पावविहि ! एक्कपणं चेव सन्वे ते चालए संहरंतेण किं तए अपुनं पूरियं ?
हा निट्ठुरहियय ! असज्जसुयमरणदुक्खसंतत्तं पि किं न वच्चसि सय-
खंडं ?" । एवं च विलम्बमाणो भणिओ तेण विप्पेण—" महाराय !
संपइ चेव ममोवइससि संसारासारथं, ता किमप्पणा गच्छसि सोयपर-
वसत्तं ?, अहवा—

परवसणम्मि सुहेणं, संसारानिच्चयं कहइ लोओ ।

णियनंधुयणविणासे, सन्वस्स वि चल्ह धीरत्तं ॥ १ ॥

दुस्सहं च एगबंधुस्स वि नरिंद ! मरणं किं पुण सट्ठीए पुत्तसहस्साणं ?,
तहा वि—

सप्पुरिसच्चिय वसणं, सहंति गरुयं पि साहसेक्करसा ।

धरणिच्चिय सहइ जैए, वज्जनिवायं न उण तंतू ॥ १ ॥

अओ अवलंघेसु धीरयं, अलमेत्थ विलविणं, जओ—

सोयंताण पि नो त्ताणं, कम्मबंधो उ केवलो ।

तो पंडिया न सोयंति, जाणंता भवखुयं ॥ १ ॥ "

एमाइवयणविन्नासेण संठविओ राया विप्पेण । भणिया य तेण
मंतिसामंता, साहेह जहावत्तं रुद्धणो । साहियं च तेहिं पगलंतवाहजलेहिं ।
समागया पहाणपउरा, धीरविओ सन्वेहिं वि राया, कयमुच्चियकरणिज्जं ।

उत्तरज्झयणसुत्तविचीए अ० १८, पु० २३५ ।

[३३]

दिक्खिअपुत्तमुद्दिस्स विस्सनंदिस्स उवालंभो ।

पुत्त ! किं जुत्तमेयं पवस्कुत्तुप्पन्नाणं तुम्हारिसाणं ? अनिपेइज्जण
नियवुत्तं जमेपेविहं दुक्कं साहुकिरियं पडिवण्णोऽसि, ता वच्छ !
साहेसु को तुज्झ चित्तंनिबेयहेऊ, किं वा अम्ह दूसणं पडिवण्णो,
केण वा तुम्ह वयणं पडिकूलियं, किमेवं एकपएच्चिय अदक्खिणत्तण-
मब्भुवगओऽसि, हवउ वा सेसजंणेण, तुमं विणा कम्सेयाणि अम्हे
सकजं साहिमो, विस्सावयानिवडियाण को वा आलंवरणं, ता सव्वहा
अज्जावि परिच्चयसु पव्वज्जं, पडिवज्जसु रज्जं, कीलेसु जहिच्छं पुण्णकरंड-
मुज्जाणे, मा पूरेसु सत्तुमणोरहे, मा अण्णाहीकोरेसु बालकम्मलिणीवणं व
सत्तिरीयं बहुजणं, मा उदेक्खेसु पुव्वपुरिसरक्खियं नियजणवयं, मा
पडिवज्जसु गाढाठिनिदुरहियत्तणंति ।

—महावीरचरिए ५० ३, पु० ३८

[૩૪]

કુંજરભણ ગન્ભવઈણ જુવઈણ દિલાવો ।

હે માહ ! માય ! તાયા ! તાયહ મં મા ઝવેસ્વહ ઇયાણિ ।

ણસો મમ વદણદ્વા દુદ્ધફરી પોસમણિયહ ॥ ૧ ॥

હં દો પેચ્છાલોયા ! નિક્કરુણા કરિવરં પડિક્કસ્વહ ।

ગુરુગાન્મભરક્કંતા ણસા સંપદ વિવજ્ઞામિ ॥ ૨ ॥

બહહ કહં પાવકરી ણસો સો આગઝો મમ સમીવે ।

નિત્સરુણા નિત્તાણા કમુદાયં સંપદ સરામિ ॥ ૩ ॥

કિં કોડવિ મહાપુરિસો પ્પોવયાસ્થવરિયનિયપાણો ।

ણ્ણ ન પેચ્છહ સપ્પા મં દુક્કલ્લં વિણમ્સંતિ ? ॥ ૪ ॥

ઇય દીણક્કલુણવયણાં ણેગસો ભાસિઝ્ઞ સ્વણમેક્કં ।

મુચ્છાનિમીલિયચ્છી ધસત્તિ સા મહિયલે પડિયા ॥ ૫ ॥

—મહાવીરચરિણ પૃ૦ ૪, પુ૦ ૯૬ ।

[३५]

गन्धगयसिरिमहावीरसामिनिचलत्तणे तिसलाए रोवणं ।

नवरं तिसलादेवी सहट्टिए जिणवरे विचित्तेइ ।
 किं गलियो मम गन्धो ? उयाहु देवेहिं अवहरिओ ? ॥ ४ ॥
 किं मज्जे वि विण्ढो ? किं वा केणावि धंमिओ होज्जा ? ।
 अहमा निप्पुत्ताणं रयणं किं करयले वसइ ? ॥ ५ ॥
 जइ सच्चं चिअ विगओ एसो ता निच्छये निए पाणे ।
 निसेसदुक्खलक्खेक्कभायणेऽवि ण परिचयागि ॥ ६ ॥
 अट्टज्झाणोवगया करयलमल्लत्थिण वयणेण ।
 अच्चंतदुक्खवसया दूरुज्झियमंडणाभरणा ॥ ७ ॥
 परिचत्तसमुल्लावा महियलक्खस्सल्लवस्सुविस्सवेवा ।
 दीहुत्तासनिवारियनुहसोरभमित्थिमेसल्लकुल्ला ॥ ८ ॥
 इय मूरिसोगसंभारतरलिया गलियकेसपासा य ।
 १ हियंतो रोवंती देवी जावऽच्छए ताव ॥ ९ ॥

—महावीरचरिए पु० ४, पु० ११४

[३६]

पणपूरणे सिरिमहावीरस्स दिक्खानुण्णाजायणे नंदिवद्धणाईणं परिदेवणं ।

ते य एवमायन्निउण गाढमैण्णुपरिपूरिज्जमाणगलस्सरणिणो क्ह-
क्हवि निरुद्धसोगावेगा अणवरयनिससंतनयणसुबिंदुजालच्छलेण पणय-
प्पभारं व चिर उमिरिउण भणिउमाढत्ता—

“ भयवं ! तुम्ह एवं भणंता वज्जमया धुवं अम्ह सैवणा जं न
संपत्ता बहिरत्तणं, यद्दरसारप्परमाणुविणिम्मियं हिययं जं न वच्चइ तडत्ति
सैयसिक्करत्तणं, निह्विस्सन्नत्तणपरममंदिरं व सरीरमिम जमज्जवि न पवज्जइ
रसायलगमणं, एवं ठिए य क्हं पँथुयक्खाणुमन्नणनिमित्तं पयट्ठउ वराइणी
वाणी^१, जओ—को होही विसमकज्जोयहिनिगडिराण अम्ह हत्थावलंबो^२ ।
क्हं वा ससुगसुरनरनरिंदोहवंदणिज्जपायपंकेरुहेण तुमए विरहिबं
भुवणत्तयपयंडं सोहिस्सइ नायस्सत्तियकुलं^३ : अहो महामंदभागिणो अम्हे
जेसिं करयलाओऽवि अवक्कमइ रयणं ति, ” एवमाईणि कल्लुणवयणाणि
भासिउण निरभिलासा चेव निवडिउण चळणेसु भगवओ विघ्नत्ति काउं
पवत्ता—

—महावीरचरिए ५० ■ पु० १३६

[३७]

वेसियायणपुत्तस्स पुरओ वेसाघरट्ठिआए
माऊए विलवणं ।

हा पाव ! दइव ! निग्घिण !, निल्लज्जाणज्ज ! मुक्कमज्जाय ! ।

किं अत्तो सुह नाही, विडंण्याटंवरपवंचे ? ॥ १ ॥

जं कुलविलयामल्लिणत्तकारिणा उभयलोगदुट्ठेण ।

वेसाभावे विणिम्मियऽम्हि सुकुलप्पम्मूयावि ॥ २ ॥

तत्थवि न ठिओ तं एत्तिण्ण घडिअम्हि नियसुएणावि ।

हा हा गरुमकज्जं सत्थेसुवि सुम्मइ न एवं ॥ ३ ॥

जइ पुव्वं चिय पावेहिं तेहिं चोरेहिं विणिहया हुंता ।

ता किं असच्चमविगोवणिज्जमिममज्ज पेच्छेज्जा ? ॥ ४ ॥

किं कूवयपप्पस्वेवेण अहव उल्लवणेण साहेमि ।

सासनिरोहेण वा लहुं समुज्झामि अत्ताणं ॥ ५ ॥

एवं चिय मेरुगिरिंदविन्ममाओ इमाओ दुक्खाओ ।

णावाए मज्झ नूणं होही संपइ परित्ताणं ॥ ६ ॥

इय दुस्सहदुहकस्वत्तगाढफालिज्जमाणहियया सा ।

अइसुचिरं विलवित्ता निमीलियच्छी गया मुच्छं ॥ ७ ॥

—महावीरचरिए ५० ६, पु० २२१ ।

[३८]

अगहियभिक्षुं जिणणाहं पेच्छिऊण

पुरलोगस्स खेओ ।

पुरजणो वि मयवंतं अगहियभिक्षुं अणुदिणं गेहंगणाओ चैव
नियत्तमाणं पेच्छिऊण अच्चंतसोगसंमारतरलियमाणसो किं कायन्वया-
चामूढो चित्तिउमारद्धो, कटं ?—

किं दुहनिबंधणेणं घणेण ? किं तेण मणुयभावेण ? ।

भोगोवभोगलीलाए ताए किं वा दुहफलाए ? ॥ १ ॥

जइ एवंविहमुणिपुंगवस्स गेहंगणं उवगयस्स ।

पौणन्नपयाणेणनि उवयारे नेव वट्टामो ॥ २ ॥ जुम्मं ॥

कट्ट वा कम्मजलाउल्लगंगेगट्ठं दुहमयमीसणावत्तं ।

संसारसायरमिमं दाणेण विणा तरिस्सामो ? ॥ ३ ॥

अट्ठवा धन्नाण गिहे पविस्सइ एवंविहं सुमुणिरयणं ।

भिक्षुवापरिमाहेण य अइधन्नाणं जणइ हरिसं ॥ ४ ॥

जइ एवं च्चिय बैलं कट्टमवि पट्टिआभिओ हवइ एसो ।

ता पाणिपल्लवे संवसंति सुमोक्खसोक्खाइं ॥ ५ ॥

इय जइ जइ जिणनाहो मृरिपयारेहिं दिज्जमाणंपि ।

भिक्षुं नो अभिक्खंत्त तट्ठ तट्ठ खिज्जइ पुरीलोगो ॥ ६ ॥

—महावीरचरिए प० ७, पु० २४१

[३९]

घणावहसेट्टिघरे ठिआए लोहसंकलानिगडिआए
चंदणाए सोगो ।

जइ ताव दइव ! तुमए नरवड्डोहे अहं विणिम्मविया ।

ता कीस एरिसावयमहणवे दुत्तरे खिता १ ॥ १ ॥

सा रायमिरी सो जणणिजणगसब्भावनिअरो नेहो ।

कह सव्वंपि पणहं गंधन्वपुरव्व बेगेण १ ॥ २ ॥

खणमुल्लसंति उहुं खणेण निवडंति हेड्डओ सहसा ।

खरप्पणुद्धयधयवडसनाइं ही विहिविलसियाइं ॥ ३ ॥

इय दुव्वहसोगभरावरुद्धकंठक्खलंतवयणा सा ।

निवडंतसल्लिनाहप्पवाट्ठेयायणा बाल्ल ॥ ४ ॥

तण्हाछुहाकिलामियक्कबोल्लह पाणिगल्ले ठविउं ।

वयणं खणंतरं रोविअण दीहं च नीससिउं ॥ ५ ॥

ते सुप्पकोणनिसिए कुम्मासे मुणिमणं व निवेहे ।

गिण्हइ भोयणहेउं किमभक्खं छुहक्खिलंताणं ॥ ६ ॥

—महावीरचरिए प० ७, पु० २४५ ।

[४०]

सिरिमहावीरस्स अग्गओ नरयगमणं सोच्चा
सेणिअनिवस्स पच्छायावो ।

तुह नाममेत्तमेकित्तणंपि नासइ दिणुब्भवं पावं ।
कमकमरूपलोयणमवि विणिवारइ दुरियरासिंपि ॥ १ ॥
एक्केणऽवि तुह चरणोवरिमि खित्तेण नाह । कुमुमेण ।
‘बोज्जमिणं’ रुंदाणि वि नरयदुयाराइं रुज्झंति ॥ २ ॥
एक्कोऽवि नमोक्कारो कीरंतो तुज्झ सामि ! भत्तीए ।
जायइ हेऊ सग्गापवग्गसंचाससोन्खाणं ॥ ३ ॥
त्ता वाहिरोगसोगुब्भवाइं दुक्खाइं नाह । विल्लसंति ।
जाव न सवणपुडेहिं पविसइ वयणासयं तुज्झ ॥ ४ ॥
ता कह णु नाह । तुह नाममंतसारक्खरेहिं चिंततो ।
‘सेलुव्वुक्किन्नेहि वि होज्जा मे नरयदुहल्लभो ? ॥ ५ ॥
दुभाइगतठ्ठमंतरपटंततेल्लेक्कएक्कसाहारे ।
नाहे तुमए वि ममं एवंविहवसणमावटियं ॥ ६ ॥
धी धी निरत्थयं मज्झ जीवियं मंदम्मग्गस्सिरिमणिणो ।
जं परिससामग्गीयवि जस्स इमा दुग्गईं जाया ॥ ७ ॥

—महावीरचरिइ प० ८, पु० ३३३ ।

[४१]

सिरिवद्धमाणस्म पव्वज्जागहणत्रयणं सोच्चा
नंदिवद्धणनरिंदाईणं अकंदो ।

अहं वज्जासणिनिउड्डणदुव्विसह निसामिउण ववणमेय भणिय
तेहिं—“कुमारवर ! अज्जवि महारायसोगो त्दह्दिओ चेंव अन्हाण
नद्धसल्ल व विद्वद्द हिय, किं पुण अकाले विय तुम्हेहिं सह वियोगो
खयक्खारावसेगोव्व दुस्सहो ? अहोमदमग्गसिरसेहरा थम्हे जेसिं
उत्तरोत्तरा निउड्ड दुक्खदंदोरित्ति भणिउण रोविउ पवत्ता’ बहुप्पयार
च सासिया महुरवयणेहिं भगय्या, क्हक्कहवि निरुद्धवाहप्पवाहा य
तक्कालचउम्पणीम्य सताववेग निरुमिउण भणिउमादत्ता—“अहो परमेसर !
क्कणापरो हवसु अन्ह जीवियत्वे, परिहस्सु सपय सन्धविरइवछ, एयपि
काउण तुमए पाणिणो रक्खणिज्जा, ते य जइ पढमपि दुस्सहविओग
क्कउत्तभिज्जमाणहियया रक्खिज्जिस्सति ता किमजुत्त होज्जा ? तुम्हेहिं
रहिया नूण अवगयलौयणव्व अमुणियाग्मागम्म विभागा यइदेसिगा इव
अणाहा खणमेत्तपि न सधीरेमो अप्पाणति” ।

महानीरचरिए प० ४, पु० १३३ ।

[४२]

‘एसा मम भज्जा होहि’ त्ति उल्लावं सुणिऊण
घारिणीए चिंताए मरणं ।

कह ससहरकरधवले कुलंमि नीसेसमुक्कणपयडंमि ।

जाया मह उप्पत्ती चेडयनरनाहगेहंमि ॥ १ ॥

कह वा नमंतसामतमउल्लिदीगपायवीडेण ।

दहिवाहणेण रत्ता ठवियाऽहं पणइणिपर्यंमि ॥ २ ॥

कह वा जिणिंदवयणारविंदसंभूयसंभयसवणुत्था ।

मम सययं बसइ मणे अरुज्जविररंमुहा बुद्धी ॥ ३ ॥

कह एस हीणसत्तोपि मुक्कमेरं ममं समुद्धिस्स ।

वागरइ जहा महिलं बहमेयं किल्ल करिस्सामि ॥ ४ ॥

ता पावजीव ! अज्जपि अस्सुयपुव्वं इमंपि सुणिऊण ।

किं निहरेसि न निलज्ज ! गंजणं सहसि सीलस्स ॥ ५ ॥

हरहासहंसधवलं सीलं मेयलंति नो मुकुलजाया ।

करिकत्ततालचचलजीवियकज्जेण कइयावि ॥ ६ ॥

कह वावि ॥ मम देहिआ एसा उच्छंखसंगसंभूया ।

परहत्थगया धरिही नियजीयं विरहसंतत्ता ॥ ७ ॥

इय एवविहसंकम्पकम्पणुप्पदातिव्वदुक्खाए ।

निब्भाच्छियं व ॥ जीयं नीहरियं से उरो भेतुं ॥ ८ ॥

—महावीरचरिए प० ७, पु० २४३ ।

[४३]

अहमं संगमदेवं ददूण सुराणं पुरओ
सकस्स पच्छायावो ।

भो भो सुरा ! निसामह मम वयणं एस संगमयदेवो ।

चंडालो इव तुम्हं ददुं पि न जुज्जई क्यावि ॥ १ ॥

एएण पावमइणा चिरमघरद्वं निराणुकंपेण ।

जं अम्ह पयणिज्जो कैयत्थिओ तिहुयणेक्कपह ॥ २ ॥

जइ तान इमस्स नत्थि पटिज्जमयं भीमगुरुमवारहितो ।

ता किं मम पि न भीओ बवसंतो ददमकज्जमिमं ॥ ३ ॥

जह जयगुरुणा निच्चलसामाइयगुरुमरो समुविस्वत्तो ।

सह किं मणपि जं एस मज्झ संतेपि नो वुणइ ॥ ४ ॥

एएण जिणिंदज्वमाणणेण जणिओ पयंडयमरो ।

तुमहे पुण इत्थ ठिया पाविहिह इमस्स संगेण ॥ ५ ॥

किमहमिमं निगाहिउं सैम्को नेवोवसग्गकालंमि ॥

किंतु मुणिस्सइ एसो हैरिस्स *निम्साए तवइ जिणो ॥ ६ ॥

पग्गत्तं एत्तो जंपिण्ण *निखिसयमाणेहेह इमं ।

वरि सुत्तच्चिय साला मा भरिया चोरवग्गेण ॥ ७ ॥

इय सुग्गाहेण सरोसभासिणा चल्णकोटिणा विवसो ।

*निच्छूढो संगमओ एगागी सुपुरीहितो ॥ ८ ॥

—महागीरचरिए प० ७, पु० २३१ । —

१ पीडाये। २ सभर्षे। ३ छन्दना। ४ आश्वमेधन वडे। ५ देवनिशाव।
६ कादी भूकाये।

[४४]

पियमित्तविज्जासिद्धस्स अदंसणे गोभदस्स चिंता रोयण च ।

कह जणनयणाणंदो, समुग्गओ सयपुण्णिमाइंदो ? ।

कह दाहुमाढमुहेण, कवल्लिओ सो विडप्पेण ? ॥ १ ॥

कह भूमंडलमंडणकप्पो कप्पहुमंकुरो जाओ ? ।

कह वा मूलाओ चिय, समुक्खओ वणवराहेण ? ॥ २ ॥

कह एस भुवणतिलओ, विज्जासिद्धो अकारणसिणिद्धो ।

मइ मित्तमुवगओ ?, कह वा अदंसणं पत्तो ? ॥ ३ ॥

मम मंदमगायाए, मण्णे तत्तेरिसी दसा जाया ।

जत्थडल्लियइ केयोडो, सच्चं सा सुसइ तरुसाहा ॥ ४ ॥

किल मे मणोरहो एस, आसि जं चित्तियत्थसंपत्ती ।

एत्तो होही सयला, सा पुण विहलीकया विहिजा ॥ ५ ॥

ता किं अज्जवि एरिसक्खं कपंककियं नियत्तीरं ।

विसपायवं व जणदुक्खकारयं परिवहिस्सामि ? ॥ ६ ॥

एवं च संचित्तिअण मुक्ककंठं रोइउमारद्धो—हा परमच्छेरयरयण-
रयणायर ! हा निक्कारणकरुणारससायर ! हा परमविज्जाहरीविलाससुमग ! हा
असमसाहसपरितोसियकंचाइणीदिण्णवर ! कत्थ सहसच्चिय अइगओ
सि ?, देहि मे पडिवयणं मंदउण्णस्स, किं तुम्हारिसाण वि निवडंति

एरिसीओ आवयाओ !, हा पावकयंत ! त्रिमैकपण्चिवय पण्डपुरिस-
रयणं धरणि काउमुज्जुओ सि ।

—नहावीरधरिण १० ५, पु० १६६ ।

[४५]

सीलवईविओगे नरविक्रमस्म चिंता ।

किं होज्ज केण वि हडा ? वसीकया बावि केण वि नरेण ? ।

किं वा सरीपीडाए, होज्ज कथवि निसत्ता सा ? ॥ १ ॥

किं वा ममावमाणं, किंपि हु दद्रूण विलयमावत्ता ? ।

पुरिसंतरंमि अहवा, जाओ तीसे पणयमारो ॥ २ ॥

सुमरामि न तावडवमाणकारणं होउ वाडवमाणेऽवि ।

नो सा चएज्ज पुत्तं, अबच्चनेहो जओ गरुओ ॥ ३ ॥

संभवइ न एयं पि हु, जमत्तपुरिसं मणेऽवि चित्तेज्जा ।

कह तारिसकुलजाया, सीलं मदलेज्ज ससिधवलं ? ॥ ४ ॥

अहवा जुवईण मणं, कुंडंगुविळं क एव जाणेज्जा ? ।

बाहिं दंसियपणथाण कवडमरियाण मज्झंमि ? ॥ ५ ॥

अन्नं वयंति पुत्तं, पच्छा पुण वाहरंति गिरमन्नं ।

अन्नं धेरंति हियए सामिप्पेयं करेति पुणो ॥ ६ ॥

गयणे गणंति गहगणमुवैहिमि जलंपि जे वैरिमिजंति ।

पेच्छंति भावि कज्जं, न तेऽवि जाणंति जुवइयणं ॥ ७ ॥

सचंचिय जुवईओ, एरिसियाओ न एत्थ संदेहो ।

केवलमेयाणें मए, दिहं लहुयंपि नो 'विलियं ॥ ८ ॥

—महावीरचरिए ५० ४, पु० १०० ।

[४६]

आसग्गीववहे अन्तेउरस्स अकन्दो ।

अह अदिट्ठपुब्बं अच्चंततिस्सखदुक्खावहं तारिसमवत्थंतरं से पासि-
ऊण अकंदिउमारद्धमेनमंतेउरं—

हा हा कयंत ! निक्कलण ! किं तए पाव ! एवमायरियं ? !

जं एवंविहपुहईपहूडवि एसो हयास ! हओ ॥ १ ॥

किं एत्थियाहिं निहयाहिं तुज्झ तित्थी न सुदडकोडीहिं ? !

उप्पत्ता निप्पुन्नय ! जमेस राया वि संहरिओ ॥ २ ॥

हे चक ! निक्खिब ! कहं, सपहुविणासाजैसो तए विहियो ? !

तुडभेहिडवि किं जन्हा ! उवेक्खियं निग्यिणा ! एयं ? ॥ ३ ॥

हे काल ! बद्धवरवंसजाय ! तुज्झ वि गुणेण किं तेण ? !

हा हा रक्खामणिणो ! बीरुत्थयिणासगा तुडभे ॥ ४ ॥

धी धी पुरोहियाहम ! चिक्कालं तैप्पियं तए जल्लणं ।

निल्लच्च ! कहसु संपड असियं किं जं षडिक्खलियं ? ॥ ५ ॥

हे अंगरक्खवग्गा ! तुडभेडवि हू कीस संपड पराणा ? !

हो हा एगए चिय, सत्थेपि पंमुहं जायं ॥ ६ ॥

हा पाणनाह ! संपद पटिदृश्यैदिवस्वसुहृदलक्ष्मि ।
 तुमए समोवगए तडकिही कस्स जयण्का ? ॥ ७ ॥
 हा रायलच्छि ! वेहव्वदूसिए ! कीस जीवसि इयणि ? ।
 ईइराणुहवसि दुक्खं दूमिज्जंती कुनाहेहिं ॥ ८ ॥
 इय विलविरीहिं निद्वयताडियणवट्टहाराहिं ।
 वेहव्वदुक्खममज्जिरीहिं पस्सत्यवलयहिं ॥ ९ ॥
 अणवरयओ(थो ?) रगलियंसुवाहं रुत्तं तदा मयच्छीहिं ।
 जह तदेसणणं रुत्तं पस्सीण वि गणेणं ॥ १० ॥
 ताहेऽणुजीविणा परियणेण पम्मुक्कपोक्कुरुत्तेण ।
 आम्भग्गीस्सरीं खित्तं जालाउले जलणे ॥ ११ ॥

—महावीरचरिए ५० ३, पु० ५८ ।

[४७]

सिरिमहावीरस्स पुरओ सोमविण्णस्स परिदेवणं ।

कंठमंतरपक्खलियंजीहनफुट्टस्वरारें वाणीए ।
 को को न पत्थिओ नाह ! दाणविपसुंहो वि जणो ? ॥ १ ॥
 कथं न वसिओ पइधूलिधूसो देव ! पहियगेहेसुं ? ।
 हयउयरपूणट्ठा किं वा न कयं कुक्कम्ममवि ? ॥ २ ॥
 दविणोवज्जणहेउं एहुं पविट्ठो कयंतमयणे वि ।
 नेवत्थंपि नडेण व तं नत्थि मए न जं धरियं ॥ ३ ॥

१ शत्रु. २ वैधव्य. ३ अ-यथा. ४ पीडाती. ५ विशाप करती.
 ६ आसुतो प्रवाह. ७ छल. ८ सुख पेटना पुरष माटे. ९ वेद्य.

इय दूरदेसविहरणपैरिसमुप्पन्नविविहरोगस्स ।
 विगओ एत्तियमेत्तो कालो मम मंदपुत्तस्स ॥ ४ ॥
 संपइ पुण घरिणीए आगयमेत्तस्स साहियं एयं ।
 जह^१ संवच्छरसीयं दिन्नं तुमए महादाणं ॥ ५ ॥
 केसिं पि नगरपट्टणगामागरपवरदन्वभंडारा ।
 अत्तेसिं मयजलगंधवंधुरा उद्धुरा करिणो ॥ ६ ॥
 अत्तेसिं पारसवन्वरउल्लवल्हीयसंभवा तुरया ।
 केसिंपि जच्चकंचणजडिया वरभूसणुग्घाया ॥ ७ ॥
 इय संकप्पियमूरिप्पभेयदाणेण कप्पत्तरणव्व ।
 निम्महिया नाह ! तए तण्हा मेहेण व जणाणं ॥ ८ ॥
 एकोच्चिय दुमायलोयतिलोयभूओ ठिओ अहं^२ विहलो ।
 पुव्वभवजणियदुन्विस्सहदुट्ठकम्माणुभावेणं ॥ ९ ॥
 करुणारसथरिसणसित्तदुक्खसंततसव्वभुवणवण ।
 ता पसिय पणयवच्छल । पुरेस्स मणोरहं मज्झ ॥ १० ॥
 तुज्झ पयकमलसेवावियंभियं सगमं च्चपावाले ।
 जं कीलंति जहिच्छं सुखइनरनाहद्वेणुवइणो ॥ ११ ॥
 सिद्धत्थरायनंदण ! तुमएऽवि हु जइ कहंपि चत्तोऽहं ।
 पायालनिवडियस्स वि नत्थि धुवं ता मम परित्ता (धरित्ती) ॥ १२ ॥
 एमाइ दीणयावसगलंतनयणंसुघोयवयणेणं ।
 तह तेण विन्नविज्जइ जह मिज्जइ वीयसगोऽवि ॥ १३ ॥

—महावीरचरिए प० ५, पु० १४३ ।

[४८]

रयणदीवदेवयाए कित्तिमो विलावो ।

तो जइ न देइ पावो, पडियणं मज्झ एम मा देउ ।

तुह पुण इमं न जुत्तं, सया वि मइ कयस्मायम्म ॥ ६४ ॥

पडियत्तगलणे जइ, न होअ तुम्हारिमाण रि वेत्तां ।

तो नूणममज्जायं, जायं सयनं पि भुरणयनं ॥ ६५ ॥

विहे तुज्ज निविरे ।, मइ दियं फुट्टे व्व दल्ले व्व ।

छिज्जइ व्व सूमइ व्व, तमो न तुज्ज उवेक्खित्तं जुत्तं ॥ ६६ ॥

इय भणमाणी उवरिं, होअण इमाण मुम्भित्तुत्ति ।

सम्भीसत्तुम्भवासं, पुणमाणी नयणनइरणं ॥ ६७ ॥

मणिभूतणकडिमुत्तयकिंकिणीरवत्तणियम्भणयम्भुत्ता ।

अइसंभमेण पभणइ, नीम्भसनाणी रयन्तनिरा ॥ ६८ ॥

हे नाह । मुदय । सुंदर, जिणरक्खिय । हिययगइ । सल्लज्ज ।।

निट्ठुर । निग्यिणओ मज्झ जीवियं रक्खइ देयं ॥ ६९ ॥

एम जणो तुह दासो, आणानिदेमकण्णो निधे ।

मा उज्झिअय यच्चइ, तमस्सणं दुम्भियं दीणं ॥ ७० ॥

अह एषं पि हु अँट्ठीरिअण यच्चिहिमि कइमवि तमोअं ।

तुह पुरओच्छिय निदय ।, मरानि पडिअण उअहिमि ॥ ७१ ॥

ता काअण पमायं, एक्कं यारं तुमं नियत्तेसु ।

अवरदं किपि मय, अइ होअव तयंपि मइ सन्नु ॥ ७२ ॥

चिह्नं तु ताव दूरे य, तादं आलवणसंगमसुहादं ।

दिह्मि वयणकमलुलए वि तुह जियइ एस जणो ॥ ७३ ॥

तो पच्छा मुहमवलोदुं स्वणं निययवयणकमलस्स ।

दंसणमित्तेण वि ताव कुणस्स सुहियं जणं एयं ॥ ७४ ॥

—पुष्पमालाए भावणाहिगारे पु० ५८८-५८९ ।

[४९]

सुताराहरणे सिरिविजयरण्णो पलावो ।

तओ थोवंतरं गयस्स रओ पोकारियं विज्जाए—“परित्तायइ २मं देव ! कुक्कुटमप्पेण अहं खेद्धा” । तओ शक्ति नियत्तिउग्ग जाव राया आगच्छइ ताव निवडिया भूमीए । एसा किर पंचत्तं उवगयत्ति ।

तोऽणमयपरमत्थो, पल्यंतो सफरणं निवो भणइ ।

॥ देवि ! अयंडे वि हु, किं एयं ववसियं तुमए ? ॥ १ ॥

पसियच्छि ! चंदवयणे !, सैमोयरि ! गुरुपओहरि ! बरोरु ! ।

उन्नपपिहुलनियंने !, हा कत्थ गयासि मं मोत्तुं ॥ २ ॥

मज्झसिणेहपरिक्खानिनिचनहया इमं तए होजा ।

कयडं किंपि विरइयं, तेण वि किं मुद्धि ! विहलेण ? ॥ ३ ॥

, किं मज्झ न विज्जाओ, सत्त्मावो एत्तिण कयलेण ? ।

तो तुद विरटे सुंदरि !, चयामि नित्थंनयं जंयं ॥ ४ ॥

एमाइ पन्विउणं, चंदणकट्ठे रयायिउं सत्थ ।

॥ कत्थं पोक्खमाणे, चान्ते सयन्निवंधारे ॥ ५ ॥

ઢચ્છંગે ઢરિઝ્ઞાં, દેવિ રાયા ચિયાપ આરુઢો ।

જાલાવિઓ હુઆસો, જાલાનિવહં ચિમુચંતો ॥ ૬ ॥

પર્યંતરંમિ ગયણે, સમાગયા સેયસા દુબે શક્તિ ।

પણેણં તત્થ ચિયા, સિત્તા અભિમંતિં સલિં ॥ ૭ ॥

—પુષ્પમાલાદ દાળાદિગારે પુ. ૨૧-૩૦ ।

[૫૦]

વજ્રઢાળે નિઝમાણ નાગદત્તં પાસિઝ્ઞાં

પઢરજણસ્સ નાગવસૂણ ય વિલાવો ।

બાણસો વૈઝ્ઞો હરિસિણ આરમ્મિણ તો શક્તિ ।

^૧રત્તંદણાણુલિત્તો, ^૨નિયયજરદંટિવંડો ય ॥ ૭૧ ॥

ત્તણમસિક્કયનહુપેંડો, ડ્વારિ ઘરિઝ્ઞંતંછિત્તરયઢત્તો ।

ગલ્લોલંબિયનૈયમાલો તદ્દ રાસહારુઢો ॥ ૭૨ ॥

પુરમો વજ્ઞંતેણં વિરસેણં ^૩દિંડિમેણ તયપહે ।

બોયારિઓ પપોસિઝ્ઞમાણનિનુઢલ્લઢ્વારો ॥ ૭૩ ॥

બહ ઘરપાયારવિહારહદ્દદેવઢલ્લમ્મયયારુઢો ।

મિલ્લવંતો પઢરજણો, પયંપિંડં પવમાઢત્તો ॥ ૭૪ ॥

અદ્દહ વિયારે મૂઢસ્સ નિવડ્ણો પેચ્છ કેરિમ્મકન્નં ^૪ ।

મંતીણ તલ્લરસ્સઢ્વિ, ^૫નિણ્ણ મહ્વિઝ્ઞમો વિહ ણુ ^૬ ॥ ૭૫ ॥

૧ અગ્નિ ૨ વધ ૩૨વા બાથ, ૩ રક્તચઢન. ૪ જુઞ્ઞ અને સાધેલ
વસ્ત્રનો કઢડો. ૫ને પડેરાવેલ છે તેવો. ૫ તિલક ૬ મુપાણુ ઢન.
૭ ડાઢપાતી બાળા. ૮ નાનું ઢોલ ૯ ઘુઓ.

चोरोत्ति नागदत्तोऽवि, जत्थ इय पावण केयत्थणयं ।
 किं मन्ने देसस्सऽवि, इमस्स भवियन्वया कुविया ? ॥ ७६ ॥
 अमयाओऽवि होज्ज विसं, मुंचिज्ज व 'सिहिकणे मयंकोऽवि ।
 न य कह वि नागदत्तो, कुणइ पुणो एरिसमकज्जं ॥ ७७ ॥
 अह कह वि दुज्जणा, सज्जणंमि दोसं ठवंति अल्लियंमि ।
 तह वि न तं सच्चं चिय, गणंति मैइविहविणो य जणा ॥ ७८ ॥
 सत्तू मित्तो मज्झत्थओ य विज्जइ जणंमि सन्वत्थ ।
 छायंति कयं अकयंमि, दित्ति दोसं च कम्माइं ॥ ७९ ॥
 जइ एरिसं अवत्थं, ल्हंति एयारिसा वि सप्पुरिसा ।
 ता नूण महामोहो, अज्जावि घरवासपडिबंधो ॥ ८० ॥
 इय जाव नागदत्तो, वच्चइ लोयंमि विल्वमाणंमि ।
 ता दिट्ठा नागवस्स, णियपिउणो मंदिरस्सुवरि ॥ ८१ ॥
 हारकंढिसुत्तयाइं, तोडंती भूस्सणाइं सन्वाइं ।
 ताडंती थणवट्ठं, निट्ठुरपाणिप्पहारेहिं ॥ ८२ ॥
 दीसइ कयाइ सुहओ, कत्थइ काहीइ 'निव्वुइं कह वि ।
 जइ एत्तिएण तुट्ठा, खलविहि ! तंमि हु न मे सहियं ॥ ८३ ॥
 मह जीविण एसो, जीवउ सुइरं मरिज्ज अहमेव ।
 इच्चाइ विल्वमाणी, मुच्छइ निवहेइ उट्ठइ य ॥ ८४ ॥
 किं बहुणा तह तीए, विल्लीयं जह समाणदुक्खा वि ।
 जाया लैक्खउणदुहा, तह तं दट्ठुं पुरी सयल ॥ ८५ ॥

१ पीजाने. २ आग्निकक्षेत्रे. ३ बुद्धिना वैभववाणा. ४ इंदोरे.

५ शक्तिने. ६ आभयवा. ७ उभयवाणा.

ददूण नागदत्तो, तह तीणें सिणेहनिळारं चेड्डं ।
 अइआवजियहियओ, कुणइ मणे एसिवियपं ॥ ८६ ॥
 जइ कह वि इममवत्थं, लंघिज्ज अहं तओ इमं वालं ।
 परिणेऊणं पच्छा, वयं चरिस्सामि जिणमणियं ॥ ८७ ॥
 अह बोलेइ न एसा, मज्झ अवत्था तओ य सागारं ।
 पवक्खामि चउन्विहमाहारं सिद्धपच्चमखं ॥ ८८ ॥
 इय कयपच्चमत्ताणो, वज्झट्ठाणं कमेण संपत्तो ।
 नागवसू वि य वेगेण अप्पयं कइवि संठविउं ॥ ८९ ॥
 जिणपट्टिमाणं पूयं, काउं अइवित्तरेण भत्तीए ।
 सासणदेवयआराहणत्थमह कुणइ उस्समं ॥ ९० ॥
 इत्तो य जाव आरक्खिण्ण सूलोणें नागदत्तोऽवि ।
 त्वित्तो हैडत्ति तो देवयाए भग्गा तडत्ति इमा ॥ ९१ ॥
 एवं वीया तइया, य तो महातरुअस्स ढालेमि ।
 उल्लंघियस्स पासो, तुट्ठो खुभिण्ण अह तेण ॥ ९२ ॥
 स्वागेण हओ मीवाणें जाव ता सोऽवि दाएणो खगो ।
 होऊण वुमुममालं, ठिओ गले नागदत्तस्स ॥ ९३ ॥
 अह तस्स साहुवाओ, उम्बुट्ठो तत्थ सयत्तरोएण ।
 रायनिउत्तनरा वि हु, मीया साहंति नरवइणो ॥ ९४ ॥

—पुष्कमालाए भावणादिगारे पु० ३३५ ।

[५१]

अडवीए सीयाए चाए
सेणाणिसस कारुणं तीए य विलावो ।

तं एंवविहसुरसरिमुत्तारिय भीसणं अडवीए ।
ठविअण रहं सीयं सगगयं भणइ सेणाणी ॥ २३ ॥
देवि ! जमाइहं राहवेण तं तुज्झ कहिउमसमत्थो ।
मह वाया कंठिच्चिय घोलेन्ती वच्चए विलयं ॥ २४ ॥
किं तु अहनिग्घिणेणं विहिणाऽहं सेवओ विणिम्मविओ ।
कज्जाकज्जविभागो य सेवयाणं कओ होज्जा ? ॥ २५ ॥
एत्तोच्चिय निन्दिज्जइ सेवाविती सैमत्थस्सयेसु ।
जेण न तयं अकज्जं परव्वसो जमिह नो कुणइ ॥ २६ ॥
सीयाए तओ भणियं स राहवो ता न भणइ अज्जुत्तं ।
जुत्ते य भणिज्जंते को तुह इह संममो ? वच्च ॥ २७ ॥
सो भणइ देवि ! बुद्धी चल्इ गुरूणं पि विचलिय दिव्वे ।
जं तेणाइहमिमं छड्डु सीयं अरणंमि ॥ २८ ॥
अवराहो पुण सामिणि ! कहिज्जमाणोऽवि जणइ उयहासं ।
जं किर तुज्झ वि सीले जणौववाओ समुच्छलियो ॥ २९ ॥
तं सोऊणं सीया परसुपरिच्छिन्नवंपयलयव्व ।
उत्तरिअण रहाओ पडिया धरणीएँ मुच्छाए ॥ ३० ॥

ततो सेणावहणा सीया सीयस्त्रैयलित्तपत्रणेहि ।
 आमादया पयंपद हा दिव्य ! किमंसिं विहियं ॥ ३१ ॥
 जइ रुद्धो हासु तुमं सज्जणसंगेण सह तणं जीयं ।
 जं पुण मज्झ वि सीलं मैइत्तिसि सा १धिद्धिमा तुज्झ ॥ ३२ ॥
 अहवा कित्तिदूरे पुरी जउज्झा १ कहिं च सो रामो १ ।
 साहसु भो गंतूणं जेण तयं पैत्तियावेमि ॥ ३३ ॥
 रोयंतेणं सेणाहिणेण भणियं पुरीऽवि ता दूरे ।
 आणासारं च पुणो रामम्म य सासणं १नियसि ॥ ३४ ॥
 तो सीयाए भणियं जइ एवं तहदि मज्झ वयणेणं ।
 रुद्धंमत्तिलयभूओ सो भणियन्वो तए एवं ॥ ३५ ॥
 एत्तियकालं तुह पहु ! अविचारियफारिया न १निव्वडिया ।
 ईण्हि जं पुण दीसइ सावि हु मह कम्मदोसेण ॥ ३६ ॥
 ता जइ वि अहं चत्ता सामि ! तए मह अपुनवसगेण ।
 मा तहवि हु जणवार्य सुमेणेऽवि फुडं सुणिज्जासु ॥ ३७ ॥
 चिट्ठंतु ताव दूरे वयणसरीराइ तं विमोत्तूण ।
 न मणोऽवि मज्झ सामिय ! कयावि पुरिसंतंरंमि गर्व ॥ ३८ ॥
 तम्हा निदोसावि हु परिचत्ताऽहं जहा तए नाह । ।
 दुद्धजणवयणओच्चिय तह मा छट्ठिज्ज जिणघम्मं ॥ ३९ ॥
 जं चचाए वि मए महिला अन्नाऽवि होज्ज न य कुगई ।
 घम्मे मुक्कंमि पुणो सो दुल्लहो दुग्गइगमो य ॥ ४० ॥

तुच्छ पसाएण मए विहिओ धम्मो क्या विलासा य ।
 तत्थ य जं अवरद्धं सामि । स्वमिज्जासु तं इण्हि ॥ ४१ ॥
 इय भणिअणं सीया मुच्छामीलंतलोयणा पडिया ।
 चित्तिइ सो पिच्छ अहो कह भणियं सविणयमिमीए ? ॥ ४२ ॥
 अहवा कुलंगणाणं एसो च्चिय होइ वयणविनासो ।
 पीलिज्जंताओऽवि हु महुरच्चिय उच्चुजट्टीओ ॥ ४३ ॥
 अलियब्भक्खाणेणं माणसदुक्खेण पीडिया एसा ।
 नूणं न जीवइ च्चिय भीमंमि य एत्थ रणंमि ॥ ४४ ॥
 ता नूण मज्झ तुल्लो न पावनिलओ जएऽवि संभवइ ।
 जं एरिसदुक्खणं इमाइ हेऊ अहं जाओ ॥ ४५ ॥
 एमाइ विथप्पंतो विल्वंतोऽवि य गओ स सेणाणी ।
 सीयं मोत्तूण तहिं साहइ रामस्स तं सव्वं ॥ ४६ ॥
 तं सोऊणं रामोऽवि मुच्छिओ विलवए बहुपयारं ।
 सीयाएँ गुणे सरिउं पच्छायावं बहुं कुणइ ॥ ४७ ॥

—पुष्पमालाए सीलाहिगारे पु० १९६-१९७

[५२]

रुयंति मायरं ददूण अरहन्नगस्स पच्छायावो ।

एत्तो च्चिव साहहिं गेवेसिओ सत्त्वओऽवि न ॥ दिट्ठो ।

ता जणणी संजाया उम्मत्ता पुत्तनेहेणं ॥ २४ ॥

‘अरहन्नउ’ति ‘अरहन्नउ’ति ‘अरहन्नउ’ति विल्लंती ।

परिभमइ नयरमज्जे परियरिया १टिभस्सयेहिं ॥ २५ ॥

दिट्ठो कत्थइ अरहन्नओत्ति इय परअणंपि पुच्छेइ ।

किंचि वि ददूण जणं मुयवुद्धीए बहइ हरिसं ॥ २६ ॥

इय असमंजसचेट्ठं कुणमाणी अन्नया य रायपहे ।

ओलोयणट्टिएणं दिट्ठा अरहन्नएण इमा ॥ २७ ॥

सयलज्जणसोयणिज्जं तयवत्थं तो तयं २निएऊणं ।

अत्ति विसन्नो हियए सो चितइ लज्जिओ एवं ॥ २८ ॥

पिच्छइ अहो कुपुत्तो सोऽहं इय जस्स कारणे एसा ।

एयावत्थं पत्ता सुत्ता परिभमइ नयरीए ॥ २९ ॥

अहवा दुप्पुत्तेहिं जाणहि वि किं फलं हवइ अन्नं ।

जाओ अरिणीए सिद्दी दाहं मोत्तुण किं कुणइ ॥ ३० ॥

इच्चाइ निदिऊणं अप्पाणं मंदिराओ सहसत्ति ।

अरहन्नो नीहरितं गओ समीवंनि जणणीए ॥ ३१ ॥

चरणेमु निवट्ठिऊणं भणियं अंने । स एस दुप्पुत्तो ।

अरहन्नओ ति अहयं तुम्हाण सया अदट्ठव्वो ॥ ३२ ॥

चंपयल्यञ्च वणदवशैलकिया तो नवजलधरेणं ।
 आसत्था संजाया सटसा दट्टुण तं एसा ॥ ३३ ॥
 अह विट्ठियाइ तीए पुट्टो सो पुज्वैरदयरं मणइ ।
 मा पुच्छसु अंब ! तुमं दुच्चरियं मच्छ पावस्स ॥ ३४ ॥
 अइनिअंधे थ कए कहियं सअंवि तेण तो तीए ।
 दूरं विसन्नहिय्याइ पमणिओ बच्छ । जइ वि इमं ॥ ३५ ॥
 विहियं तए तहावि हु गिण्हसु एत्तियणए वि जिणदिकखं ।
 जेण न निवडसि पुओ अपंतभरदुक्खगहणंमि ॥ ३६ ॥
 सो मणइ अंन ! नाहं जेमो तुम्हं हिओवएसाणं ।
 किंतु वयणं गुरूणं अलंघणिज्जं जि(ज)णार्णपि ॥ ३७ ॥
 इय मणिउं गुरूमूले गंतुं संवयनिठपरं एसो ।
 भत्तीए पणमिऊणं कयंजली मणइ विणएण ॥ ३८ ॥
 सुमिणेऽवि अऊरणिज्जं युलप्पसुयाण जं तयंपि मए ।
 पावेण नाह ! विहियं इय जणणी दुहविहे खित्ता ॥ ३९ ॥
 तम्हा अहं अजोमो इण्हि तुम्हाण वयपसायस्स ।
 तहवि हु कीरउ एसो ल्हइ धिइ जेण मह जणणी ॥ ४० ॥
 जणणीए वि हु कहिए सयलंमि वि पुव्ववदयेरे तत्तो ।
 आराहउत्ति नाउं गुरूहिं सो दिक्खिओ विहिणा ॥ ४१ ॥
 तो नमिउं मणइ गुरुं गैयसत्तोऽहं न नाह ! चिर्यालं ।
 धीरुरित्तोणुचिज्जं पव्वज्जमिमं खमो धरिउं ॥ ४२ ॥
 ता जइ तुम्ह अणुत्ता होइ तओ सिग्घमणंसणं काउं ।

साहेमि निययकज्जं थेवेण वि णाह । कालेण ॥ ४३ ॥
 आराहओत्ति एवंपि आणितं तो गुरूहिंणुत्ताओ ।
 आरुहितं गिरिसिहरं तत्तमि सिलायले विउले ॥ ४४ ॥
 काउस्सममि ठिओ गिम्हे मज्झण्हयाल्लसमयमि ।
 उवरिं हिट्ठा य तओ उसिणेणं सैंतविज्जंतो ॥ ४५ ॥
 बैाढत्तो चित्तेउं रे जीव । परीसहं इमं सत्तं ।
 विसहसु, जम्हा पुब्बि कयाइं चिडंतु कम्माडं ॥ ४६ ॥
 जं इहभवेऽवि वयभंगपच्चयं अज्जियं ताए कम्मं ।
 तत्स वि अंतं पाविहित्ति क्हंचि तं मुणइ को एत्थ? ॥ ४७ ॥
 अन्नं च तह धिय खल्लियसीलविहवस्स तुज्झ मरणंपि ।
 जइ होज्ज तओ निरयाणलंमि अवसोऽवि पेंच्चंतो ॥ ४८ ॥
 विबुहाण सोयणिज्जो हुंतो इण्हि तु गहियदिक्खस्स ।
 सुगइनिमित्तं मरणंपि सल्लहणिज्जं च विबुहाणं ॥ ४९ ॥
 पुब्बि च अणंताइं निरयभनंमि विसहिज्जण दुक्खाइं ।
 तल्लेसमित्तसहणे इण्हि मा बहसु उब्बेयं ॥ ५० ॥
 इय भावणाविसुद्धस्स परमसुकुमालयस्स उ विसेसेण ।
 तत्स सरीरं विलयं पत्तं नैवणीयपिंडु व्य ॥ ५१ ॥
 कम्मेसुवि असुहेसुं ^१विलीणपाणसु देवलोगंमि ।
 मासुरवरं^२बोदिधरो देवो वेमाणिओ जाओ ॥ ५२ ॥

—पुष्पमालाए भावणाहिगारे पु० ६३८—६४०

१ तपेदी. २ सन्ताप इरातो. ३ आरंभ इयो-वाग्धो. ४ पडरातो.
 ५ भाग्य. ६ गेटे भागे नाश थयेवा. ७ शरीर.

[५३]

पियस्सापत्तीए अन्नस्स य लोहे
सोहग्गमंजरीए परितायो ।

सोहग्गमंजरीवि हु थल्लायसंफरिच्च तैल्लवेल्लीओ ।
काउणं खणमेगं सयणतले पणुवए तत्तो ॥ ४७ ॥
मोत्तूण धीरपुरिसे पहरसि अबलासु कल्लयासु तहा ॥
निल्लज्जा ! अकरुण ! तुमं सच्चं चिय जं अणंगोऽसि ॥ ४८ ॥
न कुलं न यावि सीलं न गुरुयणो नेय बंधवजणो वा ।
वयणिज्जंषि न गणियं न यावि सो पिययमो जाओ ॥ ४९ ॥
सो वि न दिट्ठो जेणं परिणीया तंमि अंधयारंमि ।
नणु चिनटियंमि विहिंणा न कल्लया नेय परिणीय्य ॥ ५० ॥
मज्झ अउन्नाए तह बालेहिं वि जमिह गिज्जए लोए ।
तं सच्चं चिय जायं न य जारो नेय भत्तारो ॥ ५१ ॥
इच्चाइ विलयमाणी भणिया सा यउमिणीइ किं सुयणु ! ।
पल्लवसि एवं नहि सुज्झ एत्थ दोसस्स लेसोऽवि ॥ ५२ ॥

—भयमायणावित्तीए पु० ६६४ ।

[५४]

किण्वजम्भकाले वसुदेवं पडुच्च देवईए उवांलंभो ।

भरहद्वचासिणीहिं देवीहिं कयंमि संहकम्भंमि ।
 सौहिक्खेवं सो भणइ देवई सद्विउं सँउरिं ॥ २१८४ ॥
 किं मोल्लेणं कीआ कंसस्स दुरप्पणो अहं दासी ? ।
 किं वा चद्धा कत्थह मोयविआ तेणइहं ? देव । ॥ २१८५ ॥
 न य खेत्तगामजणिअं भं अम्हेहिं । अत्थि म्हु तत्स ।
 न य गोत्तीओ न दाई अम्हाणं सो वणिअज्जओ ॥ २१८६ ॥
 किं वावि हु अयरद्धं तत्सइम्हेहिं ? निरत्थयं जेण ।
 सो हणइ अम्ह पुत्ते लीलाए रंक्कणए व्व ॥ २१८७ ॥
 तुमणइवि नाह । एवं उवेक्खिअं न गणिआ दूहत्ताइहं ।
 सह सामत्थेइवि जओ एक्कोइवि न रक्खिओ पुत्तो ॥ २१८८ ॥
 तां फ़रुणं काऊणं मज्झ पसायं च संपयं सामि ! ।
 खखेसु इमं पुत्तं नैऊणं गोउले कहइवि ॥ २१८९ ॥
 नाऊण जुत्तिजुत्त एअं सउरीइवि कंसपुरिसेसु ।
 सुत्तेसु सुअं गिण्हइ 'नमो जिणाणं' ति भणिऊण ॥ २१९० ॥

—भवमावणावितीए पु० १४५ ।

[५५]

विवाहसमय पसूणं करुणरोयणं सोच्चा सिरिनेमिनाहस्स मोयावणं ।

ता पूरियदिसिवल्यं करुणं दीणं महादुहुप्पन्नं ।

विबुहाण असोयन्नं केवलकरुणाइ हेउं च ॥ ३३९८ ॥

नाणाजाईण पसूण सहमायैन्नए सैवणकडुयं ।

जाणंतोऽवि हु ततो सारहिमापुच्छए भयवं ॥ ३३९९ ॥

केसि इमो विरससरो सुव्वइ ? तो फणनिउं इमो बाह ।

सामिय । तुह विवाहे जायवगस्स भोज्जत्थं ॥ ३४०० ॥

मज्जं च पिर्नताणं विरल्लकज्जत्थमडविवासोणं ।

गामनयरवासीण य गुहसेल्लेनिउंजनिल्लयाणं ॥ ३४०१ ॥

जलथल्लनहचारीणं णाणाजाईण पसुगणाणेत्य ।

अक्खाडए हदेणं आणेउं सन्निरुद्धाणं ॥ ३४०२ ॥

मरणेक्कभीरुयाणं नियनियभासाइ पल्लवमाणाणं ।

सुव्वइ सद्दो एसो सोऊण इमं महापावं ॥ ३४०३ ॥

तो झत्ति विरत्तमणो नेमिजिणो सारहिं भणइ एवं ।

चोप्पु रुहं तत्थवि अक्कंते जेण पेच्छामि ॥ ३४०४ ॥

विहियं तेण तहच्चिय दिट्ठा तो भयवयावि ते सव्वे ।

मिगरोज्झससयसूयसप्पुर्णद्धुस्महिसमाईया ॥ ३४०५ ॥

पंजररज्जुनियद्धा निगट्टया केनि वोढयनिहिंछा ।
 दुपयचउप्पयमेया 'मिहिनित्तिग्लवयाईया ॥ ३४०६ ॥
 पत्तरीण णेयल्लस्ता हरिणाईया य गोह्नउत्ताई ।
 निस्संस्ता निद्धयपुरिसवेट्ठिया रुद्धयंस्सरा ॥ ३४०७ ॥
 भयविहुरवेविंरंगा मुत्ता येत्ता विमुण्णीयासा ।
 भग्गुच्छामा संभंनलोयणा रोयमाणा य ॥ ३४०८ ॥
 नियपंथवेज्ज दिट्ठे नेमिजिणे तो समूमुया जाया ।
 फेणइ आचारवसेण मुणियनन्नावसरमत्ता ॥ ३४०९ ॥
 'मोयायइ मोयायइ' सामिय ! इय नियनियार्हि मासाहिं ।
 पभणंति कंदमाणा तस्सेय मुहं पण्णेयना ॥ ३४१० ॥
 सामी वि गल्लकग्गापरिणामो अदसण्ण स्सुविमो ।
 भंनचारपनिव्वित्तो मोयायइ ते तओ सने ॥ ३४११ ॥

—भवभारणाविधीप पु० २२३ ।

[૫૬]

કળહવહે વલરામસ્સ પલાવો ।

પત્તોચ્ચિય વલમદો નીરં ગહિઅગ આગઓ તત્થ ।

મનંતો મુહમુતં સ્વળમેગં ચિદ્ધિઓ તાવ ॥ ૩૯૪૫ ॥

કસિણા વ મચ્છિયાઓ રાગંતીઓ મુહમ્મિ સો વટ્ટું ।

જાવ અવળેઈ વર્થ તા પેચ્છદ્દ તં મંયં વંથું ॥ ૩૯૪૬ ॥

નેહાદેગવસઓ સોયસમુપ્પન્નહિયયસંપટ્ટો ।

કેટ્ટંપિવ નિચેટ્ટો પડિઓ ધરણીઈ સહસત્તિ ॥ ૩૯૪૭ ॥

અહ પચ્ચાગયસન્નો કોઈ મીમં મહારવં રામો ।

મુંચદ્દ ય સીહનાયં ત્તુગિરિત્તિટ્ઠંતસિહરગાં ॥ ૩૯૪૮ ॥

જેણેત્થ મુહપમુત્તો અરન્નમજ્જામ્મિ વંધવો મજ્જા ।

પુહઈઈ એકવીરો પહઓ કેળઈ અહમ્મેળ ॥ ૩૯૪૯ ॥

સો એત્થ મહ પયાસડ સકુલં સપરક્કમં સનામં ચ ।

સુણયા ! ણ એસ ધમ્મો જે નાસિજ્જઈ છલં રનિટ્ઠં ॥ ૩૯૫૦ ॥

રોહિણીસુયં અહંતું નિહયં ઓ મન્નપ્પ ય ગોવિંદં ।

સો નંદિસ્સઈ થોવં વ દુમ્મઈ કોઈ મૂઢપ્પા ॥ ૩૯૫૧ ॥

સુઠ્ઠાઝ્ઠં પમુતં મત્તે બાલં મુણિં ચ થરે ચ ।

જો હણઈ તહા જુવઈ દુત્તિ વિ લોગા હયા તસ્સ ॥ ૩૯૫૨ ॥

મહયા સદેણેવં મળમાણો તં વળં મગ્ગઈ રામો ।

આગચ્છઈ ય અમિસ્સણમેવિંદપાસંભિ સો એત્તો ॥ ૩૯૫૩ ॥

तो थल्लहंतो कपोवि सुद्धिमेतं पि काह्मरणस्स ।
 आसाभुक्को कण्हं अक्खहेउमा पग्गेइ ॥ ३९५४ ॥
 हा कण्ह ! ॥ महाबल ! महबंधव कणिट्ठ ! गुणजेद्ध ! ।
 मोत्तूण मं अणाहं हा कत्थ गओऽसि अकहेउं ! ॥ ३९५५ ॥
 रोएमि धीर ! किं तुअम विक्कमं किं जमं व सोदमं ।
 रुवं रिद्धि पडिअत्ताल्लं वेंच्छस्सं वा ॥ ३९५६ ॥
 गंभीरयं थिरत्तं सोंडीरत्तं च चैवसत्तिं च ।
 धम्मं सत्तं च रुक्कामि किं नु तुह्म गुणमवसीर ! ॥ ३९५७ ॥
 पभणंतो य पुरा तं तुअम विओर्यं सहेमि न ह्नु राम ! ।
 ता किं जाणवभूमण ! एअए निद्रुरो जाओ ॥ ३९५८ ॥
 किं होही कोवि जए सो पुरिसो जेण दिद्धमंतेण ।
 काह्म ! पुणोवि लहस्सं तं तुह्म संगमपयोय्यहं ॥ ३९५९ ॥
 तुअमाऽवि य अवत्थमिमं ददुं सोउं च ओ जणो मत्तो ।
 साहाइ किंपि यत्तुं मूढोच्चिय सो न संदेहो ॥ ३९६० ॥
 इआइ यदुपयारं पपडेउं पुअसंविहाणई ।
 रिद्धि च पल्लवमाणो सो उअत्तो हल्ली जाओ ॥ ३९६१ ॥
 खंधंमि तं सिवेउं काह्मस्सं भमइ तंमि रण्णमि ।
 पूयंतो कुसुमेहिं छम्मासा जाव संपुण्णा ॥ ३९६२ ॥

—भरमात्रणाविचीए पु० २६१ ।

[५७]

सिरिनेमिनाहं विणियत्तं पलोइउं
राइमईए विलावो ।

एत्तो राइमई वि य विणियत्तं तं पलोइउं नेमि ।
नियमंदिरस्स समुहं सोऊण य दिक्खपरिणामं ॥ ३४७४ ॥
परसुनिक्कित्तव लया इंदूसवविमईदजट्टिव ।
निवड्ड धसत्ति धरणीइ मुच्छिया वियलसत्त्वंगा ॥ ३४७५ ॥
धावंति सहीओ तओ धाहावंती उ तह म जणणी म ।
चंदणरसेण सीयलजलेहि सिंवंति सत्त्वंगं ॥ ३४७६ ॥
धीयंति तौलियंटेहि साधि संपत्तचेयणा कहवि ।
तह पलविउं पवत्ता कहिउं कइणोऽवि जइ न खमा ॥ ३४७७ ॥
पमणइ य देव ! तं चिय जाणसि ता जइ इमंमि जंमंमि ।
भोगिच्छा मह केणइ कम्मवसेण न संजाया ॥ ३४७८ ॥
तो सुहिया आसि अहं, तं च सुहं सहसि कस्सइ न नूणं ।
अच्चवमुयवरलंभं उवट्टवेऊण तो अलियं ॥ ३४७९ ॥
भोगपिवासाणत्थं निहीण ! उप्पादउं अहं तुमए ।
एवं विडंबिया जं विदत्तमिह तेण किं कहसु ? ॥ ३४८० ॥
अहवा गरुओ मत्ते अवराहो तुह कओ मए कोऽवि ।
इहरा एसिदुक्खं गस्सं मह कुणसि किं णु तुमं ? ॥ ३४८१ ॥
रोरस्स व रयणनिहि उवदंसेऊण तं वरं मज्झ ।

उष्पाटियाणि अच्छीणि हंत निहयमणेणेवं ॥ ३४८२ ॥

जइ तस्स नाहमुचिया पदमं चिय तो कहणु संघडिया !

अह संघडिया निग्घिण ! विओइया तो कहं सहसा ! ॥ ३४८३ ॥

अच्छी पसारियच्चिय थका वाण्ण कज्जलं नीयं ।

विहलीकया मणोरहत्तरुणो मह हयकयंतेण ॥ ३४८४ ॥

अहवा सुहदुक्खाणं अप्पाणं यज्जिउण न हु अत्तो ।

हेऊ जयम्मि, तम्हा पुच्चि मह केण सोक्खाइं ॥ ३४८५ ॥

विहियाइं निरीहाए भोगाणं ? तह दुहाणि वि इयारिण ।

विहियाइं ? न अत्तेणं किंतु सयं चेव मूढाए ॥ ३४८६ ॥

अवणम्महिग्गुणोहं रुवेण अणुत्तरं वरं सोउं ।

अवियारिउण सहसा भोगेसु मणं कुणंतीए ॥ ३४८७ ॥

अम्हारिंसीण एसो अमरीणवि दुल्लहो वरो कत्तो ।

संभवइ ? वीयरागत्तणं च न हु चित्तियमिमस्स ॥ ३४८८ ॥

अवियारियकज्जाण य एयं किं केत्तियं कुबुद्धीणं ?

संज्जक्खोऽवि पयट्ठो अचित्तिउं लेहइ विणिवायं ॥ ३४८९ ॥

गरुयं च मए असुहं कम्मं जंमंतरंमि किंपि कयं ।

जेणेरिसी य जाया पमाणपुरिसाण वि पइ(अणि)ट्ठा ॥ ३४९० ॥

पदमं परिणयणं मत्तिउण कण्हाइजायवसमक्खं ।

पच्छा एवं ववसइ नेमी वि हु तत्थ किं मणिमो ॥ ३४९१ ॥

जइ पदमं पि न मत्तइ परिणयणं ता हवेज्ज कस्स इमो ।

दुक्खमेरानवरि गण वेदेयत्वं कह वि एयं ॥ ३४९२ ॥

નિયકમ્મં તા દોસો ન તમ્સ વિનાયસયલભાવમ્સ ।
 ગુર્યાણ પવિત્તીઓ ન હોતિ ઐહિયાઝ પરિણમે ॥ ૩૪૯૩ ॥
 અદ્વા મન્નામિ અહં સુમિણયમેયં મૈહિંદ્યાલં વા ।
 મદ્મોહો સુરમાયા વ હોજ્જ અદ્વાવિ ન હુ કિં પિ ॥ ૩૪૯૪ ॥
 ધન્નાઝ તાઝ કુલનાલ્યાઝ પરલોચનદ્વલ્લસ્વાહિં ।
 જાહિં મૈયાહિં નિચ્ચં સુમિણેઽવિ ન પત્થિઓ દદ્ધો ॥ ૩૪૯૫ ॥
 પિયસંગાઝ નિયત્તા સુરલોચાઓ વિ લ્હંતિ અહિયસુહં ।
 પિયમંગો જેહિં કઓ નિરયાઓઽવિ તાણ દુહમહિયં ॥ ૩૪૯૬ ॥
 અજ્જ ન દિદ્ધો રુદ્ધો ય અજ્જ સમ્મં કયં ન આલ્લવણં ।
 ન પળોદ્ધયં ન હસિય ન કીલિયં માવસંજુતં ॥ ૩૪૯૭ ॥
 ઇચ્છાદમહાચિંતોવિસન્નહિયયાણ સુન્નચેદ્ધાણં ।
 જાયદ અણતદુત્તરં નેરદયાણં વ પિયમંગે ॥ ૩૪૯૮ ॥
 ઇચ્છાદ જંપમાળી રૂપમાળી નયણવારિધારાહિં ।
 સિંચંતી તાઙ્ગતિ ય ડરત્થનં વૉહુલદયાહિં ॥ ૩૪૯૯ ॥
 મુજ્જદ પુણો પુણોઽવિ હુ નિવડદ ધરણીદ મુયદ ધાહીઓ ।
 વિક્કિલ્લત્તટ્ઠરીયા પરિહસિયકડિલ્લધમ્મિલ્લા ॥ ૩૫૦૦ ॥
 દારાવળીઓ તોટ્ઠદ પાડદ વત્થાદં લુટ્ઠદ સન્નવત્તો ।
 પોડદ મણિવલ્લયાદં કેઝારાદંણિ વિક્કિલ્લપદ ॥ ૩૫૦૧ ॥
 પરિગલિયતુંડલા સિદ્ધિલમેહલા મૈવિદિન્નતુસુમમ્ભરા ।
 દિમવદ્દુદ્ધકમલિણી દ્વ જાયા સદ્ધમ્મિ વિચ્છાયા ॥ ૩૫૦૨ ॥
 —મરમારણાવિત્તી ૫૦ ૨૨૭-૨૨૯ ।

૧ અદ્વિતકારી. ૨ મોટી ઇન્દ્રિય. ૩ કન્યાઓ વડે. ૪ ખિમ.
 ૫ દાસદાસ લતા વડે. ૬ સગી મયેષ છે કેડતું વસ્ત્ર, અને અબોડો
 નેપાળી એવી. ૭ પૃથ્વી ઉપર વિખરાયેલ ૮ નિરનેજ.

[५८]

चारवईदाहे पउराईणं अकंदो ।

कुद्धो सुगो पैलीवइ पयंठपैवणूदण्ण जलणेण ।
 जालाहिं गयणयकं सयलं पूरिज्जइ खणेण ॥ ३८४६ ॥
 जत्थ य सवाल्लुड्ढो विल्लवंतो ततिओ जणो सव्वो ।
 इज्झइ कोडीओ मंदिराण इज्झंति तिरिया य ॥ ३८४७ ॥
 कहिउं तस्स सख्खं चारवइपुरवरीइ दाहस्स ।
 को दित्थेण सव्वइ ? तओ अणाहं तहा सव्वं ॥ ३८४८ ॥
 इज्झंतं दट्ठुणं कण्हो रामो य रहवरे पवरे ।
 नियजणयं वसुदेवं देवइ तह रोहिणिं जणणिं ॥ ३८४९ ॥
 पक्खिविउं नीहरिया न चलंति य रहवरंमि तो तुरया ।
 वसहाइणो वि जुत्ता चलंति सुखंभिया नेय ॥ ३८५० ॥
 सयमेव य हरिरामा कड्ढंति तओ तडत्ति अणखजुयं ।
 भमां तहावि तेहिं सामत्थंणं विकट्ठेउं ॥ ३८५१ ॥
 हा कण्ह ! हा महाबल ! हा हा बलभइ ! वीर सौंडीर ! ।
 जलणपल्लिच्छाणंइ करेहं सामिय ! पत्तिाणं ॥ ३८५२ ॥
 इय पल्लवंतं लेयं निमुणंतेहिं गिहे गिहे तत्थ ।
 सो संदणो दुवारे नीओ जयसीइ तो तपि ॥ ३८५३ ॥
 गादनिबद्धकवाडं देवेणं पिट्ठियमिदंकीलेण ।
 हंतुं पण्हिपहारेण तो बलो भंजइ कवाडे ॥ ३८५४ ॥

१ (नगरीने) आगे छे. २ पवन चडे धवाधेव. ३ धरीनुं युगल.

४ २५ ५ (दाए अथ उरवाणे) ओरो आधे. ६ धारीया प्रहारशी.

तद्वि न नीहरह रहो तो देवो दोऽवि ते भणइ एवं ।
 मा भो निरत्ययं चिय खिञ्जइ तुम्हे मए जम्हा ॥३८५५॥
 तुम्ह कहियं पुरावि हु दो तुम्हे वज्जिऊण इह संसे ।
 उच्चरिही न हु कोऽवि हु ता मुंचह ^१पियरपडिबंध ॥३८५६॥
 इय भणिए देवेणं पिउहिं तो रामकेसवा भणिया ।
 नीहरह वच्छ ! तुम्हे सिगं रक्खेह नियमाणे ॥ ३८५७ ॥
 जीवतेहिं सन्वाओ होंसि तुम्हेहिं पुणरवि सिरीओ ।
^२निव्वटियपोरुसेहिं जायचकुलनाभिभूएहिं ॥ ३८५८॥
 अम्हयि विसए सव्वं पुरिसायत्तं कयं च तुम्हेहिं ।
 भवियव्वयाइ चलिओ न हु कोऽवि पुणो तिहुयणेऽवि ॥३८५९॥
 किं अम्हेहिं न गहिया दिक्खा सिरिनेमिजिणसयासंमि ।
 ता वच्छ तुम्हे इह अणुभुंजामो वयं सैकयं ३८६० ॥
 इय निव्वंधेण पिऊहिं पभणिंया दुक्खनिव्वरसरीरा ।
 नीहरिया कहकह वि हु नयरीओ कगहवलभदा ॥ ३८६१ ॥
^३जिणुंजाणंमि ठिया ततो पेच्छंति तं पुरिं सयलं ।
 ढञ्जंति पल्लवंतं लोयं च बहं पलावेहिं ॥ ३८६२ ॥
^४दिभाई माऊए कंठमि ^५विदंति ढञ्जमाणाइं ।
 मायावि पंडइ विहुरा अन्नस्सुवरिं पलित्तस्स ॥ ३८६३ ॥
 फुटंति ^६सिराइं कील्लणगिरीणं भवणनिवहा य तुटंति ।
 विरसं संति तिरिया पल्लवइ महिल्लयणो वुत्तो ॥ ३८६४ ॥

१ आडी २ हेरेशे, २ मातापिताभे। सग. ३ सिद्ध. ४ यादव
 कुलभां मुख्य. ५ पोते करेव. ६ शृणुं विद्याभ्यां. ७ विटार्थ जाय छे.
 ८ शिपरी.

ઇચ્છાદ તત્થ અસંમજસાઈં દદ્દુણ ગલ્યવૌહારિં ।
 રુપદ હરી કરુણાઈં જંપંતો દીળવયણાઈં ॥ ૩૮૬૫ ॥
 હયવિહિ ! તં કત્થ ગયં મૈમહાહિવમાણમોહણં મજ્ઞા ? ।
 સોંડીરત્તં ^૧જિતં જેણ ય સટ્ઠીદ અહિણ્ણુ ॥ ૩૮૬૬ ॥
 તિણુ સંગામસણ્ણુ ! કત્થ ગયાઈં ચ તાઈં રયણાઈં ।
 ઍમસમહિટ્ઠિયાઈં ચઝાઈંયાઈં હેલાણ ? ॥ ૩૮૬૭ ॥ જુમ્મં
 તે અટ્ઠ સહસ્સા સુરવરાણ આણાકરાણ મહ કત્થ ? ।
 નદ્દા એકપણ્ણચ્ચિય અસિવોવસમી ય સા મેરી ॥ ૩૮૬૮ ॥
 તં સોહેજ્જં સવ્વસ્સ સો ય ^૨વેસમણિનયરીવિણિવેસો ।
 તે કુમરા તે ધીરા તે મૂવહ્ણો ગમ્મા કત્થ ? ॥ ૩૮૬૯ ॥
 ઇચ્છાદ પલ્લવમાણં કણ્ઠં કોમલગિરાહિં ચલણ્ણો ।
 પમણદ ધંથવ ! તુમણ કિં ન સુયં મયવઓ વયણં ! ॥ ૩૮૭૦ ॥
 જં ઉસ્સુયા સિીણ પડ્ડણંતાણ્ણ ચેવ સન્નેહિવ ।
 રત્તતણતરુમ્મણાણં જા પજ્જંતંમિ સક્કાણં ॥ ૩૮૭૧ ॥
 પુત્તોદયંમિ ઉદઓ રિદ્ધીણં હોદ, તંમિ શિક્કંતં ।
^૩શિક્કદ્દ ઇયરોહિવ કમ્મેણ દોહિવ ^૪મંસંતિ પજ્જંને ॥ ૩૮૭૨ ॥

—મવમાવણાવિત્તીણ પુ. ૨૫૪—૨૫૬ ।

૧ પીડા. ૨ મગધાધિપતિના અભિમાનને મરડવું. ૩ નિતવાપણું.
 ૪. દેવાધિષ્ઠિત. ૫ સહાયતા. ૬ કુબેરની ખનાવેલી નગરી. ॥ ૬૫
 યામે છે. ૮ નાચ પામે છે.

[૫૯]

નેરહ્યાણં કલ્પણવેયનાઓ ।

પીઢિજ્ઞૈ સો તત્તો ધૈડિયારસંકઢે અમાયતો ।

પીલિજ્ઞંતો હથિવ્ય ધૌણય વિસનારસહ ॥ ૯૪ ॥

ત તહ ઉપ્પણ પાસિઞ્ણ ધાવંતિ હટ્ઠતુટ્ઠમણા ।

રે રે ગિણ્ઢહ ગિણ્ઢહ ઇયં દુટ્ઠતિ જંપતા ॥ ૯૫ ॥

છોલ્લિજ્ઞંતં તહ સકટાઠ જંતાઓ વંમસલિયં વ ।

ધરિઞ્ણ રુંદે કડ્ઢંતિ પચ્ચમાણં શ્મે દેવા ॥ ૯૬ ॥

“અંવે ૧ અંનરિસી ૨ ચેવ, સામે ૩ ચ સપ્પલે ૪ તિય ।

ઋદોવલ્લ ૫-૬ કાલે ૭ચ, મહાકાલે ૮ તિઆલ્લે ॥ ૯૭ ॥

અમિ ૯ પત્તધણ્ણ ૧૦ હુંમે ૧૧ વાલ્લ ૧૨ વેયરગિત્તિ ૧૩ ચ ।

સરસમે ૧૪ મહાચોસે ૧૫ પનરસ પમાહમ્મિયા ॥ ૯૮ ॥

ઇય ચ નિરયપાલા ધાવંતિ સમંતઓ ચ કલ્પયંતા ।

રે રે તુરિયં મારહ છિંદહ મિંદ્રહ શ્મં પાવ ॥ ૯૯ ॥

શ્ચ જંપતા વાવલ્લંભલિસેલ્લેહિં સ્માવુંતેહિં ।

નીહરમાણં વિધંતિ તહ ચ છિંદંતિ નિક્કલ્લણા ॥ ૧૦૦ ॥

નિવટ્ઠોડવિ હુ કોદ ચિ પદ્મં સિપ્પહ મહંતસૂલાણ ।

અપ્પાલિજ્ઞૈ અન્નો વજ્જસિલાકંટયસમૂદે ॥ ૧૦૧ ॥

૧ નાગકીમા ઉત્પન્ન થયેલ જીવ ૨ સાકડા મુખવાળા ધટિકા-
મત્રમા ૩ ધાણીમાં ૪ જરા ઉપર ૫ આનારકીઓને દુખ આપનાર
૫દર પ્રકાશના પરામાધાર્મિક દેવોના નામો છે ૬ એક વ્યતનું શસ્ત્ર.
૭ ભાતો. ૮ ખાણ

અન્તો વજ્જમિચિયાસુ સિળ્પણ વિરસમાસંતોઽવિ ।
 અંવાઈળડસુરાણં ઇત્તો સાહેમિ વાવારં ॥ ૧૦૨ ॥
 ઔરાઈઈ વિંધંતિ મોગ્ગાઈઈ તહ "નિસુંમંતિ ।
 ધૌઢંતિ અંવસયલે મુંચંતિ ય નારણ અંવા ॥ ૧૦૩ ॥
 નિહણ ય તહ નિસન્ને ઔહયચિત્તે વિચિત્તસંઢેઈ ।
 કંપ્પંતિ કંપ્પણીઈ અંબરિસી તત્થ નેરતિણ ॥ ૧૦૪ ॥
 સૌઢળપ્પાઢળતોત્તયચિંધણ તહ રજ્જુર્તલ્પહારેઈ ।
 સામાનેરતિતાણં કુળંતિ તિજ્જાઓ વિયણાઓ ॥ ૧૦૫ ॥
 સવ્વલા નેરયિયાણં ડયરાઓ તહ ય દિયયમજ્જાઓ ।
 કંઢ્ઢંતિ "અંતવસમંસફિન્નિણ(૧ સે) છેદિડં વહુસો ॥ ૧૦૬ ॥
 છિંદંતિ અસીઈ "તિસૂલ-સૂલ-સૂલસચિંડુતતુમરેસુ ।
 "પોયંતિ ચિયાસુ વહંતિ નિદ્ડયં નારણ રુદ્ધા ॥ ૧૦૭ ॥
 "મંજંતિ અંગુવંગાણિ ઝરૂ વાહ સિરાણિ વરચરણે ।
 કપ્પંતિ સંઢસંઢં ડનરુદ્ધા નિરયવાસીણં ॥ ૧૦૮ ॥
 "નીરાસુ "સુંઠિણસું "કંદસુ ॥ "વેયળગેસુ "કુન્નીસુ ।
 "લોહીસુ ય પલ્લવંતે પમંતિ કાલાડ નેરહણ ॥ ૧૦૯ ॥

૧ આર વજેરેથી. ૨ મારે છે. ૩ ત્રાસ પમાડે છે. ૪ ઉપધાતને પ્રાપ્ત. ૫ કાપે છે. ૬ કાતરે વડે. ૭ છેડતું, કાડતું અને પરાણા વડે વિધતું. ૮ પાદતલથી પ્રહાર કરવા વડે. ૯ ખેંચી કાઢે છે. ૧૦ આંતગડાં, ચરખી, માંસ અને ફેફસાં. ૧૧ ત્રિશલ, શલ, શલિકા વિશેષ, શક્તિ, ભાગ્ય અને ખાણુવિશેષ ઉપર. ૧૨ પરાવે છે. ૧૩ લાગે છે. ૧૪ અગ્નિથી ભરેલી ધાંખી ચૂલીઓમાં. ૧૫ તીક્ષ્ણ ખીલાઓ ઉપર. ૧૬ તપાવેલાં તેવામાં. ૧૭ પકાવવાનું એક જાતનું પાત્ર. ૧૮ હોંટના આકારવાળી કુંભીમાં. ૧૯ લોહાનું ભાગનવિશેષ અથવા કાઠમાં.

છેતૂણ સીદ્ધપુચ્છાગિર્દિનિ તદ કૌગણિષ્પમાણાણિ ।
 સ્વાવંતિ મંસસંઘાણિ નારણ તત્થ મહકાંલા ॥ ૧૧૦ ॥
 હત્થે પાપ ઉરુ બાહુ સિરા તદ ય અંગુવંગાણિ ।
 છિંદંતિ અસી અસિમાદ્દર્શિ નિચ્ચંપિ નિરયાણં ॥ ૧૧૧ ॥
 પત્તથણુનિરયપાલા અસિપ્પત્તવણં વિઝવ્વિયં કાઠં ।
 દંસંતિ તત્થ દ્ધાયાહિલાસિણો જંતિ નેગતિયા ॥ ૧૧૨ ॥
 તો પવણચલિતતરુનિવડિદર્શિ અસિમાદ્દર્શિ કિર તેસિં ।
 કણ્ણોદ્ધનાસકચરણઝરુમાર્દિણિ છિંદંતિ ॥ ૧૧૩ ॥
 કુંભેસુ પયણગેસુ ય સુંઠેસુ ય કંદુલોહિકુખીસુ ।
 કુંભીઓ નારણ ઝકલંતતેલાહસુ તૈલંતિ ॥ ૧૧૪ ॥
 તદયદરવફુટ્ટે ચૈણયન્ન કંયંચવાલુયાનિયરે ।
 ઝુંજંતિ નારણ તદ વાલુયનામા નિરયપાલા ॥ ૧૧૫ ॥
 વંસુ(વસ)પૂયરુહિરકેસદ્ધિવાહિણિ કંલયલંતજઝસોત્તં ।
 વેયરણિ નામ નદં ઝદ્ધિવાસિણં વિઝન્નેઠં ॥ ૧૧૬ ॥
 વેયરણિનરયપાલા તત્થ પવાહંતિ નારણ દુહિણ ।
 આરોવંતિ તર્હિ પિ હુ તત્તાણ લોહનાવાણ ॥ ૧૧૭ ॥
 નેરદ્દણ ચેવ પરોપ્પરંપિ પસૂર્હિ તેચ્છયંતિ દદં ।
 કરવત્તેહિ ય ફાઠંતિ નિદ્દયં મજ્જમજ્જેણ ॥ ૧૧૮ ॥

૧ ડાડી જેવડાં ૨ તળે છે ૩ ચણાની જેમ. ૪ કદળ પૂકાના
 પુષ્પોના જેવી રેતીના સમુદાયમાં ૫ જુને છે ૬ ચરણી અને પર ૭
 કલ્પક ઉગતા લાખના રસ જેવા પ્રવાહવાળી ૮ અતિશય ખારી
 અને ઉષ્ણ ૯ છાયાવે છે

वियरात्वज्जकंटयभीनमेहासिबन्दीसु ॥ रिङ्गति ।

पल्यंते रससहं रगम्भरा निग्यालत्ति ॥ ११९ ॥

पमुणो ज्व नारए वड्ढमण्ण भीए पन्थयनाणे य ।

मदघोसं कुणमाणा रंभंति तहि महाचोमा ॥ १२० ॥

तह फालिया वि उक्खसिया नि तलिया वि छिन्नभिन्ना नि ।

दड्ढा भुग्गा भुड्डिया य तोड्डिया तह विन्नीणा य ॥ १२१ ॥

पावोदण्ण पुणरवि मिलंति तह चेव पारयसोन्व ।

इच्छंतावि हु न नरंति कह वि हु तं नारयवराया ॥ १२२ ॥

पभणंति तओ दीणा मा मा मारेह सानि ! णहु ! नाह ! ।

अइदुसहं दुस्खनिणं पसियइ मा कुणह दत्ताहे ॥ १२३ ॥

एवं परमाहम्मियपाएस्स पुणो पुणोऽवि ल्पंति ।

दंतेहि अंगुलीओ गिण्हंति भंति दीणाइ ॥ १२४ ॥

तत्तो य निरयपाला भणंति रे अज्ज दूमहं दुक्खं ।

जइया पुण पावाइं करेसि तुट्ठो तया भणसि ॥ १२५ ॥

णत्थि जए सन्वन्नु अइवा अहमेव एत्थ सैवविऊ ।

अहवावि खाह पिह य दिट्ठो सो केण फलोओ ? ॥ १२६ ॥

नत्थि व पुण्णं पावं भूयऽब्भहिओ य दीसइ न जीवो ।

इच्चाइ भणसि तइया वायालत्तेण परितुट्ठो ॥ १२७ ॥

मंस्तरंसमि य गिद्धो जइया मारेमि निग्घिणो जीवे ।

भणसि तया अम्हाणं मम्ममियं निग्घियं विहिणा ॥ १२८ ॥

१ मोटा शास्त्री वृक्षो विपः २ अटक्कने छे ३ भूतपेक्षा
४ करारपेक्षा ५ पारे ६ हवेयी ७ सर्वश ८ (पात्य) भूतोथी
अधिक ९ वायावपण्णाये

'येनविहिता न द्रोभं ज्ञेयं हिमचि अहव संपेति ।
 चरचरचरम्म तो फालिउण खाणसि पम्भं ॥ १२९ ॥
 रावयतिलिरुत्तससन्ममादिणि पियसि अदगिद्धो ।
 इण्हि पुण पेवारसि अद्दुसदं दुक्कमंयति ॥ १३० ॥
 अलिण्हि वंनमि तया कूटण्यमाहणहि मुद्धज्जणं ।
 'पेनुन्नादिणि फेगमि दगिसिओ पल्लमि द्याणि ॥ १३१ ॥
 तद्दया रयगेमि 'लत्त दायसि 'वोन्ननिंरं नुत्तसि लोयं ।
 पधणत्तुद्धो वत्तुदेग्गानन्गसाट नंजोसि ॥ १३२ ॥
 तेणावि पुस्मिन्वारेण णिण्डिओ मुणसि त्णसमं नुगणं ।
 परत्त्याण विणासे य ट्णसि पेत्तसि पुण इण्हि ॥ १३३ ॥
 गा दरसु पधणादंति ओडओ भणसि धिट्ठयाण म ।
 सल्लस्स वि परकीय सरोयं कम्सद न दत्त ॥ १३४ ॥
 तद्दया फजुगईणं 'चोरियरमियाइं मुणसि सुट्ठियाइं ।
 अरत्तोडवि म तासि मारसि भत्तारप्पमुहे य ॥ १३५ ॥
 सोहग्गेण य गट्ठिओ कूटविलासे य नुणसि ताहिं समं ।
 इण्हि तु तैत्तनंयधित्तिय्याणं पल्लणसि ॥ १३६ ॥
 परलीयच्चिय मन्ना जुज्जद निगणद मादमगिणीओ ।
 एव च दुत्तियइद्धत्तगत्तिओ वयसि मिस्सविओ ॥ १३७ ॥
 'पिण्हिसि असत्तुद्धो बहुपावपरिमादं तथा मूढो ।

१ वेदमा विधानं क्रमेण २ जोगा क्रय वगेरे द्रव्या वडे
 ३ लुब्धाह, आदी आपी ४ आनर ५ विधासु ६ शुभ रीते कीडा
 ७ तान्नामी नानावेपी तपेनी पूतणीओपी ८ पडिनाह वडे
 गविंश ९ सत्तुद्ध १० ११

आरंभेति य तून्सि जन्ममि किं एतः दुक्तेति ? ॥ १३८ ॥

आरंभरुग्निपयजित्याप निन्दतु अहं न तुष्टेयं ।

इय भपिने जन्म कर आगमु सं तुष्टिमागत्यं ॥ १३९ ॥

भरितं पिपीलियार्डेण मीदियं जद गुदं तुष्टहेति ।

तो होसि पगहुत्ते मुंजसि रयणीई पुणमिदं ॥ १४० ॥

पित्रमि नुरं गायंतो वनखणंतो नुयार्हि नच्यंतो ।

इद तैत्तल्लंतवदतजणि किं पियसि न ? इयास ! ॥ १४१ ॥

सूत्थारोवणनेत्तावनाहम्भचण्णहेयनार्हिणि ।

रायनिओः कुंठत्तणेण टंकारुहणां ॥ १४२ ॥

नयरारस्सित्थभावे य दंभवत्ताणण्णोयणाईति ।

नाणाविदपादां काउं किं छंदसि इयार्हि ? ॥ १४३ ॥

गुरदेवार्णुवप्पम्मे विट्ठिया आमायणा वयं ग्गं ।

ओओ य गौमकूटत्तणार्भावेसु संत्ताओ ॥ १४४ ॥

इय जद निद्रत्थानेयिणस्स तप्पेयं पौवचित्तिवित्ति ।

मुंजसि पहाउं वे तुष्ट ! अहं ता ग्गय को दोसो ? ॥ १४५ ॥

इच्छाऽपुव्वभादुव्वणं तुमगत्तिं निरयपाटा ।

पुणरयि दिवणाउ उईरंति निविट्ठपणारेति ॥ १४६ ॥

उक्कत्तिज्ज दंहाउ ताण नंमाइ चैटपणंताणं ।

ताणं चिय दयजे पंवरुवेंति जत्थंमि मुंजेउं ॥ १४७ ॥

१ तपवेत्त नेत्त, तांशु अने सग्गिमुं. २ मूर्धपभाये. ३ पीडा.

४ छंदी. ५ आभाधिपनितर वजेरे अधिशरोभां. ६ पौनाना दायथी वावेत्त. ७ ७५२पी दक्षणा ८ कपना.

રે રે તુહ પુન્વભવે સંતુડી આસિ મંસગ્મણિં ।
 શ્ય મણિં તસ્સેવ મંસરસં ગિણ્હિંતં દેતિ ॥ ૧૪૮ ॥
 ચૈત્પાસમ્હિલિઅવણદમહંતજાલાવન્નીર્હિં ડચ્ચંતા ।
 સુમરાવિઝ્ઞંતિ મુરેહિં નારયા પુન્વદવદાણં ॥ ૧૪૯ ॥
 લોહેડયચેદ્વાઓ સંભારેંતં બહુપ્પયારાઓ ।
 વંધંતિ પાસરહિં સિવતિ તહ વૈજ્જકૂટેસુ ॥ ૧૫૦ ॥
 પાડંતિ વઙ્ગમયરાગુરાસુ પિટ્ઠતિ રોહરુડેહિં ।
 સૂલ્લમે દાઙ્ગં મુંજંતિ જન્તજલ્લંમિ ॥ ૧૫૧ ॥
 ડેલ્લંવિઙ્ગ ડપ્પિં અહોમુહે હેટ્ટ જલિયજલ્લંમિ ।
 ફાડળ મૈડિત્તલ્લંડં સોડવિ વિકુલંતિ સ્તથેહિં ॥ ૧૫૨ ॥
 પહરંતિ ચવેદાહિં નિત્તયર્ચયવગ્ગમીહરુવેહિં ।
 પુટ્ટંતિ કુદાહેહિં તાળ તણું સંયસકટ્ઠં વ ॥ ૧૫૩ ॥
 કપ્પર્મગ્ગતુડનહુવિહવિહંગરુવેહિં તિસ્સવંચૂહિં ।
 અચ્છીં સુંદંતિ સિરં હળંતિ ચુંદંતિ મંસાં ॥ ૧૫૪ ॥
 અગણિવરિસં કુળંતે મેહે પેડવિચંમિ નેરડયા ।
 સુરકલ્પપન્નયગુહમણુસરંતિ નિજ્જલિયસન્નવંગા ॥ ૧૫૫ ॥
 સ્તથ વિ પડતિ પન્નયસિલ્લસમૂહેણ દલ્લિયેસન્નવંગા ।
 અદ્ધકરુણં કંદંતા પેપ્પેડપિટ્ઠં વ કીરંતિ ॥ ૧૫૬ ॥
 ૧૨૩તિરિયાણડ્ઢમારારોવણાં સુમરાવિઙ્ગ સંધેસું ।

૧ ચારેખાણુ મૂકેલ વનના દાવાનળની ૨ શિકારની યેષ્ટાઓ ૩ માર-
 વાનુ વળ્લમય યત્ર વિશેષ ૪ ઉપર લટકાવીને ૫ શુભ ઉપર રાધેલ માસાદિ-
 ૬ વર ૭ ખેરના લાકડાની જેમ ૮ વળ્લના જેવા મુખવાળા ૯ તીવ્રથ
 ચાચવાળા ૧૦ બહાર ખેતી કાઢે છે ૧૧ પાપના ચૂલ જેવા ૧૨ તિર્યચોતે-

चडिऊण सुरा तेसिं भरेण भंजंति अंगाई ॥ १५७ ॥
 जेसिं च अदसणं गिद्धी सदादणु विसणु ।
 आसि इहं ताणंपि हु निवागमेयं पथासंति ॥ १५८ ॥
 तत्ततउमाइयाई खिंवति सेवणेसु तह य 'दिट्ठीण ।
 'संतायुव्वेयविधायहेउरूवाणि दंसंति ॥ १५९ ॥
 वसमंसजलणमुंमुरपमुहाणि विलेयणाणि उवणेति ।
 उप्पाटिऊण 'संदंसण दसणे य जीहं च ॥ १६० ॥
 ततो भीमभुयंगमपिवीलियाईणि तह य दव्वाणि ।
 अमुईउ अणंतगुणे अमुहाई खिंवति वयणंमि ॥ १६१ ॥
 सोवंति वज्जकंटयसेक्काए अगणिपुत्तियाहिं समं ।
 परमाहम्मियजणियाउ एवमाई य वियणाओ ॥ १६२ ॥
 एसो मह पुच्चवेरित्ति नियमणे अलियमवि विगप्पेउं ।
 ईवरोप्परंपि धायंति नारया पहरणाईहिं ॥ १६३ ॥
 'सीउसिणाई वियणा भणिया अक्कावि दसविहा र्म्मण ।
 खेत्ताणुमापजणिया इय 'तिविहा वेदणा नए ॥ १६४ ॥
 ततो कस्तिणमरीरा धीमच्छा अमुदणं सदियदेहा ।
 नीहरियअन्तमाला भिन्नकवाला 'हैलंगा य ॥ १६५ ॥
 दीणा सव्वनिहीणा नपुंसगा सरणवज्जिया र्णीणा ।

१ शनभां. २ अजिभां. ३ संताप, उद्वेग अने दिपातना
 ४ अरुणभूत शपो. ४ भूअने। अजि. ५ सभुअ पडे. ६ अके भीमने.
 ७ इंडी, उप्पुणा, भूज, पिपास, भुजली, परचयना, तार, नाद, सय
 अने शोक आ इश प्रकान्ती वेदना. ८ शास्त्रभां. ९ परमाधार्मिकृत,
 पररपकृत अने क्षेत्रकृत अत्र प्रकान्ती. १० रजज्जता अंगदणा

चिद्वन्ति निस्यवासे नैरइया अहव कि बहुणा ? ॥ १६६ ॥
 अच्छिन्निमील्यमेत्तं नत्थि सुहं दुस्समेव अगुनद्धं ।
 नरण् नैरइयाणं अहोनिस्सि पच्चमाणाणं ॥ १६७ ॥
 तत्थ य सम्मदिट्ठी पायं चिन्ति वेयणाऽभिइय ।
 गोत्तुं कम्माइ तुमं मा रुत्तसु जीव ! जं भणियं ॥ १६८ ॥
 सस्यो पुञ्चक्याणं कम्माणं पावर फलविवागं ।
 अवराहेसु गुणेषु य निमित्तमेतं परो होइ ॥ १६९ ॥
 धाग्जिइ एत्तो जलनिही वि कञ्चेलनिन्नकुलसेलो ।
 न हु अन्नजंमन्निम्मियमुदालुरो देव्वपरिणामो ॥ १७० ॥
 अकयं को पग्भिंज्ज ? सकयं नासेच्च कस्स किर कम्मं ? ।
 सस्यमणुभुंजमाणे कीस जणो दुम्मणो होइ ? ॥ १७१ ॥
 दुप्पत्थिओ अमित्तं जप्पा सुप्पत्थिओ हवइ नित्तं ।
 सुइदुक्खकारणाओ जप्पा मित्तं अमित्तं वा ॥ १७२ ॥
 पारिज्जंतो वि हु गुरयणेण तउया केरसि पावाइं ।
 सयमेव किणियदुप्पलो रुत्तसि ? जीव ! कत्तिणिह ? ॥ १७३ ॥
 सत्तमियाउ अत्ता अट्ठमिया नत्थि निग्यपुढवित्ति ।
 एमाइ कुणसि कूडुत्तराई इप्पिं किमुँव्वयसि ॥ १७४ ॥

—भवभाष्यार मूलगाथा ९४—१७४ ।

।

[६०]

पियमरणे सुंदरीए विलवणं ।

एतो य सुंदरीए परिफालंतीइ अइगयं दिवमं ।
 सह वि हु न जाव नंदो समागओ ताव संबुद्धा ॥ ३९ ॥
 णिच्छइयतब्बिणासा घसरि सा निवटिया धरणिवट्टे ।
 मुच्छानिमीलियच्छी मयन्व ठउण स्सणमेणं ॥ ४० ॥
 वणकुसुमसुगहिमारुयनणानउवळ्ळच्चैयणा दीणा ।
 रोविउमारद्धा निविडुक्खपम्भुक्खपोक्कारा ॥ ४१ ॥
 हा अज्जउत्त ! हा जिणवरिंदपयपउमपूयणासत्त ! ।
 हा सद्धम्ममहानिहि ! कत्थ गओ देहि पडिवयणं ॥ ४२ ॥
 हा पाव ! दट्ठ ! धणसयणगेहनासे वि किं न तुडो सि ? ।
 जर्मणज्ज ! अज्जउत्तो वि 'निहणमिण्हि समुवणीओ ॥ ४३ ॥
 हे ताय ! मुयावच्छल ! हा हा हे जणणि ! निक्खउपेम्मे ! ।
 दुहजलदिनिवडिपं कीस 'निययधूयं उवेहेह ! ॥ ४४ ॥
 इय सुचिरं विलवित्ता निग्गिडपरिन्समकिलानियसरीरा ।
 करयल्लनिहितवयणा सुतिक्खदुक्खं अणुहवंती ॥ ४५ ॥

—उवएसपयवितीए पु० ४१ ।

[६१]

पवहणभंगुत्तरकाले मिलंतीए रुयंतीए य
सुंदरीए नंदस्म आसासणं ।

अह कह वि तहाभवियव्वयाइ उवलद्धपैलगाखंडाणि ।

एकम्मि चैव बैलाउलम्मि लग्गाणि रहु ताणि ॥ २३ ॥

अघटंतघडणसुघटियविहडणवावडविहिस्स जोगेण ।

जायं परोप्परं दंसणं च गुरुविरहविहुराणं ॥ २४ ॥

ता हरिसविसायवसुच्छलंतददमैण्णुपुण्णगलसरणी ।

सहसत्ति सुंदरी नंदकंठमवलंबिउं दीणा ॥ २५ ॥

रोविउमारद्धा निव्विरामनिवटंतनयणसलिलभरा ।

जलनिहिसंगुवल्लगंबुविदुनिवहं मुयंति व्व ॥ २६ ॥

कहकह वि धीरिमं धारिऊण नंदेण जंपियं ताहे ।

सुयणु । किमेवं सोगं फरेसि अच्चंतकंसिणमुही ? ॥ २७ ॥

को नाम मयच्छि ! जण जाओ जो जस्स नेव वमणाइ ।

पाउळ्भूयाणि न वा जायाणि य जम्ममरणाणि ? ॥ २८ ॥

कमलमुहि ! बेच्छ गयणंगणेक्कट्टानणिम्स वि रविस्स ।

उदयपयावविणासा पइदियसं चिय वियंभंति ॥ २९ ॥

किं वा न सुयं तुमण जिणिंदवयगग्नि जं सुरिंदायि ।

पुव्वसुक्कयक्खयम्भी दुत्थावत्थं उवलहंति ? ॥ ३० ॥

कम्मवसवत्तिजंतूण सुयणु ! किं णत्तिए वि परितावो ? ।

जेसिं छायव्व समं भमटड दुक्खाण दंदोली ॥ ३१ ॥

— उवहमपयवितीए पु० ४१ ।

[६२]

लोयणवणिअस्स अणुतावो ।

सोऊण तयणुसद्धिं, जंपइ इयरो वि मुक्कीसासं ।
 नियदुच्चरियं मोत्तुं, न मज्झ दुहकारणं अत्तं ॥ ९२ ॥
 तं मह दढं खु दुक्खं, हिययगयं निसियनट्टसत्तलं व ।
 जं खिणो सि गभीरे, समुदतीरे तुमं तदया ॥ ९३ ॥
 तं दहइ अविस्सामं, हिययगयं उस्सुयं व जलमाणं ।
 जं अहिलसिया एसा, महासई कूचरिण ॥ ९४ ॥
 पत्तं पावस्स पारं, अचिरेण मए इहेव जंमम्मि ।
 अट्टपावोत्ति य काउं, नीओम्हि न पेयवइणावि ॥ ९५ ॥
 अहवा ढज्जठ निहुयं, निद्धमं पुंफुमत्त्व चिरमैसो ।
 इय भग्गिऊण विहिणा, धरिओऽहं पावमरिओ वि ॥ ९६ ॥
 जत्तियमेत्तं मेत्तय], तुरियं संचसि कारणे मज्झ ।
 तत्तियमेत्तं अणुताव पावण खिवसि मं अहियं ॥ ९७ ॥
 इय विविं पल्लवो, भणिओ सो रिद्धिसुंदरीए वि ।
 धत्तो सि जेण पावे, पच्छायावं बहसि एवं ॥ ९८ ॥
 जं काऊण वि पावं, पावा पावोति परमपरिओसं ।
 धीरा न कुण्ठो व्विय, कएवि जेणुताविणो दुक्खं ॥ ९९ ॥

—उपएसपयवित्तीए पु० ३३०

१ निगन्त २ यमगण ३ उ ३ उरीपात्रि ४ सुकेवा जालुनी
 अमिनी जेम ४ आनदने ५ पश्चात्ताप करनारा

[६३]

सीलरक्खणट्ठाण गुणसुंदरीए कित्तिमो अकंदो ।

अण्णममयम्भि सहसा, रयणीए पच्छिमेम्भि जामम्भि ।

अकंदिउं पवता सा, नियमे पुत्तपायंनिं ॥ ६२ ॥

भणिया दिण्ण सुंदरि !, किं ते बाहइ सरीरमज्झंनि ? ।

तीए वि सदुक्खं चिय, भणियं अफुट्ठंखरं सुलं ॥ ६३ ॥

तं दट्ठण विसत्तो, बेयत्तई कुण्ड उवसन्तवाए ।

मणिमंतोसहिभेय-सओ य परओ ज्हा ण्णाणं ॥ ६४ ॥

गुणसुंदरी वि मँणयं, भोसे उवसेतवेयणा सणियं ।

कुण्ड खलंतपटंती, कंठंती गेहकिच्चाइ ॥ ६५ ॥

भणइ य अहं अजोगा, तुह धरवासम्भ सुइय ! निब्भग्गा ।

जेणेरिसं महंतं, उवट्ठियं दासुणं हुक्खं ॥ ६६ ॥

तिब्बा सिरम्भि विण्णा, डज्झइ अंगं हुँयात्तगसियं व ।

छिंजंति व अंताइ, फुडंति सब्बंगसंधीओ ॥ ६७ ॥

इय तुहदाहवेलिवा, नण्णे पाणे चिरं न धारिस्सं ।

तं पुण तवेइ अहियं, न पूरिया जं तुह महासा ॥ ६८ ॥

मह पायाए कज्जे, सुद्धं आयासिओ तुमे अण्णा ।

मौयण्हियाणुधाविरहरिणाण व न्नु य फलं वत्तं ॥ ६९ ॥

अत्र च—

काउं परस्स पीडं, जं रयं अप्पणो सुहं पुज्जि ।
 तस्स विवागत्तेण्णहा, सहामि अदास्सणं मत्ते ॥ ७० ॥
 वाऊण मए हरियं, चंदमलंडं(मंडलं) य कस्सई दिने ।
 भलां च वयं पुज्जं, हरियं देहं व कस्सावि ॥ ७१ ॥
 तं दुक्कडेण तविया, एसा डब्बाणि तुम्हण गणम्मो ।
 देहि लहुं कट्ठाई न अन्नहाडंई मह दाहो ॥ ७२ ॥
 इय विनिहं विल्वंति, अक्क्याहारं मत्तिदणसं च ।
 पेच्छिय पच्छायावी, जंपइ विम्भो मनिब्बेयं ॥ ७३ ॥

—उपएसपयवित्तीए पु० ३३३—

[૬૪]

સંસ્વનિવસ્સ અવિયારિઅકજ્જકરણે
તસ્સ ય પરિયણાણં ચ વિલાવો ।

મુઠ્ઠ ગિહમ્મિ આસિ-ત્તિ માસણાણ સણેણ તેસિં સો ।
મુચ્છાનિનીલ્લિચ્છો, પટિઓ સીદાસણે જ્ઞતિ ॥ ૨૬૯ ॥
સીયલ્પવણપપ્રોગેણ, પવણિઓ કહવિ લદ્ધચેયણ્ણો ।
પરિચિંતિતં પવત્તો, ઐણબેક્કિલ્લકારિયા ધી મે ॥ ૨૭૦ ॥
સુકયણ્ણુયા અહો મે, અહો મમઠ્ઠાણપારિસો ગરઓ ।
નિલ્લમાસેદરત્તં, નિદ્ધમાવો અહો દુદ્ધ ॥ ૨૭૧ ॥
એવં વિચિંતિતંતો, પુણોવિ મુચ્છાવસો મ્હીપટિઓ ।
પુણરવિ લદ્ધાસાસો, મણિઓ સાન્તમાઈદિં ॥ ૨૭૨ ॥
દેવ ! કિમેયમકંઢે, સંજાયં આલ્લત્તમદ્ધવિસમં ।
એવં પુણો પુણો સો, આપુદ્ધો કહિઝમારદ્ધો ॥ ૨૭૩ ॥
મો મો મુદ્ધો અદ્ધયં, નિયદુચ્છરિણ્ણ ચેરવકેણ ।
જમ્હા મણ્ણ ગણિયા, વચ્છલ્લયા ત્રિજયરાયસ્મ ॥ ૨૭૪ ॥
જયસેણુન્નરમેત્તી, પેન્હુસિયા ણ ય કલ્લાવર્ષણઓ ।
બહુ મન્નિઓ કલ્લંકો, ન ચિંતિઓ નિયકુલસ્સ મણ્ણ ॥ ૨૭૫ ॥

जमसंभवंतदोसा, दोमवई कप्पिउण जमगेहे ।
 विजययुया पेसविगा, आमलीभूयसुयपसवा ॥ २७६ ॥
 ता मे न अरिथ सुद्धी, पुंजस्स व अमुइणो अदइयो ।
 अहमेत्थ सिट्ठलोयस्स, कस्स चडाल्मभावाओ ॥ २७७ ॥
 णीणेह ज्ञत्ति कट्ठादं, जेग जल्लगग्नि पविसिउं सुद्धिं ।
 काँहमहं लहु संताव तावियं ^३निब्बवेनंगं ॥ २७८ ॥
 सोच्चा निववयणनिंगं, अकालविज्जुनिवायसारिच्छं ।
 सयलो वि परियणोऽ^१न्नोत्तवयणमवलोइउं ल्लगो ॥ २७९ ॥
 हाहा किमेयमेनं रत्ता दुच्चड विलम्बओ ठिच्चा ।
 समकालमुक्कल्लेखकपोकओ विलवण एवं ॥ २८० ॥
 हा अज्जउत्त ! अइनिग्घिणो सि कह ववसियं ताद एयं ? ।
 सां मुहमंडणमहं, कत्यत्ति भणंति जायाओ ? ॥ २८१ ॥
 हा राय्यणमेयं, वइइ सुत्तं च तं विणा मुद्धं ।
 मा रूस पसिय आणेसु सानि ! तं परियणो भणइ ॥ २८२ ॥
 हा हत्ति किं किमेय, धी धी एयारिसं विहिबिहाणं ।
 नरनारिणो नयरे, ख्यइ समंता इय भणंतो ॥ २८३ ॥
 अकन्दसदमीमं, निकल्याणंपि जणियकारुत्तं ।
 दइण पुं राया, उस्सुयचिचो पुणो आह ॥ २८४ ॥

भो मंति ! किं चिरावट, किं मे नो मुणह् देयं अंगे ? ।

हा निदुरं न कुट्टइ, हियं मे गरुदुक्खंपि ॥ २८५ ॥

अहं मंतिदारसयणा, सैयराहमुदाहरंति स्यमाणा ।

मा कुण वियत्सुण ! खण, खाखलेवं खणेणम्ह ॥ २८६ ॥

जइ कह वि बुद्धिखूणं, संजायं दिव्वजोगओ एगं ।

ता मा करेह वीयं, गंतोवरिणोदियात्तुल्लं ॥ २८७ ॥

भयकायराण सरणं, भरंति धीरा धैराहस्येज्जा ।

धीरावि धीरयं जइ, चयंति ता होउ कि सरणं ? ॥ २८८ ॥

अन्नं च—

चिरपरिपालियमेयं, रज्जमसंपत्तमत्तुमंतावं ।

हयविप्पहयं होही, तुमए मुं मुहुत्तेण ॥ २८९ ॥

काउण कुलच्छेयं, मा पूर मणोरहे रिउज्जगंस्स ।

पज्जालिउण सुवणं, को उज्जेयं कुणइ मैदभं ? ॥ २९० ॥

—उपएमपयवितीए पु० ३५० ।

[६५]

पञ्चजाग्रहणे धारिणीमात्रे सुद्धि
मेहकुमारस संवाजो ।

भणियं मेहेण तत्रो दृच्छामी मय्यत्रो चणमूलं ।
गिरवासाओ इणओ 'निपसनिउं तिरस्सरुक्खाओ ॥ ७१ ॥
खत्तपुत्तुदयवेपयल्लय्य ता ज्झत्ति धरणिवीट्ठमि ।
पड्डिया विट्ठियस्सज्जंगनूत्तणा भगसोत्तमा ॥ ७२ ॥
पन्नणेण सीयल्लज्जेहिं तह य बहल्लोहं चंदणरसेहिं ।
सित्ता सुद्धं तह तालपिट्ठपरिवीड्डया संती ॥ ७३ ॥
उम्मील्लिप्पनयणजुण पच्चागययेयणा भणइ तणयं ।
“उंदरपुष्पं व तुमं सुद्धस्सो कइ वि मे लद्धो ॥ ७४ ॥
ता जाव अहं जीवामि ताव एत्थेय 'निव्वओ वस्सु ।
तुह भिरहे जेण द्दुं जीय मे जाति मुलत्तिलय । ॥ ७५ ॥
परलोयंतरियाए भइ पन्नं तुमं करेज्जासिं ।
एयं च कम सुद्ध ! पेय्यन्नुयवं ज्ञं होइ ' ॥ ७६ ॥

(मेघः 'कुमारो भणति'—)

“जलबुब्बुदयविज्जुलयावुं सगज्जलधयनडोवमाणमि ।
मज्जुयाण जीविण मरणमभाओ पंच्छओ वावि ॥ ७७ ॥

१ नीलगगने २ पणो ३ उधरेखा ४ मन्त्रद्वित ५ इन्द्रावधु.
६ परपेटो ७ शालना अत्र व्यागमां - हेच ८ व्याग ९ व्याग.

को जाणइ कस्स कंहं होही बोही सुदुहो एसो ।
ता धरियधीरिमाए अंवाए अहं विमोत्तमो” ॥ ७८ ॥

(धारिणी ‘ भणति ’—)

“सुकुलुगयाओ सुमणोहराओ लयन्नसल्लिमरियाओ ।
निम्मलक्कलाऽऽल्याओ सुवन्नतारन्नपुत्ताओ ॥ ७९ ॥
मियमहुरभासिणीओ लज्जामज्जायसुणमणोज्जाओ ।
सैरइंदुसममुहीओ नीलुप्पलपत्तनयणाओ ॥ ८० ॥
एयाओ अट्ठ बीवाहियाओ जायाओ तए निवसुयाओ ।
उवणीयनिउणविणयाओ, ताहिं सद्धिं तुमं विसए ॥ ८१ ॥
पंचपयारे सारे परिमुंजसु बट्टिए नियकुलम्भि ।
एगंतेण वितप्पहो पच्छा पवज्जमणुसम्भु” ॥ ८२ ॥

(मेघः ‘ कुमारो भणति ’—)

अमुइद्वाणमिनाओ अमुइंओ चिय पव्वतजम्माओ ।
अमुइकओवट्ठंभाओ चेव को मुणियपरमत्थो ॥ ८३ ॥
एयासु रमेज्ज अणज्जकज्जसज्जासु पायमित्थीसु ।
तह रोगजरापरिजज्जरासु मरणवसाणेसु” ? ॥ ८४ ॥

(धारिणी ‘ भणति ’—)

“पुरिसपंपरपत्तं वित्तमिणं पुत्त । ताव माणेहि ।
दिन्ने दीणार्इणं मुत्ते सह बंधुलोएणं ॥ ८५ ॥
उच्छलियातुच्छजमो बंदिजणुमीयमाणगुणनिवहो ।
पच्छा वयं पवज्जसु विमुक्कनएणत्तणो संतो” ॥ ८६ ॥

(भैरवः 'कुमारो भणति'—)

“दोहयजन्गिताहारणेमु तद् भक्तिंगानुनेमु ।

मैत्रं अत्येमु न कोद एत्थ पंडितंमुञ्चद” ॥ ८७ ॥

(धारिणी 'भणति'—)

“जह्म म्वाग्गसिहाए चंक्रमणे दुयने तद् पुत्त ! !

वयपरिपालणमेवे विसेसओ तुज्ज सगिसणं” ॥ ८८ ॥

(भैरवः 'कुमारो भणति'—)

“जा अक्यञ्चसओ पुरिमो ता दुष्णं पं सत्तं ।

उज्जमधणाण धेणियं सत्तं सत्तं तु पडिदाड ” ॥ ८९ ॥

एवं कयनिव्वंधं जणणि बंधमज्जं तद्दा सत्तं ।

पञ्चजापडिक्कलं भासंमणुत्तरं काउं ॥ ९० ॥

चित्तेहिं जुत्तिसयंजुत्तं विणमोत्तमरत्तिहिं ।

पच्चुत्तमेहिं एत्तो अप्पा मोयाविमो तेणं ॥ ९१ ॥

संतपरिचायकरी कायज्जणजणियविद्धञ्जरिसा ।

दिसत्ता समत्तममदुत्तममोत्तमदत्ता तओ महिदा ॥ ९२ ॥

—उत्तमपयविच्छेद पु० १८४-१८५ ।

त्रिज्जुनियायम्भियं, तत्त्वयणं मुणिय मुणिय तत्तत्थं ।
 ओयरमाणी मुच्छा-यसेण घरणीगया देवी ॥ २२१ ॥
 इयो वि रहं घेतुं, स्ययाणो चेय पडिगओ नयरं ।
 पया कमेण कट्ठकट्ठवि चैयणं अह पुणो देवी ॥ २२२ ॥
 जा चिट्ठइ स्ययाणी अट्ठत्तरणं कुल्लरस्स समरिउण ।
 ता पुज्जनिउत्ताओ, पत्ताओ पैणविग्ग्याओ ॥ २२३ ॥
 तार्हि च एकस्सीहिं, फन्नंटियरुत्तियाकैलालिं ।
 "णिक्कारणकोठम्मडमिउटीभीसणणिअलालिं ॥ २२४ ॥
 हा बुद्धे ! दुहचेद्धे !, ण याणयी माणिउं निवट्ठल्लिउ ।
 जं पडिक्कलं वट्ठसि, रण्णो गेहाउलस्सावि ॥ २२५ ॥
 ता सहसु संपां दुदायस्स फल्लमेसिाई फल्साई ।
 वयणाई भासिउणं, छिण्णं सहसा मुयाण जुयं ॥ २२६ ॥
 केअरं(१)कणयमुत्तण-विहाइयं निवटियं धरावल्ल ।
 कट्ठकट्ठवि लद्धमत्ता, विलावमिय काअगारद्धा ॥ २२७ ॥
 हा दिव्व ! कीस मम्मं पवं कुविओ सि निम्भिणो होउं ।
 जेण अन्नक्रियमेवं करेसि अइदारुणं "टंउं ? ॥ २२८ ॥
 किं णत्ति सुज्झ गेहे मय सगा कावि वालिया पाव ! ।
 जेण ण पाणसिउणिदं, हयविहि । दितो दुहन्नणिदं ? ॥ २२९ ॥

१ अभाउथी निभावेली. २ मांजलनी श्रीयो. ३ कयंकर.
 ४ शरथु विना कोधथी अयंकर अनेअ सम्भर पडे भीषण वधालवाणी,
 ५ शिःशो. ६ गणो छे.

हा अज्जउत्त ! जुत्ता, असमिक्खियकारिया ण ते एसा ।
 दहिही हियं अहियं, अणुतावो धीर ! तुह ^१विउणो ॥२३०॥
 जाणंतीए ण कओ णाह !, मए तुज्झ ^२विप्पियलवो वि ।
 अण्णाणकए पिययम !, न हु जुचो एरिसो दंडो ॥२३१॥
 कैत्तेजवेण केण वि, सिट्ठं तुह किंपि तं न याणामि ।
 सहसु मा वि सुमिणंतरेऽवि सीलस्स मालिण्णं ॥२३२॥
 सो जेहो सो पणओ, सा पडिवत्ती तयं सुहाल्वणं ।
 एक्कए विय निग्घिण !, कह पम्हुट्ठं तुहेयाणि ? ॥२३३॥
 खणरत्तखणविरत्ता, नारी पडिवन्नपालिणो पुरिसा ।
 एसा वि जणपसिद्धी, विवरीया अज्ज संजाया ॥२३४॥
 हा ताय ! माय ! भाउय !, आसि अहं पाणवल्लहा तुम्ह ।
 ता किं ण परित्तायह, मरमाणिं दुक्खमरणेण ? ॥२३५॥
 पीढायसाठ तीए, तक्खणमाउलियमुयरमइलज्जं ।
 चित्तंमि वहंती जाणिऊण पसवस्स सा समयं ॥ २३६ ॥
 पच्चासन्नभि गया, वैणगुम्मे सुलवेयणा जाया ।
 कहवि पत्तया किच्छेण, वेयणाएऽवसाणभि ॥ २३७ ॥
 चलणाणमंतराले, देवकुमारोवमं सुयं नियद ।
 गहिया हरिसेण तहा, तक्खणओ गुरुविसाएण ॥ २३८ ॥

१ पंडितने, २ अग्रिय, ३ अल लोभेरनार, ४ पननी आडीमा.
 ५ अतिशय जेह वडे.

जहा—

आवडगयं पि सुहृद, तोसइ गुरुसोयगाहियहियं पि ।
 मरमाणं पि जियावइ, अवच्चजम्भो जेणं लोण ॥ २३९ ॥
 भणइ सुजायं पुत्तय !, होज्जसु दीहाउओ सुही सययं ।
 घच्छ ! करेमि किमन्नं, वद्धावणयं तुह अममा ! ॥ २४० ॥
 एत्थंतंरमि पुत्तो, तडप्फडंतो णईतट्टामिमुहं ।
 लुट्ठिटं लणो चल्लोसु घरिय अह जंपिउं लग्गा ॥ २४१ ॥
 हाहा कयंत ! निग्घिण !, तुडो सि न एत्तिण्ण किं पाव ! ।
 दाज्ज पुत्तयं जं पुणो पि अवहरिउमारद्धो / ॥ २४२ ॥
 भयवइ ! णइदेवि !, तुहं पडिया पाप्पसु दीणवयणा हं ।
 णयपियंकरि ! करुणं, करेहि अवहीर मा पयं ॥ २४३ ॥
 जइ जयइ जण सीलं, जइ ता सीलं कलंकियं न मय ।
 ता देव्वजाणनयणे, ! बुण बाल्यपालणोबायं ॥ २४४ ॥
 हय दीणं कंदंती, कारुणगयाण सिंधुदेवीण ।
 सोहणकरुमैयलइया, ^१निरत्त्या य कया खणेणेसा ॥ २४५ ॥
 अमयारसेण व सित्ता, अणुमूया तणुसुहं अइयमूयं ।
 कययत्तुण्ण घेतुं, बालं संठवेइ अंऊमि ॥ २४६ ॥
 जय नंद देवि ! महुं, णिकारणवच्छलाए तुह होउ ।
 जीवाविया अणाहा, सामिणि ! तुमए सुदीणा हं ॥ २४७ ॥

કિં મજ્જ જીવિણં, એવંવિહપરામર્વમિભુગ્ગાણ ? ।

કિં તુ ન તરામિ મોતું, વચ્છમણાહં વિસાલચ્છં ॥ ૨૪૮ ॥

કિર કાહી સુયજમ્મે, જણઓ નયરે છેળં મહચ્છરિયં ।

નયરં વિહિપરિણામો, एसो અહ્ધારુણો જાઓ ॥ ૨૪૯ ॥

રજ્જંતિ જાવ કજ્જં, કયકજ્જા દુજ્જણવ્વ ટુંમ્મંતિ ।

જે તે કૌરિમનેહા, હા હા ઘી નિમિણા પુરિસા ॥ ૨૫૦ ॥

પિયપડિંબર્ધપિસલ્લો, જાણ મળોમંદિરે ન સંવસિઓ ।

નિમિસંતરપિ તાસિં નમો નમો બાલસમણીણે ॥ ૨૫૧ ॥

બાલત્તણે વિ જહ તા, હુંતા હૈં બંમચારિણી સમણી ।

एसિસયં તા વસણં, સુનિણંમિ વિ હી ન પેચ્છંતા ॥ ૨૫૨ ॥

इय વિવિહં વિલ્લવંતી, સ્યંતવણદેવયં સ્યંતી ય ।

તાવસસુમિણા કેણ વિ, દિટ્ઠા સા પુનજોણ ॥ ૨૫૩ ॥

—ઉવएसપયવિત્તીણ પુ. ૩૪૮-૩૪૯ ।

[६७]

गुरुविरहे देवसूरिणो वेरगगन्मिओ विलावो ।

निव्वाणगमणकल्लाणवासरे जस्स मुक्कपोक्कारं ।

सुरसामिणोऽवि कंदंति वंदिमो तं जिणं वीरं ॥ १ ॥

जगगुरुगोयनेहेण निहणिओ जस्स 'केवलालोओ ।

कह कह वि समुब्भूओ तं गोयमणहरं सरिमो ॥ २ ॥

गुरुचरणसरोवरायहंसलीलं धरिंसु जे सीसा ।

ते वैडूरसामिप्पुहा पेयओ पज्यामि तिविहेणं ॥ ३ ॥

सिरिपीरजिणोसरतिन्धजलहिउल्लासपुत्तिमायंदं ।

अइजच्चरणतवनाणलच्छिमेयरसरिच्छं ॥ ४ ॥

मिच्छतमोहमंडलविहङ्गवगपवणपूरसंकासं ।

कौस्तुभुमालिनिम्मलजसभपरिभरियभुवगयलं ॥ ५ ॥

भुवणयलंबित्तसुपवित्तविबुहसेविज्जमाणपयपउमं ।

'पउमइहं' व पंचप्पयारआथारकमल्लणं ॥ ६ ॥

करुणागंगाहिमवंतसेल्लमैणवज्जवयणमणिस्त्राणि ।

वेरभावमुममापयइजणसंदणसमाणं ॥ ७ ॥

प्राहियचित्ताचंदणवणावली'मैल्य'सेल्लमसीलं ।

गुणिलेयविसयवहुमाणओसही'रुहण'गिरिवरणी ॥ ८ ॥

१ उपलक्ष्यमान. २ पश्यन्त्याभी वगेरे. ३ नम्र. ४ समुद्रना-
समान. ५ अेकं जलतनुं पुष्प. ६ रक्षेद्या. ७ निर्दोष. ८ रथ. ९ भवधा-
यवना समान स्वभाववर्णा.

ચારિતનાણદંસણપત્તેલોલ્લુપિંદસંટળ'મેરું'વળં ।

છત્તીસગણદ્વયગુણે સગીરલીળે સદ્ ધરંતં ॥ ૯ ॥

દૈદ્યરપરીસદ્દિદિયક્માયવિજઓવલદ્વમાહપ્પં ।

સત્યપરમત્યપયડળપણાસિયાસેસજળમોહં ॥ ૧૦ ॥

દિંસાપ, દિંસણં ઢોસદ્મણં રોસ્મ્મણં વંદે ।

સિન્ધિમુણિચંદમુળીસર ! નિયયગુરું ગીરિમનિયમેરં ॥ ૧૧ ॥

મુણિચંદસૂરિ ! ગજદ્વયગુણાણ ળંતો ન સ્મ્મણ તુમ્હ ।

કિં વા 'સવંમુરમણે' જલ્પનાણં મુણદ્ કોઈ ? ॥ ૧૨ ॥

મવમીરુજીવમંતોમ્મદાણી તુમ્હ મુણિવર! પવિત્તી ।

અહ્યા ચિંતારણં કેસિં ન હુ જણદ્ કરણં ? ॥ ૧૩ ॥

જા તુમ્હ ધીરિના ધોર ! કાવિ નજ્જત્ય તં પ્લોપ્પમિ ।

લચ્છીક્કમ્મપરિમ્મલો કિમ્મણ નલિણદ્ ઐહિયદ્ ? ॥ ૧૪ ॥

જા મચ્છાપ્પમ્મ પમ્મો તુમ્મણ નિદ્ધો સ્ત્થા ન અલેજ ।

વનામ્મણં જાં ચુરદ્ મચ્છકી નો સ્ત્થા સ્મ્મઓ ॥ ૧૫ ॥

લ્લયમ્મજલ્લેણ તુમ્મણ વિદ્ધાવિઓ રોમ્મદાસ્યદવમ્મી ।

વિણપંકુમેજ અદિમાનમયગલ્લે નિમાદ્ નીજો ॥ ૧૬ ॥

વિમરુગીય માયા પ્પમ્મંની ઈન્દ્રિયા તુમે માદ્ ! ।

લ્લમ્મદ્દકરુણાવાલ્લનિસ્સરુણાપમોગેજ ॥ ૧૭ ॥

૧ આમ્મ ૨ પારી ૩ દુક્કદ (ખારીસ) ૪ ગી ૧૬ દ્વિવિ અને
 ૫ પાપેસા વિજ્ઞપથી ૬ દાહવ મેજ્ઞેદ્ધ ૭ ખેટાઈ ૮ લીન કમ્મ ઉ.
 ૧ ભાઈ

बहुविद्वियप्पकञ्जोलसंकुलो लोहजलनिही सामी । ।
 संतोसवाडवानल्लवसेण सोसं तुहं यत्तो ॥ १८ ॥
 अन्नेऽवि भावरिउणो हासाई संघटंतद्वकैलिणो ।
 चारित्तमहामोभारफ्फारदाणेण ते निद्वया ॥ १९ ॥
 मच्छररहियं परिहासवज्जियं मल्लियडंदियवियारं ।
 भवनिब्बेयफहाणं जयउ जय तुह सया चरियं ॥ २० ॥
 भोगतिसापैमापरियाण जीवाण फमविज्जेणं ।
 रयैणत्तयत्तिहलाए तुमण् नीरोगया विहिया ॥ २१ ॥
 भावरिउद्वानल्लदुमियाडं भवियाण माणस्वणाइं ।
 सत्थीक्याइं तुमण् धम्मामयवारिवाहेणं ॥ २२ ॥
 सुविद्वियचरिया परिणी पमायपायाल्लमूल्लणीणा ।
 पुरिसुत्तमेण तुमण् मुणिवदं लीलाइ उद्धरिया ॥ २३ ॥
 नाणारयाणाइं जुंम्वं तुमण् दौर्गतिण्ण भव्वाणं ।
 निब्बाणमयरमणो पायडिओ पमकरणेणं ॥ २४ ॥
 सीलार्त्तवाल्लक्खो धम्मतरू सम्मामोक्खफल्लफलिरो ।
 सुहभावणाजलेणं अहिसिचो सो तण् सामि । २५ ॥
 तं जयउ चित्तयुल्लं जयम्मि सिरिउदयसेलसिहरं व ।
 भव्वज्जियकमल्लवंधव । जम्मि तुमं तमहरो जाओ ॥ २६ ॥

१ इतिश. २ अङ्गु. ३ (इतिश. ज्ञान आने चारित्त ओ) रत्तयय .
 ३पी त्रिदश वड ४ ओडीयाधे. ५ देभाज्जता. ६ अयारो.

सच्चं महग्घिया सा महग्घिया चरमजलहिवेल्लव ।
 मोत्तियमणिल्ल जीए तं फुरिउ उँयरसिप्पिउडे ॥ २७ ॥
 सा दूब्बमनथरी नयरसेहरत्तं सया समुज्जहउ ।
 जीए तुह पुरिससेहर ! जम्भदिणम्हामहो जाओ ॥ २८ ॥
 जसभदो सो सूरी जसं च भदं च निम्मलं पत्तो ।
 चिंतामणिल्ल जेणं उवलद्धो नाह ! तं सीसो ॥ २९ ॥
 सिरियिणयचंदअज्जावयस्स पाया जयंतु 'विंशस्स' ।
 जेसु तुह आसि लीला गयकल्लहस्सेव भदस्स ॥ ३० ॥
 आणंदस्सरिपमुहा जयंतु तुह बंधवा जयप्पयडा ।
 जे तुमए दिक्खविया सिक्खसविया सूरिणो य कय ॥ ३१ ॥
 अब्बो अउज्जमेयं किंपि य तुम्हाण भवियगयकुडुंब ।
 संसारवल्लरील्लरणम्मि जं गयकुलेण समं ॥ ३२ ॥
 नीसेसं तुह चरियं सज्जजियाणंदकारणं चेव ।
 जं तु न नेहो कथ वि तं मह हियए खुडुक्केइ ॥ ३३ ॥
 मन्नामि सामि ! हियं वज्जसिलसंपुडेण तुह घड्डियं ।
 पैटिवंधवंधुरंमि वि सीसजणे निप्पिवासं जं ॥ ३४ ॥
 जाणिय अणागथं चिय मरणं संबोहिअण सीसगणं ।
 गहियाणसणेण तए उवलद्धाऽऽराहणपडागा ॥ ३५ ॥
 समुहेण उच्चरंतो चरिमे समयम्मि अट्ट नवकारे ।
 भणह भणहचिजंपिर ते घत्ता जेहिं दिट्ठोऽसि ॥ ३६ ॥

सासो सासो दाहो तिन्नि वि रोगा मुणिंद । तुह खीणा ।
 अणसणपवित्तिसणए समय कत्तुसेहिं कम्मेहिं ॥ ३७ ॥
 चरमसमए वि सुहगुरु । विरैरुत यरुत्तिएण तण ।
 सज्जत्थ एगल्लवा गुरुजा सैच्चाविय वयण ॥ ३८ ॥
 सच्च सा कसिणच्चिय 'कत्तिय मासत्त 'पवमी' कसिणा ।
 खेततर व सूरु जीए त सम्ममलीणो ॥ ३९ ॥
 एगारस जेट्टुत्तर(१)सवच्छरकाल । पडउ तुह कालो ।
 जससेस जेण तण त मुणिरयण कय पाव । ॥ ४० ॥
 हा सिद्धतप्पियामह । हा माए ! ललियकन्वसपत्ति । ।
 हा मणियविज्जसहिए ! हा बंधव । तक्कपरमत्थ । ॥ ४१ ॥
 हा छदमुद्वपुत्तय । हा हाडलंकारमज्जलकग्रा ।
 हा 'कम्मपयडिपाहुड'माया । मह भे निसामेह ॥ ४२ ॥
 जो आसि मज्ज जणओ मुणिचंदमुणीसरो विमुद्वपणओ ।
 सो निग्घिणेण विहिणा समागणमडणो विहिओ ॥ ४३ ॥
 ते अमयजलहिउभाससज्जिहा कत्थ कोमललावा ।
 सुपसन्ननयणअवल्लोयणाइ ही ताइ पुण कत्थ । ॥ ४४ ॥
 इय सुज्ज विरहहुँयवहजालवलिक्कलिया रुयइ कत्तुण ।
 निस्सक लीलाइयमणुसरइ सरस्सई देवी ॥ ४५ ॥
 हा चरणलच्छीवच्छे ! सणइ वेहव्वदुकरामणुपत्ता ।
 जइधम्मपुत्त । मज्ज वि सज्जओ सामिणा विहो ॥ ४६ ॥

ही जिणवयणपहावणक्त्ते ! कत्ताण दुस्सहं स्यसि ।
 अनिययविहारचरिण । दुहुत्ति दूहवसि रोयंति ॥ ४७ ॥
 इय निययकुटुंबयमाणसाइं पत्तेयमुल्लविय दीणं ।
 विल्लव चरित्तराओ ओ ! विरहे तुज्झ मुणिनाह ! ॥ ४८ ॥
 को मज्झ संपयं सामिसाल ! दाही सिरग्गि फरकमलं ? ।
 अरुणपहाजणियं सममयं व लच्छीनिवासगिहं ॥ ४९ ॥
 कुवल्लयदलमालामणहराए अमयप्पवाहमहुराए ।
 नेहभरंमंधराए दिट्ठीणं पसायमरियाए ॥ ५० ॥
 सह ताय ! पलोएही संपइ को चरणतौमरसपणयं ।
 रोमंंचंमिदेहं तुह विरहे माणुसं लोयं ॥ ५१ ॥
 अहदुग्गमगंधपव्वयसिहरोली मज्झ संपयं केणं ।
 तुह दैयणवज्जविरहे मिंदेयव्वा पयत्तेणं ॥ ५२ ॥

अहवा—

तुह नाम परमंते अहोनिंसं मज्झ क्षायमाणस्स ।
 नाणचरणप्पहाणा उल्लसिही मंगलगुणाली ॥ ५३ ॥
 जइ आसि मज्झ तुह पायपंक्कम सामि ! अविरला भत्ती ।
 तव्वसउ च्चिचय जम्मंतरे वि तं होज्ज मज्झ गुरु ॥ ५४ ॥
 ओणंदंसुणिग्गयं इय वयणपुरस्सरं विहेऊणं ।
 गुरुमणियक्कज्जसज्जो संजाओ देवमूरिचि ॥ ५५ ॥

—पयरणसमुच्चए पु० ४६—४९ ।

[६८]

सिरिसुपासनाहस्स निव्वालकल्लाणे सुरिंदाणं पलणंव ।

फग्गुणकसिणाए सत्तमीए मोक्खम्मि तम्मि संपत्तो ।
 पंचहिं साहुसएहि, सहिओ चइऊण निअ्वुंदि ॥ ३१ ॥
 अह जयगुरुगुरुविहुब्भवंतवाहप्पवाहनयणपुडा ।
 सत्त्वे वि सुरवरिंदा, ननिऊणं भणितमारद्धा ॥ ३२ ॥
 संपइ तुमम्मि पैरिनिव्वुयम्मि जयनाह ! तिहुयणप्ईवे ।
 भारहत्थित्तं गुरुमोहतिमिरभरनिब्भरं जायं ॥ ३३ ॥
 भत्तिमरनिब्भरुत्तिभज्जमाणघणपुल्लयपूरियसरीरा ।
 आगंतूणं जयगुरु ! इन्हि कं संयुणिस्सामो ॥ ३४ ॥
 कस्स व पूयं रइऊण संभयं निव्वुया भविस्सामो ? ।
 सविल्लासल्लासलीलं, कस्स व पुरओ करिस्सामो ॥ ३५ ॥
 तुममंतरेण सिरइयरयणमय्मट्टमंडली इण्हि ।
 भत्तिवत्तेणं सामिय ! चुंविस्सइ कस्स पयवीढं ? ॥ ३६ ॥
 इय संथोऊण पुणो पुणो वि नमिऊण विगयआणंदा ।
 जिणनाहस्स सरीरं अदूरदेसम्मि निसियंति ॥ ३७ ॥

—सुपाहनाचरिए पु० ६५६ ।

[६९]

अप्पड्डीए विसढस्स परिदेवणं ।

इय विसढनिसढसँदुद्धा कालेणं कवलिया समाहीए ।

सोहम्मं उववत्ता विसढो अप्पड्डीओ जाओ ॥ ५० ॥

निसढसुरभिच्चमज्जे ततो दट्ठूण तत्स गुरुरिद्धि ।

नाऊण पुव्वजम्मं ततो इरइ बहं निसढो ॥ ५१ ॥

सरिसेहि वि गिहिधम्मो दोहिंवि परिपालिओ तह वि जाओ ।

अज्झवसायवसेणं एसो सामी अहं मिच्चो ॥ ५२ ॥

हद्धी मुद्धेण मए धम्मविरुद्धं समायस्तेण ।

हासुनहासपरेणं हा हा हा हारिओ जम्मो ॥ ५३ ॥

वैडवघीसंजमणं काउरिसेणं न सक्खियं काउं ।

सामइयमित्तकालंपि अहह अहो मोहमाहण्यं ॥ ५४ ॥

यारिज्जंतेण वि निसढबंधुणा जंपियं इमं तइया ।

तं होसि महिड्डीओ सुरो अहं तुज्झ महलिओ ॥ ५५ ॥

तं सच्चं चिय जायं निमट्सुरो जइ वि पुव्वनेहेण ।

अइगउरवेण पासइ तहावि पुव्वक्खियवसेण ॥ ५६ ॥

गरुओ गलेवलंबइ महलओ तत्स पिच्छणयकाले ।

तो तह *सिज्जइ हियण जह दुक्खं केवली मुणइ ॥ ५७ ॥

—सुपासनाइचरिए पु० ५५३ ।

[७०]

पिउणो दिक्खाए धणकुमारस्स विज्जती ।

इय पिउयणं सो निसमिऊण ताडिज्जमाणगलसरणी ।

गगायगिताए लमो विज्जविउं धणकुमारो वि ॥ ३४२ ॥

ताय ! न किंपि दु पिच्छामि कारणं तुज्झ तारिसं अहयं ?

ता बह दुब्वरकम्मन्मि मं निउंजेसि इण्हिपि ? ॥ ३४३ ॥

पडिबस्सपस्सवस्सवत्तरेसु खित्तो न ताय ! मणयंपि ।

उवसमिओ पजरंतो पयावदावानलो तुज्झ ॥ ३४४ ॥

तिहुयणजणनयणमहारसायणं त्वसंपरा तुज्झ ।

अज्ज वि कैटप्पमैटप्परटणे बहइ पडिच्चं ॥ ३४५ ॥

मुयदंढप्पंडवलो नुयणेनि न अत्थि तारिसो कोवि ।

जो तुह रंघइ मणयंपि मूल्यापल्लवविलासं ॥ ३४६ ॥

अज्ज वि समत्थमुप्पत्थवत्थुवित्थविभूसिओ तुज्झ ।

भंडागारो वि दु धणयज्जसविहवं विडंवेइ ॥ ३४७ ॥

अज्ज वि य महारणकेलिकम्मवुम्भो समुज्जमो ताय ! ।

सो कोवि सइइ सुं जं साटिं सैम्कोवि न दु सैम्को ॥ ३४८ ॥

तत्तो ॥ पयोय तुमं पाल्लु चिरपालियं नियं रज्जं ।

ममयम्मि पुण कुणंतो धम्मं नाहं निवारिसं ॥ ३४९ ॥

— सुपासनाहचरिए पु० २६ ।

[७१]

पियमरणे खयरीए अग्निग्नि पवेसो ।

एसो मह पाणपिओ रिठणा वावाइओ न संदेहो ।

ता तस्स विओए हं नो पाणे धारिउं सज्जा ॥ १६ ॥

ता काऊण पसायं सिद्धं मह देहि भाय ! दाखणि ।

पियविहदहणदड्डं दहेमि देहं पुणो जेण ॥ १७ ॥

ताहे रत्ता भणियं भणिणी तं मज्झ ता इमं रज्जं ।

तुह संतिर्यंति मुंचसु पाणपरिचायवुद्धिपि ॥ १८ ॥

तो पुण भणियं तीए एवं चिय इत्थ तुम्ह बंधुत्तं ।

जं इद्धविहदुत्तिखयमणाए मे देसि कट्ठाणि ॥ १९ ॥

पुणरवि बहुप्पयारं भणिया रत्ता न जुत्तमिय काउं ।

अप्पाजग्नि वि पीडा विहिणा विहिया हवइ सुहया ॥ २० ॥

धरसु महव्वयभारं हारं सिवरमणिमणहरसुयारं ।

जिणसु कसाए सिद्धंतजावओ सुइनिहिपिसाए ॥ २१ ॥

परिहर कुदिट्ठिसेवं देवं मत्तेसु बिगयरागमलं ।

समतिणमणिणो मुणिणो गुरुणो जीवाइतराई ॥ २२ ॥

इय भणियावि न मज्झइ वयणं पुहईसरस्स सा खयरी ।

खयरगुणे उचरिउं पुणो पुणो रुयइ तो रत्ता ॥ २३ ॥

दावाविआडं तीसे चंदणफुटाडं विरदुण चियं ।

अह सा सयमी नियपदगैत्ताइं शत्ति धितुणं ॥ २४ ॥

हुयवहजालचियाए चियाए सा तीए जा किं पविट्ठा ।

तो कुरुचंदनराहिवपुरओ सो आगओ खयसो ॥ ५ ॥

—सुपासनाहचरिण पु० २४१ ।

[७२]

पियाए मञ्जुभिं विजयपालस्स पलावो ।

छङ्गावणाईं विविहादं जाव पउंजंति ताव सट्ठावि ।

सा मुखा पाणेहिं ^१मिहिरस्स समुगमे ततो ॥ १६ ॥

मुच्छानिमीलियच्छो राया धणीए नियडिओ ददुं ।

गयपाणं पाणवियं ठिओ य कट्ठं व निच्चिहो ॥ १७ ॥

चंदणरसेण सित्तो पगीइओ तालविट्ठण निवो ।

पत्ते चैयणभावे बिलवइ गुस्सुकपुकारो ॥ १८ ॥

हा लच्छि ! मयच्छि ! सुदच्छि ! किमिह पुच्छंतयस्स पडिवयणं ।

न ॥ देसि नज्झ छेणससियणे । रुट्ठासि किं सुययु ? ॥ १९ ॥

इच्छाइ पञ्चमाणो न मुयइ पासं करेइ न य गौसं ।

न य देई अवगासं कम्स किं तो पमणए मंती ॥ २० ॥

દેવ ! નયદિય પસા મુચ્છ પાસ કરેમિ સક્કારં ।
 ઈર્ષ્ય જેનાહ તુવિઓ તો નરવર્ષ મળદ ॥ ૨૧ ॥
 સક્કારહ નિયદેહ પુત્તપુત્તાઈઈ સહ તુમય ।
 મહ પાણપિયા દ્વયા જીવિસ્સહ કોઢિવાસાદ ॥ ૨૨ ॥
 મહ ક્ત્તકહુયયણ અમગલ જો મણિસ્સહ ઈમીણ ।
 સો નિચ્છણ નરિહી તો વચ્ચેઝળ તદિદ્ધિ ॥ ૨૩ ॥
 મંતી ધંમમયરાઓ સક્કારામ્મ વહેવર તીસે ।
 ડમ્મુદ્ધાસ્યપુલ્લો તમપેચ્છતો નરવરો વિ ॥ ૨૪ ॥
 વિલ્લહ મળેદ્દ ઇં મુંજિમ્મમહ પિયાણ દિદ્ધાણ ।
 જેણનહરિયા દેવી જમગહેમ્મિ ય ગણ તમ્મિ ॥ ૨૫ ॥

—સુપાસનાહચરિણ પુ. ૫૧૭ ।

[૭૩]

રયણચૂડસ્સ દિવસ્યાગહ્ણે અંતેરલોગસ્સ વિલાવો ।

સનિદિયદેવયાણ, તમ્મિ સયયમ્મિ તમ્મસ નરવર્ણો ।
 મુણિમ્મગ્ગદસણ્ઠા, સમપ્પિય તસ્સિમ લિંગ ॥ ૪૪ ॥
 ધનલ વિમલ કોમલ સપ્પહલ સમયમણિયપરિમાણ ।
 મહુપચરઓહરણ, રયહરણ મન્વમણહરણ ॥ ૪૫ ॥
 મહપોત્તિયા ઓ બીઆ, પેત્તાઈયાઈ સત્ત અન્નાઈ ।
 ઇય નવવ્વહિસણ્ઠો, જાઓ પત્તેઅબુદ્ધો સો ॥ ૪૬ ॥

૧ કરોડ વગેરે સુધી ૨ નોકર પાસેથી ૩ મમળ અને રાજાનાથુ.

૪ પાત્ર વગેરે

पच्यूमे नाउणं, उग्धाडियगिटक्वाउमंरुडओ ।
 सीहकिमोरोन्व गुदाओ निगओ तं च तद् ददुं ॥ ४७ ॥
 सिज्जावाली पमणट, अम्मो ! धावेद एग तुम्ह पद् ।
 'सेयपट्यवेमधारी, एगारी गच्छइ गिदाओ ॥ ४८ ॥
 तै मुणित्ठणं सटसा, पट्टादिओ परलंतगप्पसरो ।
 सयलंतेउरलोओ, विमुक्कनुवारक्कणसगे ॥ ४९ ॥
 तद् संमवसखलमाणचत्तण्णझणिरनेउरवोढो ।
 वारविलासिणिलोओ, 'विटुल्लिगुहंरुंतलक्कणवो ॥ ५० ॥
 भणियं च ताहिं एयं, हा दइय ! दयामनुद् ! जयगामि ! ।
 किं अवक्कयमग्हेहिं, जं चत्ता एव्वहेलाण ! ॥ ५१ ॥
 तद् सविल्लासविल्लामिणि—नद्धावलीवत्तणवट्ठिओ निचनं ।
 सो 'चिहुत्तभरो भैमरोल्लिमामलो तुंचिओ वेण ! ॥ ५२ ॥
 कप्पूरप्पूचंदण—मैयणाहिममुगणवक्कल्लियमि ।
 यास्तुट्ठमि वि तुंची, कथ तए पाविया एसा ! ॥ ५३ ॥
 दैवियारिदारणमहं, स्मृड करे तुम्ह सज्जलक्कयालं ।
 उँआमयदसियाणं एयं पुण 'पिच्छउन्नजोमं ॥ ५४ ॥
 एवंपि पल्लवणाणो अंनेउपउमंतिमाऽज्जणो ।
 मिहावल्लोइण वि पलोऽओ नेय मणयंपि ॥ ५५ ॥

—सुपासनाहचरिण पु० ६४१ ।

- १ श्वेत वस्त्रवागा चेषो धारणु कस्यासो (श्वेतांगर वेधधारी).
 २ विभरायेड. ३ डेयनो सभड. ४ लभरली पंक्तिनी जेग रयाम. ५
 कस्तूरी. ६ अर्पिष्ठ शत्रु. ७ डिनली जगवेव दक्षीओनुं. ८ इन्देडः.

[७४]

सवक्कीदिण्णकलंकाए महासईए घणसिरीए सोगो ।

ता जा कुले कलंकं नो पयडइ ताव पेइए एयं ।
 पेसेमि घणसिरिं इय परिभावंतो गिहं पत्तो ॥ ५० ॥
 पत्थावे भणइ पिए ! मह वुत्तं कुणसि भणइ तो सावि ।
 किं पाणेस ! ममं पड अज्ज तुमं एरिसं वयसि ! ॥ ५१ ॥
 जीयंपि तुहायत्तं वावारेसु समुचियम्मि कज्जम्मि ।
 विमलेण तओ भणियं गच्छ पिए ! पेइयमियाणि ॥ ५२ ॥
 तो सा अस्सुयपुच्चं वयणं सोऊण तस्सणे चेव ।
 पटिया धरणीए ल्हुं अणुसित्ता सीयलज्जलेण ॥ ५३ ॥
 तो रुद्धचेयणा सा जंपइ किं सामि ! कारणेण विणा ।
 इय देसि ममाएसं निट्ठुरहियओ इव अकंडे ॥ ५४ ॥
 तो भणियमिणं तेणं अत्थि पिए ! कारणं इहाएसे ।
 ता कुण तमिक्कवारं तो पभणइ घणसिरी एवं ॥ ५५ ॥
 जइ वि हु अस्सक्कमेयं तहावि तमलंघणीयवयणो सि ।
 तो तुह आएसो च्चिय इह अत्थे मह पमाणंति ॥ ५६ ॥
 इय सोउं तत्त्वयणं तेण वि सत्थो गवेसिओ झत्ति ।
 वाहणसहायसरिसा विसज्जिया भैणिवि सा एवं ॥ ५७ ॥

मह आणाण पुणरवि आगंतव्यं तए इह तहा य ।
 भणिया सहाइपुरिसा इमीए पिउघादुवाराओ ॥ ५८ ॥
 बलियच्चममुत्तेहिं तो तं सुणिऊण तीइ बहुरत्नं ।
 तह चित्तियं च एयं मएवरद्धं किमवि मत्ते ? ॥ ५९ ॥
 अन्नह किमेवमेसो जंपड कदयावि निट्ठुरं वयणं ? ।
 किंतु न सेरेमि किंचि वि अक्काहं आ विवाहाओ ॥ ६० ॥
 इय चित्तंती पत्ता सत्थेण समं सज्जणयनपरम्मि ।
 ततो सहाइणो वि य बलिया सा पुण गया गेहे ॥ ६१ ॥
 तं दड्डं जणयाइं रहियं सहियाजणेहिं कसिणमुहिं ।
 रोयंतिं सहसाच्चिय हरिमविसाएहिं गहियाइं ॥ ६२ ॥
 चित्तिति हा किमेसा एगा विमणुम्मणा विगयतेया ।
 समुरकुळाओ पत्ता अन्ह सुया इय अकंठे वि ? ॥ ६३ ॥
 तो नेहनिष्मराटं तं परिरंभंति ताइं अह सावि ।
 अइमंतुभरियहियवा अहिययरं रोविउं लमा ॥ ६४ ॥
 आसासिया पिउहिं पुट्ठाए साहियं जहावित्तं ।
 तं सोऊणं ताइं वि चित्तंति इमं सदुक्खाइं ॥ ६५ ॥
 किं सो पई विरत्तो ? किं वा एसा कुत्ताण मल्लियरी ? ।
 किं वा दिव्वपओगो उइन्नमह अंतराईयं ? ॥ ६६ ॥
 अहव संवणीए इमीए उवरि उत्तारिओ पई होजा ।
 किं वा एईए वि दु संपइ पुल्लसओ जाओ ? ॥ ६७ ॥

—सुपासनाहचरिए पु० ६००—६०१ ।

[७५]

वग्धमक्खियपियाए रट्टुडडस्स अग्गिम्मि पवेसो ।

अइसिग्धवग्धपयंपतिदंसणा जाणियं जहा हणिया ।

वाघेण निग्घिणेणं मह भज्जा तो गओ सत्ये ॥ १८ ॥

सत्थाहिबस्स काहेउं तं वुत्तंतं इमं च सो भणिओ ।

जाव अहं तस्सुद्धिं लहेमि ता इत्थं टाएह ॥ १९ ॥

तेण वि तं पडिवन्नं दिज्जा य सहाइणो पवरस्सुहडा ।

तो तेहिं सह गएणं वग्धो दिट्ठो मए सुत्तो ॥ २० ॥

तह बालबाहुजुयं वंगुलीयं सकडगाफेज्जं ।

उत्तत्तकणयसंकलियकलियमह तीए नुउरजुयं ॥ २१ ॥

रयणावली य एसा दिट्ठा तस्सेव संनिहाणम्मि ।

तो हविकओ मए सो तित्तो तप्पिसियमसिज्जण ॥ २२ ॥

रे रे 'लिट्ठिय ! लोहसि अज्ज वि घरणीए निहणिउं बालं ।

तुह पिट्ठाओ कइडेमि नूणं 'कंदोददलनयणि ॥ २३ ॥

तमसुयपुल्लं वयणं सुणिउं वग्धो समुद्धिओ सत्ति ।

फोडंतो इव बंभंडमंडवं गज्जियरवेण ॥ २४ ॥

कंपावित्तो ॥ अतुच्छपुच्छअच्छोडणाहिं भूवीढं ।

सज्जियकमो कमेणं कयंतकप्पो गल्यदप्पो ॥ २५ ॥

पडियो मज्झुवरिं तो मए वि तिक्खयस्सैयस्कीलेण ।

वामकरगाठिएणं विद्धा जीहा सैउट्टुडडा ॥ २६ ॥

दाहिणकरद्वियाए लुरियाए आहओ य सो व्यरे ।
 तो तकरणेण मुको पाणेहिं सो इओ य मए ॥ २७ ॥
 बालदेहागयरे हिऊणं कडगुंउलाईपि ।
 खुसधरियदग्गदेहो पतो सत्थाहिवसमीवं ॥ २८ ॥
 भणिओ इनं नए सो रयणउरे रयणमंचओ सिद्धी ।
 तब्भज्जा देगमिरी जणणी एईए रमणीए ॥ २९ ॥
 तीं इमं आभरणं अप्पिज्जमु निच्छएण गंतूण ।
 सारिज्जमु जइदिट्ठं मज्झ पमायं विहेउण ॥ ३० ॥
 एगहिं अवयवेहिं सममेव चियाए जल्लिभज्जलणाए ।
 अप्पाणमह खिविउं पियाए मग्गेण गच्छिम्मं ॥ ३१ ॥
 खमियन्वं मह सज्जं तुमए तह मज्झ सययवग्गस्स ।
 कहियव्वो वुत्ततो एमो मह स्वामणाए समं ॥ ३२ ॥
 सत्थादिनेण भणियं लोयव्ववहारधम्मनज्झमिणं ।
 जं महिलाए सद्धिं जल्लणपवेसं समत्तरसि ॥ ३३ ॥
 महिला पुरिसेण समं मरेइ इय तान लोपव्वहागे ।
 भणियं मए मि नेहो पायं पुरिसाण नो जन्हा ॥ ३४ ॥
 लुहियाण भोयणम्मिव राओ रमणीसु होइ पुरिसाण ।
 नेहो पुण विस्सणं जो मरणंते वि निज्जड्ड ॥ ३५ ॥
 तण्हाणुगया दप्पीहयावि बहुसो पियं पियं वित्ति ।
 इच्चाइ पलविठ्ठणं रयचियाए लहु पविट्ठो ॥ ३६ ॥

—सुपासनाचरिए ३० ५९३-५९४ ।

[७६]

जलुवद्वे पउरलोगस्स नलनिवस्स य अकंदणं ।

तो तक्खणेण तह कह वि पसरिओ पैजनीरपूरो वि ।

जह बोलिउं पयट्ठो पलण जलहिव्व नरलोयं ॥ ७३ ॥

तो जाओ पुरस्सोहो खुहिओ ता नरवई वि चित्तेह ।

किमकाले संजाओ अहह अहो ! पल्लकालेऽयं ? ॥ ७४ ॥

एवं चिंतितस्स वि अत्थाणसहाप वि पावियं सलिलं ।

उट्ठेउं तो चडिओ सत्तमभूमीए महिनाहो ॥ ७५ ॥

मइसायेरेण सहिओ वड्डएण य ताव तत्थ पुरस्सोयं ।

अकंदमरकंतं विलवंतं निमुणणं ण्वं ॥ ७६ ॥

हा वच्छ ! वच्छ ! गच्छसु पाणे महिउं गुरुम्मि देवउले ।

मा नं पटिवस्स नीरं उप्पमइ पत्थजलुद्विक्ख ॥ ७७ ॥

अना य मणइ नारी वच्छ ! तुमं सस्स जिणनमुधारं ।

आहारं पच्चम्बस्सु सौगारं अणसण काउं ॥ ७८ ॥

इय करणं विलवंतं जणं मुणेउण दुक्खिओ राया ।

जा चिड्डइ ता नीरं सत्तमभूमीए संपत्ते ॥ ७९ ॥

तं पिच्छिउं नरिदो पभणउं मंतिस्स संसुहं गयं ।

अम्हाण अक्खयधम्माण आगयं संपयं मरणं ॥ ८० ॥

सुकयं न कयं परिहीणमाउयं आउइं पणोणउं ।

पासायत्तिगसंठियद्वेउच्च मह धुत्तए हिययं ॥ ८१ ॥

१ पु. ३/१ २ देवमहिमा ३ अपराधी युम ४ आपत्तिने.

५ १२०१/१ ७७

विमयासत्तेण गण इत्तियकालो मुहाट गमिओ जं ।
 न कओ जिणिदधम्मो सागरुल्लमंमवेणावि ॥ ८२ ॥
 एमेव गओ जम्मो असारसंसारकारणयम्म ।
 पचासत्ते मरणे अहमिण्हि किं करिस्सानि ? ॥ ८३ ॥
 हा हा हओ ण्हि ण्हि विट्ठमणुयत्तणं गमंनेण ।
 नियपुब्बपुरिसैमेरा भग्गा भग्गासण्ण गण ॥ ८४ ॥
 सायजरज्जकज्जे अणज्जमज्जायमायरंतेण ।
 हा सव्वसंगत्ताओ न कओ विमग्गु गिद्वेण ॥ ८५ ॥
 कोडी वराडीयाण् बेल्लीयमणी य ककव्वंहेण ।
 चिंतामणी उव्वेणं कप्पनह्म थोहरेणं य ॥ ८६ ॥
 हा तारिओ गण जं दुक्खमग्गणाण दुक्खवेड्डण ।
 विमयाणं सेवाण् गमिओ जंमो अकक्ययम्मो ॥ ८७ ॥
 किं कुणिमो ? किं सरिमो ? किं मणिमो संरुडम्मि आनडिए ? ।
 इअ पमणंतस्स तदिं नीरं पत्तं सुवेगेण ॥ ८८ ॥
 ता जा नमोक्खारं मणम्मि चिंतेइ ताअ बोहित्थं ।
 अभिमुट्ठित्तं पिच्छइ उब्भिन्नद्वयं व अमणुस्सं ॥ ८९ ॥
 सत्तमग्गमीण् वरंटियाण् वेगेण तं समावडियं ।
 मइसागरेण तत्तो मज्जिथं अरुद्ध इह देवो ॥ ९० ॥
 जं देवमिमाउ आनडंउ निव्वारिउं सुगो फोनि ।
 एयं दोव्द पुत्तोदण्ण परिपेरिओ तुम्ह ॥ ९१ ॥

—मुपामनाट्ठचरिए पु० २०२-२०३ ।

[૭૭]

સવ્વનાસે કયઉન્નસ્સ સેઓ ।

સોગાડ્ઠો કયઉન્નો જંપિંતં પ્વત્તો—

જો વિયપિયામહપ્પસુહપુન્નપુરિસેહિં સંચિઓ વિહવો ।
 અહહ ! મણ સો મેહુ વ્વ પ્વલ્પવણેણ ^૧નિટ્ઠવિઓ ॥
 જેસિં મળોરહેહિં, તહ ^૨ઓવાહયમ્પરહિં જાઓન્હિ ।
 જળણિજ્ઞાણાણ તેસિં, મરણ પિ મણ ન વિચ્ચાયં ॥
 સંતજ્ઞણઙ્ગણિજ્ઞં, ^૩ધમ્મત્થપ્પણાસણં અકિત્તિકરં ।
 કાઉં નેમાવસણં, મણ કુલં કલ્હસિયં નિયયં ॥
 હા જાઓન્હિ કિમત્થં, ગમ્મગઓ વિ હુ અહં ન કિં ગલિઓ ॥
 જો અકયપુત્તરુજ્જો, એવં ગણિયાગિહે વસિઓ ।
 ઘણંતો ત્તિ પિયા મે, આસી સન્નત્થ માણણિજ્જો જો ।
 તન્સ સુઓડ્ઠં અધણો, દંસિસ્સં કહ જળન્સ મુહં ॥

—કુમારવાલપડિચોહે પુ૦ ૨૦૮ ।

[७८]

नलनिवेण चत्ताए दमयंतीए विलावो ।

तो इमिणा सुविणेण दुल्लहं मे दंसणं ति ।

ता रोविउं पवत्ता, दमयंती मुक्क कंठमुख-सरं ।

कायर-मणाण इत्थीण धीरिमा होइ नहि वसणे ॥

हा नाह ! किं तएऽहं, चत्ता ? किं तुज्झ होमि भारकरी ? ।

नहि भोगिणो क्यावि हु, निय कंचुलिया कुणइ भारं ॥

भो वण-देवयाओ ! पत्येमि तुब्भे, दंसेह मे पाण-नाहं । तस्स-
पय-पंकएहिं पधित्थियं पहं वा । अहवा पैक्क-वातुंके व फुट्ठेहि धरणि !
जेण तच्चिवेणेण यविसिउण पायाले पावेमि निव्वुइ । एवं विल्वंती
बौहजल-सारणीहिं अरत्त-दुमे सिक्कंती नलं विणा जले थले कथं वि-
रइ अपायंती 'सिचयंचले अस्सराइं दट्ठूण दमयंती वियसंत-वयणा
वापइ । नूनं पिययमेण चत्ताऽहं देहमित्थेण न चित्तेण । कहां अन्नहा
आएस-दाणेण अणुगाहियहिं ? । ता गुरु-वयणं व पइणो आणं
कुणंतीए मे निम्मलो इह ठेओ ।

—कुमारवालयडियोहे पु० ५८ ।

[७९]

सीलभंगसवणे धारिणीए चिंताए मरणं ।

पोदा पैगिद्वत्त्वा, रमणी मह गेहिणी इमा होही ।

कन्नाइ इमीए विकण्ण होही घणंच तहा ॥

तं सुणिऊण विसन्ना, चित्तइ चित्तंमि धारिणी देवी ।

हा हय-विहि ! मह काहिसि, तुममज्ज वि केत्तियं दुक्खं ॥

संपत्तमिह विओगं, पदणो गुण-रयण-जलहिणो रत्तो ।

निस्सीम-समीहिय-कारयस्स रज्जस्स भुक्कमिह ॥

जायमिह भायणं सयल-सयण-परियण-सठाण-मंसत्त ।

इच्छाइ-दुक्खमखिलं सहियमिणं दुस्सहंपि मए ॥

जं पुण सील-विणासं, मह काउं मैहसि तं खलु न जुत्तं ।

जं विमल-कुले जाया, जाणिय-जिण-वयण-तत्ताहं ॥

असमंजसं पि सोउं, अज्जवि जीवामि अहह ! निब्भग्गा ।

इय भैत्तु-भिन्न-हिययाइ तीइ पाणा विणिस्संता ॥

—कुमारवालपडिचोहे पु० १८६ ।

[40]

कण्हवहे जरकुमारस्त विलावो ।

हा किं एसो कण्हो त्ति संकिरो आगओ जरकुमारो ।

ददण तारिसं तं, बौहाविल्लेयणो भणइ ॥

हा हा ह्योन्नि धिद्धी, अहं दुरणा कुरुम्वंडाहो ।

कचो कहं च पत्तो, इत्थ तुमं पुरिससद्दल ! ॥

दीवायणेण दड्ढा, किं नयरी जायवावि किं नद्दा ? ।

कण्ठेण जसकुमारस्स शक्ति सिद्धं जहा दिहं ॥

तो पल्लिडं पयत्तां, ^३सोयज्जज्जरो जस्कुमारो ।

अहह ! मए पावेणं, विहियं कण्हस्स आतित्थं ।

ता किं करेमि ? गच्छामि कथं ? कथं व गयो अहं सुगमो ! ।

होहामि भगवाय, को वा मं पिच्छिउं पि लमो ? ॥

जाबंस अस्थि लोओ, तुहह नाम ताव इत्य वित्यरिही ।

मह पावकारिणो ज्ञ, वियंभिही १५५५ गहिहा ॥

तुज्झ हिय-करण-हेउं, वणवास-फिलेसमब्भुवगओऽहं ।

जेण मए निष्कारण रिउणा एयं हियं विहियं ॥

ते कथं जायन्-निवा ? ताओ कथं व कुमार-कोडीओ ? ।

कथं व गयाइं ताइं, विलासिणीयं सहस्रसङ् ॥

—कुमारपालपट्टिबोहे पु० १०० ।

[૮૧]

પિયસ્સ છિન્નંગદંતણે સ્વયરીણ રોયણં ।

અહ પડિઓ ગયણાઓ, મણિ-કચ્છ-મૂસણો સહાઈ મુઓ ।
 તેં દટું સ્વયર-વહ, રયમાળી મણિમાલતા ॥
 જો કંઠેડલંકારો, જાઓ ગંઢયલેસુ ડેવદાણં ।
 કન્નેસુ ય અવયંસો, સો મજ્ઞા પિયસ્સ ણસ મુઓ ॥
 અહ નહ-યલાઓ ચલણો, મણિ કળયાહરણ-મૂસિઓ પડિઓ ।
 તેં પિચ્છિલંકાર સ-સ્વેયા, સ્વેયર-રમણી મણહ પર્વ ॥
 અભંગિઝણ ઉત્ત્વાદિઓ, ચિંતિ સ્થાલિઓ વિરિત્તો ય ।
 નિય પત્થેણ મળ જો, સો પાઓ ણસ મહ પદણો ॥
 પડિઓ ધીઓ વિ મુઓ, સ્વણેણ પાઓ વિ નિવહિઓ વીયો ।
 પલિયા ય મુંડ રતા, તે દટું સ્વેયરી રયટ ॥
 જં મંદિયં મળ મુંડલેહિં તેં મે પદસ્સ મુત્તમેયં ।
 તેં હિયયનિણં જાત્તિ, મજ્ઞો ગાહિં ચ વસિયમ્હિ ॥
 હા નાહ ! સત્ત-સત્તમ !, દટ-વિક્રમ ! પબલ-પાહુ-વલકલિય ! ।
 છલિઓ સિ હેલ્લેસણ પેરેણ અરિણા વિહિ-વસેણ ॥
 હા ! કિં કરેમિ ?, કમ્મ ચ કહેમિ ?, સરણં ચ કં પવન્નામિ ? ।
 સુમળ વિણા અણાતા, અહં અહન્ના હમા જાયા ॥

—વૃનાન્દ્યારપડિઓહે પુ૦ ૧૩૪-૧૩૫ ।

[८२]

पुत्तावहारे रुपिणीए पलावो ।

अह रुपिणी कुमारावतार-गुरु-सोय भरिय-मञ्जंगा ।
 मुच्छा-निमील्यच्छी, धस ति धरणी-यले पटिया ॥
 सिमिगेवयार-संपत्त-चेयणा पसमिउं व सोयमि ।
 सा बाह-सलिल-पूंग, मिलंती पल्लव एयं ॥
 हा चंद्रवयण ! हा कमल-नयण ! हा पच्छ ! लच्छि-सुल भवण ॥
 हा निय बंस विभूमण ! हा किसलय-अरण-र-नलण ! ॥
 खिनिज्ज ममं दीणं, दुस्सह सोयानलंमि पज्जलंने ।
 अगणिय-जगणि-सिणेतो, पुत्त ! तुमं कथ पत्तो सि ! ॥
 निहन्नदणा अहं विअ, निज्जग-सिरोमणी अहं चेअ ।
 अं परिहरिज्ज ममं, पुत्त ! तुमं कथ वि गओ सि ! ॥
 हा तणय ! कणय संच्छ !, जीवंति लोयणेहि पणहि ।
 किं तुज्ज वयण-कमलं, कयाड पुणरवि पणंदस्सं ! ॥
 कण्हो वि जाय-सोगो, विल्लवइ सह जायवेहि हा वच्छ ! ।
 केणावि बेरिणं, पक्कण चेव हरिओ सि ॥
 हा दिव्व ! मह विलीजं, किं दिद्धं ! अं तए सुय-मिसेण ।
 आरोविज्ज मरणे, कप्प तरु एस अवहरिओ ॥

—कुमारवालपटिवोहे पु० २६० ।

[८३]

नडधृआए आसत्तं इलापुत्तं पडुच्च पिउणो वयणाइं ।

तं सोउं सो वज्जाहओ व्व सहसा विसायमावन्नो ।
 बाह-जल-सरिय-नयणो, स-प्पणं जंण पुत्तं ॥
 उत्तम-कुलन्नि जाओ, वच्छ ! तुमं तुह मणोहरा भुत्ती ।
 तुज्झ विनुद्धा बुद्धी, सत्थ-रहस्सं तए पढियं ॥
 जुत्ताजुत्त विपरिमं, न खमो काउं विणा तुमं अन्नो ।
 ता कत्तो जायमिणं, तुह गुण विवरीयमायरणं ? ॥

सहा—

जेण कुलं कलुसिज्झइ, सुयणा खिज्जंति उल्लसंति रत्तल ।
 कंठ-गय-जीविया वि हु, सप्पुरिसा आयरंति न तं ॥
 मुणिज्झ इमं राया, काही सव्वत्स निगाहं मज्झ ।
 लज्जिम्मए गुरुयणो, कओ कुपत्ते किलेसो चि ॥
 संभाविस्संति तुमं, अकुलीणं नयर-सिद्धिणो नूणं ।
 निय-पंति-वाटिरं मं, सयण गणा पुण करिस्संति ॥
 ता निग्घम रुद्धाणं, लायन्नामय-समुद्द-लहरीणं ।
 वच्छ ! कुल-क्कन्नगाणं, कर गहणं कारविस्सामि ॥
 जं वच्छ ! वंठसि इमं अकुलीणं मणहरं पि तमजुत्तं ।
 चंद्राल वृन्-सलिलं सिद्धो, सिसिरंमि किं पियइ ॥

उद्भूलिपं समगं, तद्लोकं अयस-पंमु-पसरेण ।
 अप्पा अणप्प-दुगाद-दुस्खाणं भायणं विहिओ ॥
 हा रुवमेत्त-दंसण-ल्लेल-सहावत्तणेण सैल्ह-समे ! ।
 पाविद्धि-दिद्धि-रंडे !, पंच इमे मंडया तुज्झ ॥

—कुमारवालपडिबोहे पु० ३०२-३०३

[८५]

दिक्खागहणसमए अम्मापिऊहिं सद्धिं
 सुचाहुकुमरस्स संवाओ ।

तुब्भेहिं अणुत्ताओ, पव्वज्जं संपयं पव्वजिस्सं ।
 सोउं एयमणिद्धं, वयणं देवी गया मुच्छं ॥ ६८ ॥
 सत्थीकया य कल्लुणं, विल्वंती भणइ दीणवयणमिणं ।
 " जाय ! तुमं मह जाओ, बहुओवाइयस्सहस्सेहिं ॥ ६९ ॥
 ता कइ ममं अणाहं, पुत्तय !, मुत्तुं गहेसि सौमण्णं ? ।
 सोयभरमरियहियया, वच्चिहि(ही?) हा मज्झ जीयंपि ॥ ७० ॥
 ता अच्छह जावड्महे, जीवामो तो पवुइइसंताणो ।
 पच्छा कालाएहिं, अम्हेहिं तुमं गहिच्च वयं ॥ ७१ ॥ "
 भणइ इमो " मणुयमवे, अम्मो ! अघुवे असासएऽनिर्यए ।
 संझब्भरागसरिसे, कुत्तमगजलविंदुयसमाणे ॥ ७२ ॥

वमणसयमयभिभूण, विज्जुन्याचंचे सुमिणुले ।
 साणभंगुरे अणिच्चे, पुर्वि पच्छा व नैदयवे ॥ ७३ ॥
 अत्रं च न याणामी, अम्मो ! माणं धुवं मरिप्तं पि ।
 किं पुर्वि पच्छा वा, तुमोहितो महं होर ! ॥ ७४ ॥
 जम्हा मच्चू न मुयड, वातं सुडुवं जुणाणयं निम्भं ।
 धणवंनं वा धणिंयं, जलिओ जणुज जगनिहं ॥ ७५ ॥
 ता अणुजाणह अम्मो, ! इण्हिपि ॥ मंजमं प्रज्जामि ” ।
 तो तं अम्मपियरो, जंपंति पुणो वयणमयं ॥ ७६ ॥
 “ जाया ! सरीरां ते, इणमो सज्जंणुंदासुंदां ।
 वरल्लयणिमसंपुण्णं, समममोहमणुक्कलियं ॥ ७७ ॥
 कइययदिणाइं तो, माणिअण भोण अणुत्तरे पुत्त ! ।
 अणुहविउं निपत्तणुत्तसंभयं पच्चइअ तमो ” ॥ ७८ ॥
 अह कुमरो भणइ इमे, “ तुवसायसं गु अम्मनय । तणु ।
 प्सारुमययं पिण्णं, अट्ठियकट्ठच्छियं अमुदं ॥ ७९ ॥
 विविदाहिवाटिगेहं, तइ य अणिट्ठेद्विम्मसंउत्तं ।
 जग्गधरं व जै सडणपडणविदंमणम्महावं ॥ ८० ॥
 दुब्बल्यं मट्ठियभंडयं व एयं पुरा व पच्छा वा ।
 चइयवमयमं तो, इण्हिपि हु पच्चयामि अहं ॥ ८१ ॥ ”
 पियरो पिग्गपराहं, पुजोऽवि कुन्नं इमं पंपंति ।
 “ सुंदसरित्थयाओ, सरित्थयाओ मुत्ताओ ॥ ८२ ॥


भत्ताओ अणुत्ताओ, सुविणयजुत्ताओ तुज्झ भज्जाओ ।
 पंचसयाहं इमाओ, कहं मुंचसि तं अणाहीओ " ? ॥ ८३ ॥
 अहं कुमरो भणइ " इमे, मोया असुखमवा असुरणो य ।
 वंतासरा य पित्तमवा य तुच्छा अणिच्चा य ॥ ८४ ॥
 किं च मए बहुसोऽवि हु, भुत्ता मोगा सुरासुरनेसु ।
 न य मणयंपि हु तैत्तो, नैइनियरेणं व नीरनिही ॥ ८५ ॥
 अण्णं च इमे आवायसुंदरे परिणइय दुहजणए ।
 किंपागफलसरिच्छे, को संबेज्जाऽवि य सैयणो ? " ॥ ८६ ॥
 तो तं पुणो, वि पियरो, भणंति " मणिरयणवंसगाईओ ।
 अत्थो अज्जयपज्जय—पमुहेहिं समज्जिओ बहुओ ॥ ८७ ॥
 आसत्तमकुलवंसा, दाउं भुत्तुं पकाममवि होही ।
 तं अणुभुंजिय पच्छा, पुत्तय । गिण्हिज्ज पव्वज्जं " ॥ ८८ ॥
 भणइ सुवाहू " सुवहू वि संचिओ अत्थसंचओ अथिरो ।
 जलजल्लारायनकर-मच्चुप्पमुहाण साहीणो ॥ ८९ ॥
 दुस्सज्जो, दुहरनखो, वहवंधकिलेसत्तारओ सययं ।
 अत्थो अणत्थभरणं, इह परलोए य जीवाणं " ॥ ९० ॥
 अहं तं अम्मापिउणो, जाणिता सज्जरा विसयविट्ठं ।
 संजममयज्जणणीहिं, वेग्गूहिं वयंति तो एवं ॥ ९१ ॥

“वच्छ ! इमं निर्मात्रं, पावयणमणुतरं तद्वा सच्च ।
 केवल्यं मुक्तिनं, किंतु मुदुकरतरं सुणु ॥ ९२ ॥
 चावेयत्वा जह रोहनिग्मिया दुक्कं जया इहदं ।
 भंक्रमियत्वं निसियमास्मग्गघारोवरिं अहवा ॥ ९३ ॥
 इथाइ दुक्कराई, हवंति जह वच्छ ! जीवल्लोमि ।
 तद्वा तारुणो सुहललियस्स समणत्तणंवि जओ ॥ ९४ ॥
 समणाण न कप्पंती, आहाकन्नाइं भत्तपाणाइं ।
 सहियत्वा य अवत्सं, यावीस परीसहा दुग्गहा ॥ ९५ ॥
 तुंचेयन्ना वेसा, न दीहिंद्यत्वं त्थोवस्सगेहिं ।
 इत्थाइहिं चरित्तं, मुहुत्तमवि दुक्करं काउं ” ॥ ९६ ॥
 तत्तो जंफइ उमरो, “ जं तुब्बे भणइ दुक्करं चाणं ।
 तं सच्चं किं पुण कायराण कीवाण पुरिसाणं ॥ ९७ ॥
 धीरस्स निच्छिज्यस्स उ, न य किंचि वि इत्थं दुक्करं मण्णे ।
 ता अणुमण्णह जं धीरअंतिणं पन्वयामि त्ठुं ” ॥ ९८ ॥
 जाहे अम्मापियरो न हु सै चायंति तं नियत्तेउं ।
 ताहे अक्कमयाणं निक्खमणं तस्स मण्णित्था ॥ ९९ ॥

—सट्ठदिणकिचवित्तीण ५० ३, पु० ३०५-३०६

सुद्धिपत्तं ।

असुद्ध	सुद्ध	पु०	प०
एकिय	एकिय	७	१७
—मधन्न	—मधन्न	७	१८
भद	मद	११	११
भरेने।	भरेने।	१०	१९
सु०	सुद्धु	४०	१०
गम्मागम्म वि	गम्माग	६३	१३
भागा	म्मविभागा		
आडधानी	डाडधानी	७३	२०
दातिण	दानितण	१२१	१३
सययम्मि	समयम्मि	१३०	१३
घणसिरी	धणसिरी	१३२	२
”	”	”	४
”	”	”	१४
वग्घम	वग्घम	१३४	१
हिऊण	गहिऊण	१३५	३
दुट्ठु	दुट्ठु	१४२	११
कमल	कमल	१४३	६



इम कग्गतमच्छं पाहमी
पउमी लंही ममणी ।



॥ अहं नमः ॥

नेमिविज्ञानग्रन्थमाला-रत्न ६

॥ करुणारसकदम्बकम् ॥

सहस्राहकः सम्पादकः

सूरिसमाह-मौढप्रभावशालि-तपागच्छाभिषनि तीर्थोद्धारक-
युगप्रवर-श्रीमद्भविजयनेमिसूरीश्वरपट्टाह-शान्तमूर्ति-समयज्ञा-
चार्यदेव-श्रीविजयविज्ञानगूरीश्वरनिष्कन्ममतामहोपाध्याय-कम्पूर-
विजयगणितिनंस्सुनिश्रीयशोभट्टविजयनिष्कन्ममता-
शुभङ्करविजयः ।

प्रकाशकः

राजनगरनिवासी संघरी जीरुणभाई छोटाताल

डोसोशङ्करी चेन्नै : अहमदाबाद.

पेर स० २४६७]

प्रथमार्धः

[दिक्क स० १९९७]

પ્રાસિરધાન

શા. ઘંદુલાલ ડમેદઘંદ રાયઘંદ માસ્ટર
ટે. પાંજરાપોલ, અમદાવાદ.



મુદ્રક

મુલઘંદ કિમલદાસ ઘાપડિયા
'ઝિનવિજય' મુદ્રણાલય, ગાંધીઘોક, મુરખ.

परमपूज्य प्रातःस्मरणीय जैनाचार्य



श्रीमान् विजयविश्वानसरीश्वरजी महाराज

॥ अर्पणपत्रिका ॥

श्रीमत् 'तपा' गणगगनाङ्गणगगनमणि-तीर्थरक्षा-
 परायणकलक्ष्यकोन्दकुलालङ्कार-सूरिचक्रचक्रवर्ति-
 प्रपूज्यचरणयुग-शासनसम्राट्-श्रीमद्विजयनेमिष-
 रीश्वरपद्मधराणां निःस्पृहतादायाधनेकगुणगणविभू-
 पितानामनेकविद्वच्छिष्यप्रशिष्यादिपरिवारराजितानां
 श्रीमज्जिनेश्वरप्ररूपितत्रिपुटिविशुद्धसद्धर्मकर्मप्रतियो-
 धितश्राद्धव्याणां प्रातःस्मरणीयसद्गुणानां नैसर्गि-
 कशान्तिमूर्तिस्वरूपाणामाजन्मब्रह्मचारिणामस्मदीय-
 गुरुर्यश्रगुरुभगवतां पूज्यपादानां श्रीमतां विजय-
 चिह्नानश्रविव्याणां सचरणकणशीलशालिमुक्तोम-
 लसदकरकमले करुणारसकदम्बकमद्भक्तं ग्रन्थ-
 रत्नं सादरं समर्पयति । वीरमंथस्ते २४६७ तमेज्ज्ने
 धर्मपुत्रस्यो भगवच्छरणकमलपरागरागराजितो

मुनिशुभङ्करविजयः ।

प्रास्ताविकं किञ्चित् ।

दरिद्र्यन्ते चास्मिन् वसुन्धरावलये विद्यमानेऽपि विविधविशिष्टशिष्ट-
भाषाविरचिते साहित्यविषयेऽनेके गीर्वाणगीर्गुम्फिता ग्रन्थाः । समस्ति च
तत्रानेककविवर्यनिबद्धभाषारविदुषा हृदयद्रावकं प्रियावियोगप्रियपरलोक-
प्रयाणादिविषयकं करुणरसप्रधानं गद्यपद्यात्मकं कथानकवाङ्मयम् ।

जैनाचार्यैरपि तस्मिन् विषये सम्यक्तया प्रशंसनीय प्रयासो
विहित इति विश्वविश्वविदुषा मतम् । अपि च तत्साहित्यापरिचितानां
जनानां प्रतिबोधनार्थं जैनसाहित्यसत्ताकोषे सत्स्वपि करुणरसपोषकासु-
अनेकासु कृतिषु समयादिसौलभ्याभावेन गद्यपद्यात्मिका कतिपया कृती
समुद्धृत्याधुना त्रिपञ्चिता प्रमोदाय प्रकाश्यन्ते । द्रष्टव्याश्च प्रस्तुतग्रन्थे
ये केचित् विषया निबद्धास्तेषां विहङ्गावलोकनार्थमेतद् ग्रन्थस्य विषया-
नुक्रमणिका । विशेषपरिचयार्थं तु समवलोकनीया सुध्रावकेण प्राध्या-
पकेन श्रीयुन् रसिकन्द्रासात्मजकापडियेत्युपनामकेन हीरालालेन विरचिता
प्रस्तावना । सम्पादने चास्य ग्रन्थस्य प्रेरणा हेतुरस्मदीयमुख्ययाणां श्रीमता
मुनियशोभद्रविजयानाम् । किञ्चाम्य ग्रन्थस्य सशोधने निर्विघ्नपरिपूतो च
पूज्यमाना प्रगुरुभगवता विद्यागुरुणा प्राकृतसाहित्यवाचस्पतिसिद्धान्त-
महेन्द्रजीना प्राकृतरूपमालाप्राकृतविज्ञानपाठमालादिग्रन्थरचयितानामुपा-
यायमहोदयानां श्रीमता कस्तूरविजयगणिसर्याणां महानुपकार कारणम् ।
समुत्साहितश्च ते प्रयूज्यन्त्येतेतद्ग्रन्थकृतौ तेन च मया तेषां महानुपकारो
मम्मर्यते । अस्य ग्रन्थस्य सम्पादनकर्मणि छात्रमध्येन यदि काश्चिन्
म्बलना जाता स्युः तर्हि गुणज्ञा विद्वांसः क्षाम्यन्तु इति प्रार्थयते

मुनिशुभद्रविजयः ।

॥ विषयानुक्रमणिका ॥

विषयः	पृष्ठम्
१ प्रतिपन्नमहाव्रत बाहुबलिं दृष्ट्वा भरतस्य परिदेवनम्	१-२
२ पुत्रवियोगे भरतनृपस्य पुरतो मरुदेव्या दीन वच . .	२-३
३ आतृणधप्रवृत्तस्य बाहुबले परिताप	३
४ महर्षिहत्याया श्रीनिवासनृपस्य शोक	४-५
५ भरतनृपस्यानित्यनाभावनागर्भित पश्चात्ताप	६-७
६ सगरचक्रिण पण्डितहस्तपुत्रेषु भग्नीभूतेषु सैन्य- चक्षादीना विलाप . . .	८-१४
७ पुत्रमरणे चासववणिजस्य विषाद	१५-१६
८ जातानन्तरपुत्रमृत्यौ रिपुकम्पननृपादे शोक	१६-१७
९ राज्यभ्रष्टे धनवाहननृपस्य पश्चात्ताप	१८-१९
१० भर्ता तिरस्कुनाया नरमुन्दर्या विलाप	१९-२१
११ प्रियायाश्च्यवनं ललिताङ्गदेवस्य विलाप	२२
१२ प्रभुदर्शनविलम्बे बाहुबले शोक	२३
१३ वनमालावियोगे वीरकुविन्दस्य प्ररूपनम्	२४
१४ गृहान्निर्वासिताया अञ्जनाया विलाप	२५
१५ दवदन्तीति उपलक्षणे चन्द्रयशसा वचनानि	२६
१६ दूतममुञ्चति नले दवदन्त्या खेद .	२७

विषयः

पृष्ठम्

१७ सुताराया पञ्चत्वमुपागताया श्रीविजयनृपस्य विलाप	२८
१८ पवनजयस्याग्निप्रवेशश्रवणे अञ्जनाया विलाप	२९
१९ परासु लक्ष्मणं दृष्ट्वा रामादीनां विलाप ...	३०
२० च्यवनकाले सुराणां विलाप	३१-३२
२१ मृगभ्रान्त्या भ्रातृवधे जराशुमास्य विलपनम्	३२-३३
२२ कुब्जरूपं नरं दृष्ट्वा द्विजस्य विषाद	३३-३४
२३ बन्धुवधे बलदेवस्य परिदेवनम्	३५-३६
२४ पुत्रविरहे मरुदेव्या विलाप	३६-३७
२५ श्रीअजितनाथस्य विरहश्रवणे सगरनृपस्य वचनम्	३८-३९
२६ श्रीनैमिकुमार व्यावृत्त दृष्ट्वा राजीमस्या विलाप	४०-४१
२७ वृषभप्रभोर्निर्वाणे भरतस्य क्रन्दनम्	४२-४३
२८ अरण्ये सीतायास्त्यागे सेनानं कारण्य तस्याश्च विलाप	४४-४५
२९ दयावीरश्रान्तिमिनाथस्याग्निं पशूना शिवादेवीप्रमुखपरिवाराणां चाक्रन्दनम्	४६-४७
३० सगरचित्रि गोत्रे द्विजस्य कृत्रिमविलाप	४८-४९
३१ पितुर्मृत्युसमये विष्णोर्मन्त्रमास्तुश्च रोदनम्	५०-५२
३२ दान्द्रन्तीत्यागसमये नलस्य शोक प्रियविरहे च दयदन्त्या विलाप ...	५३-५६

विषयः

पृष्ठम्

३३ सगरचक्रवर्तिपट्टिसहस्रपुत्राणां मरणेऽन्तःपुरस्त्रीणां		
सेनाधिपतिसामेतादीनां च विलापः	५६—६१
३४ पट्टिसहस्रपुत्राणां मरणश्रवणे सगरचक्रादीनां विलापः		६१—६६
३५ प्रियायाश्च्यवने ललिताङ्गस्य आक्रन्दः	६७
३६ वृषभम्बामिनिर्वाणकल्याणके भरतस्य परिदेवनम्	६८—६९
३७ प्रभोर्दर्शनवञ्चनाद् बाहुबलेर्विलापः	६९—७०
३८ पुत्रवियोगे मरुदेवाया विलापः	७१—७३
३९ गुरोः स्वर्गलोकागमने विजयसेनसूरेर्विलापः	७३—७४
४० श्रीहीरविजयसूरिविरहे विजयसेनसूरेर्विलाप- द्वार्त्रिशिका	७४—७८
४१ श्रीवीरजिनेश्वरवियोगे नन्दिवर्धनस्य विलापः	७९
४२ श्रीमहाधीशप्रभुनिर्वाणं गौतमस्य विलापः	...	८०
४३ गर्भनिश्चलत्वे त्रिग्रल्याया विलापः	...	८१—८५
४४ श्रीरत्नाकरसूरेर्वैराग्यगर्मिताऽनुशयपञ्चविंशतिका	...	८६—८८

निमित्तसूचिः

		क्रमाङ्क
उपलक्षणं	स्वजनस्य	१५
कुब्जरूपं	स्वामिनः	२२
तिरस्कारः	पत्यु	१०
त्यागः	प्रियायाः	३२
दीक्षा	आतुः	१
दुःखं	प्रियस्य	१८
निश्चलत्वं	गर्भस्य	४३
प्रमादः	प्रभुदर्शनस्य	१२, ३७
अष्टत्वं	राज्यात्	९
"	समृद्धेः	२०
मरणं	गुरोः	३९, ४०
"	पितुः	३१
"	पुत्रस्य	७, ८,
"	प्रभोः	२७, ३६
"	प्रियायाः	१७, ११
"	मर्तुः	३१, ३३, ४२
"	आतुः	१९
"	स्वामिपुत्राणाम्	६
"	पुत्राणाम्	६, ३४
बधः	आत्मनाम्	२९

निमित्तम्		क्रमाङ्कः
वधः	पुत्रस्य	३०
"	भ्रातुः	२१, २३
"	महर्षेः	४
वधप्रवृत्तिः	भ्रातुः	३
वियोगः	पत्न्यः	१४, २८, ३२
"	पुत्रस्य	२, २४, २९, ३८
"	प्रियायाः	११, १३, ३५
"	बन्धोः	२५, ४१
"	मुद्रिकाया	५
व्यसनं	भर्तुः	१६
व्यावर्त्सनं	विवाहात्	२६

ग्रन्थसूचिः ।

ग्रन्थः	कर्ता	वैक्रमीषवर्षम्
१ शत्रुञ्जयमाहात्म्यम्	श्रीधनेश्वरसूरिः	४७७
२ उपमितिभवप्रपञ्चा कथा	श्रीसिद्धिर्षिसूरिः	९६२
३ त्रिपट्टिशलाकापुरुषचरित्रम्	श्रीहेमचन्द्रसूरिः	१२२९ पूर्वं
४ पद्मानन्दकाव्यम्	श्रीअमरचन्द्रसूरिः	विसलदेव- राज्यसमयः
५ हीरसौभाग्यम्	श्रीदेवविमलाणिः	१६५२ पश्चात्
६ विजयप्रशस्तिकाव्यम्	श्रीहेमविजयगणिः	१६५८ अर्वाङ्
७ कल्पसूत्रसुबोधिका	उपाध्याय श्रीविनय- विजयगणिः	१६९६
८ रत्नाकरपञ्चविंशतिका	श्रीरत्नाकरसूरिः	!

१ श्रीहेमचन्द्रसूरीणामेव स्वगरोहणसमयः ।

२ अस्मिन् धर्मे श्रीहीरसूरयो दिवं गतयन्तः ।

३ अस्मिन् वर्गे विजयप्रशस्तिकाव्यस्य टीका निम्नायि ।

विषयनिर्देशः ।

विषयः

पृष्ठम्

१	अर्पणपत्रिका	३
२।	प्रास्ताविकं किञ्चित्	४
३	विषयानुक्रमणिका	५-७
४	निमित्तसूचिः	८-९
५	ग्रन्थसूचिः	१०
६	शुद्धिपत्रम्	१२
७	करुणारसकदम्बकम्	१-८८

॥ शुद्धिपत्रम् ॥

अशुद्धः	शुद्धः	पृष्ठम्	पंक्तिः
दारकः	दारकः	१७	२
० सर्वज्ञो	० सर्वाज्ञो	२४	४
त्पयानधे	त्वयानधे	२६	२
दिवाकर	दिवाकरः	२६	७
तमाकर्ण्य	तमाकर्ण्य	२७	३
मूधन्यो	मूर्धन्यो	२८	२०
० भोक्तृणां	० भोक्तृणां	२९	११
शु-ा	शुचा	३३	७
भ्रातृ०	भ्रातृ०	३६	८
० विरह	० विरहे	३६	१०
ग्रीष्मर्तौ	ग्रीष्मर्तौ	३७	२१
अभक्तिः	अभक्तिः	३८	६
ज्ञान	ज्ञात	४०	१२
० पुत्राणां	० पुत्राणां	५६	६
जलाञ्जलिः	जलाञ्जलिः	५८	४
० चक्रयादीनां	० चक्रयादीनां	६१	८
निर्वतध्वं	निर्वतध्वं	६४	१६
० विद्यः	० विद्यः	७५	१९
उपहतः	उपहतः	८१	८



॥ ॐ नमः श्रीमिद्वन्द्याय ॥

सामग्रा-विषयविषयान्तेनाकार-धामद-वित्रपनेमिपरीध-
भगवद्ग्या नमः ॥

॥ करुणरसकदम्बकम् ॥

संस्कृतः खंडः १ ।

[१]

प्रतिपन्नमहाव्रतं बाहुवलिं दृष्ट्वा
भरतस्य परिदेवनम् ।

आधुनेत्र. कनीयां, प्रगनाम च तदगन् ।

म्यनिन्दान्तरादं, यननं च जगामिति ॥ १८ ॥

ये लोभान्तराग्नाग्नां धुम्योऽस्मि बान्धव ! ।

यतिनां च कृताग्रना, धर्मिणां च त्वमेव हि ॥ १९ ॥

कादौ जिहोऽस्मि युद्धेन, ततो रागादयोऽप्यमी ।

अन्तमेव त्वया आत्मव्यथो नास्मि यो क्ली ॥ २० ॥

मनानाधमेने त्वं, श्रेष्ठिवा इति बान्धव ! ।

दमन्तु पूर्ववत्तामि, किं म्ययि न पत्यमि ! ॥ २१ ॥

त्वमेव तातपुत्रोऽसि, यस्तातपथि वर्तसे ।

अहं विदमपि पुना, रागद्वेषै, कदर्थित ॥ २२ ॥

प्रसीदाखिलमेदिन्या, मम राज्यं गृहाण भो ।

अहं संयम्साम्नाज्यं, ग्रहीष्ये भगवंस्तव ॥ २३ ॥

—शुभ्रयमाहात्म्ये स० ४, पृ० ७७

[२]

पुत्रवियोगे भरतनृपस्य पुरतो मरुदेव्या दीनं वचः ।

ईषन्प्रमार्ज्य नेत्रश्रृणुद्विरन्ति मन शुचम् ।

आशी पूर्वमुवाचेदं भरतं मरुदेव्यथ ॥ ८५ ॥

वत्स ! नत्तनय पदय, सर्वमेरुपदे ह्यद ।

त्यक्त्वा मा त्वामन्यमुनान्, बभूव मृगसार्थभृत् ॥ ८६ ॥

क्षुत्तृङ्क्षीतातपलग्निहान्तदेहो दिवानिशम् ।

वनाद् वनं वायुरिव, बन्ध्रमीति ममाह्वज ॥ ८७ ॥

चन्द्रचारु क तच्छत्रं, मुक्तारत्नविभूषितम् ॥

क, च दानानलौघं, तेषनातयमण्डलम् ॥ ८८ ॥

किन्नीरीगीतज्ञास्मास्मदीतकं कुत ॥

कुतो वनान्तमद्यागन्नशम्भानां भणत्कुति ॥ ८९ ॥

क तद्धारणराजेन, चरन् नगरान्तरा ॥

फ कर्कशाश्मदु खेदु, नगेषु अमणं प्रभो ॥ ९० ॥

अहं तु दुर्मतः पुत्रदुःस्वोपश्रयणादपि ।

नो म्रिये जीवितं तन्मे, धिगस्तु जननिन्दितम् ॥ ९१ ॥

आकृष्टो राज्यमौल्येन, त्वं तु भोगैकलालसः ।

भक्तदोर्ममतोऽरण्ये, यार्त्तामपि न पृच्छसि ॥ ९२ ॥

—शत्रुञ्जयमाहात्म्ये स० ३, पृ० ४१

[३]

भ्रातृवधप्रवृत्तस्य चातृवलः परितापः ।

चलाचलस्य राज्यस्य, हृते भ्रातृवधो हृदा ।

मया प्रारभ्यते हन्त, निहन्तुं स्वभवद्वयम् ॥ ५ ॥

हत्वा गुरुनपि लघून्, वञ्चयित्वा छलं च ।

यदुपादीयते राज्यं, तत् प्राज्यमपि माऽस्तु मे ॥ ६ ॥

पापात्सुखसम्प्राप्तिमितिर्हीनाधैरैः ।

• यत्र तत्र प्रवर्त्तते, नृपगणारणरणे ॥ ७ ॥

अन्यथा तद्विधं राज्यं, कथमौज्ज्वलितेन्द्रः ।

अहमेव पुनस्तातपथिकोऽथ भवामि स्त्र ॥ ८ ॥

चिन्तयित्वेति मनसि, मनस्वी स नृपो जगौ ।

कनोष्णैर्नैत्रसरित्त्रै, तिष्ठन् क्ष्मां चक्रवर्त्तिनम् ॥ ९ ॥

क्षमस्व मे दुश्चरितं ज्येष्ठभ्रातृव ! सम्प्रति ।

गयाऽपि त्वं राज्यकृते, खेत्रितोऽनि जगत्प्रभो ! ॥ १० ॥

तातपथ्यीमविप्यामि, स्पृहनालुर्न सम्पदि ।

तेनैव मुष्टिनित्युक्त्वा, मूर्द्धनानुचक्रान सः ॥ ११ ॥

—शत्रुञ्जयमाहात्म्ये स० ४, पृ०-७६-७७

[४]

महर्षिहत्यायां श्रीनिवासनृपस्य शोकः ।

समूलं स्वस्य पुण्यद्रुं, स्वयं छिन्नं विदन्निव ।

महर्षिं तं हतं वीक्ष्य, शुशोच स धराधिपः ॥ ५४ ॥

आ. वृत्तं किमिदं नाथ !, मयाऽद्य निर्विद्वेनैता ।

दुष्कर्मवहिना बोधि-बीजमज्ज्वालयतार्जितम् ॥ ५५ ॥

पुण्यायसानं व्यसनं, श्रसनं परमंहसः ।

धिग् धिग् मे जीवितव्यं च, निर्मेन्तुप्राणिर्वरिणम् ॥ ५६ ॥

एकस्यापि हि जीवस्य, हनने ही तदर्थ्यते ।

घोरातिघोरं नरकं, लभ्यते येन मानवैः ॥ ५७ ॥

मयाऽऽत्मव्यसनं प्रौढिं, तथाऽऽनीतं दुरात्मना ।

यथा तेनातिवृद्धेन, चरुपिहत्या ममाभनद् ॥ ५८ ॥

प्रोत्साहयन्ति धर्मज्ञा, अपि मां व्यसने रतम् ।

धिक् तान् पापं च मामौषद्विषायिनमैनागताम् ॥ ५९ ॥

विद्वत्ता तत्त्ववृत्तिध्व, यातु तेषां द्वयं क्षयम् ।

यैरित्युक्तं न पापाय, पौषद्धिः पृथिवीभुजाम् ॥ ६० ॥

अमी वृणांबुसंतृप्ता, जन्तवो गंतमंतनः ।

हन्यन्ते निशितैर्बाणैर्ही ही पाप्मगिरुद्धतैः ॥ ६१ ॥

असौ मुनिर्महायोगी, पुण्यराशिस्त्रिवाङ्मवान् ।

मया हतो हतारोऽन, क्व यामि करवाणि किम् ? ॥ ६२ ॥

१ पापेन । २ दुःखकारिणम् । ३ अनपराधिनाम् । ४ मृत्या ।

५ अनपराधिनः ।

इत्युदीर्य विषण्णाभा, धनुर्गणान् बभञ्जम् ।
 विमृशस्तेषु दुर्जन्मकारिण्यैः कर्मलताम् ॥ ६३ ॥
 उत्तीर्य तुरगात् तूर्णं मुनेरभ्यर्णमेत्य च ।
 प्रायश्चित्तमिव स्वस्याऽऽसं कुर्वन् ननाम तम् ॥ ६४ ॥
 आदाय पाणिना पादौ, श्वस्तस्तम्य सम्मुने ।
 नम्रम्वमौलौ मुकुटे, मुकुटं नृपतिर्न्यधात् ॥ ६५ ॥
 मुक्तकण्ठमविद्याम, निजं निन्दन् कुकर्म स ।
 स्तोद रोदयन् पार्श्वस्थायिनो मृगपक्षिण ॥ ६६ ॥
 हा हा दुरात्मना देव !, मृगयान्पमनमृश ।
 म्याऽदोऽकारि दुष्कर्म, ममादिश करोमि किम् ? ॥ ६७ ॥
 विमले स्वकुले नाथ, ! कलङ्क कल्पितो मया ।
 पुण्यमौधे महादीपे, ददे कञ्जलकूर्बक । ६८ ॥
 दुराचारो हतस्यान्त कुले चेत् तनयो मयेत् ।
 तदा पूर्वपुण्यदौ, सत्सो दावपवक ॥ ६९ ॥
 कलङ्किनो मे भगवन् !, तैश्चान्नकातिधे ।
 भवता भवदीर्यो तत्त्वरणौ शरणाविनौ ॥ ७० ॥
 इत्युदीर्य मुने पादौ, क्रियासमभिशरत् ।
 ननाम बाणकलुषलोचनं स्वनिन्दक ॥ ७१ ॥

—शत्रुञ्जयमाहात्म्ये स० २, पृ० ३२

[६]

सगरचक्रिणः पष्ठिसहस्रपुत्रेषु भस्मीभूतेषु

सैन्यचक्रयादीनां विलापः ।

अहो मूर्खा अमी चक्रिसूनवो राज्यदुर्मदाः ।

अस्मदुक्तं युक्तमपि, मन्वते न हि धिग् मदम् ॥ २८० ॥

चिन्तयित्वेति नागेशैरन्यैरपि समन्वितः ।

फणाटोपं महाकोपाद्, विभ्राणः पूकृतिं सृजन् ॥ २८१ ॥

उत्तरत्य सहसा श्वभ्रात्, तत्रैत्य विपहेतिभिः ।

तानि पष्ठिमहसाणि, युगपज्ज्वलनोऽदहत् ॥ २८२ ॥—विशेषकम्

इत्यासून्य महादाहं, ज्वलनो भुजमेश्वरः ।

पुनः स्वं स्थानमापेदे, कोपो रिपुवधावधिः ॥ २८३ ॥

ततस्तु सैन्ये तुमुलस्तदाघातान्नहानमूत् ।

यज्रपातादिव जनेऽन्योन्यं व्याकुलताकरः ॥ २८४ ॥

तदनाथं महत्सैन्यं, कान्दिशीकमितस्ततः ।

सर्वोपायपरिम्रष्टमासीद् दैवविपर्ययात् ॥ २८५ ॥

क्षणे क्षणे मनस्त्वन्यच्चिन्तयत्मात्मनो हितम् ।

स्वेच्छया दुरस्ते दैवमन्यदेवात्मनोऽहितम् ॥ २८६ ॥

दु खोरमविपन्नस्ताः सैनिका गतनायकाः ।

प्रमार्ज्य किञ्चिदश्रूणि, चिन्तयामासुरित्यथ ॥ २८७ ॥

पश्यतामपि सर्वेषाममी चक्रीशसूनवः ।

युगपद् यद्वता नागैस्तदास्माकं बलं वृथा ॥ २८८ ॥

१ विरमेव शब्दः ।

भूपैरिधीयते सेना, म्वरक्षायै समन्तत ।

सस्यामपि ततस्तस्याममी जाता गैतासव ॥ २८९ ॥

पुरे किं दर्शयिष्याम, म्वमुत्तानि गतघ्ना ॥

चत्रीश पुनरन्नान् द्दी, नानोषदैर्हनिष्यति ॥ २९० ॥

अमीपामेव तन्मार्ग, निरुपाया भजामहे ।

सद्भृत्या भूपतेमंगं, श्रयन्तीति जनम्विथि ॥ २९१ ॥

इत्यालोच्य मिथो व्याप्य, स्थितं द्वादशयोजनीम् ।

ते फाट्टेष्टयामासु, सैन्यमन्धरपेभ्युत् ॥ २९२ ॥

यावन्मुमुर्षो दाहेन्नेऽग्निं पाणिभिरमृशन् ।

अजासीत् तावता शक्रोऽवधिना तर्दुप्सदम् ॥ २९३ ॥

दयालु सदसोपेत्य, विप्रवेणं विधाय च ।

मा म्रियन् मा म्रियन्, तानिच्यूचं दिवस्पति ॥ २९४ ॥

वचसा तेन धीरेण, सर्वं तम्व्युस्तथैव ते ।

शक्रविप्रः पुरो भूत्वा, जगौ तान् पुनरित्यपि ॥ २९५ ॥

एष व सर्वमहार, कथमद्य विजृम्भते ।

परानवाद् वा दुखाद् वा, शोकान् वेष्टयतेऽथ किं ॥ २९६ ॥

श्रुत्वा तस्येति वचनमग्रेचम्ने कृतादरा ।

परव्यमनदु खिन् ! भो, श्रुष्वमनद्व्यमनागतिम् ॥ २९७ ॥

अमूर् सगरचक्रेशमुत्तानालोक्याम्न ।

चेष्टितेन निजेनैव, भम्नसातृतविप्रहान् ॥ २९८ ॥

यत् सत्तामपि न स्वामिसुता प्रापुरिमा दशाम् ।
 तेनैव लज्जिता वह्निं प्रविशामो वयं ननु ॥ २९९ ॥
 इत्युक्ते स पुनः प्राह, यत् साहसमनुदितम् ।
 तत् स्वामिभक्त्या वा स्वामिभयाद् वा शोकतोऽपि वा ॥ ३०० ॥
 अनिच्छतोऽपि यन्त्युमिच्छामस्तत्र चक्रिभी ।
 कै कैरुपायै स हि नो, हनिष्यत्युचुरित्यमी ॥ ३०१ ॥
 ततः शक्रो निज रूपमाथायेदमुवाच तान् ।
 अत्र वो दूषणं किञ्चित्, पश्यामि न मनागपि ॥ ३०२ ॥
 तन्मा म्रियध्वं चक्रीर्षा, युष्मास्वेपोऽपनोदये ।
 प्रयतन्तु प्रयाणाय, मदाहता पुरं प्रति ॥ ३०३ ॥
 इत्याश्वास्य स तान् शक्रस्तिरोऽभूत् पश्यतोऽपि हि ।
 विशोकास्ते कथञ्चिच्चायोध्या प्रत्यनलन् शनैः ॥ ३०४ ॥
 प्रयाणैर्भग्नपादैस्ते, प्राप्यायोध्या सुराधिपम् ।
 अस्मरन् स पुनर्वेगादाययौ तत्तृपापर ॥ ३०५ ॥
 पञ्चवर्षशतायुष्कं, गन्तुं बालकं धरन् ।
 बिभ्रवेषधर शक्रो, जगाम च नृपान्तिकम् ॥ ३०६ ॥
 नृपद्वारगत प्रोञ्जैरुदित्वा च कठोरगी ।
 विगर्हन् वसुधा दैव, चत्रिणं च जगौ हरि ॥ ३०७ ॥
 सर्वसहासि वसुधेः, कठिनासि न यत्त्वकम् ।
 वृषभं भरतं नाथं, नानुयातासि रे जडे ! ॥ ३०८ ॥
 धिक् दिक्पाला इमे कालापेक्षया पाथ हा क्षितिम् ।
 यूयं हि साक्षिण सर्वव्यापाराणां शुभाशुभे ॥ ३०९ ॥

संपु सुखद्वयं मृजैव । मनाहिम् ।
 मयि किं निष्ठुं दुरा, मृजैव दुरा ॥ ३१० ॥
 मयि दुरा, किन्तु चान्द्राणम् ।
 दृष्टे वयमि तन्मेऽद्य पलितं मुग्धानि ॥ ३११ ॥
 त्वयि न धारकं देव !, हरता मरता पुष्पम् ।
 दृष्टे मा मत्तरं च, मुमुषुं तन्मयानि ॥ ३१२ ॥
 पाहि चक्रिन् ! उदैवात्मा, न्यायाद्रक्ष दम्भगम् ।
 निर्वासय पुरात्पापं, मरतेऽन्यति मरन् ॥ ३१३ ॥
 सुखगृहा हि दिवपाता, विचिन्त्या च नृसिम् ।
 सर्वदेवमयन्तं, किं न कामि नंग ! मम् ॥ ३१४ ॥
 सर्वथाप्यजिते नाथे, वामानि जिनाधिपे ।
 स्वमेव पालको लोके, दोषाकर इत्ययौ ॥ ३१५ ॥
 तन्माकण्ठेति वचनं, विष्णोऽथ नृपोऽपि तम् ।
 आकारयज्जनैर्दोषं, स्वम्भिरेव विचिन्तयन् ॥ ३१६ ॥
 दर्शनाद्यत्रिण सोऽपि, मुक्त्वा तं बालक पुर ।
 उच्चै ह्योद 'संस्तम्भान्, रोदयत्तदानवि ॥ ३१७ ॥
 रोदनान्ते पुन पृष्टव्यत्रिणेति स गां जौ ।
 स्नामिन् । ममैकपुत्रम्, दुःखं किं कथयामि ते ॥ ३१८ ॥
 अथैव मत्सुतो बालो, निद्राणो रत्नीमुने ।
 सद्यैव महाकूरददयन् सैरीक्षैः ॥ ३१९ ॥

नैष दोषो भुजङ्गानां, न चैतस्य ममापि च ।
 किंत्वधर्मा जने देशे, त्वयि वा वर्तते ननु ॥ ३२० ॥
 मन्त्रयन्त्रादिभित्तिर्मुखाय कुरु बालकम् ।
 अन्यथा त्वयि दोषः स्यादस्माकं तु कुलक्षय ॥ ३२१ ॥
 अथ चक्रधरो वैद्यान्, मात्रिकानप्यजूहवत् ।
 गतासु त तु ते वीक्ष्य वृत्तोपाया मिथो जगु ॥ ३२२ ॥
 स्वामिन्नसावसाध्यानामौषधानां प्रतिक्रिया ।
 पूर्वाऽमृतगृहाद्भस्म, यद्येत्युल्लाघ एष तत् ॥ ३२३ ॥
 निशम्येति तदा भूप, आदिक्षत्तच्छ्ले नृपान् ।
 शक्रोऽपि वैक्त्रियै रूपै, पश्यतिस्म गृहाद् गृहम् ॥ ३२४ ॥
 महानसाद्यत्र यत्र, भस्म ते लान्ति पूरुषा ।
 तत्र तत्रेत्यपृच्छन्, कुले क किं मृतो न वा ॥ ३२५ ॥
 पितृमातृस्वसृग्धुमृतिं तेभ्यो निशम्य ते ।
 पुनस्तथैव तद्भस्म, मुक्त्वाऽगच्छन् परान् गृहान् ॥ ३२६ ॥
 अमित्राऽलब्धभम्मान, एवं ते सकल पुरम् ।
 राज्ञः समीपमासेदु, शत्रुनिग्रोऽपि दुःखित ॥ ३२७ ॥
 सतो जगाद् चक्रेशो, मारिहीनाद् गृहान्मम ।
 महानमोद्भव भस्म, विप्र । त्वं समुपानय ॥ ३२८ ॥
 विप्रेण गृह्यता भम्म, चक्रिमाता यशोमती ।
 पृष्ट्वा जगौ चक्रिपितृसुमित्रमरण गृहे ॥ ३२९ ॥
 तन्मुक्त्वा स तथैवेत्य, नृपमाह पितुर्मृतिम् ।

वैषाद्य लब्धसमयाः प्राहुस्तमिति हर्षिताः ॥ ३३० ॥
 भेषजैरपैः सद्भिर्गसाधो भूतिरर्जितः ।
 विपत्त्यने मालकोऽयं, नात्र दोषश्चिन्त्यते ॥ ३३१ ॥
 इति श्रुत्वा शक्रनिमो, मुक्तरुष्टं च गायमा ।
 उच्चै ररोद राजेन्द्र, दयाद्रैरुदयं मृज्न् ॥ ३३२ ॥
 इतश्चक्रिवन् सर्वे, राजद्वारमुपागतम् ।
 राजाथ तु सिनं विप्रं, तं जगादेति मानवीः ॥ ३३३ ॥
 मा तुरप्य शुनं विप्र, ! संसारस्थितिगृहीत ।
 जातो म्रियते जीवोऽयं, न स्थिं वस्तुन कृन्ति ॥ ३३४ ॥
 जगत्पृथ्वा वनराया, योगीन्द्रा जिननायक ।
 गता अनन्तास्मेऽप्येते, का चिन्ता कदेहिनाम् ॥ ३३५ ॥
 सप्तधातुनिषदं यन्, क्षुत्तृङ्गीततदादिभि ।
 पीड्यते तत्र देहे यत्र, स्थिरता मूर्ध्नि कल्पिता ॥ ३३६ ॥
 मातृपुत्रकल्पाद्याः, सर्वेऽपि स्वार्थहेतवे ।
 आयान्ति यान्त्यपि सदा, दुःखं केवलमात्मन ॥ ३३७ ॥
 यम्य स्वम्यापि देहो नो, वशे सर्वत्र लाग्नि ।
 तस्य मातृपितृमातृपुत्राद्या वशना कथम् ॥ ३३८ ॥
 इति ब्रुवाणं पृथ्वीशे, शक्रः प्रत्यक्षस्तनू ।
 जगाद् च नदीनेनेरस्मि किं मृते न्निदिम ? ॥ ३३९ ॥
 सत्यमेतादृशेनायं, संसारः सर्वदुःखद ।
 किं त्वस्मिंध मनादान्धा, विवेचनं यथा तथा ॥ ३४० ॥

कर्मणोत्पद्यते विश्वं, कर्मणा च विलीयते ।
 तत्र बन्धुमुतदव्यलाभारामे तु का नृहा ॥ ३४१ ॥
 चक्रिन्निदर्शनमिदं, यथा पूर्वं मृतास्तव ।
 षष्टिसहस्रास्तद्वत्ते, सूनवोऽपि मृता ननु ॥ ३४२ ॥
 ततश्च सैनिका संसदन्तरेत्य शुचाकुला ।
 सौरस्ताडं चक्रिणोऽप्रे, शङ्खमुस्तत्कुलक्षयम् ॥ ३४३ ॥
 श्रुत्वेति विह्वलस्येन्द्रश्चक्रिणो व्यजनानिलैः ।
 गोशीर्षचन्दनैर्देहेऽभिषेक कमलैर्बन्धत् ॥ ३४४ ॥
 कथञ्चिल्लब्धचैतन्यश्चक्री सम्मृत्य नन्दनान् ।
 शोकग्रन्थिरुद्वकण्ठो, मूर्च्छतिम्म मुहुर्मुहुः ॥ ३४५ ॥
 मूर्च्छया चक्रिमरण, विभाव्य सुराडथ ।
 तत्कण्ठाक्षिष्टबाहुस्त, मुक्तकण्ठमरोदयत् ॥ ३४६ ॥
 तपो रोदननादेन, रोदसीवासिनो जना ।
 शोकसागरनिर्मग्ना, श्वाभूवन् शुचातुरा ॥ ३४७ ॥
 विलीने निविडे ग्रन्थौ, शङ्ख प्रोवाच चक्रिणम् ।
 किं मुखसि महीनेनस्त्वमप्यज्ज इवार्निभिः ॥ ३४८ ॥
 भवे स्वकर्मणा कश्चिदल्पायुर्जायते जन ।
 दीर्घायुश्च भवेदन्य, का चिन्तात्र भुवे क्षये ॥ ३४९ ॥
 त्वमेवाबोधय पूर्व, मा वैराग्यप्रचोभैः ।
 स एव च पुनर्मोहं, किमेवं लब्धवानसि ॥ ३५० ॥

—शत्रुञ्जयमाहात्म्ये स० ८, पृ० १३८-१४० ।

[७]

पुत्रमरणे चासन्नवणिजस्य विपादः ।

अत्रान्तरे प्रविष्टोऽसौ विपादमन्यरीरे ।
 मूर्च्छया पतिनधासौ, चामरो नष्टचेनन ॥ २५ ॥
 हा हा किमेनदित्युच्चैर्विन्पन्निरिग्नो जन ।
 तन समागतस्तस्य, निकटे भयत्रिहन् ॥ २६ ॥
 अथ बाधुप्रदानाद्यै, पुन सप्ततचेनन ।
 प्रत्यपं कर्तुमारब्ध सविपाद स चामरः ॥ २७ ॥

कथम् ?—

हा पुत्र । तात । वत्सातिवुदुनारक्षीरक ! ।
 ईदृशी तव सजाता, काऽयस्या मम कर्षणा । ॥ २८ ॥
 निर्गतोऽसि ममापुर्णधर्म ! वारयतो मम ।
 दैवेन निर्दृष्टेनेदं, तत्र जेत । विनिर्मितम् ॥ २९ ॥
 हा हतोऽस्मि निगशोऽस्मि, मुपिनोऽस्मि विन्द्याग ।
 परं व्यग्रमिहो यत्न ! त्वयि किं मम जीरति । ॥ ३० ॥
 यावच्च प्रत्ययेवं, त पुनर्मेदकम् ।
 तावद्विपाद सर्वेषु प्रविष्ट स्यान्नेष्वपि ॥ ३१ ॥
 अथ ते तस्य माहात्म्यन्मये चामरसन्धरा ।
 हादारवप्ता गाढं, प्रत्यपं कर्तुमुद्यता ॥ ३२ ॥

ततश्च—

१ निर्दयः । २ पुत्रः ।

क्षणेन विगतानन्दं, दीनविह्वलमानुषम् ।

रुदशारीजनं मृदं, जातं वामरमन्दिरम् ॥ ३३ ॥

—उपमितौ प्र० ४, पृ० ४१५ ।

[८]

जातानन्तरपुत्रमृत्यौ रिपुकम्पननृपादेः शोकः ।

अत्रान्तरे सूतिकागृहे समुल्लसित करुणाकोलाहलोन्मिश्र पूकार-
राव, प्रधावन्ति स्म महाहाहारवं दुर्बणा नरपतेरमिमुखं दासचेटूय,
प्रशान्तमानन्दगुन्दल, किमेतदिति पुन पुन पृच्छन् कातरीमृतो राजा ।

ताभिरभिहितं—“त्रायस्व देव ! त्रायस्व, कुमारो भग्नलोचनो
जात कण्ठगतप्राणैस्ततो धावत धावत, ततो बज्राहत इव सज्जातो
राजा, तथापि सत्त्वमवलम्ब्य सपरिक्रो गत सूतिकागृहे, दृष्ट म्वप्र-
भोद्भासितभवनमितिभाग संपूर्णलक्षणघर किञ्चिच्छेषजीदितव्यो दारक,
समाहृत वैद्यमण्डल, पृष्टो वैद्याधिपति —किमेतदिति ।

स प्राह—“देव ! समापतितोऽस्य कुमारस्य सद्योधाती बलवाना-
सङ्ग, स च प्रचण्डपवन इव प्रदीपमेनमुपमहरति (सुं) लग्न पश्यतामे-
वास्माकं मन्दभाग्याना ” ।

नृपतिराह—“ओ मो लोका ! शीघ्रमुपक्रमन्व यथाशक्त्या, कुमारं
यो जीवयति तस्मै राज्यं प्रयच्छामि, म्वय च पद्मातिमावं प्रतिपद्येऽह ”
तदाकर्ण्य सर्वादरेण लोकैः प्रयुक्तानि भैषज्यानि, वाञ्छिता मन्त्रा, निब-
द्धानि कण्डकानि, लिखिता रक्षा, कृतानि मृतिकर्माणि, नियोजिता

विद्या, चर्तितानि मण्डलानि, संस्पृष्टा देवता, विन्यामितानि तन्त्राणि,
तथा कुर्येतामपि च गत. पञ्चवक्त्रो दारु, अत्रानरे कान्तरुष्टिना
शोकमतिमोहाभ्यां सपरिकरयोर्मतिकलिताग्निपुङ्गवयोः शून्य-
रानुपवेशः ।

ततश्च—

हा दत्ताऽस्मि निराशाऽस्मि, मुषिताऽस्मीनि भाषिणी ।

त्रायस्व देव ! देवेति, वदन्ती नष्टचेतना ॥ १ ॥

क्षणान्निपतिता भूमौ, मृतं वीक्ष्य कुम्भारम् ।

सा देवी वज्रमहानाशितेरातिविह्वला ॥ २ ॥

हा पुत्र ! जात ! जातेति, मुवाणो मूर्च्छया यथा ।

राजापि पतिनो भूमौ, मुक्त प्राणैर्नर्धन स ॥ ३ ॥

तनो हाहारवो घोरौ, महाबन्धश्च भय ।

जनोरस्ताड्यञ्च, क्षणेन सनजाल ॥ ४ ॥

अथ मुक्तैर्विलोकाङ्क्षकं, दम्भितस्त्रिभुवनभग्नैर्देवम् ।

स्त्रिकुम्भनयोदितौ दृष्टवृद्धाभन्दनकं प्रयत्निन्म् ॥ ५ ॥

ललाविन्द्यप्रकोटरं, लुलितं भूमिने मुदीनम् ।

उल्लङ्घितैश्चपाशकं, वृद्धदाराटिविनोदन्म् ॥ ६ ॥

हाहा हाहेति सर्जन, कस्याप्यनलायनं जलम् ।

अथ वीक्ष्य ॥ विन्मिनेशो, बुद्धे मृदुन्याच मातुन्म् ॥ ७ ॥

—उपमिता प्र० ४, पृ० ४०२-४०३ ।

[९]

राज्यभ्रष्टे धनवाहननृपस्य पश्चात्तापः ।

दृष्ट्वा सुम्बामिनाशेन. तुष्टा सुम्बामिनो गुणै ।

ते पौरसैनिका लोकास्तत किं किं न कुर्वते ॥ ८५३ ॥

अहं तु चारुके तत्र, पुरीषनल्पिच्छिले ।

मूत्रान्त्रहेदजाम्बालदुर्गन्धे गर्भमन्निभे ॥ ८५४ ॥

क्षुधा क्षामोदरो बद्ध, परिभूतो विगर्हित ।

स्मृतदुश्चेष्टितैः क्रुद्धैर्बलैरपि ताडित ॥ ८५५ ॥

अनेकयातनास्थाने, न्ववगोणाधीरित ।

प्राप्त शारीरसन्ताप, नरकं प्विव नारक ॥ ८५६ ॥

महामोहवशीभूते, राज्यभ्रष्टे तथा मयि ।

य सञ्जातो मनस्ताप, स त्वाख्यातु न पार्यते ॥ ८५७ ॥

तथाहि—

ममेद् विपुल राज्य, मानकीना विभूतय ।

अधुनाऽन्ये प्रभोक्तार इति शोकेन पीडित ॥ ८५८ ॥

सुखलालितदेहोऽहमधुना लीदृशी गति ।

सर्वस्य परिभूतोऽहमित्येत्या कदर्थितः ॥ ८५९ ॥

लुम्पन्ति मामकनिद, रत्नम्वर्णादिक जना ।

एते हा हा हतोऽस्मीति, बाधितो धनमूर्च्छया ॥ ८६० ॥

तदेवं नरकाकारे, चारुके दुःखपूरित ।
 तत्राहं संस्थितो भद्रे !, सुचिरं पापकर्मणा ॥ ८६१ ॥
 परिवारसमेतस्य, महामोहस्य दोषत ।
 तथाप्यहं न निर्विण्ण, संसाराचारुलोचनं ! ॥ ८६२ ॥
 क्रोधान्धस्तेषु लोकेषु, चितकण्ठोलूषित ।
 रौद्रध्यानानुगो नित्य, मूरिकात्मरन्ध्रित ॥ ८६३ ॥
 —उपमितौ प्र० ७, प्र० ६७६ ।

[१०]

भर्त्रा तिरस्कृताया नरसुन्दर्या विलापः ।

तत सा वराकी नरसुन्दरी 'त्रिगलितविद्येशम्बरचारिणी, परि-
 ग्रहसमाधिसामर्थ्येन योगिनी, तत्स्थूलनिक्षिप्तेन शैफरिका, अनामनष्ट-
 रत्नविधानेन मृषिका, सर्वथा मुष्टिताशापभगन्धना निपतिता महाशेरु-
 भरसागरे, चिन्तयितुं प्रवृत्ता—“ किमिदानीं सर्वथा प्रियतमतिरस्कृताया
 मम जीवितेनेति, ” ततो निर्गत्य भगनात् क्वचिद्भुत्पारब्धा, तत किमिय
 करोतीति विचिन्त्य सहित एव ईशराजेनारक्षितपादपात लम्पटं
 तदनुमार्गेण, इतश्च—

लोक्यन्निम निर्विण्णो, मर्द्रीय दुष्टचेष्टितम् ।

अग्रान्तरे गतोऽन्यत्र, तदा क्षेत्रे दिवाकर ॥ १ ॥

तत समुज्जस्तिमन्यकार संजाता विरलजनमग्न्या राजमार्गां, ततो गत्वा
 सैकत्र शून्यगृहे नरसुन्दरी, इतश्चोद्भूतं प्रवृत्त शशधर, ततो मन्दनन्दमकारो

१ अग्रधियेन विगर्धनी । २ मर्द्रीय । ३ मानाभिघनृषण ।

तामेव निरीक्षमाण प्राप्तोऽहमपि तद्द्वारदेशे, स्थितो गोपायिनेनात्मना,
 ततो नरसुन्दर्या विलोकित दिक्चक्रनाल, इष्टकान्धलमारुह्योत्तरीयेण
 बद्धो मध्यवलये पाशक, निर्मिता तत्र 'शिरोधरा, ततोऽभिहितमनया—
 “भो भो लोकपाला ॥ शृणुत यूय, अथवा प्रत्यक्षमेवेद दिव्यजानिना
 तत्रभवता यदुत—लब्धप्रसन्नतया नाऽथवादेन कलोपन्यास कारितो मया
 ऽऽर्थपुत्रो न परिभवबुद्ध्या, तस्य तु तदेव मानपर्वतारोहकारण सम्पन्न,
 एव च सर्वथा निराकृताऽह तेन मन्दभान्या, ” अत्रान्तरे मया चिन्तितं
 “ नास्यास्तपस्विन्या ममोपरि परिभवबुद्धि, किं तर्हि १, प्रणयमात्रमे
 चात्रापराध्यति, ततो न सुन्दरमनुष्ठित मया, अधुनाऽपि वारयाम्येनामि
 तोऽध्वसायादिति' विचिन्त्य पाशकच्छेदार्थं यावच्चलामि तावदभिहित
 नरसुन्दर्या यदुत—“ तत्प्रतीच्छत भगवन्तो ! लोकपाला ! साम्प्रत
 मदीयगणान्, मा च मम जन्मान्तरेष्वपि पुनरेवविषय्यतिक्रमो भूयादिति,”
 तत शैलराजेनाभिहित—“ कुमार ! पश्य जन्मान्तरऽपि त्वदीयसम्बन्धमेवा
 नाभिलषति, 'मया चिन्तित—“ सत्यमिदं, तथाहि—इयं प्रस्तुतव्यतिकर-
 निषेधमाशास्ते, मदीयव्यतिकरश्चात्र प्रस्तुत, तन्त्रियता, किमनया मम
 पापया ।” ततो लब्धप्रसरेण दत्तो मम हृदये शैलराजेन स्वविलेपन
 हस्तक, स्थितोऽहं तस्य माहात्म्येन ता प्रति काष्ठमन्त्रिष्ठितार्थं, तत
 प्रगहितो नरसुन्दर्यात्मा, पूरित पाशक, लम्बितु प्रवृत्ता, निर्गते नयने,
 निरुद्ध श्वासमार्गं, वकीकृता ग्रीवा, आकृष्ट घमनीज्वाल, शिथिलिता
 न्यगानि, सैमसमायित श्रोतोभि, निर्गदित वक्रमुह, विमुक्ता च सा
 प्राणैर्वराकी, इतश्च भवनान्निर्गच्छन्ती दृष्टाऽम्बया नरसुन्दरी अहं तु

तदनुयायी, चिन्तितमनसा—“ नूनं भगवणयेयं रष्टा कनिद् गच्छति मे
 वपू, अयं पुनगम्या एव प्रमादनार्थं पृष्टो लभो मन पुत्रक, ” ततो
 दृां गतयोरावयोरनुमार्गेणागच्छन्ती मनामनाऽप्यपि तत्र शून्यगृहे, रष्टा
 तथा लभ्यमाना नम्रमुन्दरी, चिन्तितमनसा—हा हा हताऽस्मि, नूनं
 भगवन्सम्यापेये वानरं, कथनन्यथाऽप्यहमेवं स्वरम्वितत्यां य तून्नीना-
 सीत । मया तु दैन्यगजीगतलेनदोषेणैव अस्मुनिर्न्यसेयमिति कृता
 तदेवधीणा, तत शोकभगान्धया मम पश्यतएव तर्धत्र व्यापादिनांऽन्व-
 याऽप्यागा, तत साध्वमस्तपेनैव शुष्कं मनाद् मे स्तब्धचित्ताभिरानं
 ततश्च हृदयबलेन, गृहीतोऽहं पश्चात्तापनाशान्त शोकभगेन,—

तत म्याभात्रिस्मिन्नेद्विह्वलीभूतमानम ।

क्षणं विधातुमारब्ध, प्रलापमतिद्वारणम् ॥ १ ॥

—उपमिती प्र० ३, पृ० ३१०-३२१ ।

[११]

प्रियायाश्चयवने ललिताङ्गदेवस्य विलापः ।

दल रक्षादिव दिक्स्ततोऽच्योष्ट स्वयप्रभा ।

आयु रूर्मेणि हि क्षीणे, नेन्द्रोऽपि स्थातुमीश्वर ॥ ५१५ ॥

आक्रान्त पर्वनेनेन कुलिशेनैव ताडित ।

प्रियाच्यवनदु खेन, ललिताङ्गोऽथ मूर्च्छित ॥ ५१६ ॥

रुद्धसज्ज क्षणेनाऽथ, विलराप मुहुर्मुहु ।

विमान श्रीप्रभमपि, प्रतिशब्देर्विलापयन् ॥ ५१७ ॥

प्राप नोपवने प्रीतिं, न वाप्यामपि ^१निर्ववौ ।

क्रीडाशैलेऽपि न स्वस्थान्नानन्दन्नन्दनेऽपि स ॥ ५१८ ॥

हा प्रिये । हा प्रिये । काऽसि, काऽसीति विलम्बसौ ।

स्वयम्प्रभामय विश्र, पश्यन् वज्राम सर्वत ॥ ५१९ ॥

—त्रिषष्टि प० १, स० १, पृ० १९

[१२]

प्रभुदर्शनविलम्बे बाहुबलेः शोकः ।

हस्तविन्यस्तचिमुक्तो, बाष्पाधितत्रिलोचन ।

अधेदं चिन्तयामास, ताम्यस्तैस्तद्विलसति ॥ ३७० ॥

स्वामिनं पूजयिष्यामि, मम परिजनैरिति ।

मनोरथो मुधा मेऽमृद्, हृदि धीजन्निरोधरे ॥ ३७१ ॥

चिरं कृतविलम्बस्य, लोकानुग्रहकाम्यया ।

धिगियं मम सा जज्ञे, स्वार्थसंज्ञेन मूर्खता ॥ ३७२ ॥

धिगियं वैरिणी रात्रिधिगियं च मतिर्मम ।

अन्तराद्यन्तरी स्वामिपादपद्माश्लोकने ॥ ३७३ ॥

विभातमप्यविभातं भानुनानप्यभानुनान् ।

दृशामप्यदृशावेव, पश्यामि स्वामिनं न यन् ॥ ३७४ ॥

अत्रमतिमया तन्धौ, रात्रि त्रिभुवनेधर ।

अयं पुनर्बाहुबलिः, सौधे शनैः न्न निश्चय ॥ ३७५ ॥

—त्रिपष्टि० प० १, स० २, पृ० ८०

[१३]

वनमालावियोगे वीरकुविन्दस्य प्रलपनम् ।

इतो वीरकुविन्दोऽपि वियुक्तो वनमालया ।

भूलाविष्ट इवोन्मत्त इव मत्त इवाभ्रमत् ॥ ६२ ॥

धूलीधूमरसरङ्गो जीर्णकर्पटलण्डवत् ।

विसंस्थुलशिर केशो दीर्घरोमनखावलिः ॥ ६३ ॥

उत्तारतुमुलै पौरदारकैः परिवारितः ।

वनमाले ! वनमाले ! कासि मे देहि दर्शनम् ? ॥ ६४ ॥

निरागसं किमत्पाक्षीरेकभैरवदेऽपि माम् ? ।

अथवा नैर्मणात्याक्षी. सुचिरं युज्यते न तत् ॥ ६५ ॥

रूपलुब्धेन वा रक्षेयश्चनिद्याधरादिना ।

केनाप्यपहृतासि त्वं धिग्धिङ्मां गतमाम्यकम् ? ॥ ६६ ॥

इत्यादि प्रलयन् पुर्यो चत्वरेषु त्रिकेषु च ।

वराको रङ्गवत् कालमतिनाहयति स्म सः ॥ ६७ ॥

पंचभिः कुलकम् ॥ ५ ॥

—त्रिपष्टि० प० ६, स० ७, पृ० २१३ ।

[१४]

गृहान्निर्वासिताया अञ्जनाया विलापः ।

पर्यटन्ती तु सा प्राप कामप्येकां महादरीम् ।
 गिरिकुञ्जे तरोर्मूले निगद्य निवृत्ताप च ॥ १५२ ॥
 अहो मे मन्दभाग्याय गुरुणामभिचारत ।
 अग्रे दण्डोऽभ्यस्तश्चादपराधविनेचनम् ॥ १५३ ॥
 साधु केतुमति ! कुल्कलङ्को रक्षितस्तया ।
 त्वयापि सम्बन्धिमयात्तात ! साधु विचारितम् ॥ १५४ ॥
 दुःखिताना हि नारीणा मातृश्रमनकारणम् ।
 पैतिच्छन्दजुषा भातन्वयाप्यहमुपेक्षिता ॥ १५५ ॥
 भ्रातर्दोषोऽपि नास्त्येव त ते जीरति ते ननु ।
 नाथ ! त्वयि च दूस्त्ये जज्ञे सर्वोऽप्यरिर्नम ॥ १५६ ॥
 सर्वथा स्त्री विना नाथ मैकैहमपि जीवतु ।
 यथाहमेका जीवामि मन्दभाग्यशिरोमणि ॥ १५७ ॥

—त्रिपट्टि० १० ७, स० ३, ए० ३४ ।

[१५]

ददन्तीति उपलक्षणे चन्द्रयन्त्राया वचनानि ।

किमात्मगोपनं कृत्वा यद्विद्वान्नि त्वयानधे ! ।

यद्येवं दुर्दशा दैवात् का ह्री मातृगुले निजे १ ॥ ८३५ ॥

हा वत्से ! किं त्वया मुक्तो नलो मुक्तामि तेन वा १ ।

नून मुक्तासि तेन त्व त्वं मती त न मुञ्चसि ॥ ८३६ ॥

त्वयापि यदि हीयेत दुर्दृष्टपतित पति ।

उदयेत तदा नूनं पश्चिनाया दिवाकर ॥ ८३७ ॥

नलात्याक्षी कथमिना १ मत्पार्श्वे नाशुच कथम् १ ।

किं ते गुलोचिनमिदं दयिना त्यजत सतीम् १ ॥ ८३८ ॥

दुःखं गृह्णामि ते वत्से १ १ क्रिया समवतारणम् ।

औग सहस्र मे यत्त्वं न मयास्त्युपलक्षिता ॥ ८३९ ॥

तमोऽहिगरुट वृष्णनिशायामपि भाम्बर ।

क वा स तिलको बाले । तर्जालिकसहोद्वय १ ॥ ८४० ॥

— त्रिपष्टि ५० ८, स० ३, पृ० ६९ ।

[१६]

धृतममुञ्चति नले द्रवदन्त्याः खेदः ।

नलानुरक्तो लोन्श्च हा हा ऋतुं प्रच्यमं ।

हाहाकारं तमानर्ग्यं सत्रागाद्ददन्त्यपि ॥ ४४४ ॥

उवाच वचनं नाथ ! नौत्थामि त्वां प्रसीद मे ।

मुञ्च धूतं द्रोहकौ ते वैरिणाञ्चि देवनां ॥ ४४५ ॥

चैद्यागमनमद्भूतं श्रीजनानां मनीषिण ।

सैवन्ते नाथ ! न त्वेवमन्धहरणमात्मन ॥ ४४६ ॥

चरं राज्ञं स्वयं वेदि कुरायाजनुजन्मने ।

श्रीराक्षाम्मास्त्रस्त्रैति प्रनादं नात्मन कृथा ॥ ४४७ ॥

उपाजिता युद्धशैत्यूतोत्तीर्णा मही तत्र ।

दुनोति देवात्मन्तं मानश्रोतोगतसिन्धुदत् ॥ ४४८ ॥

तद्वाचं न हि शुभ्राय ददद्वापि न तां नलः ।

अथारूढो मद्रावस्था दैशमीमिव वारण ॥ ४४९ ॥

पत्या भृशमवज्ञाता रुदन्ती द्रवदन्त्यथ ।

कुलामात्मादिकानृचे नलं धूनात्रियेषत ॥ ४५० ॥

—त्रिपष्टि० प० ८, स० ३, पृ० ५५ ।

१ पार्थयामि । २ शीटनपाशमी । ३ श्वेनोत्तीर्णा श्वेनोत्तीर्णा ।

४ गजस्य मद्रावस्थाशिवोप ।

[१७]

सुतारायां पञ्चत्वमुपागतायां श्राविजयनृपस्य विलापः ।

पतासुरिवनि संज्ञ पौरासुमबन्धेक्य तम् ।

पपात मूर्च्छित पृथ्वा स पृथ्वीपतिपुंगव ॥ २५८ ॥

पुनर्व्यापृत्तचैतन्योऽभिजिञ्चन्दन्द्रवै ।

मूर्धाभिपित्तमूर्धन्यो विल्लपैरमुच्चकै ॥ २५९ ॥

ह हा दैवेन मुपितो नयता त्वा मनोरमे ।

त्वद्रूपैरपि हि प्राणै प्राणितव्य ममाभवत् ॥ २६० ॥

त्वा विनैव जन कान्ते ! शोकसंभारभारत ।

जीर्णं गृहनिगाधारस्तम्भहीनं पतिप्यति ॥ २६१ ॥

मद्वल्लभा लोभयन् वञ्चनादेशत्वा ।

काञ्चनेन कुरङ्गेण वञ्चिनोऽस्मिन् ह हा जड ॥ २६२ ॥

प्रत्यक्ष मे मिया द्रष्टुं तक्षकोऽपि हि न क्षम ।

कुर्तुदाहिन्तु दूरन्तु दैवं हि श्रमन्तु परम् ॥ २६३ ॥

ततोऽनुन्तु दयिता त्यजन् प्राणन् हुताशने ।

ऊनं प्रपूरयाम्यथ दुर्दैवम्याभिर्स्पर्शन ॥ २६४ ॥

तया सह महीनाथ सखो विरचितां चितम् ।

अलं चक्रे स्वय धीरो रतिमन्दिस्तल्पवत् ॥ २६५ ॥

— त्रिपटि० प० ५, स० १, पृ० १०९ ।

[१८]

पवनञ्जयस्यामिप्रवेशश्रवणे
अञ्जनाया विलापः ।

प्रतिस्वर्याञ्जनयोम्तेऽञ्जनाधिहृत्तम् ।

पवनम्यामिप्रवेशप्रतिज्ञानचक्षिणं ॥ २५८ ॥

तु श्रव तद्वच श्रुत्वा पीत्वा विपदिवाञ्जना ।

हा हताम्मीति जल्पन्ती पगतं मुवि मूर्छिता ॥ २५९ ॥

आसिस्ता चन्दनाभोभिस्तान्मूर्च्छन्ति धीनिता ।

लब्धमञ्जा सक्तुधाय सा स्नेहेन दन्ती ॥ २६० ॥

पतिप्रता पतिशोकात् प्रविशन्ति हुताग्ने ।

तासां विना हि भतरं दुःखाय मनु जीविन्म् ॥ २६१ ॥

नारीसहस्रयोत्तूणां मूर्च्छां श्रीन्ता एव ।

क्षणिकं प्रेयमीशोकस्तुलोऽग्निप्रदेन्म् ॥ २६२ ॥

विपरीतमिदं जज्ञे त्वयि बहिःप्रवेदनि ।

विरहेऽपि मयि पुनर्हं जीम्लमिवधिग्म् ॥ २६३ ॥

महासत्त्वम्यं तत्पारयमस्त्वं बोध्यं नमान्तरम् ।

उपलब्धमिदं नीलकाञ्चोर्वे सम्भति ॥ २६४ ॥

न मे यद्युयोर्दोषो दोषं पित्रेर्न चप्यन्म् ।

भवेव नन्दमान्याया जग्मेनाऽयनीहृदा ॥ २६५ ॥

—त्रिपष्टि० ५० ७, म० ३, पृ० ३८ ।

[१९]

परासुं लक्ष्मणं दृष्ट्वा रामादीनां विलापः ।

परासु लक्ष्मणं प्रेक्ष्य तत्र चान्त पुरस्त्रिय ।

चक्रन्दु सपरीवारा विलुल्लुन्तलालिका ॥ १२७ ॥

तच्चाकन्दितमारुर्ण्य तत्र रामः समाययौ ।

उवाच च किमारब्धमविनायप्यमङ्गलम् ॥ १२८ ॥

जीमन्त्रैष तिष्ठामि जीवत्येष च मेऽनुज ।

कोऽप्यमु बाधते व्यधिर्भेषन तत्प्रतिक्रिया ॥ १२९ ॥

इत्युपत्वाजुह्वद्रामो वैद्याब्ज्योतिषिकानपि ।

प्रयोग मन्त्रतन्त्राणा कारयामास चासदृत् ॥ १३० ॥

वैफरये मन्त्रतन्त्राणा मूर्च्छा प्राप रघूद्वहः ।

कथञ्चित्त्वत्सञ्ज्ञ सन् विललापेच्चकै म्वरम् ॥ १३१ ॥

ते निभीषणसुग्रीमशत्रुघ्नाद्या उदश्रय ।

दिगुक्तकण्ठं स्वरदुर्हता स्म इति भाषिण ॥ १३२ ॥

कोशलयाया मातश्च स्तुपाभि सह साश्रय ।

भूयो भूयोऽपि मूर्च्छन्त्यश्चक्रन्दु करुणम्बरम् ॥ १३३ ॥

प्रतिमार्गं प्रतिगृह प्रत्यट्ट क्रन्दनात्तदा ।

शोकाद्वैतममृतं सर्वं रसान्तरमलिम्बुचम् ॥ १३४ ॥

—त्रिपट्टि० प० ७, स० १०, पृ० १२७ ।

[२०]

च्यवनकाले सुराणां विलापः ।

हा प्रिया ! हा शिमानानि !, हा बप्पो ! हा मुटुना ! ।
 ष द्रष्टव्या पुनर्ययं, हृदयनियोजिना । ॥ १६६ ॥
 णहो मितं सुधावृष्टिहो दिवध सुधा ।
 गहो वाणी सुगवर्णिष्यो कन्ना मुगमयी ॥ १६७ ॥
 हा रत्नघटितास्तम्भा, हा औदग्नजिह्वहिना ।
 हा वेदिका रत्नमय, कन्व यन्मथ मंथयम् । ॥ १६८ ॥
 हा रत्नमोषानविता, कन्वोत्तन्नातिन ।
 भविष्यन्त्युपमोगाय, कम्पेना पूर्णप्य । ॥ १६९ ॥
 हे पाग्निजात ! मन्दार ! मेनन ! मृगिचन्दन ! ।
 कल्पद्रुम ! विमोक्तय, किं भवद्भिर्जन । ॥ १७० ॥
 हहा स्त्रीगर्भनरके, वम्बन्वमगन्ध मे ।
 हहाशुनिमम्याद कर्तव्यो नयन दुःख ॥ १७१ ॥
 ह हा हा उद्योगाद्गणकदीपनमभ्यम् ।
 मच्च लुगं विमोक्तयं, बद्धेन निर्वर्जना ॥ १७२ ॥
 स्तेरिव निधानानि, क तन्म्य मुन्योति ।
 वार्शुचिस्मन्दबोधम, मेत्तन्म्य न्योतिनः । ॥ १७३ ॥

१ भुवम् । २ बप्पो । ३ उद्योगे । ४ अद्योगे । ५ अद्योगे । ६ अद्योगे । ७ अद्योगे । ८ अद्योगे । ९ अद्योगे । १० अद्योगे ।

एवं स्वर्लोक्वन्तूनि, स्मरं स्मरं दिवौकसः ।

विलपन्त. क्षणस्यान्तर्विधायन्ति प्रदीपवत् ॥ १७४ ॥

॥ नवभिः कुलकम् ॥

—त्रिपष्टि० प० ३, स० ४, पृ० ३८ ।

[२१]

मृगभ्रान्त्या भ्रातृवधे जराकुमारस्य विलपनम् ।

श्रुत्वेति किमयं कृष्ण इति तत्रैव सत्वरम् ।

जरत्कुमार आयासीद्दृष्ट्वा कृष्णं मुमूर्छं च ॥ १३८ ॥

कथमप्यासमंज सैज्जारेयः करुणं रुदन् ।

पप्रच्छ कृष्णं हा भ्रात किमेतत्किमिहागमः ? ॥ १३९ ॥

किं द्वारका पुरी दग्धा किं यदूना क्षयोऽभवत् ? ।

सा नूनं नेमिवाक् सर्वा सत्या तेऽवस्थयानया ॥ १४० ॥

कृष्णोऽपि सर्वमाचक्ष्यौ जारेयोऽपि रुदन् पुनः ।

इत्युचे हा मया भ्रातुरागतस्योचितं वृत्तम् ॥ १४१ ॥

कनिष्ठं दुर्दशामग्नं भ्रातरं भ्रातृवत्सलम् ।

त्वा निहन्तुर्मम स्थानं क्व नाम नरकावनौ ? ॥ १४२ ॥

वनवासं तव त्राणमुद्धयाकार्पमहं किल ।

न जाने दिधिना यत्ते स्थापितं पुस्तोऽन्तक- ॥ १४३ ॥

हे पृथ्वि ! देहि विवरं वरनक्षेत्रं येन ताम् ।

अनेनैव स्त्रीरेण प्रयाति नरकावनिम् ॥ १४४ ॥

अन परमि स्थानमधिक नानादपि ।
 सर्वदु खाधिके मातृत्वादु रा उपन्धि ॥ १४५ ॥
 वसुदेवस्य पुत्रोऽहं किं आता तन चागम १ ।
 किं वामूव मनुष्योऽपि य कर्माकार्मणीत्यम् ॥ १४६ ॥
 सर्वत्रचन श्रुत्वा तैव न मृतोऽस्मि हिम् १ ।
 जननात्र मयि मृते किं न्यून म्यात्मति त्वयि १ ॥ १४७ ॥
 ततो वभाषे कृष्णान्त दृत आत १ शुभा त्व १ ।
 न त्वया न ग्या वापि हृष्ट्यो नन्विष्य ॥ १४८ ॥

—त्रिषष्टि० प० ८, म० ११, पृ १५८ ।

[२०]

कुञ्जरूपं नरं दृष्ट्वा द्विजभ्य विपादः ।

पृच्छन् पृच्छन् यौ उन्नमनीषे निम्नाद च ।
 सर्वो विद्वत्तामर त द्ग विमद न ॥ ०५८ ॥
 दध्यौ न ष नरः हा । ए नेर ए व मर्ष १ ।
 उत्तामन्नितलान्तिर्द्वन्द्व्या ईदर हि ॥ ०५० ॥
 निश्चेये मम्मिति च मम्म सग्नधायं न ।
 जातो रोकुगण्य नेलासोकाकिता ॥ ०६० ॥
 'निर्द्वे न विद्वत्तामि कित्वाणी गुगन्नम् ।
 पूरे नल र्द्विद्वत्तामि तन्ना न म्मेन ॥ ०६१ ॥

१ निम्नादपि । - मम्म किं २ । ३ निर्द्वन्द्वम् ।

सुसामेकाकिर्नी मुग्धा विश्वस्तां त्यजन सतीम् ।

उत्सेहाते कथं पादौ नैषधेरत्यमेधस ॥ ९६२ ॥

मुहुर्मुहु पट्यमानं तच्छुचा दयितां म्मस् ।

रुरोदानर्गलालजयनावज्जलो नलः ॥ ९६३ ॥

किं रोदिपीति ? त्रिमेण पृष्ट प्रोवाच हुण्डिक ।

गीतं ते मञ्जु करणरसमाकर्ण्य रोदिमि ॥ ९६४ ॥

कुञ्जेन पृष्ट श्लोकार्थं स विप्रोऽकथयन् कथाम् ।

आ धूतात्कुण्डिनपुरे वैदर्भीगमनावधि ॥ ९६५ ॥

पुनरास्यदहो कुञ्ज ! सूर्यपाकेन सूपकृत् ।

सुमुमारेक्षदूतेनास्यातम्वं भीमभूपते ॥ ९६६ ॥

एवंविधचरित्रेण नलो भवति नापर ।

भैम्येति भीममभ्यर्त्त त्वां द्रष्टुं प्रेषितोऽस्म्यहम् ॥ ९६७ ॥

अर्चितयं च त्वां दृष्ट्वा क कुञ्जस्त्वं दुराहृति ? ।

क नलो देवतारूप ? क स्वद्योत क भास्कर ? ॥ ९६८ ॥

मम चागच्छतोऽभूवञ्छकुनानि शुभानि तु ।

तानि सर्वाण्यन्यथा त्वं यधुर्नासि नलो यत ॥ ९६९ ॥

दवदन्तीं हृदि ध्यायन् रुदन् कुञ्जोऽधिकाधिकम् ।

उपरुध्य गृहेऽनैषीत्तं विप्रमिति चावदत् ॥ ९७० ॥

त्रिपष्टि० प० ८, स० ३, पृ० ७३ ।

[२३]

वन्धुवधे बलदेवस्य परिदेवनम् ।

सुतोऽसौ सुतमस्तीनि बुद्ध्या तन्वी क्षयं वलः ।

दृष्ट्वा च मक्षिका कृष्णाः कृष्णान्यादन्तमाश्रितम् ॥ २ ॥

सुतोऽजाभीन्मृतं वन्तुं वन्दः मथोऽयं मूर्ध्नि ।

वसत जगतीष्टेष्टं कृन्तनूल इव कुन ॥ ३ ॥

कथंचिद्दृष्ट्वा सन् मित्रं दं वलोऽस्मिन् ।

विनेतुं श्वापदास्तोन चाम्पे चागितं वनम् ॥ ४ ॥

इत्युवाच च येनेह सुखमुतः मनानुजः ।

विधेकवीर पापेन निजने स्वं म प्रेमन्तु ॥ ५ ॥

स मे सौख्यीभवतु स्वयं हि सुन्दरो यदि ।

सुमयतैर्भूषणैर्षीषु हि प्रेमेन क ॥ ६ ॥

इत्युच्चैः शब्दमामोतान् गानो वञ्चन तद्वनम् ।

भयं कृष्णमुपेयाय तनान्निहय स्तोद च ॥ ७ ॥

हा भातरवनीवीर ! हा नन्दुर्भक्तान्ति ! ।

हा कनिष्ठगुणज्येष्ठ ! विधेजैः ! क तिष्ठनि ! ॥ ८ ॥

विना भवन्तं न स्थातुमीदोऽस्मीनि पुगऽनद ।

वचोऽपि नाधुना दत्ते क मा प्रीतिर्जनार्दन ! ॥ ९ ॥

नापराधं ममामि न्यं रुतय निगिद्यमे ।

किं वा यो मे विन्धोऽस्मिन् स वे रोषस्य काण्डम् ॥ १० ॥

स्थानेऽसि रपितो आतन्त्याप्युत्तिष्ठ सम्प्रति ।
 गच्छत्यस्त रवि भवप्नफालो नैप म्हात्मनाम् ॥ ११ ॥
 एव च प्रलप्न् रामस्तामतीयाय यानिनीम् ।
 उत्तिष्ठोत्तिष्ठ हे आत । प्रातरप्येकमब्रवीत् ॥ १२ ॥
 अनुत्तिष्ठन्त्युत्थाय तमथ म्नेहमोदित ।
 रामः स्क्न्धे समारोप्याभ्राम्यद्विरिवनादिषु ॥ १३ ॥
 कृष्णकाय वह्नर्चन् पुष्पाद्यैरन्वह पलः ।
 पण्मासानतिचक्राम आ'म्नेहविमोहित ॥ १४ ॥
 —त्रिपष्टि० प० ८, स० १२, पृ० १५९ ।

[२४]

पुत्रविरहे मरुदेव्या विलापः ।

स्वामिनी मरुदेवाऽपि, भरतायाऽऽशिष ददौ ।
 हृद्यमान्ती शुचमिव, गिरमित्युज्जगार च ॥ ४९० ॥
 मा त्वा महीं प्रजा लक्ष्मी, विहाय तृणवत् तदा ।
 एकाकी गतयान् वत्सो, दुर्मरा मरुदेव्यहो । ॥ ४९१ ॥
 सूतोश्चन्द्रातपच्छायमात्पत्र व मूर्द्धनि ? ।
 सर्व'ङ्गसन्तापकर, वेदान्तीं तैपनातप ? ४९२ ॥
 सलील'गतिभिर्यानेर्यान हस्त्यादिभि व तत् ? ।
 वत्सस्य पादचारित्र्य, वेदान्तीं पथिकोचितम् ? ॥ ४९३ ॥
 व तद् वारवधूत्सितचारचाम्रवीजनम् ? ।

मत्सूतो षाऽनुना दशमदाकाद्यैरुष्टय ॥ ४०४ ॥

ष तद् देवसमानीतदिव्याहागेपनीवन्म् ।

क भिक्षाभाजन तन्वाऽभोजन वाऽपि सम्प्रति ॥ ४०५ ॥

रत्नसिंहासनोत्पन्ने, महर्द्धे क नद्रामनम् ।

मत्सूतो 'सद्विन उप, ष निरामनताऽनुना ॥ ४०६ ॥

आर्क्षितमस्त्रेथ, रक्षिते ष पुरे स्थिति ।

सूतो क वास सिंहादिदुश्चन्द्रपदे वने ॥ ४०७ ॥

ष तद् दिव्याङ्गनार्गीत, कर्णमृतरसायनम् ।

सूतो षोन्मत्तेष्वेण्डफेकारा कर्णमूनय ॥ ४०८ ॥

अहो ! कष्टमहो ! कष्ट क्रमे मुनुत्पत्यये ।

पञ्चलण्ड इव मृदु, सते वेरिनिद्रम् ॥ ४०९ ॥

हिमर्त्ता हिमसम्पावनम्, रूढनिशा दशम् ।

आणये मालनीन्मन्, इव याति निगन्तम् ॥ ५०० ॥

उष्णार्त्तबुष्णकिरणकिरणरतिदार्ष्ट्यः ।

सन्ताप चाऽनुनति, स्तम्भेरम इवाऽधिकम् ॥ ५०१ ॥

तदेव सर्पकाष्ठेषु वनेगमी निराद्यय ।

पृथग्वन इवैककी, वत्सो मे दुग्धजनम् ॥ ५०२ ॥

तच्छुद्धु स्यात्कुल वत्स, पदम्येष्टे दृष्टोरिव ।

वदन्ती नित्यमप्येष हा ! त्वमपि दुर्नाम्नम् ॥ ५०३ ॥

त्रिगटि० ५० १, स० ३, पृ० ८४ ।

[२५]

अजितनाथस्य विरहश्रवणे सगरनृपस्य वचनम् ।

तत् सगरमातृय, जगाद त्रिन्गदुर ।

गृह्यता राज्यभारो न, ससाराच्छ्रित्तिनीर्षतान् ॥ १४२ ॥

इत्युक्तोऽजितनाथेन, श्यामान्द्रोऽभूजि पातयन् ।

एवैकदिन्दुवर्षीव, वारिद मगरोऽननीत् ॥ १४३ ॥

अभक्ति किं मया देव !, विदधे देवपादयो ॥

आत्मनो मा पृथवर्तुमद्य येनैवमादिज ॥ १४४ ॥

अभक्तिर्वन्तु विहिता, नाप्रसादाद्य सापि हि ।

पृथ्वरभक्तोऽपि दिनु, दिप्यते न तु हीयते ॥ १४५ ॥

किं नामाभ्रलिहेनापि, छायाहीनेन शशिना ॥

किंवा समुन्नतेनापि, वृष्टिहीनेन वैर्मुचा ॥ १४६ ॥

किं वा निर्झरणीनेन, तुङ्गेनापि महीनृता ॥

किं वा लावण्यहीनेन, लुरुपेणापि बर्ष्मणा ॥ १४७ ॥

किं वा गन्धविहानेन, पुष्पेणापि विक्रासिना ॥

अननं त्वद्विहीनेन, राज्येनापि हि किं मम ॥ १४८ ॥

॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

निर्ममम्य निरीहस्य, मुमुक्षोरपि ते स्त ।

प्रभो ! पादौ न मोक्षयामि, का राज्यादानसंकथा ॥ १४९ ॥

राज्यं पुना कलत्राणि, निराप्यथ परिच्छद ।

चृणवत्सुत्यजं स्व, त्वत्पादौ तु मम ॥ १५० ॥

राजीभवति नाथाहं, युग्राज्जम्भं वया ।

त्ययि व्रतधरे क्षिप्योमविष्याम्यवुना तथा ॥ १५१ ॥

शुल्पादाम्बुजोपास्तितत्परम्य दिवानिदम् ।

शैक्षस्य भैक्षमपि हि, साम्राज्यादतिरिच्यते ॥ १५२ ॥

भवं तरिष्याम्यजोऽपि, मन्त्रावादनं व्यह्नम् ।

गोपुच्छलम्बो हि तमेन्द्रो गोपान्मलक ॥ १५३ ॥

दीक्षा सट त्वयादाम्ये, विहरिष्ये सह त्वया ।

तु सदाश्च सहिष्येऽहं त्वया सत् परीषदात् ॥ १५४ ॥

त्वया सहोपमर्गोऽथ, सहिष्ये त्रिगद्गुरो ! ।

कथंचिदपि न स्थास्याम्यमत्र प्रसीद मे ॥ १५५ ॥

त्रिपष्टि० ५० २, स० ३, ५० ३८ ।

[२६]

श्री नेमिकुमारं व्यावृत्तं दृष्ट्वा राजीमत्या विलापः ।

व्यावृत्तं नेमिनं दृष्ट्वा श्रुत्वा च प्रतकाक्षिणम् ।

राजीमत्यपतत् पृथ्व्या बल्लीवाहृष्टपादपा ॥ २१० ॥

तां सस्य सिपिचुर्भीतः शीताभोभिः सुगंधिभिः ।

अवीजयन् व्यजनैश्च कदलीदलनिर्मितैः ॥ २११ ॥

अनाप्तसंज्ञा चोत्थाय कपोललुलितालका ।

अश्रुधारातिम्यमानकञ्जुका विल्लाप सा ॥ २१२ ॥

नास्तीन्मनोरथोऽप्येव यन्नेभिः स्याद्दूरो मम ।

केनास्यभ्यर्थितो दैव ! यन्नेमिने वर कृतः ॥ २१३ ॥

विपरीतं कुतोऽकारिणैरकण्डे दण्डपातवत् ॥

एकन्त्रमसि मायावी त्व च विश्वासघातक ॥ २१४ ॥

यद्येवं प्रागपि जानं स्वभाम्प्रत्ययान्मया ।

व्यायं जगत्तायोत्कृष्टो वरो नेमिसहं क्व च ॥ २१५ ॥

आत्मनोऽन्नुरूपाहं जाता नेमे १ त्वया यदि ।

तत्प्रपद्य चिन्तं मे जनित किं मनोरथः ॥ २१६ ॥

जनयित्वा च किं भन्न स्वानिन्मम मनोरथः ॥

महता प्रतिपन्नं हि यावज्जीवमपि स्थिरम् ॥ २१७ ॥

प्रतिपन्नाद्भवन्तोऽपि चलन्ति यदि तत्प्रभो ।।

मयांदा लङ्घयिष्यन्ति निश्चितं जलराश्य ॥ २१८ ॥

यद्वा तत्रापि नो दोषो दोषो मत्कर्मेणानन्दम् ।

भगवत्पाणिपृहीतत्वं वचमैव यदासदम् ॥ २१९ ॥

चारु मातृगृहे दिव्यमण्डरो रत्नवेदिका ।

विवाहायाययोरन्यदप्येतदभगन्मुधा ॥ २२० ॥

धर्मैर्गीयते यत्तत्र सर्वं सत्यमीदृशी ।

सत्योक्तिस्त्वं हि मे भगवां गीतोऽस्यदौ न चाभव ॥ २२१ ॥

किं येभिना विघटनमफार्षे पूर्वजन्मनि ।

पाणिस्पर्शमुखमपि यत्पत्युर्नाहमाप्ननम् ॥ २२२ ॥

विरपन्तीति सा जग्ने हस्तज्जाभ्यामुग्रम्यलम् ।

हारं च त्रोटयामास स्फोटयामास कङ्कजे ॥ २२३ ॥

—त्रिपटि० ५० ८. स० ९, पृ० १३७ ।

[२७]

दृपमप्रभोनिर्वाणे भरतस्य क्रन्दनम् ।

स्वामिनिर्वाणकल्याणान्निर्वाणो दुःखपावक ।

अदृष्टमुखलेशाना, नारकाणामपि क्षणम् ॥ ४९३ ॥

महाशोकसमाक्रान्तश्चक्रवर्ती तु तत्क्षणम् ।

पपात मूर्च्छित पृथ्व्या, वज्राहत इवाऽचल ॥ ४९४ ॥

महत्यप्यागते दुःखे, दुःखशैथिल्यकारणम् ।

विदाचकार रुदितं, न कश्चिदपि यत् तदा ॥ ४९५ ॥

दुःखशैथिल्यहेतुं तच्चाक्रिणोऽज्ञापयत् स्वयम् ।

शक्रश्चकार रुदितं, महापूतारपूर्वकम् ॥ ४९६ ॥

अनु संक्रन्दनं चक्रे, क्रन्दनं त्रिदशैरपि ।

समा हि समदुःखाना, चेष्टा भवति देहिनाम् ॥ ४९७ ॥

तेषां च रुदितं श्रुत्वा, संज्ञामासाद्य चक्रयपि ।

उच्चैर्म्वरेण चक्रन्द, ब्रह्माण्डं स्फोटयन्निर ॥ ४९८ ॥

रुदितेनाऽम्फुट् राज, शोकग्रन्थिर्महानपि ।

पालीबन्धो भेदास्रोतोर्हसेव महीयसा ॥ ४९९ ॥

सुरासुरमनुष्याणां, रुदितै रुदितैस्तत ।

त्रैलोक्ये करुणारस, एकच्छत्र इवाऽभवत् ॥ ५०० ॥

तन प्रभृति लोकेऽपि, देहिना शोन्ममभवे ।

रोदनाध्या प्रभृते, शोन्मदल्यदिदल्यम् ॥ ५०१ ॥

नेसर्गिकमपि त्यक्त्वा, धैर्यं मरुत्तुपति ।

दु खितो विल्लापेनं, तिरश्चाऽपि हि दु खम् ॥ ५०२ ॥

हा तात ! हा जगद्वन्धो !, हा दृषागस्यार ।

वाजानिह भवारण्ये, त्यक्तमानसि न कथम् ॥ ५०३ ॥

अम्लानफेजलज्जानप्रकाशेन विना त्यथा ।

तनसीव ऋते वीप, म्थान्यागोऽन कथं भवे ॥ ५०४ ॥

छन्नमथन्येव ते मौनं, किमेन्न् परमेश्वर ! ।

धुत्प्य देशता नाऽनुगृहासि जिम्नु जन्म् ॥ ५०५ ॥

लोकाग्रमथनाऽयासीर्भगवन् । आपसे न यत् ।

आभापन्ते दु खितं मा, तेऽपि महन्धवो न स्मि ॥ ५०६ ॥

दु जातमथरा ते हि, सदा म्थाम्यनुगामिन ।

म्यादिनोऽननुगो नास्ति, मरुत्तुले मा विनाऽप्य ॥ ५०७ ॥

—त्रिषष्टि० प० १, स० ६, पृ० १६६ ।

[२८]

अरण्ये सीतायास्त्यागे सेनानेः कारुण्यं
तस्याश्च विलापः ।

गंगासागरमुत्तीर्यारण्ये सिंहनिनादके ।

गत्वा कृतान्तवदनस्तस्थौ किञ्चिद्विचिन्तयन् ॥ ३०९ ॥

साधुं ग्लानमुखं तं च प्रेक्ष्य सीताप्रवीदिति ।

कथमित्यं स्थिनोऽसि त्वं सशोक इव दुर्मनाः ? ॥ ३१० ॥

कृतान्तः कथमप्यृचे दुर्वचं वच्म्यहं कथम् ? ।

दुष्करं कृतवाञ्छैतत् प्रेप्यभावेन दूषितः ॥ ३११ ॥

राक्षसावाससंवासापनादाह्लोकजन्मनः ।

भीतेन देवि ! रामेण त्याजितासि वनेऽनघे ॥ ३१२ ॥

अपवादे चराख्याते रामं त्वत्त्यजनोद्यतम् ।

न्यपेधील्लक्ष्मणो लोकं प्रति क्रोधारुणेक्षणः ॥ ३१३ ॥

सिद्धाज्ञया निषिद्धश्च रामेण ॥ रुदन् ययौ ।

अहं च प्रेषितोऽमुष्मिन् कार्ये पापोऽस्मि देवि ! हा ॥ ३१४ ॥

अमुष्मिन्च्छ्वापदाकीर्णे मृत्योरेकनिवेतने ।

जीविष्यसि मया त्यक्ता स्वप्नभावेण केवलम् ॥ ३१५ ॥

तच्छ्रुत्वा स्फन्दनात् सीता मूर्छिता न्यपतद्भुवि ।

मृतेति बुद्ध्या सेनानीः पापं मन्यो स्तोद सः ॥ ३१६ ॥

सीतापि वनवातेन कथञ्चित् प्राप चेतनाम् ।

भूयो भूयोऽप्यमूर्च्छन् चेतनामाससाद च ॥ ३१७ ॥

महत्प्रामथ्ये चेन्मयां सुस्थीमपेयुग्राच सा ।
 इतोऽयोऽस्या विरहद्वे रामस्तिष्ठति गुत्र वा ! ॥ ३१८ ॥
 सेनानीरम्यधातुंरज्योध्या किं कृञ्ज्यान्ता ! ।
 उग्राञ्जस्य ॥ रामस्य पर्याप्तं देवि । वार्तया ॥ ३१९ ॥
 इति श्रुत्वापि सा राममन्ता गयोऽप्यमापन ।
 अत्र ! मेढ्राचिरुमिदं शंसे गगम्य मथि ॥ ३२० ॥
 यदि निर्माद्रीतम्वं परीक्षां नाट्याः क्वम् ! ।
 शंकास्थाने हि सर्वोऽपि दिव्यादि त्मने जन ॥ ३२१ ॥
 अनुमोध्ये स्वकर्माणि मन्दमाया वनेऽप्यहम् ।
 नानुरूपं त्वकार्षीम्वं विवेकस्य गुरुम् ॥ ३२२ ॥
 यथा स्वर्गगिरात्याशीः न्यामिशोऽपरेऽपि गाम् ।
 तथा मिथ्यादृष्टां वाचा सा गर्भं त्रिणमाहितम् ॥ ३२३ ॥
 इत्यस्या मुष्टिना भूमौ पतितोत्थाय नाम्भगान् ।
 मया त्रिना कथं रामो जीविन्नानि तत्तामि दा ! ॥ ३२४ ॥
 रामाय स्वस्वयारंसेरादिनं लक्ष्मणस्य च ।
 शिरान्नं सन्तु पन्थानो दत्त । गच्छोपरापनम् ॥ ३२५ ॥

—त्रिपटि० प० ७, श० ८, १० ११३ ।

[२९]

दयावीरश्रीनेमिनाथस्याग्रे ।

पशूनां शिवादेवीप्रमुखपरिवाराणां चाक्रन्दनम् ।

ततो नेमिर्दयावीरो वभापे निजसारथिम् ।

यत्रैते प्राणिन सन्ति स्यन्दन नय तत्र मे ॥ १७५ ॥

तथैव सारथिश्चक्रे ददर्श भगवानपि ।

विनिधान् प्राणिन प्राणापहारचकितात्मन ॥ १७६ ॥

ग्रीवाया रज्जुभिर्बद्धा केऽपि केऽपि च पादयो ।

केऽपि क्षिप्ता पञ्जरान्त केऽपि पाशेषु पातिता ॥ १७७ ॥

उन्मुरा दीननयना वेपमानशरीरका ।

ते प्रेक्षाचमिरे नेमि प्रीणक दर्शनादपि ॥ १७८ ॥

पाहि पाहीति ते नेमि स्वस्वभावाभिरब्रुवन् ।

ताश्च सप्राधिमाज्ञाप्य नेमिनाथोऽप्यमोचयत् ॥ १७९ ॥

स्व स्व स्थान ततस्तेषु गतेषु प्राणिषु प्रभु ।

रथं निरर्तयामास पुनर्निजगृह प्रति ॥ १८० ॥

शिवा समुद्रप्रिजयः कृष्णो रामोऽपरेऽपि हि ।

विहाय स्वस्वयानानि नेमिनः पुस्तोऽभवन् ॥ १८१ ॥

शिवासमुद्रप्रिजयावूचाते साश्रुलोचनौ ।

वस्मादकस्मादप्यस्माद्विनिवृत्तस्त्वमुत्समात् ॥ १८२ ॥

नेमिरप्यत्ररीदेते प्राणिनो बन्धनैर्यथा ।

बद्धास्तथा वयमपि तिष्ठाम कर्मबन्धनै ॥ १८३ ॥

यथा चान्यन्नोक्ष कर्मन्धाजयत्तन ।
 कर्तुं दीक्षमुपादान्ये सौम्यार्त्तनिम्नम् ॥ १८४ ॥
 तन्ममिव च ध्रुवा तौ ह्यपि दुर्गन्तु ।
 स्मदुपेक्ष सौम्यार्त्तनिम्नविशेषम् ॥ १८५ ॥
 शिवायमुद्रविद्यया गगाधस्य जनार्दनः ।
 रुदितं च प्रतिष्ठितं यथापेक्षितं निम्नम् ॥ १८६ ॥
 मम रामस्य तामानां सग मायौऽमि मानद ।।
 रूपं निम्नम् चेदं यौवनं च नरं तव ॥ १८७ ॥
 किं च सापि मृगा राजीमती राजीम्येचना ।
 तवानुत्तम तद् धूहि किं ते वैगन्धसारम् ॥ १८८ ॥
 ये चने पशो हृष्टा स्वया तेऽपि हि मोचिता ।
 पितृणां धान्यमनां च तन्मम मनोरथम् ॥ १८९ ॥
 विनो दोरुनिर्मन्त्रो न ह्यपेक्षितुर्दमि ।
 तत्रापि हि युरु आत सौम्यार्त्तनिम्नम् ॥ १९० ॥
 प्रीणिना प्रीणिनो दीना यथैव भवन् तथा ।
 भवन् प्रीणिना रामादीनपि न्येदं ददर्शन् ॥ १९१ ॥

—प्रिपटि० ५० ८, म० ९, पृ० १३६ ।

[३०]

सगरचक्रिणोऽग्रे द्विजस्य कृत्रिमविलापः ।

इत्यादिभिर्दुर्निमित्तैर्विद्धो हृदि शरैस्त्रि ।

विमनाः प्राविशमहं चञ्चापुरुषवद्गृहम् ॥ ९८ ॥

• मामापतन्तं सम्प्रेक्ष्य, ब्राह्मणी 'विलुल्लङ्घ्या ।

सद्यो हा पुत्र ! हा पुत्रेत्याक्रन्दन्त्यपतद्भुवि ॥ ९९ ॥

ध्रुवं विपन्नो मे पुत्र, इति निश्चित्य चेतसा ।

अहमप्यपतं सद्यो, गतप्राण इवावनौ ॥ १०० ॥

मूर्छाविरामे भूयोऽपि, प्रलपन् करुणस्वरम् ।

अपदयं गृहमध्येऽहं, सर्पदष्टमिमं सुतम् ॥ १०१ ॥

भोजनाद्यप्यवृत्त्वास्थां, यावज्जाग्रदहं निशि ।

कुलदेवतया तावदिदमादेशि मे पुनः ॥ १०२ ॥

भोः किमेवं समुद्विग्नोऽस्यमुना पुत्रमृत्युना ? ॥

'संपादयामि ते पुत्रं, यद्यादेशः करोषि मे ॥ १०३ ॥

देव्याः प्रमाणमादेशः, इत्यबोचमहं ततः ।

पुत्रार्थे शोकविधुरैः, किं वा न प्रतिपद्यते ॥ १०४ ॥

कुलदेवतयायोक्तं, 'विपन्नो यत्र कोऽपि न ।

ततोऽग्निं मङ्गलगृहात्, कुतोऽध्यानयः स्वरम् ॥ १०५ ॥

ततस्तनगलोभेन, प्रत्यहं प्रतिमन्दिरम् ।

तत्पृच्छन् हस्यमानोऽहं, आन्तोऽर्भक इवाञ्जमम् ॥ १०६ ॥

पृच्छ्यमानो जनः सर्वोऽप्याचष्टे स्म गृहे गृहे ।
 संख्यातीतान् मृतान् बन्धुं, नामृतं किञ्चिदप्यमृत ॥ १०७ ॥
 तदप्राप्त्या च भग्नाशः, पैरासुरिव नष्टधीः ।
 न्यजिज्ञप्समहं दीनस्तत्सर्वं कुलदेवताम् ॥ १०८ ॥
 आदिशदेवताप्येवं, न मङ्गलमृहं यदि ।
 अमङ्गलं कथमहं, तव रहितुमीधरीः ॥ १०९ ॥
 तथा च देवतायाचा, तौत्रेणेव प्रवर्तितः ।
 प्रतिग्रानं प्रतिपुरिं, अन्नदन्निहागम् ॥ ११० ॥
 अपि धात्र्याः समस्तायासाता त्वमसि विश्रुतः ।
 न कोऽपि प्रतिमहोऽपि, दोषदग्नेमरस्य ते ॥ १११ ॥
 वैताण्ड्यगिरिदुर्गस्थेऽणिद्वयनास्तास्त्य ।
 विद्याधरा अपि दधत्याज्ञां शिरसि मात्स्यत् ॥ ११२ ॥
 देवा अपि तवादेशं, सदा कुर्वन्ति भृत्यवत् ।
 बाह्यितार्थं प्रयच्छन्ति, निधयश्च तवानिशम् ॥ ११३ ॥
 सतत्त्वां दरणं प्राप्तो, दीनत्राणैस्त्वमग्निम् ।
 तदग्निं मंगलमृहत्, कुतोऽप्यान्म मल्लने ॥ ११४ ॥
 विपन्नमपि मे पुत्रं, सा यथा कुलदेवता ।
 प्रत्यानयति येनास्मि, दुःखिनः पुत्रमृत्युना ॥ ११५ ॥

—त्रिपटि० प० २, स० ६, पृ० ८९ ।

१ गतप्राण इव । २ भगवता । ३ वेणुदण्डेनेव । ४ प्रमिदः ।

५ दीनरक्षणे निहितदीक्षितम् ।

[३१]

पितुर्मृत्युसमये विष्णोस्तन्मातुश्चरोदनम् ।

तत्र च प्रविशन् विष्णुर्जननीद्वा मयैकया ।
 अग्रे भूत्वा सकृत्तुं व्यजपीदमुदधिया ॥ १११ ॥
 कुमार ! परित्रायन्व परित्रायन्व नन्दसौ ।
 जीवत्यपि महाराजे देवीदं दुर्न्यस्यति ॥ ११२ ॥
 तदाकर्ण्य वचो विष्णुः संभ्रान्तो मातुरालयम् ।
 जगाम वीक्षाश्चक्रे च मातरं ब्रुवनीमिति ॥ ११३ ॥
 पतिप्रसादादुद्धृता ये प्राज्या रत्नराशय ।
 अनन्तं कालं यच्च ये वा रजतमध्या ॥ ११४ ॥
 मुक्तामया वज्रनया जाल्यरत्नमयाश्च ये ।
 संमिश्रा ये च नेपथ्यसमुदाया सहस्रश ॥ ११५ ॥
 यच्चान्यत् कोशसर्वन् च सप्तश्रेयां तदर्प्यताम् ।
 मंहापथप्रस्थितानां पायेयं हीदमादिनम् ॥ ११६ ॥
 पत्युर्विपैतौ वैवव्यमहास्मि न मनागपि ।
 अहं तदग्रे यास्यामीत्यनलः सज्ज्यतां द्रुतम् ॥ ११७ ॥
 इति ब्रुवाणां जननीं जननी दुःसम्पद ।
 उपेत्य नत्वा च हरिर्व्याहरद्दददाक्षम् ॥ ११८ ॥

१ अनुचित व्यस्यति । २ मृत्युमागोप्रस्थितानाम् । ३ विनाशे ।

४ जनधरिणीम् ।

मातर्माम्स्वमपि मा मन्दमप्यं किमुच्छसि ।
 अहो विलङ्घं मे देवं देव्यैवं यत् प्रचक्रमे ॥ ११९ ॥
 अम्मादेव्यप्युमाचैवं तज्जै सम्यक् परीक्षित ।
 त्वत्तातम्येषम्वितोऽयं रोग प्राणहरो हरे । ॥ १२० ॥
 नारं क्षणमपि श्रोतु विधेय्यधराण्यहम् ।
 कौमुभधारिणी याम्याम्यप्रतस्तत्पितुस्तत ॥ १२१ ॥
 कृत्तार्ध मेऽमयज्जन्म पत्या शिमान्दीभुजा ।
 पुत्र । त्वया च पुत्रेण पश्येनार्धचक्रिणा ॥ १२२ ॥
 पत्युर्विपत्तौ यास्यन्ति मत्प्राणा स्वयमेव हि ।
 त्यक्ष्यानि तान् प्रविश्याम्यौ मा भूमे हीनस्त्वता ॥ १२३ ॥
 तत्क्षत्रियदुलाचारमाचरन्त्या नमाधुना ।
 मा स्म भृगुतरायम्वं वत्स । वात्सल्यतोऽपि हि ॥ १२४ ॥
 सनं 'मुदूर्धनेन' त्वं पुत्र । नन्द मदाशिषा ।
 मत्युग्मे प्रयाम्येषा हृष्णवर्त्मकवर्मना ॥ १२५ ॥
 अन्तिमा प्रार्थना वेऽद्य कुमारीना करोम्यहम् ।
 निपेत्तुं विधेस्तस्य त्वया वाच्यं न विद्वन ॥ १२६ ॥
 एव मुञ्चा तु सा स्वामिपिपच्छ्रवणकातरा ।
 परलोकापुद्गारं प्रवेष्टुमनल ययौ ॥ १२७ ॥
 दुःसानुनिधिभिर्दुःखै रूथाहो वीवधैस्त्रि ।
 तेमेऽपि प्रमत्तत्पाद पितु पार्श्व ययौ हरिः ॥ १२८ ॥

१ वैश्वस्य । २ अग्निमानेन । ३ मरणविवे । ४ भारेति ।

५ समपदेऽपि ।

स्मरन् स्वां मातरं पश्यंस्तथा पितरमौतुस्म ।

प्रतीकारासहो विष्णुः क्लीबमान्यपतद्भुवि ॥ १२९ ॥

राजा दाहज्वरार्तोऽपि बभाषे धैर्यमाश्रयन् ।

किमेतद्वत्स ! कौतर्ह्यं स्वकुलानुचितं तव ॥ १३० ॥

इयं हि त्वद्भुजाधारा वत्स ! देवी वसुन्धरा ।

अधैर्यान्निपतन्नस्यां कथं नाम न लज्जसे ॥ १३१ ॥

त्वय्युच्चैः पुरुषसिंह इत्यारूढाफारिणो मम ।

अज्ञानकारितां ना दास्यमेवं धैर्यमुत्सृजन् ॥ १३२ ॥

एवं शार्ङ्गिणमाध्वास्य शिन्नराजः शिवाशय ।

कालधर्मं ययो सायं कः कालं यातुमीश्वरः ॥ १३३ ॥

श्रुत्वा च मूर्च्छिष्ठो विष्णुः पपात धरणीतले ।

महाद्भुमो वार्ययेव वातेनेव च वातेकी ॥ १३४ ॥

अथ सिक्तं पयस्कुम्भैर्लब्धसंज्ञो जनार्दनः ।

हा तात ! तात ! तातेति ब्रन्दन्नुत्तिष्ठति स्म च ॥ १३५ ॥

न किं सन्तप्यते तेऽङ्गं गुणं कस्यौपधस्य वा ।

प्रत्यय कस्य वैद्यस्य सुरवनिद्राथवाद्य क्रिम् ॥ १३६ ॥

ब्रूहि तात ! प्रसादं मे कृत्वेति स्नेहमोहित ।

प्रल्लाप क्षणं विष्णुर्विल्लाप च तत्क्षणम् ॥ १३७ ॥

— त्रिपटि० प० ४, स० ५, पृ० ७३ ।

[३२]

दवदन्तीत्यागसमये नलस्य शोकः प्रियविरहे
च दवदन्त्या विलापः ।

दवदन्त्यैक्यमेकमेका स्वपिति वर्मनि ।
अहो नलस्य शुद्धान्तमसूर्यपक्ष्मीदृष्टम् ॥ ५२७ ॥
अहो नत्कर्मदोषेण कुन्तीनेयं मुनेचना ।
प्रविशेद्य दशमेनं हतायाः किं करोम्यहम् ? ॥ ५२८ ॥
ममि रात्रिपि पार्धस्थेऽप्युन्मत्तजननम्बर ।
शूरी शंते वरतोदा जीवत्यद्यापि ही नलः ॥ ५२९ ॥
मयैकाकिन्यसौ मुक्ता प्रमुखा मुग्यलोचना ।
गोक्ष्यने जीवितेनापि स्पर्द्धयेव मया हृद ॥ ५३० ॥
भक्तां तदेनां पश्चिन्वा सान्द्रतो गंतुमुत्तरे ।
जीवितं मरणं यापि मम स्तादन्या हृद ॥ ५३१ ॥
अधनानेकदुःखानामरण्ये नरकोपमे ।
पात्रं नारकिक इव मरान्धेकोः हृदस्त्वसौ ॥ ५३२ ॥
मया तु वस्त्रे लिखितामाशां कृत्वा मुग्धाश्म्यौ ।
स्वयं गत्वा तुदालिनी वरस्पतिं स्वव्रतौक्यि ॥ ५३३ ॥
इति निश्चिन्वा तां रात्रिमतिक्रम्य च नैराधि ।
प्रगोधमनये पद्मस्तितोपात्तलिनकम् ॥ ५३४ ॥

डैत्रिद्रपङ्कजामोदिमृदुप्रत्यूषणरत्ने ।
 निशादोषे दग्धदन्ती न्वप्रमेवमुदैक्षत ॥ ५३७ ॥
 यदहं फलिते फुल्ले पत्रले चूतपादपे ।
 आरुह्य तत्फलान्यग्द शृण्वन्ती नृङ्गनि स्वनान् ॥ ५३८ ॥
 अरुम्माद्वनकरिणोद्वनूलि च स पादप ।
 पत्तिराह च मेदिन्या ततोऽड श्व पक्षिण ॥ ५३९ ॥
 भैमी मधुद्धा तत्कालनपश्यती नल पुर ।
 दिशोऽनलोऽस्यागास मृगी यथादिव च्युता ॥ ५४० ॥
 अर्चितयच्चपतितमैत्याहितमनाहृतम् ।
 अशरण्यामरण्ये मा प्रेषानपि मुमोक्ष यन् ॥ ५४१ ॥
 यद्वा मुरजशालाया प्राणेशो मे निशात्यये ।
 गतो भविष्यति ह्यपि वायानेतु जगज्जये ॥ ५४२ ॥
 नीतो रमयितु यद्वोपरध्य निर्यत नलः ।
 कयाचिदपि खेचर्या तद्रूपालोकलुब्धया ॥ ५४३ ॥
 कीढन् कलाया कस्याचिज्जितो मन्ये तया च स ।
 दृतावस्थानपणतस्तस्थौ चाद्यापि नेति यत् ॥ ५४४ ॥
 त द्रुमा पर्वताम्वेऽपि तदरण्य च सा च भू ।
 एकमेव न पश्यामि नल कमललोचनम् ॥ ५४५ ॥
 एव चिंताप्रपन्ना सा दर्श दर्श दिशोऽखिला ।
 प्राणनाथमपश्यन्ती निज स्पर्श व्यचारयत् ॥ ५४६ ॥

सहस्रगो नलो राजा गज्य पुष्करादिकम् ।
 पलाश्यादो राज्यमुखं भृङ्गा परिणो मम ॥ ५४७ ॥
 'सहकारस्तर्प्यधोन्मुखितो वन्दन्तिना ।
 राज्यादुत्थाप्य दैवं प्रावाम्यन स मे पति ॥ ५४८ ॥
 यश्चास्मि पतिना वृक्षत्तद्भ्रष्टास्मि नलादृच्छ ।
 स्वप्नेनानेन नृत्वं मे नलो दुर्लभदर्शन ॥ ५४९ ॥
 । त्रिभिर्विशेषकम् ॥
 स्वप्नार्थमिति निर्णय सा दध्याविति धीमनी ।
 न राज्य न पतिश्चेति द्वयनापतित मम ॥ ५५० ॥
 व्यल्पन्मुक्तकण्ठं च सा तैर तैरलोचना ।
 दुर्दशापतिताना हि स्त्रीणा धैर्यगुणं वृत्तं ॥ ५५१ ॥
 हा नाथ ! मा किमत्यक्षी ? किं भाराय तयाभनम् ? ।
 न ह्यात्मीया कञ्चुलिका जलु भाराय भोगिन ॥ ५५२ ॥
 नैर्मणान्तरितोऽभून्मय यद्वा बलीयने पविन् ? ।
 तत्प्रकाशो भव चिर न हि नापि दीर्घदम् ॥ ५५३ ॥
 मार्धये च प्रसीदन्तु मम हे वनदेवता ! ।
 प्राणेश दर्शयत मे मार्गं या तत्पवित्रिम् ॥ ५५४ ॥
 द्विधा भव धरित्रि ! त्वं बालुकमिव वाकिनम् ।
 त्वद्वत्तविबेरणाहं प्रविश्याप्नोमि 'निर्वृतिम् ॥ ५५५ ॥

१ आम्रदृष्टम् । २ उषे । ३ दीर्घनेचना । ४ मन्दम् । ५ हास्येन ।
 ६ कल्याणदम् । ७ बालुकं चिभेयम्, मायायां 'चीनडु' इति । ८ एकम् ।
 ९ शान्तिम् ।

एवं भैमी त्रिपंती रुदंती नमनोदकै ।

सारणीमारिभिरिव सिपेचारण्यदपान् ॥ ५५६ ॥

जले स्थले वा छायायामातपे वा नल विना ।

उपरातया द्रु तम्या न निर्वृतिरगोऽप्यभूत् ॥ ५५७ ॥

—त्रिपष्टि० प० ८, स० ३, पृ० ५९ ।

[३३]

सगरचक्रवर्तिपट्टिसहस्रपुत्रणां मरणेऽन्तःपुरस्त्रीणां
सेनाधिपतिमामन्तादीनां च विलापाः ।

चित्रिसैन्येऽथ सैन्यानामाक्रन्द उदभून्महान् ।

महाजलाशय इव, रिक्तीभवति दैवसाम् ॥ १ ॥

केऽप्यास्वादितकिम्पाका इव पीतविषा इव ।

सर्पदष्टा इवेन्मूच्छा, पेतुर्वसुमतीतले ॥ २ ॥

केचिदास्फालयामासु, स्वशिरो नालिकेरवत् ।

केचिदाजग्निर वक्ष, कृतागम्कमिवामकृत् ॥ ३ ॥

पादान् प्रसार्य केऽप्यस्तु, कृत्यमूढा पुरग्निवत् ।

भृगूण्यारुरुक्ष्म्या, कपित् केऽपि दित्सव ॥ ४ ॥

कूष्माण्डदारमुदराण्येके स्वानि दिदीर्षव ।

चकृपु क्षुरिका कोशाद्यमजिह्वास्तोदराम् ॥ ५ ॥

१ जलचरजीवानाम् । २ कृतापराधम् । ३ भृगूणि शिग्रराणि पर्वतात्पत
नस्थानानीयर्थे । ४ दातुमिच्छव ।

आत्मानं तरुशारयामुद्बुधमनसोऽपरे ।
 बन्धुरुत्तरीयाणि, लीलादोलं यथा पुरा ॥ ६ ॥
 शिरसोऽगोदयन् केऽपि, केशान् क्षेपितुशानिर ।
 केप्यंगलनं नेपथ्यं, चिक्षिपु स्वेदमिदुवत् ॥ ७ ॥
 हस्तन्यस्तकपोलं केऽप्यधुश्चिन्तापगयणा ।
 मदतोत्तमनस्तमजर्जकारुड्यवत् ॥ ८ ॥
 अक्षरहन्त केचिच्च, परिधानाशुक्तान्यपि ।
 विशेशपुराणा व्युत्पन्नुन्मत्ता इव भूतले ॥ ९ ॥
 त्रिलोपोऽन्तपुरे लीला, त्रैरीणामिगम्बरे ।
 हृदयाकम्पजनक, पृथक् पृथगभूदिति ॥ १० ॥
 प्राणेशान् गृहताम्नाक, प्राणानत्रैव मुञ्चता ।
 किर्मर्षवैशमिदं रे देवाचरितं त्वया ॥ ११ ॥
 प्रसीद विरं देहि, स्फुटित्वा देवि । केश्यपि ।
 अस्मादपि पतितानां, शरणं धरणी रुरु ॥ १२ ॥
 अद्य संदनगोष्ठानामिनाम्नाकमुत्सर्पणे ।
 विमुदगडमकौण्डेऽपि, देव । पातय निर्दयम् ॥ १३ ॥
 प्राणा । शिरा व पन्थाने, यूयं यत्त यथेष्टम् ।
 विमुञ्चताम् चरिस्मवन्वहुटीमिर ॥ १४ ॥
 सनायाहि महातन्त्रे, ! सर्वदुःखपनोदिनि ! ।
 मन्दाकिनि ! त्वनुत्पन्न, जन्मृचुं प्राच्छ वा ॥ १५ ॥

१ मीमांसालम् । २ शिखिलाङ्गा । ३ मृगीनाम् । ४ अप्यस्तम् ।
 ५ हे पृथिवी । ६ आकाशात् । ७ अमग्नये ।

अस्यां गिरितलाट्यां, प्रादुर्भव दमानल ! ।
 अनुयामः पतिगतिं, तव साद्यव्यक्तयथा ॥ १६ ॥
 हा केशपाश ! मुञ्चाय, सुननेदामसौदमम् ।
 युवाभ्यां दीयतां नेत्रे !, कञ्जलाय जलाञ्जलिः ॥ १७ ॥
 पत्रलेखनकण्डूतिं, ना कृपायां कपोलकौ ! ।
 अलक्तकम्यतिकरश्चञ्चलधर ! मा घरः ॥ १८ ॥
 गीताकर्णनवत्कर्णौ !, त्यजतं रत्नकर्णिकाम् ।
 हे कंठ ! कंठिकोत्कंठां मा कार्षास्त्वमतः परम् ॥ १९ ॥
 वक्षोजावय वां हारो, नीहारोमोखामिव ।
 सद्यो हृदय ! भूयाम्तां, फेवैरुक्तवद् द्विधा ॥ २० ॥
 बाह ! फल्लणकेयूरैर्भौरैरिव ह्येतं च वाम् ।
 नितम्ब ! रसनां मुञ्च, प्रातश्चन्द्र इव प्रभाम् ॥ २१ ॥
 अनासैरिव पर्याप्तं, हे पादौ ! पादभूषणैः ।
 अलम्गंगागरागैस्तैः, कैपिकच्छमयैरिव ॥ २२ ॥
 एवमंत पुरस्तीर्णां, हृदि तैः करुणस्वरैः ।
 धनान्यपि प्रतिस्वैरुल्लु सद् बन्धुवत् ॥ २३ ॥
 सेनाविपतिसामन्त-मण्डलेशादयोऽपि हि ।
 शोकह्रीकोधशङ्कादि-विविधं प्रालम्बित्ति ॥ २४ ॥
 हा स्वामीपुत्राः ! क गता न हि संविद्यहे वयम् ।
 ब्रूतानुयानोऽद्य यथा, स्वामिशासन्तत्पराः ॥ २५ ॥

१ पुष्पमाद्य । २ सक्थः । ३ हिमम् । ४ कर्कटीवत् । ५ अलम् ।
 ६ हे अंग ! । ७ कण्डुजनरु औषधिविशेषः ।

किं तिरोधानदिद्येह, भवता कण्डुस्थिता ।
 सा तु खेदाय भृत्याना, प्रयोक्तुं नहि युज्यते ॥ २६ ॥
 युष्मान्नष्टान् चिन्तान् वा, हित्वा गन्तव्यं मुत्तम ।
 कथं द्रक्ष्यति न स्वामी, ऋषित्वहनामिव ॥ २७ ॥
 युष्मान्विना गतानोऽद्य, लोकोऽप्युपमिष्यति ।
 हृदय । स्फुट रे सद्य, पयसिक्तामदुग्धम् ॥ २८ ॥
 तिष्ठ तिष्ठारिखेट । त्व, छलेन ध्वज न पतीन् ।
 व्यग्रानष्टापद्रागे, दग्ध्वायासी क रेऽधुना ॥ २९ ॥
 खड्ग रज्जो धन्व धन्व, शक्ति शक्तिर्दा गदा ।
 युद्धाय सज्जीभव रे, कियत्तृणा गमिष्यसि ॥ ३० ॥
 अमी तान्निदिह त्यक्त्वा, ययुर्न भ्यामिमूलम् ।
 ह हा तत्र गतानद्य, त्यक्तं ते स्वाम्यपि द्रुतम् ॥ ३१ ॥
 अगतानपि नन्तत्र, जीमनोऽपि तिष्ठन् ।
 श्रुत्वा लज्जिष्यते स्वामी, यदि वा निग्रहीष्यति ॥ ३२ ॥
 एवं रदित्वा विविध, भूय सभूय ते निध ।
 सैहज धैर्यनालव्य, मन्त्रयानासिरित्यथ ॥ ३३ ॥
 पूर्वोदितेविधानेभ्य, परोक्तविधिर्बहिषि ।
 सर्वेभ्यो बलवास्तस्मात्त कोऽपि नत्यत्त ॥ ३४ ॥
 तत्राश्वयप्रीकारे, मुधा प्रतिचिकीर्षितम् ।

१ अहङ्गकरणविद्या । २ अपर । ३ हे नागराज । ४ स्वामा
 विक्रम् । ॥ पूर्वविधिभ्य परोविधिर्गत्वान् इति निश्चयेन । ६ दैवम् ।

ज्योम्न प्रतिजिघासेऽ जिघृक्षेव नमस्कृत ॥ ३५ ॥
 एभि श्लोपैस्तदल, हस्त्यथायखिलं प्रभो ।
 इदानीमर्पयाम स्वं, वयं न्यासधरा इव ॥ ३६ ॥
 उचितं रुचिं चापि, यत्किञ्चन तत् परम् ।
 त्रिधातु तदस्नासु, स्वामी किं नो विचिन्तया ॥ ३७ ॥
 एवमालोच्य ते सर्वे, सर्वमन्त पुरादिकम् ।
 आदाय दीनरदना, प्रत्ययोर्ध्वं प्रतस्थिरे ॥ ३८ ॥
 मन्दमन्दमथोत्साहहीना म्लानाननेक्षणा ।
 अयोध्यासन्निधिमुव प्रापु सुतोत्थिता इव ॥ ३९ ॥
 ३ त्रिपष्णास्तत्र च स्थित्वा, नीता बध्यश्लिखामिव ।
 उपविश्य महीपीठेऽन्योऽन्वमेव वभाषिरे ॥ ४० ॥
 भक्ता बहुज्ञा दोषमन्ते, दृष्टसारा पुरापि च ।
 इत्यादिष्टा वय राज्ञा, सत्कृत्य तनयै सह ॥ ४१ ॥
 विना कुमारानभ्येत्य, स्वामिनोऽग्रे वय कथम् ।
 बदनं धारयिष्यामो, नासिक्कारहिता इव ॥ ४२ ॥
 कथं वा कथयिष्याम, पुत्रवृत्तान्तमीदृशम् ॥
 ४ अक्राण्डाश्च निमग्नास्त सद्दश वसुधापते ॥ ४३ ॥
 अत परमहो तत्रास्माक गन्तु न युज्यते ।
 युज्यते किंतु मरण, शरणं सर्वदु खिनाम् ॥ ४४ ॥
 सम्भावनाया प्रगुणीवृत्ताया अशभाजिन ।

पुंसो शरीरिण्येव, जीवित्येन किं ननु ! ॥ ४५ ॥

किं च पुत्रक्षयं श्रुत्वा, दुःशमं चक्रनर्यपि ।

चेद्विप्रेवेत तदपि, मृत्युस्रेष्ठो हि न ॥ ४६ ॥

मनायित्वेति ते सर्वे, मरणे वृत्तनिश्चया ।

यायत्तन्धुस्तायदागादेकं कैपायमृद्विज ॥ ४७ ॥

—त्रिपटि० प० २, स० ६, पृ० ८६-८७

[३४]

पट्टिसहस्रपुत्राणां मरणश्रवणे

नगरचक्रयादीनां विलापः ।

नाशेनैकस्य पुत्रस्य न शोचिष्याम्यत परम् ।

मद्वत्त्वमपि मा शोची सर्वपुत्रक्षयेऽपि हि ॥ १५४ ॥

पट्टिसहस्रसंख्यास्ते, दोर्विक्रमविराजिन ।

राजन् । विपन्नान्ननया, युगण्त्वात्योगत ॥ १५५ ॥

अत्रातरे च सामन्तामात्यसेनाधिपादय ।

अपरेऽपि कुमारानां, जना आसन्नवर्तिन ॥ १५६ ॥

उत्तरीयछत्रमुत्ता, शैलीना इव लज्जया ।

विवर्णदेहा स्वेदेन दैवदग्धा इव हुमा ॥ १५७ ॥

अत्यन्तदुःखमनमः, पिशाचविजरा इव ।

उदश्रुलोचना दीना मुपिता वृषणा इव ॥ १५८ ॥

प्रस्तुतचरणन्यासा, दृष्टा इव भुजङ्गमै ।

औस्थान युगपद्राज्ञो-विशन् सङ्केतिता इव ॥ १५९ ॥

॥ चतुर्भि कलापकम् ॥

रागान ते नमस्कृत्य, यथास्थानमुपाविशन् ।

विबिम्ब इव क्षोणी, ते च तस्युग्धोमुखा ॥ १६० ॥

ता निप्रमाचमाकर्ष्य, दृष्ट्वा ताश्च तथाविधान् ।

कुमारवर्जमायातानैनिपादिद्विपानिव ॥ १६१ ॥

लिखितो नूत्लिखितो नु, सुप्तो नूत्तम्बितो नु वा ।

शून्यो निष्पन्दनयनो, द्रागमृदवनीपति ॥ १६२ ॥

॥ युगम् ॥

आप्तमूर्छमधैर्येण धैर्येण च तैथास्थितम् ।

पुनर्गोधयितु विप्र, प्रोवाच पृथिवीपतिम् ॥ १६३ ॥

त्वमसि कैमापते । विश्वमोहनिद्राविपस्वत ।

ऋषभस्वामिनो वश्यो, आताचास्यजितप्रभो ॥ १६४ ॥

इत्थं पृथग्गजन इव, भवन्मोहवशवद ।

तयो कलङ्कमादत्सेऽधुना किं धरणीधव । ॥ १६५ ॥

राजापि दध्यौ विप्रोऽय, स्वपुत्रातापदेशन ।

मत्पुत्रक्षयनान्धस्य, जगौ प्रस्तावनामिमाम् ॥ १६६ ॥

१ सभामण्डपम् । २ प्रविष्टुमि-उव । ३ हस्तिपदश्रृङ्गमजानिन ।

४ स्वस्थम् । ५ ह राजन् । ६ सामान्यजन इव । ७ ऋषभमाजितस्वामिनो ।

८ स्वपुत्रमरणमिषान् ।

व्यक्तं च शसययुना, कुमाराणान्तौ क्षयम् ।
 कुमारवर्जमायाता प्रधानपुरुषा अनी ॥ १६७ ॥
 भुक्त सम्भाव्यते तेना, क्षयश्च मन्तापि हि ।
 मुनि सञ्जता म्यैरं, वने केसरिणामिव ॥ १६८ ॥
 मन्त्रालपरीवारा, दुर्गं रा स्त्रौन्तापि हि ।
 केन शक्या निहन्तु तं, हताम्बुलिशक्यम् ॥ १६९ ॥
 चित्तयिवेति किमिदमिति पृष्टा क्षमाभुजा ॥
 ज्वलनप्रभवृत्तान्त, शशसु सचिवादय ॥ १७० ॥
 ताडित कुलिशेनेव, तेनोदतने भूपति ।
 पपात मूर्छित पृथ्व्या, पृथिवीमपि कम्पयन् ॥ १७१ ॥
 मातरश्च कुमाराणा, निपेतुर्मूर्छया क्षिणौ ।
 पितुर्मातुश्च तुल्य हि, दुःस सुतवियोगतम् ॥ १७२ ॥
 राजवेश्मनि लोकानामाक्रन्दोऽथ महानभृत् ।
 समुद्रतटगतोर्तर्गनाना यावसानिव ॥ १७३ ॥
 मन्त्रादयोऽपि ते स्वामिपुत्रनौपत्तिसक्षिणम् ।
 आत्मानमतिनिन्दन्तो, रुद्धुं कञ्चनवरम् ॥ १७४ ॥
 तादृशीं स्वामिनोऽग्रस्था, ता वीक्षितुनिवाक्षमा ।
 अजलिच्छन्नवदना, पूषन्मुखैर्गणय ॥ १७५ ॥
 प्राणप्रियाण्यप्यस्त्राणि, त्यक्तन्त्यात्मरक्षकम् ।
 प्रलयन्तोऽलुटन् भूमौ, वातमग्ना इव दुःखा ॥ १७६ ॥

स्वकञ्चुकान् कञ्चुविन, स्फाटयन्तोऽरटन् भृशम् ।

देवानरान्तः पतिता, इव तित्तिरिपक्षिणः ॥ १७७ ॥

हृदयं कुट्टयन्त स्व, चिरात्प्रासमिव द्विपम् ।

चेष्टाश्चेष्टाश्च चक्रन्दुर्हता स्म इति भाषिण ॥ १७८ ॥

तालवृन्नानिलेनाम्बुसेकेन च महीपति ।

राज्यं सज्जामासेदुर्दु खंशल्यपतोदनीम् ॥ १७९ ॥

मैलिनीभूतप्रासस्का, नेत्राश्रुजलकज्जलै ।

छाद्यमानकपोलाक्ष्यो लुलितालकचङ्चिमि ॥ १८० ॥

उरस्थल्यराघातप्रनुटद्वारयष्टय ।

निर्मरं भूमिलुठनस्फुटत्कणमौक्तिका ॥ १८१ ॥

धूमशोकानलस्येवोज्झन्त्यो निश्वासमुच्चकै ।

शुष्यत्कण्ठाधरदला, रानयन्योऽरदन्नय ॥ १८२ ॥

॥ त्रिमिर्विशेषम् ॥

धैर्यं लज्जा विवेकं च, विहायैकपदेऽपि हि ।

राज्ञीवच्छोकविधुरो, विललापति भूषति ॥ १८३ ॥

हे कुमार ! क्व यूयं न्य, निर्नतध्वं विहारत ।

राज्यायावसरो वोऽद्य, व्रताय सासम्य तु ॥ १८४ ॥

कथं न कोऽपि व्रूते च, स्तस्यमुक्त द्विजन्मना २ ।

देस्युनेव छलजेन, देवेन मुपितोऽस्मि ही ॥ १८५ ॥

अरे रे देव ! कुत्रासि, कुत्रासि ज्वलनप्रभ ! ।

१ वनान्निगद्य । ४ तु खंशल्यपतोदनीम् । २ मैलिनीभूतप्रास ।

४ विरीणवेशसमूहै । ५ चोरेणेव । ६ चोरिताऽस्मि ।

अक्षमिदमाचर्य धायासीने गपादन ! ॥ १८६ ॥
 सेनापते । क्व तेऽगच्छच्छन्दोर्दण्डचण्डिया ! ।
 क्षमदस्त्वनगमत्, व प्रोहितान् । ते ! ॥ १८७ ॥
 गलितं वर्षकं । किं ते, दुर्गनिर्माणकौशलम् ।
 गृहिन् । संजीरनौपध, किं ते युवापि रिम्भता । ॥ १८८ ॥
 गजरत्न । किमाप्तम्, तदा गजनिभीतिराम् ! ।
 अधारत्न । समुत्पन्नं, शूलं किं भातन्मदा । ॥ १८९ ॥
 धनदंष्ट्राः स्यो । यूयं, किं तदानीं सितोदितम् ।
 भ्रमता मणिकुण्डलौ, निष्कर्षौ किं दिनेन्दुवत् । ॥ १९० ॥
 आतोद्यपुटवज्जिने, किं युगां छत्रवर्णणी । ।
 ननापि निषयो । मृगयन्ता किमनया युवा । ॥ १९१ ॥
 युष्मद्विश्वम्नोऽदंश, रननाणा कुमारका ।
 सवेगपि न यत्प्रातान्तम्भत् पदवर्णनम् ॥ १९२ ॥
 परोक्षेयं चित्ते निमिदानीं जलनप्रभम् ।
 सगोत्रमपि चन्द्रमि न हि जीवन्ति मलुता ॥ १९३ ॥
 प्रपञ्चमामिनो दंशे, नेत्रे कोऽप्यामन्तन्मिम् ।
 मयाफतनिगं मूलं, हा क्वन्वा कथनाप्नुत । ॥ १९४ ॥
 पूर्वे नदीया सवेऽपि, पुनरुत्पत्तिविन ।
 दीप्तान्नादिते मर्दन्तर्ग च तेभ्यो ॥ १९५ ॥
 स्वेच्छाविनामृताणि न्यता न्यनुत्ति ।

औरण्यानीसमुत्पन्नमूहानिव ढोहद ॥ १९६ ॥

उदयाय च पूर्णेन्दुदैवाद् अस्तश्च राहुणा ।

फलेग्रहिश्च सञ्ज्ञे, तरुर्भग्नश्च कुम्भिना ॥ १९७ ॥

आगता च त्रीं तीरं, भग्ना च तटभूमता ।

उन्नतश्च नैवाम्भोदो, दिक्तीर्णश्च नैवत्त्वता ॥ १९८ ॥

निष्पन्नं च प्रीतिवर्णं, दग्धं च नववहिना ।

धर्मार्थकामयोग्याश्च, जाता यूयं हताश्च हा ॥ १९९ ॥

॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥

प्राप्यापि महद्गृहं बलना !, अकृतार्था गता ह हा ।

आढ्यस्य कृष्णस्येव, बेरुमोपेत्य वंशीपक्ताः ॥ २०० ॥

तदद्य किमु चक्राद्यै, रत्नैर्निधिभिरप्यलम् ? ।

युष्मान् विना विरहिणो, ज्योत्स्नौद्यानादिकैरिव ॥ २०१ ॥

पट्टखंडभरतक्षेत्रराज्येन यदि वाऽमुंभिः ।

अमुभ्योऽपि प्रियैः पुत्रैर्विना भूतस्य किं मम ? ॥ २०२ ॥

एवं विलापिनमथो, भूनाथं श्रावकद्वित्रः ।

त बोधयितुमित्यूचे, सुधामधुरया गिरा ॥ २०३ ॥

—त्रिपष्टि० प० २, स० ६, पृ० ९१-९३

१ महदरण्यम् । २ वृक्षाणामिग । ३ मनोरथः । ४ फलवान् ।
५ हस्तिना । ६ नौका । ७ नूतनमेषः । ८ वायुना । ९ शालिवनम् ।
१० याचकोः । ११ प्राणैः ।

[३५]

प्रियायाश्चयने ललिताङ्गस्य आक्रन्दः ।

हा दयिते ! हा दयिते ! दामि वाम्ये ! दर्शने देहि ।

यत् त्वां विना विदितमिह दुःखं न तावच्छे ॥ ७६ ॥

तत्तने त्वयि चादुर्गते, मन दयमि प्राप नोत्पन्नम् ।

स्वदुर्गतेन्दुम्योत्पन्ना—कनने दृक्करोरे न ॥ ७७ ॥

अस्यप्रस्य ममास्तु, स्वप्नेऽप्यन्याग्रयं विधे ! कश्चात् ।

स्यमानं स्वद्विरहा—सहेतु मयि तत् कथं कोप ॥ ७८ ॥—दुःखम् ॥

न कदापि त्वं कुपिता, मयाऽनुनीतऽपि नैव तेन त्वम् ।

अनुनयपुराणं धृतं, श्रुत्वा कोपं स्थिता वारि ॥ ७९ ॥

ज्ञातमिदं तेन त्वां, नन्दनवत्तम्यतिरुज्ज्वलम् ।

निजवत्तमं निभाप्य, कन्यनिनेऽनुनयोरुज्ज्वलम् ॥ ८० ॥

इति बुद्धेश्वर स नन्दन—यने क्वन् प्रतिनिरुज्ज्वल्यते ।

हा सुमुखि ! हा घनस्तनि, हा सुयोगि ! किञ्चिदपि न त्वमि ॥ ८१ ॥

—वर्मानन्दकाव्यम् म० ४

[३६]

चृपभस्वामिनिर्वाणकल्याणे भरतस्य परिदेवनम् ।

अन्तोकशोकस्तडनो, भरतो मूर्च्छयाऽपतत् ।

दुःखच्छेदि तदाऽज्ञासीन् न बोऽपि रुदितुं यत ॥ २१४ ॥

चक्रिण ज्ञापयन् दुःखखेदभेदनकारि सत् ।

शत्रुः सैन्धवन्दन चक्रे, समग्रेखिदशे सह ॥ २१५ ॥

रुदितैरुदितैस्तेषां, विमूर्च्छश्चप्रवर्त्यपि ।

स्त्रोद रोदसीक्रोड, पूत्कारैः परिपूरयन् ॥ २१६ ॥

रुदितेन क्षणात् तेन, शोकोऽन्तश्चक्रवर्तिन ।

कुठारस्फारधातेन, दारुवत् प्राप दीर्घताम् ॥ २१७ ॥

दुःखशल्यानुलङ्घान्तविशाल्योकास्कारणम् ।

तदादि किल लोकेऽपि, शोकेऽमृद् रुदितक्रम ॥ २१८ ॥

विल्लाप तत क्षमाप, सन्त्यज्येत्यात्मधीरताम् ।

हा तात । हा जगत्प्राप्तस्त्यक्त्वा मा गतवानसि ॥ २१९ ॥

बाहुबल्यादयस्तेऽपि आतरो मम निर्मेमा ।

स्वसारो ब्राह्मी-सून्दर्या, पुण्डरीकादयोऽङ्गैर्जा ॥ २२० ॥

श्रेयासप्रमुखा पौत्रा, मा मुस्तैरुग्विनि हहा ।

प्रक्षीणाखिलकर्माणो, निर्वर्णपदमाश्रयन् ॥ २२१ ॥

जीवाम्यद्यापि पापोऽन्तः, राज्यगोह त्यजामि न ।

त्वद्धर्मदशनाशर्म, त्वा विना नाथ । कुत्र मे ॥ २२२ ॥

मोहपरोहणादेवमुद्विलपमिलापतिम् ।

प्रबोधमधुरैर्वाक्यैर्बोधयामास वीरतनः ॥ २२३ ॥

—पद्मानन्दकाव्यम् स० १८

[३७]

प्रभोर्दर्शनवचनात् बाहुबलेर्विलापः ।

तदाकर्ण्य घञ् कर्ण-कीलं, तंशयिलापतिः ।

सद्यो दधार धीरोऽपि, नेत्रे शोष्यज्वरविरे ॥ ३७४ ॥

दध्यौ घञ्योद्यमश्चेति, चतितं न गयेति स्म ।

मनात् प्रभृति नैकश्रा-वशित्वं गृह्यं प्रभुः ॥ ३७५ ॥

अपि प्रवृत्तिपौगन्धाः प्राप्नुवन्न् वनित्रक्रम ।

इति ते गद्य यन्दिन्ये, तानिपदान् दिनेन्द्वे ॥ ३७६ ॥

गनोरयो मे गम्भोऽधमभायोऽहानरः ॥

[३८]

पुत्रवियोगे मरुदेवाया विलापः ।

भरते नृपतौ पुत्रं स्थिते, मृतपुत्रे धरतापगतति ।
 रुदन्ध्रविमिश्रलोचना, मरुदेवा मरुपत्तमिति ॥११७॥
 य तदाऽऽतैपयारणं पुग, नम तूतो शिरसीन्दुमुन्दम् ।
 अधुना क दानलोल्यां, तपचण्ड तपनाशुमण्डम् ॥११८॥
 क स चामरचारचालनैश्चलनैस्तदङ्गं रक्षणम् ।
 श्वेतसोरधुना सुतस्य मे, नन्द्येऽर्पिर्गुणनृति क सा ॥११९॥
 य पुग रथारणादिभि सुलग्नानि ममात्तज्जनन ।
 अधुना य यदातिचारित, चैरणमृत्तं निगारिण ॥१२०॥
 मणिपद्मसुगामने तुल्या सनन्त, रुदनं क तम्य त् ॥
 क निरासना वनान्तं, निरिणीये निगतस्य साग्रतम् ॥१२१॥
 य तदस्य सदैव देवनोपनाहाज्जोपनीयनम् ।
 य स सम्प्रति नैश्वर्यमभूता—न्यदामस्तसमभयोऽपि वा ॥१२२॥
 श्रयणादुत्तरार्धं क तन्—प्रदुर्गीतं हयने पुण्ड्रुगम् ।
 क दनेऽस्य सुतस्य साग्रत—धुतिरूचीपनूकूकृति ॥१२३॥
 स्तनयिन्नुत्त तैरात्यो—दुग्धागजलमुत्प्लवणानिम् ।
 सते ॥ तमस्विनीषु द्वी, गिर्मिती गजजन्मनाम् ॥१२४॥

१ हयम् । २ दुग्धागजम् । ३ कण्ठम् । ४ दन्तम् ।

५ उपाधिना । ६ देवाङ्गनाम् । ७ वीर्ये श्रुतिपुरम् । ८ मेरुम् ।

९ वर्याकालम् ।

कमलाकरवद् वनाश्रयो, हिमसन्दोहमयानिलोर्मिभि ।
 रजनीषु स हैमनीषु ही, कृममेत्यावरणेन वर्जित ॥ १२५ ॥
 भृशमुष्णऋतौ सुदारुणै, किण्वैरिष्णत्चेश्चिर स्थिरै ।
 रूपितानननीरजोऽङ्गज, स स्रोवत् परितोऽपि शुष्यति ॥ १२६ ॥
 स निरावरणो निराश्रय स्तनयो मे विसेहाय एव हा ।
 शमरो गिरिग स्फुरद् यथा, खलु कालेऽन्वितेषु दु खित ॥ १२७ ॥
 पृथिवीं परिपालयन्त्यनी, भरतो बाहुबलिः सुता पर ।
 न तु कोऽपि करोति सकथमपि सूनोर्मम धिं विधिक्रम ॥ १२८ ॥
 इति सन्ततसस्मृते सुत, पुरत सङ्गतम् विजानती ।
 इदमालपति स्म सा भृश, स्तुषालम्भनकारिनाम्भरा ॥ १२९ ॥
 न कदापि ददासि दर्शन, विशाज्ज्ञाननिधाननानस ।
 किमु वत्स ! न वेत्ति वत्सला, जननीं शोकमनाङ्गुलिनिमाम् ॥ १३० ॥
 जरतीत्यवधीरणाऽस्ति चेन् मयि पौत्रा प्रतिपौत्रकान्तत ।
 किमु रेल्लुरजलिपिनोऽपि नो, कथमुक्त प्रथयन्ति ते मन ॥ १३१ ॥
 अनुगै रहितोऽसि वत्स, तैरपि वच्छप्रमुखै क्षितीश्वरै ।
 कथमंरुण एव कानने, चरसि क्रूरमृगाभिंरवे ॥ १३२ ॥
 अनुगम्य भगन्तमात्मज, स्वमवश्यं वरिवन्मयाम्बहम् ।
 तन दु खारोदनाश्रुभि, किमु कुर्वे वत ह्रस्वलोचना ॥ १३३ ॥
 भनति त्वयि राज्यमुज्ज्वल, सुखमुन्मोहानियेन यन्मयि ।
 अधुना विपिन श्रयत्यऽमृ-दसुख कोटिगुण तत् सुत ॥ १३४ ॥

१ भाना । २ सहायार्हा । ३ अग्रत स्थितमिव । ४ अस्मान

५ अव्यक्तमङ्गुराणि । ६ सर्वां करामि । ७ प्रादुर्भासम् ।

इति सा भृशमात्मैक्यभासाऽपुण्यम्भावनयाऽभिभाविता ।

गन्तव्यजन्तुताशुका, गन्तव्य कन्तिमौलिवाटना ॥१३५॥

—पद्मानन्दकाव्यम् स० १४

[३९]

गुरोः स्वर्गलोकगमने विजयसेनमूरेविलापः ।

श्रुत्वा तदञ्जलित इवाभगद्वाप्यपूर्णनयनयुग ।

एष पुनर्दुःखादिदमैजीमददृढदन्तनिन ॥ २०२ ॥

वन्तिष्ठत मुग्धभूतोऽप्यगता मध्यामधेनु पुन-

र्भेन कामघटो मणि मुमनसा चूर्णावभूर क्षणात् ।

दग्धा चित्रलता गत शक्यतां हा दक्षिणावर्धभू-

क्तैस्तु म्यामिगृहं गते त्वयि गुरो धीहीरमूनीखरः (१) ॥२०३॥

हा हा भूधनरोधनेकविपुष ! श्रीमूरिचूडानणे !

हा मिद्वान्तममुद्रनन्दरगिरे ! हा शम्भौहर्तणे ! ।

हा हा 'पौष्टिकगानपुरन्दरगुणे ! बैगभगार्गेनिधे !

हा कारुण्यनिधे ! विधेयशतया त्वं श्रुतयान यमे ! ॥२०४॥

अगस्त्यं गतयान्तद्वसकिणश्चन्द्रोऽपि तेंद्रां गच्छ

शुष्क क्षीरनिधिर्विधेयिन्मिन्मैत्रेयिन् पुन ।

१ पुण्डु लविगाराण । २ वन्ति स्त । ३ कन्तिमौ । ४ कामघटो ।

५ शङ्खः । ६ (अक्षय) गन्तव्योपनयनैरुपनयनम् । ७ श्वरे । ८ मुक्ति-

मुक्तानि पाचयन्ति । ९ गन्तुम् । १० निद्रम् ।

मृमौ श्रांजिनमैर्वभौनविभवआजिष्णुतां विग्रति

श्रीःसृगेश्वरीरहीरविजये गीर्वाणगेहं गते ॥ २०५ ॥

गर्जन्ति प्रतिनन्दिरं प्रमुदिता निध्यादृशः कौशिकाः

श्रीमत्समंभोजनननिष्ठं म्लानिं च धत्तेऽधुना ।

संप्राप्तनमराः स्फुरन्ति परितो नैकधरा हृदिशो

यानेऽन्तं गेचि हीरसूक्तिरणौ मूर्तिरतमः शीलति ॥ २०६ ॥

—हीरमोभाग्यम् स० १७

[४०]

श्रीहीरविजयसूरिविरहे विजयसेनसूरे-
विलापद्वात्रिंशिका ।

मनानिधं यन् त्यनवोच ईश ! सुत ! तनास्ते मम चेतमीति ।

यथावजाकण्टकुचोपनां तन् मनस्तमुर्ध्वैर्भिजात ! तात ! ॥ ४७ ॥

यर्धनिर्निर्गितनङ्गनानां द्विवो द्विदक्षु प्रनभं प्रमन्नम् ।

भयानि यावत्पदप्रभृद्भस्मनाग्र तावद् न विलम्बितम्वरम् ॥ ४८ ॥

गनाऽभयद् वा भगवंस्वदंद्भिर्मंगेजयोः श्रीः पुतः म्यितम् ।

त्वदाननन्यमनिलोचनस्य मुदुर्लभा माऽथ नेमोल्लेख ॥ ४९ ॥

१ लीपदृग्गमिणीभोजनीश्राम । २ पुष्पमल्लिका । ३ श्रीग इव ।

४ युत्तर्निधिकाः । ५ हृदिपता गगने च । ६ गविः । ७ हे मुग्धीन ।

८ देवद्वन्द्वनां पदयोः श्रेष्ठतमपदं कण्ठनम । ९ शोभा । १० गगनसमीप ।

कथं मयैकेन च दक्षिणेन धरिष्यते सा ननु तैर्णकेन ? ॥ ५८ ॥
 अर्चितयिवेति मैदाकृतिं द्राक् त्वमप्सर केलिरसानसेरी ।
 न चेद् भगवद्गुह्यकारिपित्रा विमुच्यते किंप्रैथुको लघीयान् ? ॥ ५९ ॥
 अङ्गद्वयोऽयं नराजरत्नं भवांश्च सर्गर्षिजनावतंस ।
 मिथश्च योऽभूद् युवयोर्निपङ्ग सुरर्णमण्योरिव वर्णनीय ॥ ६० ॥
 सै जातवान् दत्तसमस्तमपद् नृणा कृषीणामिव वारिवाह ।
 प्रकाशभाग् भानुमतेन लोको महम्बिना तेन बभूव सर्व ॥ ६१ ॥
 मरुष्विगमैर्त्यमहीरह सै जनेषु चासीत् सलतं हिताय ।
 कदाऽथ भावी सुरगृह्ण प्रजाना पयोरुहा पृष्ण द्वोदय स ? ॥ ६२ ॥
 शशीव पक्षेग सितेतरेण कलकलाप क्रमतो व्रतेह ।
 सै नाशितस्त्रा हरता विधात्रा जगत्पयोराशिविलासमूहम् ॥ ६३ ॥
 विवाहिता श्रीमदकब्धराय वराय तात ! त्वयका द्विजेन ।
 कृपाकनी रूपवर्द्धिबीज तथा यथार्थाद्भुतमंत्रभाजा ॥ ६४ ॥
 यथा युतौ नित्यमिमावभूता सुदपती भावरसान् प्रपन्नौ ।
 विनाऽस्ति न त्वा स परत्र मंत्र स्मरन्नदस्तापनुपैम्यह ही । ॥ ६५ ॥
 —युग्मम्

अकल्यरो वज्रवशजन्मा त्वेयीद्धवुद्धिर्भृशमन्ति भूष ।
 सुमक्तिभाजस्त्वयि येऽसुभाज स तानसन् स्वानिव पाति नित्यम् ॥ ६६ ॥

१ वसन्तेन । २ लघीय स्वरूपम् । ३ गालः । ४ युवयोः सङ्ग ।
 ५ सङ्गेन । ६ सुरगृह । ७ सङ्ग । ८ रवे । ९ युवयोः सङ्ग ।
 १० दीनमतिः । ११ प्राणिनः ।

[४२]

श्रीमहावीरप्रभुनिर्वाणे गौतमस्य विलापः ।

प्रसरति निध्यात्वतमो, गर्जन्ति कुतीर्थिकौशिका अद्य ।

दुर्मिश्रैर्मरुचैरादि—राक्षसा प्रसमेष्यन्ति ॥ १ ॥

राहुप्रस्तनिशाकर मिव गगनं दीपहीनमिव भग्नम् ।

भरतमिदं गतशोभ, त्वया बिनाऽद्य प्रभो ! जज्ञे ॥ २ ॥

कम्याद्विपीठे प्रणत पदार्थान्, पुन पुन प्रक्षपदीकरोमि ।

क वा भदन्तेति वदामि ? को वा, मा गौतमेत्यासृगिराऽद्य वक्ता ॥ ३ ॥

हा ! हा ! हा ! वीर ! किं कृतं ? यदीदृशेऽवसरेऽहं दूरीकृतं,
किं माडकं मण्डयित्वा बालवत्तवाञ्छलेऽलगिष्य ? किं केवलभागममार्ग-
यिष्य ? किं मुक्तौ सङ्कीर्णं अभविष्यत् ? किं वा तव भारोऽभविष्यत् ?
यदेव मा विमुच्य गतं, एव च 'वीर ! वीर !' इति कुर्वतो वी-
इति मुखे लम्ब गौतमस्य,

—कल्पसूत्रसुषोधिकाग्रतौ पृ० १३७

आत्त दत्त्वापि च मे लोचनयुगलं कलङ्कविस्तृतम् ।
 दत्त्वा पुनरदाहितमधमेनाऽनेन निविस्तृतम् ॥ ५ ॥
 आरोप्य मेरुशिखरं, प्रपातिता पापिनाऽमुनाऽहमियम् ।
 परिवेष्याऽप्यऽऽदृष्टं, भोजनभाजनमलञ्जनम् ॥ ६ ॥
 यद्वा मयाऽपराद्धं भगान्तरऽस्मिन् भवेऽपि किं ॥ धात ।
 यस्मादेव तुर्यन्नुचिताऽनुचिन्तनं न चिन्तयसि ॥ ७ ॥
 अथ किं तुर्यं ॥ कं च व, गच्छामि ॥ वदामि कस्य वा पुत्र ॥
 दुर्दैवेन च दग्धा, मुग्धा जग्धाऽधमेन पुन ॥ ८ ॥
 किं राज्येनाऽप्यमुना ॥ किं वा दृष्टेऽसुतेर्निपयन्त्यै ॥
 किं वा दुःकूलशय्याशयनोद्धतशर्महर्म्येण ॥ ९ ॥
 गजद्वयभादिम्बजैः, सूचितमुचितं शुचिं त्रिगदार्च्यम् ।
 त्रिभुवनजनासपत्नं, विना जनानन्दिसुतरत्नम् ॥ १० ॥ युग्मम् ॥
 धिक् सत्तारमसारं, धिग्दुःखस्यासविद्वयमुखलेशान् ।
 मधुरिससङ्गधरा—लेहनतुलितानहो लुलितान् ॥ ११ ॥
 यद्वा मयका किञ्चित्थाविधं दुष्कृतं कृतं कर्म ।
 पूर्वमने यदपिभिः, प्रोक्तमिदं धर्मशास्त्रेषु ॥ १२ ॥
 पशुपविस्त्रमाणुसाणं, बाले जोऽपि तु विओअए पावो ।
 सो अणवद्वो जायइ, अहं जायइ तो विवज्जिज्जा ॥ १३ ॥

१ भक्षिता । २ पशुपतिमानुषाणां बालान् योऽपि च त्रियाजयति पाप ।
 साऽनयथो जायते अथ जायते ततो विपद्येत ॥

तन् पट्टका मया किं, लज्जा वा त्यजिता अध्वरुद्वया ? ।
 लघुप्रस्ताना मात्रा, सम त्रियोग हृत किं वा ? ॥ १४ ॥
 तेषां दुग्धापायोऽकारि मया कारितोऽथवा लोके ।
 किं वा सवालकोन्दुरु-विरानि परिकृतानि उन्ने ? ॥ १५ ॥
 किं वा साण्डशिशून्यपि खगनीडानि प्रपातितानि भुवि ।
 पिकशुरुकुर्कुम्पादेनांलवियोगोऽथवा मिहित ॥ १६ ॥
 किं वा बालहत्याऽकारि सपनीमुनाद्युपरि दुष्टम् ।
 चिन्तिमचिन्त्यमपि वा कृतानि किं कर्मणदीनि ? ॥ १७ ॥
 किं वा गर्भस्तम्भनगातनपातनमुख मया चक्रे ? ।
 तन्मन्त्रभेषजान्यपि, किं वा मयका प्रयुक्तानि ? ॥ १८ ॥
 अधवा भवान्तरे किं ? मया हृत शीलखण्डन बहुधा ।
 यदिदं दुःख तस्माद्विना न समरति जीवानाम् ॥ १९ ॥

यत —

कुरङ्गरडवत्तणदुग्धाद, वज्रतर्निद्विसकत्ताद ।
 लहति जम्भतरभगासीला, नाऊण कुञ्जा ददसीलभाव ॥ २० ॥
 एव चिताऽऽकाता, ध्यायन्ती स्नानकमलसमरदना ।
 दृष्टा शिष्टेन सखी जनेन, तत्कारणं पृष्टा ॥ २१ ॥
 प्रोवाच साश्रुलोचनरचना निश्वासकलितवचनम् ।
 किं मन्दभागधेया, वदामि ? यज्जीवित मेऽगात् ॥ २२ ॥

- १ कुरङ्गरडवत्तणदुग्धादिति वस्त्र-गर्निदु (मृतापयप्रसू) विरक्तन्यस्तादि ।
 लभन्ते जमान्तरभयशीला ग्रावा कुर्वातु दृष्टशीलभाव ॥
 २ जम्भतरे खड्गिअशीलभावा इति तृतायपादपाठ पुस्तकान्तरे ।

- सख्यो जगुरथ रे सखि !, शान्तममङ्गलमशेषमन्यदिह ।
 गर्भस्य तेऽस्ति कुशलं, नवेति वद कोविदे ! सत्यम् ॥ २३ ॥
 सा प्रोचे गर्भस्य च, कुशले किमकुशलमस्ति मे सख्यः ! ।
 इत्याद्युत्तया मूर्च्छामाफता पतति भृषीठे ॥ २४ ॥
 शीतलवातप्रभृतिभिरुपचारैर्बहुतरैः सखीभीः सा ।
 संप्रापितचैतन्योत्तिष्ठति विलपति च पुनरेवम् ॥ २५ ॥
 गैरुष अणोरपारे ख्यनिहाणे अ सायरे पत्तो ।
 छिद्रपटो न भरिज्जइ, ता किं दोसो जलनिहिस्स ? ॥ २६ ॥
 पैत्ते वसन्तमासे, रिद्धिं पावन्ति सखलवणराई ।
 जं न करीरे पत्तं, ता किं दोसो वसंतस्स ? ॥ २७ ॥
 उत्तुंगो सरलतरु, बहुफलभारेण नमिअसब्बंगो ।
 कुज्जो फलं न पावइ, ता किं दोसो तरुवरस्स ? ॥ २८ ॥
 समीहितं यत्र भलमहे वयं, प्रभो ! न दोषस्तव कर्मणो मम ।
 दिवाऽप्युल्लूको यदि नावलोकने, तदा स दोष कथमंशुमालिनः ?
 ॥ २९ ॥

- १ मुख्येऽनर्वाङ्गपारे खननिधाने च सायरे प्रातः ।
 छिद्रपटो न भ्रिष्यते तर्हि किं दोषो जलनिधेः ! ॥
 २ प्राप्ते वसन्तमासे ऋद्धिं प्राप्नोति सखलवणराजी ।
 यत्र करीरे पत्रं तर्हि किं दोषो वसन्तस्य ? ॥
 ३ उत्तुङ्गः सरलतरुर्बहुफलभारेण ननसर्वांगः ।
 पुन्नः पल्लवो न प्राप्नोति तर्हि किं दोषस्तव्यस्य ? ॥

अथ मे मरणं शङ्कं, किं कालं निरुज्जीविन्येन ? ।
 तत् श्रुतेति न्ययत्, सान्यादि मरुत्परिहार ? ॥ ३० ॥
 हा । किमुपस्थितमेतत्, निःकारापरिनिधिनियोगेन ।
 हा ? कुलदेव्य क्व गता ? यदुदामीना म्भिना यूयम् ॥ ३१ ॥
 अथ सत्र प्रत्यूहे, विचक्षणं कथं नि पुनरुद्धा ।
 शास्त्रिकपौष्टिकमन्त्रो पयान्तिन्दीनि हृत्गानि ॥ ३२ ॥
 पृच्छन्ति च दैवज्ञानं, निषेधयन्त्यपि च नाट्यन्दीनि ।
 अतिगाढशब्दविरचितवचनानि निरास्यन्त्यपि च ॥ ३३ ॥
 राजाऽपि लोककलित, शोभाकुलिनोऽवनिष्ट शिष्टमनि ।
 किं कर्तव्यविमूढा, सज्जत मन्त्रिण सर्वे ॥ ३४ ॥

—बलसूत्रमुपोधिकाऽर्चौ ५० ८२-८४

[४४]

श्रीरत्नाकरसूरैर्वैराग्यगभिंताऽनुशयपञ्चविंशतिका ।

श्रेय श्रिया मङ्गलकेलिमङ्ग !, नरेन्द्रदेवेन्द्रन्ताडिघ्नपद्म ! ।

सर्वज्ञ ! सर्वातिशयप्रधान !, चिरं जय ज्ञानकलाधिधान ! ॥ १ ॥

जगत्त्रयाधार ! वृषावतार !, दुर्वारसंसारविनाशवैद्य ! ।

श्रीवीतगग ! त्वयि सुखभावाद्विज्ञ ! प्रभो ! विज्ञप्स्यामि किञ्चित् ॥ २ ॥

किं बाललीला कलिनो न बाल, पित्रो पुरो जल्पति निर्विकल्प ! ।

तथा यथार्थं कथयामि नाथ !, निजैश्वर्यं सानुशयस्तवाग्रे ॥ ३ ॥

दत्तं न दानं परिशीलितं च, न शौलि शीलं न तपोऽभितप्तम् ।

शुभो न भावोऽप्यभयद्वेदेऽस्मिन्, विभो ! मया भ्रातृमहो मुधैव ॥ ४ ॥

दग्धोऽग्निना क्रोधमयेन दष्टो, दुष्टेन लोभास्यर्नहोरगेण ।

अस्तोऽभिमानाजगेण मायाजालेन बद्धोऽस्मि कथं भजे त्वाम् ॥ ५ ॥

कृते मयाऽमृतं हितं न चेत् लोकैऽपि लोकेश ! सुखं न मेऽमृतम् ।

अम्मादृशां केरलेन जन्म, जिनेश ! जजे भरपूरणाय ॥ ६ ॥

मन्त्रे मनो यत्र मनोज्ञवृत्तं त्वदाम्बुपीयूषममृन्दन्नाभात् ।

द्रुतं महानन्दसं कठोरमम्मादृशा देव ! तदश्नतोऽपि ॥ ७ ॥

त्वित्-सुदृष्टाप्यभिष्टं मयासं रत्नत्रयं भूरिभयभ्रमेण ।

प्रमादनिद्रावशतो गतं तत्, कम्पाग्रतो नायक ! पुत्त्रोमि ॥ ८ ॥

वैराग्यगंगं पर्यवचनाय, धर्मोपदेशो जनरंजनाय ।

वादाय विद्याऽध्ययनं च मेऽगत्, क्रियद् ब्रुवे दाम्यकरं स्वमीश ॥ ९ ॥

परापादेन मुख सदोप, नेत्र फल्लीननीक्षणेन ।

चेत परापायविचिन्तनेन, वृत्त भविष्यामि कथ त्रिभोऽहम् ॥ १० ॥

प्रिटधित यत्स्मरघम्मरार्ति—दशावज्ञात्मन्व, विषयाधलेन ।

प्रकाशित तद्भवतो द्वियैव, सर्वज्ञ ! सर्व स्वयमेव वेत्ति ॥ ११ ॥

ध्वस्तोऽन्यमन्त्रे पद्मेष्टिमन्त्र उग्रस्यवाग्येर्निहतागमोक्ति ।

कर्तुं वृथा कर्म कुडेनसादवाछि हि नाभ ! मतिग्रमो मे ॥ १२ ॥

विमुच्य दृग्गङ्गागत न्वन्त, ध्यत्ता नया मूढधिया हृदत ।

कटाक्षनक्षोजगभीरनाभिक्रान्तिटटाय सुदृग्ग विलासा ॥ १३ ॥

लोठ्ठेक्षणावन्ननिरीक्षणेन, यो मानसे रागलवो विलम्ब ।

न शुद्धसिद्धान्तपयोधिमध्ये, धौतोऽप्यगात्ताक ! कारण किम् ॥ १४ ॥

अह्न न चह्न न गणो गुण ना, न निर्मल कोऽपि कलाविलास ।

स्फुरत्यभा न प्रभुता च काऽपि, तथाऽप्यकारकदर्थितोऽहम् ॥ १५ ॥

आतुर्गलत्याशु न पापनुद्धिर्गत वयो नो विषयामिलाप ।

यत्नश्च भैषज्यविधौ न धर्म, स्वामिन्नहामोहविडम्बना मे ॥ १६ ॥

नाऽत्मा न पुण्य न भयो न पाप, मया त्रिटाना कटुगीरपीयम् ।

अधारि कर्णे त्रयि केवल्यके, परिस्फुटे सत्यपि देव ! धिग् माम् ॥ १७ ॥

न देवपूना न च पात्रपूना न श्राद्धधर्म एव न साधुधर्म ।

लब्ध्वाऽपि मानुष्यमिदं समस्त, वृत्त मयाऽरण्यविलापतुल्यम् ॥ १८ ॥

चक्रे मयाऽसत्त्वपि कामधेनुकल्पद्रुचिन्तामणिषु स्पृहार्ति ।

न जैनधर्मे स्फुटशर्मदेऽपि, जिनेश ! मे पश्य विमूढभावम् ॥ १९ ॥

सद्भोगलीला न च रोगकीला, धनागमो नो निधनागमश्च ।
 दारा न केरा नकम्य चित्ते, व्यचिन्ति नित्यं मथकाऽधमेन ॥ २० ॥
 स्थितं न साधोर्हृदि साधुमृतात्, परेषकारान्न यशोऽर्जितं च ।
 कृतं न तीर्थोद्धरणादिभ्यः, मया मुधा हारितमेव जन्म ॥ २१ ॥
 वैराग्यरहो न गुरुदित्तु, न दुर्जनानां वचनेषु शान्ति ।
 नाऽव्याल्लेशो मन कोऽपि देव ! तार्य कथङ्कारमयं भयाब्धि ॥ २२ ॥
 पूर्वं भवेऽकारि मया न पुण्यमागामिजन्मन्यपि नो करिष्ये ।
 यदीदृशोऽहं मम तेन नष्टा, भूतोद्भवद्वाविभयत्रयीश ! ॥ २३ ॥
 किं वा मुधाऽहं बहुधा मुंभामुक्पूज्य ! त्वदमे चरितं स्वकीयं ।
 जल्पामि यस्मात् त्रिजगत्स्वरूपनित्यरुक्त्वं कियदेतदत्र ॥ २४ ॥
 दीनोद्धारधुरंधरस्त्वदपरो, नास्ते मदन्य कृपा—

पात्रं नात्रजने जिनेष्वर ! तथाप्येतां न याचं श्रियम् ।

किं त्वर्हन्निदमेन केवलमहो सद्बोधिरस्तं शिरं,
 श्रीरत्नाकर ! मंगलैकनित्य ! श्रेयस्कं प्रार्थये ॥ २५ ॥

—श्रीरत्नाकरपञ्चमिशतिका

इति श्री करुणारसकदम्बरके संस्कृत
 प्रथमखण्ड. समाप्त. ।